

דיני שביעית

מהדורה שלישית עם הוספות ותיקונים

חיים מודרוס גולדבלט

אברהם צבי ווייל

ירושלים

תשפ"א

להשיג ולהערות

חיים טודרוס גולדבלט

אבן האזל 7 ירושלים 02-5000845

אברהם צבי ווייל

עזרת תורה 36 ירושלים 02-5372587

פקס 1532-5372587

ניתן לקבל במהדורה דיגיטלית

לפנות

shofr5372@gmail.com

חלק א

הלכות שביעית

- א. דרך אכילתם יא
- ב. לאוכלה ולא להפסד טז
- ג. שמירה וקצירה ואיסוף פירות שביעית כז
- ד. כמה מותר לאסוף מפירות שביעית כח
- ה. מכירת פירות שביעית ל
- ו. דמי שביעית מג
- ז. הלואת פירות שביעית מז
- ח. דיני עם הארץ ודין החשוד על השביעית מט
- ט. להוציא לחו"ל ולהאכיל לעכו"ם נו
- י. פירות נכרים נח
- יא. ביעור סג
- יב. טעם שביעית בביעור ובקדושת שביעית עב
- יג. ההולך ממקום למקום לענין ביעור עד
- יד. היוצא משביעית לשמינית עה

חלק ב

ביאורים בדיני שביעית

א. קצירה ואיסוף פירות שביעית..... עז

- א. איסור קצירה ובצירה לדעת הרמב"ם..... עז
- ב. דעת שאר ראשונים מהו איסור הקצירה מה"ת..... פ
- ג. דעת הר"ש התוס' והגר"א..... פא
- ד. איסור קצירה ומצות "ונטשתה" אם רק לבעל השדה או אף לאחרים..... פג
- ה. לדעת הרמב"ם אם מותר לאסוף הרבה משדות אחרים, ואם מותר לקנות הרבה באופן המותר..... פד
- ו. חידושו של החזו"א שבאיסוף הרבה יש איסור משום סחורה..... פה
- ז. דעת רש"י ותוס' שאין איסור לאסוף הרבה..... פו
- ח. דעת הר"ש והרא"ש בענין לאסוף הרבה..... פח
- ט. לדעת הרמב"ם כמה מותר לאסוף מפירות שדרך לאסוף מהם הרבה..... פט
- י. כמה הוא כדרך שמביאין מן ההפקר..... פט
- יא. דעת החזו"א לענין לאסוף הרבה..... צ
- יב. דקדוקים מדברי המבי"ט בדיני לקיטה..... צב

ב. דיני סחורה בפירות שביעית..... צב

- א. דברי הראשונים שהיתר מכירה בפירות שביעית היינו משום שדמי הפירות נתפסים בקדושת שביעית ולוקח בהם דבר אכילה..... צג
- ב. מכירה בהקפה כשאין נתפסים דמי שביעית [דעת התוס']..... צה
- ג. דקדוק בדברי הרמב"ם והראב"ד בזה..... צו

- ד. עוד בדעת הרמב"ם.....צז
- ה. ביאור בגמרא בסוכה שאמרו שאין קונים מעם הארץ לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ.....צז
- ו. להלוות פירות שביעית.....צח
- ז. אם מותר לפרוע חוב הלואה של פירות שביעית מפירות שביעית...צט
- ח. בדברי החזו"א בטעם שאין נותנים דמי שביעית לבייר ולבלן.....קא

ג. אימתי אין תופסים דמי שביעית בהקפה.....קג

- א. הדעות שהובאו בדברי התוס'.....קד
- ב. דעת הרמב"ן.....קד
- ג. דברי הרא"ש בזה.....קו
- ד. דברי הרשב"א והריטב"א בזה.....קז
- ה. דעת הר"ן.....קז
- ו. דעת הטור והשו"ע ושאר פוסקים.....קח
- ז. פסק החזו"א במחלוקת זו לענין שביעית.....קי
- ח. עיון בעיקר דברי ר"י שכל שקדם משיכה למתן מעות אין תופס דמיו.....קיא
- ט. הערה בדברי דרך אמונה שכתב סייעתא מירושלמי.....קיג
- י. אם קדם מתן מעות למשיכה.....קיד

ד. אכילה והפסד בפירות שביעית.....קיד

- א. דברי החזו"א שאין חיוב לאכול פירות שביעית.....קטו
- ב. ראיית החזו"א לזה מדברי הרמב"ם.....קטו
- ג. דרך החזו"א במס' דמאי בביאור ענינים אלו.....קטז
- ד. ראיית החזו"א לדבריו מהמשנה בתרומות.....קיו
- ה. הקושי בראיית החזו"א מהמשנה בתרומות.....קיט
- ו. ראיית החזו"א לדבריו מהירושלמי והקושי בדבריו.....קכא
- ז. משמעות דעת הרא"ש והרע"ב.....קכא
- ח. עוד מקור לחייב לשמור פירות שביעית מאיבוד.....קכג
- ט. דברי הירושלמי שאיבוד בגרמא מותר.....קכג

- י. בדברי החזו"א שכתב מסקנא דמילתא דקולף בפירות ומקנב בירק
כל מה שרוצה ומניח בכלי עד שירקבו קכה
- יא. אם יש איסור משום הפסד בהפרשת תרומות ומעשרות מפירות
שביעית קכה
- יב. הפסד פירות שביעית בגרמא קכז
- יג. בדברי התורת כהנים שדין מיוחד הוא בתרומה שמסלת כמה שהוא
רוצה קכז
- ה. אם מותר לאבד שיירי מאכל שעל הכלים קכח
- ו. סחיטת תפוז בשביעית קלב
- א. בדין טרימא ובדין הממחה את האוכל למשקה קלג
- ב. בדימוי סחיטת תפוז למיחוי ולפוידלא קלה
- ג. לבאר שלטעמו הראשון של החזו"א מותר לסחוט אף בהקפדה שלא
יכנס מבשר הפרי למשקה קלו
- ד. בדעת הרא"ש בפירות שדרכם בסחיטה קלז
- ה. עיון בדברי החזו"א בהיתר סחיטת התפוז קמ
- ו. דעת המרדכי בדין משקים היוצאים קמ
- ז. אם יש לחוש לאיבוד אוכלים בשארית סחיטת התפוז קמא
- ז. איזהו רובא דעלמא לענין סחיטה וריסוק פירות שביעית קמב
- א. אם צריך רוב פירות לסחיטה או רוב בני אדם סוחטים קמב
- ב. אם צריך ניחותא של האוכל או של בעל הפירות קמב
- ג. בנהוג בחד אתרא קמז
- ח. ריסוק פירות שביעית קמח
- ט. מאכל ה"ראוי" למאכל וה"עומד" למאכל קמח
- י. ביעור קנא
- א. האיסור לאחר הביעור קנב
- ב. דברי החרדים בענין עד אימתי שעת הביעור, ודין ביעור ביד גוי ... קנג
- ג. דברי החרדים בענין האיסור לאחר הביעור, באונס ובשוגג קנט

ד. דעת רש"י מהו ביעור..... קסא
ה. אימתי מצוות הביעור..... קסב
ו. המשהה על מנת לבער אחר כמה ימים..... קסג
ז. לאכול מן הפירות כשהגיע זמן הביעור קודם שמבער..... קסד
ח. מי שנפלו לו פירות שביעית בירושה או שנתנו לו במתנה..... קסה
ט. זמן הביעור לענבים זיתים גרוגרות ותמרים..... קסו
י. דעת החזו"א שביעור הוא לאחר שאין מתקיים דווקא מחמת שבלה
ונשחת [ואם אוכלים על המחבואות של החיות]..... קסח
יא. אם יש קדושת שביעית לאחר שסרח מה שבשדה..... קסט
יב. ביעור במינים שאין ידוע זמן ביעורם..... קעא
יג. המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו ולהיפך.... קעב
יא. להחליף יין בשמן ולמכור אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה

אחרת..... קעה

יב. להוציא פירות שביעית לחו"ל..... קעז

יג. להאכיל לעכו"ם פירות שביעית..... קעט

יד. אמירה לנכרי ומעשה נכרי בשביעית..... קפא

א. אם יש איסור להנות ממעשה נכרי בשאר איסורים כמו שאסור

בשבת..... קפב

ב. נכרי שעשה בשבת עבור חנוני שנאסר לחנוני האם נאסר גם לכל

הקונים..... קפז

ג. אם מותר לומר לנכרי שיעשה לעצמו כדי למכור לישראל, ואם עשה

האם מותר..... קפט

טו. פרחי אילני מאכל אם מותר לקוצצם בשביעית וכן יבואר מהו

סמדר, מהו כפניות, מהו כופרא, ומהו הרכבה בדקלים..... רא

א. מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית..... רא

ב. פירוש רש"י ופירוש הערוך מהו הרכבה בדקלים..... רב

- ג. זה וזה גורם בהרכבה בדקלים..... רג
- ד. ראיות וקושי בפירושים הנזכרים..... רו
- ה. מהו כפניות ומהו סמדר..... רז
- ו. מהו "מתחלי"..... רט
- ז. מיני הכופרא שיש לדעת רש"י..... ריא
- ח. ביאור הא דאיתא בסוכה ל"ב א' ואימא כופרא אמר אב"י דרכיה
דרכי נעם וכו'..... ריב
- ט. ביאור לשונות ר"ח והרמב"ם..... ריג
- י. בדעת הרמב"ם מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית..... ריג
- יא. מה ההבדל בין כפניות לכופרא..... ריד
- יב. העולה לענין דינא לענין קציצת האילן בשביעית..... רטו
- מז. ביאור מהם ארבע מיני הפירות שבצלף. ומה הוא "קור"**

שבדקל..... רטו

- א. מהם האביונות והקפריסין..... רטו
- ב. מהם התמרות שבצלף..... ריז
- ג. מה הוא "קור" שבדקל..... ריח

יז. אין לוקחים מן החשוד דבר שיש עליו זיקת שביעית, דין ע"ה ודין

החשוד..... ריט

יח. פרוזבול אם צריך בית דין חשוב..... רכג

- א. שלשת הדעות אם פרוזבול צריך בית דין חשוב..... רכג
- ב. הדעה שאין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי
ורב אסי..... רכג
- ג. דעת הרמב"ם ור"ת והר"ן שצריך ב"ד חשוב הראוי לאפקועי
ממונא..... רכד
- ד. דעת הרמב"ן והרשב"א והרא"ש ומהר"ם והריב"ש והרמ"א שאין
צריך בית דין חשוב..... רכה

- ה. בירור שלדעת הרמב"ן הלל לדרי עלמא תקין ולדעת ר"ת אפשר
כשתי האפשרויות..... רכח
- ו. בדברי המבי"ט שאף לדעת הרמב"ן והרשב"א צריך בית דין הגדול
בעירם..... רכט
- ז. בדברי הרדב"ז..... רל
- ח. דברי החת"ס בתשובה..... רלא
- יט. הערות לסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל..... רלג

הלכות שביעית

א. דרך אכילתם

- א. פירות שביעית שטובים לאוכלם דוקא חיים אסורים בבישול, והטובים לאכלם דוקא מבושלים אסור לאוכלם חיים, והטובים לאוכלם בין חיים ובין מבושלים מותר לאכלם בין חיים ובין מבושלים, וכאותם דינים שנאמרו לענין המבושלים בשו"ע או"ח סי' ר"ה ס"א לענין ברכות¹.
- ב. איתא בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ט' מותר לסחוט מיץ מפירות העומדים² לסחיטה והם זיתים ענבים תפוזי אשכולית ולימון פירות שאין עומדים לסחיטה אסור לסוחטם³.

¹ וכמו שדימו בגמרא בזכרות ל"ח א' את דין טרימא לענין אם מותר לעשותו בפירות תרומה לענין אם עשאו בזכרת צפה"ע.

² כל"ע בלשון זאת "העומדים" לסחיטה, כי החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה ויש לעי'] כתב דהיינו בכל פירות שרוב משמשים אותם לסחיטה, ולשון "העומדים" לסחיטה משמע שעומדים דוקא לכך. דהלכא תפוז אינו עומד דוקא לסחיטה. אלא ודאי כוונתו לאו דוקא "עומדים" אלא שגם עומדים לסחיטה, ולשון זו אינה לשון החזו"א עצמו אלא כתב זאת המחבר על פי דעת החזו"א.

³ יל"ע במה שכתב שתפוז מותר לסוחטו משום שעומד לסחיטה, כי החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב כתב שני טעמים להתיר לסחוט את התפוז, האחד משום שסחיטתו של התפוז יש לו דין של ריסוק של פוילד"א שדעת הרמ"א דהעיקר שזכרתו צפה"ע ומותר לעשות פוילד"א מפירות שביעית ומתרומה, וכיון שכך מותר לסחוט את התפוז. והטעם השני משום דכל שרוב משמשים

אותו להוציא המשקין חשיב פירי [ושם כתב שאף הרא"ש לא פליג בזה]. וא"כ על פי הטעם הראשון מותר לסחוט תפוז אף בלא שדרכו בכך. ואם החזו"א לא סמך על הטעם הראשון אלא בצירוף שני הטעמים יחד, א"כ איך התיר בסדר השביעית הג"ל את כל הפירות העומדים לסחיטה, כי אם צריך לשני הטעמים א"כ היינו דוקא באלו שסחיטתם היא כגון תפוז שמערה את כל האוכל לתוך הכוס וגם דרכם בסחיטה. ומלשון זאת משמע שסמך רק על הטעם השני בלבד, ולא נזקק לטעם הראשון וכן לא סמך על הטעם הראשון. אלא שלא נראה כך מדברי החזו"א שם. וכיון שסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל לא כתבו החזו"א עצמו, על כן קשה ללמוד את מסקנת החזו"א מחמת לשונו.

ונפקא מינה בין הטעמים, כי לטעם הראשון שכל שסחיטתו היא שמערין כל האוכל לתוך הכוס ולא נשאר רק הפסולת [וכלשון החזו"א שם] היינו טרימא ומותר לעשותו לטעם הראשון, והיינו אף בלא שדרכו בכך, וכגון "קלמנטינה" שאין דרך לסוחטו אבל סחיטתו היא כעין ריסוק. ולטעם השני אם יהא מקום שיהא דרך לסחוט בו שאר מינים שאין סחיטתם כעין תפוז, יהא מותר לסוחטו על פי הטעם השני ואף אם אין סחיטתו באופן שמערין כל האוכל לתוך הכוס ולא נשאר רק הפסולת.

שמעתי י"א שלדעת החזו"א אין מותר לסחוט תפוז אלא אם מכנים בתוך המשקה גם מבשר הפרי, נראה שפירשו כך את לשון החזו"א שכתב זה לשונו נראה דלא חשיב יוצא מהן אלא בנשמר במלכתו שלא יכנס כל גוף הפרי לתוך המשקה וכן הוא דריכת ענבים בגת וזיתים בצד שאינו ממסמם גוף הפרי אלא כובש את הציבור של ענבים כדי שיצא הכלול אבל אם ממסמם את כל הפרי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו ריסוק כל הפרי עכ"ל. נראה שפירושם בדברי החזו"א היא טעות גמורה, כי עפ"ז אין חילוק בין התפוז לבין סחיטת שאר פירות אלא כל שלא נשמר מלהכניס את בשר הפרי מותר. והלא מדברי החזו"א מבורר שכתב לחלק ששונה התפוז משאר פירות.

אלא ביאור דברי החזו"א שבשאר פירות יואל המשקה מתוך אוכל, וזה חשיב יואל, אבל בתפוז אין זו אלא משקה וקליפות, והקרומים היינו קליפות והיינו פסולת, ואין אוכל בתפוז אלא המשקה הכנוס בקרומים, וזה מה שכתב החזו"א אבל אם ממסמם את כל הפירי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו ריסוק כל הפרי, כיון שכל הפרי של התפוז היינו המשקה הכנוס בקרומים, וסחיטתו אינה הולאת המשקה מאוכל אלא הפיכת האוכל למשקה.

וכן זה ביאור מה שכתב שם [ד"ה מן האמור] דסחיטת תפוז הנהוג שמערין כל האוכל לתוך הכוס ואינו נשאר רק הפסולת היינו ריסוק של פוידלא, כל האוכל היינו כל המשקה הכנוס בקרומים, והפסולת הנשאר היינו הקרומים, וא"כ אף שמשקה התפוז כלול כולו בלא פסולת לדברי החזו"א מותר.

וכן זהו מה שכתב החזו"א [בד"ה אמנם] ובתפוז לעולם הגאת אכילתו היא כעין שתיה ולא מיקרי משנה מזרייתו, אין זה טעם חדש שכתבו באגב, אלא זהו הטעם הראשון, שכל האוכל שבתפוז הוא כעין שתיה, ועל כן לא מקרי משנה מזרייתו.

גם לא הבנתי כוונתם, מהו בשר הפרי בתפוז, כי להדיא כתב החזו"א אבל אם ממסמם את כל הפירי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו ריסוק כל הפרי עכ"ל, וא"כ הקרומים נשארים ואינם מתערבים במשקה, והלא בתפוז אין בשר מלבד המשקה הכנוס בקרומים והקרומים. [נכתב כל זאת בסי' ו' אות ג' [בחלק הביאורים] וחזר ונשנה כאן מפני חשיבות הבנת דברי החזו"א].

ולענין אם יש לחוש לאיבוד אוכלין מחמת שמשתייר בקליפות אוכל שלא נסחט, נכתב בזה בחלק הביאורים סימן ו' אות ז' שודאי כל שעושה כדרך ואף כדרך מפונקים אין לחוש לאיבוד אוכלין, וכמו שמוחר לסלת כדרך מפונקים, אבל יותר מכדרך מפונקים יהא אסור כמו שאסור לסלת כמה שהוא רוצה ואף אם מצניע את שיירי המאכל ואינו מאבדם בידים. [ומטעם זה שמא לא יהא היתר לסחוט קלמנטינה].

ג. נחלקו החזו"א והבה"ל מה הם פירות העומדים לסחיטה, לדעת החזו"א היינו רוב בני אדם משמשים למשקה⁴, ולדעת הבה"ל⁵ היינו רוב פירות למשקה. [ויעויין בסי' ז' אות א' [בחלק הביאורים] שבדברי הרשב"א מפורש כדעת החזו"א].

ד. רוב זה אינו רוב בני אדם שישמחו לשתות משקה כזה סחוט אם יקבלוהו במתנה, אלא היינו רוב בני אדם שיתרצו לסחוט פירותיהם למשקה, והיינו אף אם אינם מתרצים מחמת שאין להם הרבה פירות, או מחמת יוקר הפירות⁶.

⁴ החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה ויש לעי'] הסתפק אם לחשיבות משקה צריך רוב תשמישו או רוב בני אדם משמשים למשקה, וכתב ואפשר לכל שרוב ב"א ניחא להו במשקין כמו בפירי מקרי עומד לסחיטה, ובסוף הסימן [בד"ה עוד יש לומר] כתב רק כלל אחרון זה שכשרוב בני אדם יהבי חציבותם על המשקה ונהגין בה כהפירי לא גריעי היוכל מהפירי.

⁵ בבה"ל בסי' ר"ב [בד"ה על אותם המים, ושם דן לענין מיא דשלקי, אבל שוה דין מיא דשלקי לדין מי סחיטתם, כי הגדון על פי דעת הרשב"א והרשב"א כתב שדין אחד לשניהם].

⁶ כך מוכח בשבת קמ"ד ב' שאמרו בגמ' שם בתמיהה ושל בית מנשיא בן מנחם הוא רובא דעלמא, ובתוס' שם ל"ב ב' אמרו שאמת שלכל העולם אם היה להם רימונים הרבה היו סוחטים, וא"כ מוכח שלענין ניחותא לאינשי במימיהן כהן הוא של בית מנשיא בן מנחם ככל העולם, אלא ששל בית מנשיא בן מנחם להם אין קפידא על פירותיהם שלא לסוחטם מה שאין כן לכל העולם שיש להם רק מעט ולא הרבה ועל כן מקפידים הם שלא לסוחטם. וא"כ משמע שעל מנת להחשיב מי סחיטת פירות למשקה צריך שיהא פרי שלרוב בני אדם לא יהא קפידא מלסחוט את פירותיהם, והיינו מחמת שאין להם הרבה פירות או מחמת שהפירות להם יקרים. ומוכרח שאף לזה כונת החזו"א במה שכתב שכשרוב בני אדם יהבי חציבותם על המשקה ונהגין בה כהפירי לא גריעי היוכל מהפירי. ויעויין בזה בסי' ז' אות ב'.

ה. איתא בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ט' פירות שרגילים לרסקם מותר לרסקם. וצל"ע כי מדברי החזו"א נראה שהלכה שריסוק לא הוי שינוי וא"כ אף אם אין רגילים לרסקם מותר לרסקם.⁷

ו. לרסק פירות שביעית עד שיהיו נימוחים כמשקה, דעת החזו"א שמותר.⁸

ועל כן אין כל מיני התפוזים שוים, כי יש מיני תפוזים שרוב בני אדם לא ניחא להם שישחטו את פירותיהם, כי חשוב להם כאיבוד אם סוחטים למשקה מין המשובח לאכילה. ואין אומרים שכל מין תפוז אחד הוא כשם שאין אומרים במיני התפוחים שכל מין תפוח אחד הוא, יעויין במ"ב סי' ר"ב ס"ק ס"ב].

⁷ החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה מן האמור] כתב שמותר לעשות פוידלח מפירות שביעית, והיינו על פי פסק השו"ע והרמ"א בסי' ר"ב ס"ז, דהיינו שהמחבר כתב שם שריסוק לא הוי שינוי ומברכים עליו צפה"ע, והרמ"א שם ג"כ כתב שכן נראה עיקר אלא שצרכות לכתחילה יבדך שהכל אבל אם בדרך צפה"ע יאכל כי כן נראה עיקר, והיינו אף באין דרכם בכך ומשום שריסוק אינו שינוי, ובפירות שרוב אכילתם בריסוק כתב המ"ב שם [בשם ח"א וזה"ל] שכל"ע הוי ריסוקו כעיקר וזוהי אין מאן דפליג. וכתב החזו"א שבענין שביעית אין חומרא זו של ברכות ומותר לעשות פוידלח מפירות שביעית, וא"כ מותר לרסק אף פירות שאין דרכם בריסוק. ויעויין ביתר אריכות בסי' ח'.

⁸ בסי' ל"ג סק"ה [ד"ה מן האמור], וזה ההיתר הראשון של החזו"א לסחוט תפוז בשביעית, משום דהוי כמיחוי, וסבר שמיחוי פירות למשקה מותר בשביעית. אלא שיל"ע בזה, כי החזו"א כתב שסחיטת התפוז דומה לפוידלח שגחלקו בו הפוסקים ודעת הרמ"א דברכתו צפה"ע וא"כ מותר לעשות פוידלח מפירות שביעית ומתרומה, וכל"ע כי כל הראשונים פירשו שטרימא היינו בנתרסק אבל לא בנתרסק ונימוח למשקה, ולענין פירות שנימוחו ונעשו למשקה יש עדיין להסתפק אם הנימוח הוי כמשקה היוצא והוי זיעא, ונחלקו בדבר שני תירוצי התוס' בחולין ק"כ ב' שהביאם החזו"א שם, וא"כ לכאור' אין כל

ז. אין שורים תמרים להוציא מהם שכר תמרים ולא צמוקים להוציא מהן מי צמוקים.⁹

ב. לאוכלה ולא להפסד

ח. הקולף פירות שביעית או מנפה קמח מסובין, אם קולף או מנפה כדרך שמקלפים ומנפים רוב בני אדם הרי הקליפות וכן הסובין [הוא פסולת הקמח] חולין ומותר לאבדם ביד¹⁰.

רצויה מפסק ההלכה בטרימא [שעיקר הדין שריסוק לא חשוב שינוי] לענין פסק ההלכה במחלוקת שני תירוצי התוס' הנזכרים בנימוחו ונעשו למסקנה. ויעויין בסי' ו' אות א' שהארכנו בזה. ונכתב שם שסייעתא רבה לדברי החזו"א מדברי הרמב"ן שלא נדפסו בימי החזו"א, שכתב שטרימא היינו פירות שחוקים שנימוחו עד שגומעים אותם, ועל טרימא אמרו שיותר לעשותו מתמרים של תרומה.

⁹ לשון התוספתא במעשר שני פ"ב אות ד'. ובב"י באו"ח סי' ר"ב כתב וז"ל ונראה לי דהא דמיא דשילקי כשילקי בין בבשלים במים בין ששראם במים ולא בשלם אם נתנו טעם במים מדרך עליהם בורא פרי העץ ומכאן דלדעת הרא"ש מי שריית צמוקים ותאנים או ביסולס מספקא לן אם יש להם דין הפרי עצמו לענין ברכה וכו' נפקא מינה לענין ברכה אחרונה עכ"ל. וכן בשו"ע שם סי"א הסתפק בזה, ולכאור' לא היה בפניו תוספתא זו. [תוספתא זו הובאה בדברי הרמב"ן בחי' לחולין ק"כ בסוף עמוד ב', ובערוך ערך טרימא].

¹⁰ לשון הרמב"ם בהל' תרומות פי"א ה"ה כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה מרקד לאכול ומשליך את המורסן הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה לא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחהו במקום מונע עכ"ל.

ט. ומותר לקלוף ולנפות יותר מכדרך רוב בני אדם, ואם עושה כדרך המעונגים שמקלפים ומנפים יותר, הרי הפסולת בקדושת שביעית ולא יאבדה אלא יצניעה עד שתאבד¹¹.

י. אם רוצה לענג עצמו בקילוף גדול יותר מדרך המפונקים [וכן אם רוצה לקלוף פרי שאין דרך המפונקים לקלפו כגון ענבים], משמע לענין הלכה שאסור אלא בשני רעבון שיש מי שיאכל את הנקלה¹². ואם יש מי שיאכל

מדבריו משמע שאין הרישא אותו דין כמו הסיפא, אלא הרישא כשמרקד בתרומה כדרך שמרקד בחולין מותר "להשליך", ואם עושה סולת מנופה בנפיות הרבה אז "לא יסליך" את השאר אלא יניחהו במקום מונע.

ועינין בסיומן ה' [בחלק הביאורים] שנכתב שיש להסתפק במרקד כדרכו ונשאר אוכל בחוץ הפסולת אם מותר לאכלו בידים, או שדבריו שכשמרקד כדרכו ולא נותר אלא פסולת.¹¹ נתבאר המקור לזה לעיל הערה 10.

¹² איתא בירושלמי בתרומות פי"א ה"ד ר' אבהו בשם ר' יוחנן כן היא שיעורה והתני מסלת בחיטין כל שהוא רואה ומנקב בירק כל שהוא רואה ר' אבהו בשם רבי יוחנן במעמידו על תרומתו ר' בשם רבי אילא כאן בשני רעבון כאן בשני שובע עכ"ל הירושלמי.

וביאור דברי הירושלמי, כן הוא שיעורה כמו שאמרו במשנה המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר, דהיינו שמותר לסלת בנפה דקה עד שיסלת קב או קבים לסאה ולא בניפוי גדול יותר, והקשו והתני מסלת בחיטין כל שהוא רואה ומנקב בירק כל שהוא רואה, וא"כ משמע שמותר כל שהוא רואה ואפילו בניפוי גדול ביותר ואין שיעור לניפוי שמותר, ואמר ר' בשם רבי אילא כאן בשני רעבון כאן בשני שובע, ופירש החזו"א בס' י"ד סק"י [ד"ה ירו' תרומות] דבשנת רעבון מותר לסלת ביותר ללא מיקרי מפסיד דגם המורסן ימלאו להם אוכלין, וכדרך זו פירש בירושלמי גם בשנות אליהו. [ואת ביאור ר' אבהו בשם רבי יוחנן במעמידו על תרומתו פירשו מהר"א פולדא והפ"מ שכל שהוא רואה היינו באותו השיעור שאמרו במשנה].

את הנקלף שלא בשני רעבון [אלא אוכלו שלא כדרך המקום והזמן] כתב
החזו"א שאסור¹³.

וא"כ אם כדברי ר' אילא מותר לסלת כל שהוא רוצה בלא שיעור בשני רעבון משום שימלאו
להם אוכלים.

אלא שהרמב"ם כתב רק את לשון המשנה וזה לשונו הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות
הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה עכ"ל, ולא כתב שאפשר גם לעשות אף ניפוי גדול
מזה. ושם כתב כר' אבהו בשם רבי יוחנן שאמר במעמידו על תרומתו ופירשו מהר"א פולדא
והפ"מ שכל שהוא רוצה היינו באותו השיעור שאמרו במשנה, וא"כ כתב הרמב"ם את דברי
המשנה.

עוד נראה שאף לדברי רבי אילא שאמר שמותר לקנב כמה שהוא רוצה בשני רעבון, ביאורו
שאין הלכה שמותר לסלת כמה שהוא רוצה, כיון שבשני רעבון שיש להם אוכלים אין זה חידוש
שמותר לסלת כמה שהוא רוצה, כי הרי זה כמחלק מאכלו לשנים את הטוב לוקח לעצמו ואת
הפחות טוב נותן לאחרים, וזה פשיטא שמותר ואין צריך הרמב"ם לכתוב דין זה.

החזו"א בסי' י"ד [7"ה מסקנא] כתב מסקנא דמילתא דקולף בפירות כמה שהוא רוצה ומקנב
בירק כל מה שרוצה ומניחן בכלי עד שירקבו. ולא עלה בידינו להבין כוונתו, כיון שבדבריו
קודם זאת כתב את דברי הירושלמי שביותר מכדרך המסלתיים ביותר אסור מלבד בשנת רעבון.

¹³ בסי' י"ד סק"י [סוד"ה ירו']. והיינו משום שכיון שאין דרך המקום והזמן לאכול כך הוי
בשעת הקילוף הפסד ומה שיש מי שרוצה לאכול זאת לא יכיל מההפסד בשעת הקילוף.

כתב בדרך אמונה פ"ה בציון הלכה ס"ק כ"ה בשם הגריש"א זצ"ל שאסור לקלף דברים שאין
דרכן בכך אך אם יחתוך עם הקליפות גם חלק מהפרי באופן שהקליפה תשאר ראויה לאכילה
מותר אפי' אם אין דעתו לאוכלה, עד כאן דבריו. צריך לומר שכוונתו שאסור לקלף דבר שאין
אף דרך המעונגים לקלפם, ומה שכתב אך אם יחתוך עם הקליפות גם חלק מהפרי באופן

יא. דעת החזו"א שאין מצוה באכילת פירות שביעית¹⁴, והמגלת אסתר בדעת הרמב"ן שיש מצוה באכילתם¹⁵, ונראה שגם לדעה זו האחרונה אין זה מחמת קדושתם כעין מצות אכילת שלמים אלא זה משום שלא יהא להפסד¹⁶.

שהקליפה תשאר ראויה לאכילה מותר אפי' אם אין דעתו לאוכלה, כריך לומר שאין כוונתו שתהא הקליפה ראויה לאכילה אבל אין דרך בני אדם לאוכלה, כי אילו כן הרי זה המסלת כמה שהוא רוצה שאסור ואע"פ שראוי הסובין לאכילה אלא שאין דרך לאוכלם ודמוכה שראויים הסובין לאכילה שהרי גם במסלת קב לסאה כריך להצניעו והיינו משום שראויים הסובין לאכילה, וא"כ כל שכן במסלת כל שהוא רוצה שראויים הסובין לאכילה ואפילו הכי אסור משום שאין דרך לאוכלם, אלא כריך לומר שהתיר הגריש"א זצ"ל דווקא באופן שהקליפה תהא עומדת לאכילה, דהיינו שדרך בני אדם לאכול את הקליפות באופן זה ועל כן אין זה איבוד, וזה כדין שנות רעבון שמוותר לסלת ולקנוב כמה שהוא רוצה כיון שגם המורסן ימלאו להם אוכלים, וכתב בדברי החזו"א שאינו חייב לבקש להם אוכלים.

¹⁴ בס' י"ד סק"י,

¹⁵ כ"כ במגילת אסתר על הוספות עשין של הרמב"ן אות ג', וכן כתב מהרי"ט אלגזי בהל' חלה להרמב"ן סי' ב' [אות י"ד] וז"ל דסבירא ליה להרמב"ן דהא דלאכלה ולא להפסד הוא מאות עשה "שחייב הכתוב לאכול פירות שביעית" ולא לעשות בהם סחורה או להפסידם שאינו עובר ואינו מקיים אלא בכזית וכו'.

וכן משמעות דעת הרא"ש והרע"ב כפי שהובאו דבריהם בס' ד' אות ז', ונכתב שם שיש לפרש בדבריהם בדרך אחרת, אבל משמעות דבריהם משמע כאמור.

¹⁶ שכתב במגילת אסתר שם לדעת הרמב"ם וזה לשונו ואל תשתבש בזה שאמר בגמרא ירושלמי בזה הפירוש על זאת המשנה בהלכה ב' כיצד לאכול דבר שדרכו לאכול אין מחייבים אותו לאכול לא פת שעפשה ולא קניבת ירק ולא תבשיל שנתקלקל אורתו כי נראה מכאן שדוקא

יב. להניח שיתקלקל מעצמו, בדבר שאינו עומד לאכילה ודאי מותר¹⁷, ובדבר העומד לאכילה דעת החזו"א שאין צריך לבקש לו אוכלים שלא יפסד, ויעויין לעיל אות י"א ובהערה 15.

יג. לאבד בידים ע"י גרמא דעת החזו"א משמע שאף אם אין עומדים לאכילה אסור¹⁸, ודעת המהרי"ט בח"א סי' פ"ג שמותר להפסיד פירות שביעית ע"י

אלו הדברים שנתקלקלו אין מחייבין אותם לאכלס אצל מה שהוא מתוקן וטוב חייב לאכול זה אינו כי מה שאמרו באלו שאין מחייבין אותם לאכול הוא משום דסד"א דחייב לאכלס למען לא יפסדו שהתורה אמרה לאכלה ולא להפסד קמ"ל שאינו חייב לאכלס וכו' עכ"ל. משמע שלדעת הרמב"ן שסבר שמא לאכלס, היינו למען לא יפסדו.

ועוד שדוחק לומר שממה שנאמר "לאכלה" למדנו שני דינים שונים האחד למאכל אכילה והשני ולא לסחורה ולהפסד, אלא אמרה תורה שיהיו הפירות הפקר על מנת ללקטם לאכילה ולא על מנת לשמר בביתו עד שיתקלקל או לסחורה, וא"כ זו מאכל אחת ומלימוד אחד.

¹⁷ שהרי תנן במשנה בתרומות פי"א מ"ה ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המונע, והמסלת קב או קבים לסאה הוא מסלת יותר מכדרך רוב בני אדם, וכמו שנכתב בסי' ד' אות ד' שכן מוכח ממשמעות הרמב"ם, וגם מהירושלמי שאמרו כן הוא שיעורה כך משמע, וא"כ ודאי יש אוכל הראוי לאדם בתוך הסובין, אלא שאינו עומד לאכילת אדם, ועל זאת אמרו במשנה יניחנו במקום המונע.

¹⁸ מדכתב בסי' י"ד סק"י [ד"ה ולמדנו] ונראה דהא דמסקו לאיגרא לא מיקרי מפסיד בידים כיון שהיבוס מעלי להו, משמע שמפסיד ע"י גרמא הוי כבידים.

כא

גרמא אפילו בפירות הראויים לאכילה¹⁹, וסותר המהרי"ט דבריו בח"א ריש סי' מ"ג שכתב שבהפרשת תרומה מפירות שביעית יש משום איבוד פירות שביעית.

יד. לעשר פירות שביעית המעורבים בטבל, נכתב בסי' ד' אות י"א שנראה שאם הוא טבל גמור ואי אפשר להפריש את הטבל מפירות השביעית ודאי מותר, ואם אינו טבל ודאי אלא שהמפריש פורש מלאוכלו מחמת חשש איסור טבל ג"כ ודאי מותר²⁰, אבל אם יודע שמעיקר הדין יש להקל בחשש טבל זה

¹⁹ ודבריו שם על פירות העומדים לאכילה, וכתב ראה לכך מירושלמי בפ"ז ה"א הדא קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה. ולא חילק המהרי"ט בין הפסד דבר העומד לאכילה לבין הפסד דבר שאינו עומד לאכילה. והא דאמרו בירושלמי פ"ט ה"א על הקינרים אבל משקף בעלים ולא נמאץ מאבד אוכלי בהמה מאיליהן הן אבידין, למשמע שמותר לאבד ע"י גרמא, נכתב על זאת בסי' ד' אות ט' דשאני התם שהם איסור ספיחין.

²⁰ נכתב שם דהיינו משום שהחושש משום איסור טבל הרי ממילא לא יאכל את הפירות, וא"כ קריאת שם תרומה היינו היתר שאר הפירות ולא איסור התרומה, ואחרים שאין חוששים לאיסור טבל הלכא יכולים לאכול גם אחר שנקרא עליו שם תרומה, כיון שאם אינו טבל א"כ אין כאן תרומה, ומה שקרא שם תרומה ממה נפשך, אם אין חייב בתרומה הרי אין קריאתו כלום, ואם חייב בתרומה הרי עשה כדיון. ואם שגג דיון ופרש מאכילתם מחמת שקרא שם תרומה ושגג וחשש לדעת המחייבים בתרומה, הלכא לדעת החזו"א אינו איסור כיון שסבר שאין איסור מלפרש מאכילתם אע"פ שנקראים.

אלא שחושש להפריש תרו"מ לחומרא, בזה לדעת החזו"א מותר²¹ ועל פי דברי המהרי"ט אסור²².

טו. מותר לשמור שלא תכנס בהמה לאכול פירות שביעית מן השדה²³.

²¹ דכתב החזו"א שלמעשה יש להפריש תרומות ומעשרות בפירות נכרי כשנגמר ציד ישראל ואין בזה מקום הפסד שביעית שהרי אינו חייב לאכלה. [שו"ר באורחות רבנו ח"צ אות ק"ד] שאמר בעל פה לענין יין שנעשה מהיתר מכירה שח"ו לשפוך ולהפסיד את היין, ואמר למשגיח להתפטר ולא יעשה כן. לא הבינותי, כי לא היה המדובר לשפוך ולהפסיד ממך, כי אסור לשפוך ולהפסיד תרומה גם בלא איסור שביעית, וא"כ מה איסור היה בדבר לדברי החזו"א. ²² דכתב המהרי"ט בח"א ריש סי' מ"ג שלעשר פירות נכרים בשביעית לחומרא היינו חומרא דאתי לידי קולא הוא שיש בדבר הפסד פירות שביעית, וכתב שם שמחמת כך חזר בו הב"י ולא הפריש תו"מ מפירות שביעית [היינו על פי אותה עדות].

²³ כ"כ החזו"א בסי' י"ד סק"ד [ד"ה שם פירות], וכתב ראיה לכך מן המשנה פ"ט מ"ד שאוכלים על המופקר אבל לא על השמור אלמא דמותר לשמור מן החיה, ועוד הביא מדברי התוס' בר"ה ט' א' שמותר לשמור מבהמה. [ולכאור' היה מקום לדחות ראיות אלו, כי י"ל שמותר לשמור שלא יכנסו חיות ויזיקו נזק שאינו באכילת פירות, כגון שלא ידרסו את הפירות, אלא שיל"ע שמה כתוב להדיא שבאיזה ענין יש קדימה לאדם מן הבהמה, כי כתיב "ויתרם תאכל חית השדה" משמע לכאור' שיש להקדים את האדם לבהמה].

טז. הלכה בהמה מעצמה ואוכלת פירות שביעית מן המחובר אין חייב²⁴
להחזירה²⁵. כתב החזו"א בסי' י"ד סק"ד שגם אסור להחזירה²⁶ [והוא

²⁴ לא מפורש למי הכוונה "אין מחייבין אותו" להחזירה, כי אם הכוונה לבעל השדה, הלא הפירות הם הפקר ולמה יש לו חיוב יותר מלאחרים, ואם לבעל הבהמה, וכי יש איסור כעין "שביעת בהמתו" כשאוכלת מעצמה, אלא משמע שכל העובר ורואה פירות שביעית נפסדים חייב להצילם ולשמרם, וכאן אמרו שאם הלכה מעצמה ואכלה אין מחייבין את הרואה להחזירה.

²⁵ תוספתא פ"ה הי"ג ורמב"ם פ"ה ה"ה.

²⁶ אלא שכל"ע בדבריו כי לא כתב הכרח לכך, והתקשה החזו"א עצמו כי ממשמעות התוספתא משמע שאינו חייב להחזירה אבל לא אסור להחזירה, וכתב דכיון שאמרו שאם הלכה ואכלה אין כאן חיוב שמירה על כן חוזר כאן מלות ונטשתה, שהמזוה היא לנטוש אף לבהמה כפי שכתב שם קודם זאת על פי הירושלמי ברפ"ו דפאה. אלא שכל"ע כי א"כ כיון שאין חיוב לגדור מפני בהמה א"כ יהא חייב שלא לגדור, וזה כתב החזו"א בתחילה בשם התוס' בר"ה ט' א' שמוחר לשמור מבהמה, וכן הביא לכך ראיה מהמשנה פ"ט מ"ד, ואת מלות ונטשת לענין בהמה הלא פירש שם החזו"א עצמו דהיינו לענין שאם אכלה הבהמה מגינת חצרו שאין חייב לשלם לבעלים מה שאכלה, כי אל"כ היה אסור למנוע ממנה מלהכנס לשדה.

ויש להקשות על דברי החזו"א מהמשנה במו"ק ו' ב' לדין את האישות ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלבן שלא כדרכו במועד ובשביעית, הרי שמוחר בשביעית לאוד עכברים שנמצאים כבר בשדה, ובשדה הלבן ודאי שאוכלים גם מפירותיה. וא"ת משום שמזיקים מלבד שאוכלים, מינין שיהא מותר למונעם משום שגם מזיקים אם אסור למנועם מאכילה, ועוד שהרי כל מאכל אדם שנאכל ע"י בעלי חיים היינו היזק ואסור למונעם לדברי החזו"א. ועוד שהתוס' שם הקשו מאי קמ"ל בשביעית, והלא קמ"ל טובא שכאן אין איסור להוציאם מן השדה.

חידוש גדול למעשה, שאם הגיע חיה או עוף או אפילו תולעת לפירות
השדה חייב להניחה עד שתצא מעצמה, וא"כ אסור לרסס פירות שביעית

ומסתבר שאף החזו"א לא אמר אלא שבעל השדה אסור להחזירה, כי בו שייך מלות ונטשת,
אבל אחר יכול למנוע מבהמה לאכול כי הלא גם מישראל חזרו יכול למונעו מלקחת כיון
שרוץ הוא להקדימו, ואולי אין זה דרך ארץ אבל אין בזה איסור משום ונטשת בשביעית. [זאת
כתבתי בתחילה, אבל שו"ר גדעת התוס' והרא"ש שאף בשדה חזרו יש איסור לשמר ונכתב
זאת בס' ח' אות ד' [בחלק הביאורים], ונכתב שם דאף לדבריהם ישראל המעבד חזרו מללקוט
פירות שביעית כיון שרוץ להקדימו, כל שאינו עושה כדרך בעלות אינו עובר על מלות ונטשת,
ואם הדברים נכונים א"כ אף לדברי החזו"א לא תהא מעלת הבהמה גדולה מן האדם, ואדם
העושה כך לבהמה לא יהא בזה איסור].

במחובר²⁷], וכתב עוד החזו"א שאם תלש את הפירות וזכה בהם²⁸ חייב להחזירה²⁹, וכתב עוד החזו"א שאת העכו"ם מעכבים מלאכול³⁰.

²⁷ אם הריסוס הוא גם שלא ינזק העץ עצמו מהתולעים יהא ודאי מותר כמו שצידדים את העכברים כמפורש במו"ק ו' ז', שצדברי החזו"א על כרחך לומר דהיינו משום שמזיקים גם את העץ עצמו. [בפ"ב מ"ב אמרו ומעשנין עד ר"ה, וכתב הרמב"ם בפיה"מ להרוג התולעים אוכלי הפרי, אבל בתרגום החדש כתוב התולעים אוכלי האילן].

²⁸ משמע מדברי החזו"א שאף בתלוש אם לא זכה בהם אין חייב להחזירה, כגון בפירות הגושרים מתחת העץ, וכן יהא באורז בית דין שעדיין הם הפקר. אבל בתלוש אף שאין חייב להחזירה ודאי ראוי להחזירה, כיון שלא נאמר ונטשת בתלוש.

²⁹ כתב דכיון שזכה כבר הוא ממונו עד הביעור ואיכא משום איסור מאכל אדם לבהמה. אלא שיל"ע מאי נפקא מינה אם ממונו הוא, כי גם במחוזר אסור להאכיל לבהמה פירות שביעית, ואסור להפסיד פירות שביעית במחוזר כמבואר בפסחים נ"ב ז' דאיתא התם רבי אילעאי קץ כפנייתא דשביעית היכי עביד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד. ואם משום שצריך צעלים על הפירות הוא מחויב בשמירתם, לכאור' מדאמרו בתוספתא אם הלכה בהמה מאיליה לתחת תאינה וכו' אין מחייבין אותו להחזירה, ובמחוזר הלא הפירות הפקר, וא"כ משמע דלולי קרא היה על כל הרואה להחזירה, וא"כ חייב כל הרואה פירות שביעית נפסדים להצילם מהפסד. והיה אולי לומר טעם אחר לחייב להחזירה בתלוש, כי לשון התוספתא כפי שצפנינו "אין מחייבין אותו להחזירה משם שנאמר בארץ תהיה כל תבואתה לאכל". וא"כ שמא הלימוד הוא מדכתיב בארץ, וא"כ זה אינו בתלוש. אבל לשון הרמב"ם שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארץ תהיה כל תבואתה לאכול, וא"כ זה אינו מלשון בארץ, כי לשון בארץ היינו על הבהמה אשר בארץ ולא על הפירות אשר בארץ. וכן במהדורות אחרות של התוספתא כתוב שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארץ תהיה כל תבואתה לאכול, וכיון שכך ג"כ לשון הרמב"ם א"כ ודאי שכך עיקר.

יז. מותר לסוך בשמן העומד לאכילה, אבל אסור לרקחו לסיכה בענין שמפסידו מאכילה³¹. ומשמע שאם על מנת לסוך בו מפסידו סמוך לסיכה וכך הדרך לסוך בו שמותר³².

אלא שאף אם זה אינו דרשה מפורשת, אפשר שיש לחלק בין בחלוף לבין במחזור ואף אם אין בעלים, כגון בפירות הגושרים מתחת העץ, שאפשר שאין ללמוד מדכתיב ולחיה וכו' תהיה כל תבואתה לאכול אלא במחזור ולא בחלוף, וכיון שאין היתר מפורש יחזור הדין שחייב להחזירה. והיינו חייב על כל הרואה ואינו דוקא על בעל הפירות, דהא משמע דאילמלי קרא היה חייב הרואה להחזירה, והיינו כל הרואה כי במחזור אין בעלים לפירות. אבל זה אינו כדברי החזו"א שכתב שדוקא כשזכה בפירות חייב להחזירה.

ובדרך אמונה פ"ה ה"ה בבה"ל ד"ה אין מחייבין כתב ע"פ דברי החזו"א מי שיש לו אילן תאנים ונושרין פירות במקום מדרס ב"א צריך בכל יום לפנות הפירות שלא ידרסו עליהן, ויל"ע כי החזו"א כתב שדוקא כשזכה בהם יש חייב שמירה. עוד יל"ע בעיקר דבריו, כי מה בין בעל האילן לבין אחרים, כי הלא הפירות הם הפקר ואינם של בעל האילן.

³⁰ ופירש שם את דבריו, שאינו מכח בעלות אלא שאין איסור לעכבם מלזכות בשל הפקר והכא שפירות שביעית קדישין הן למאנתן מזהרים בני נח שלא לקפח ישראל ממאנתן. וכל"ע כי לדברי החזו"א אין מזהר לאכול פירות שביעית, ואין אלא איסורים, דהיינו שלא להפסד ולא לסחורה ולבער. וכל שכוונתו שאף למנעם מן האיסורים הוא כלמנעם ממאנתן. או אפשר שהביעור חשיב מזהר.

³¹ תוספתא פ"ו ה"ח וירושלמי פ"ח ה"ב ורמב"ם פ"ה ה"ו.

³² איתא בתוספתא פ"ו ה"ח שמן של שביעית אין נותנין אותו לתוך המדורה ר' יוסי אומר אובע בו עזיץ ונותנו לתוך מדורה. ופירשו המפרשים כי כך דרך להבעיר בשמן במדורה. ועדיין יקשה דהא פוסל את השמן מאכילה, ויהא אסור כמו שאין מפטמים את השמן. אלא משמע כיון שעושה סמוך להדלקה בו וכך דרך הדלקתו, הוא כדרך שימוש, ודוקא לפטמו לעשותו

ג. שמירה וקצירה ואיסוף פירות שביעית

יח. איסור שמירת הפירות בשדה לדעת הרמב"ם היינו לבעל השדה, ודעת התוס' דהיינו אף למי שאינו בעל השדה³³.

יט. מן התורה אסור לקצור כדרך הקוצרים. לדעת הרמב"ם דרך הקוצרים היינו לקצור את כל השדה ולדוש בבקר ולהעמיד כרי³⁴, ולדעת הר"ש היינו לקצור כדרכו³⁵ דהיינו במגל³⁶, ולדעת רש"י והרמב"ן³⁷ היינו לקצור מן

שמן המשחה אסור, אבל להפסידו מאכילה כשכך דרך סיכתו אין זה הפסד אלא דרך שימוש. ואמנם הרמב"ם לא פסק את דברי רבי יוסי, אבל אין לומר משום שרבי יוסי חולק על איסור פיטום השמן, כי ברישא של אותה תוספתא איתא אין מפטמים את השמן ורבי יוסי הוסיף רק על הסיפא.

³³ הארכנו בביאור דעותיהם בסי' א' אות ג'.

³⁴ הסתפק החזו"א אם היינו גם כמי שאינו בעלים, ובסי' א' אות ג' נכתב לדקדק מדברי הרמב"ם דהיינו רק לבעלים.

³⁵ כפ"י מ"ב ובפ"ח מ"ו.

³⁶ כך כתב בפ"ה מ"ו. ויעויין בסי' א' אות ג' שמשמע דעת הר"ש שקצירה כדרכה אסורה מה"ת בשמור ומדרכנו אסור קצירה כדרכה אף במופקר. ודעת הרא"ש שמוותר לקצור במגל למאכל ביתו, כי כתב פ"ה מ"ו על שאמרו במשנה שם אבל מוכר הוא [לחשוד] מגל יד ומגל קציר, שמוותר למכור שמא הוא רוצה לקצור מן ההפקר ולהביא למאכל ביתו. [וגמלא שבקוצר מן המופקר פלוגתתם בתרי דרבנן, כי שביעית בזה"ז דרבנן, ואף לדעת הר"ש שהוא יחיד בדעה שאסור לקצור כדרכו במגל, במן המופקר סבר שאינו אלא מדרכנו].

³⁷ רש"י עה"ת, רמב"ן שם הובא דבריהם בסי' א' אות ב'.

השמור³⁸. ודעת הגר"א בשנות אליהו [פ"ח מ"ו] שאף במופקר אסור לקצור בכל ענין, ומה שמותר היינו לתלוש ביד כיון שתלישה ביד אינה קצירה ולא אסרה תורה אלא קצירה³⁹.

כ. דעת הרמב"ם שהאוסף כל פירותיו לביתו עובר בלאו משום לא תבצור וגם בעשה משום ונטשתה⁴⁰.

ד. כמה מותר לאסוף מפירות שביעית

כא. כתב הרמב"ם בפ"ד הכ"ד ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין⁴¹.

כב. דעת רש"י שמותר [על כל פנים למי שאינו בעל השדה] לאסוף הרבה ואין אסור אלא שלא יאסוף ויצניע לאחר הביעור⁴².

³⁸ כיון שלדעת התוס' איסור שמירה היינו גם למי שאינו בעלים, א"כ האיסור לקצור מן השמור היינו לכל מי שמוזהר על שמירתו, וא"כ איסור הקצירה מן השמור היינו לכל מי שמשמר איזו שדה.

³⁹ דברי הגר"א אלו הם פירוש חדש ואינו כדעתם של הראשונים.

⁴⁰ הוצאו דבריו בס' א' אות א'.

⁴¹ יעויין בס' א' סוף אות א' צביאור דברי הרמב"ם.

⁴² בגיטין ס"א א' כתב רש"י חסודה על השביעית לשמור פירות שביעית ולהאניעם מן הביעור ואילך. עוד ברש"י סנהדרין כ"ו א' אוספין כשרין דמאי למיכלינהו קודם זמן הביעור. עוד שם ברש"י על שאין מוכרים פירות שביעית לכהנים משום שנחשדו כהנים על השביעית כתב רש"י נחשדו כהנים להשקות שביעית אחר זמן הביעור.

מכל דברי רש"י אלו משמע שאין איסור לאסוף הרבה לביתו, אלא שלא יאסוף ויצניע לאחר הביעור. ואף החזו"א בס' י"ב סוף ס"ק י"א כתב לדעת רש"י דאפשר שהאוצר על מנת שלא לבצר הוא כאוצר לסחורה, דמשמע שאם אינו על מנת שלא לבצר מותר לאוצר לדעת רש"י.

כג. לדעת הרמב"ם אם מותר למי שאינו בעל השדה לאסוף הרבה, וכן אם מותר לקנות הרבה באופן המותר יעויין בהערה⁴³.

אבל לא משמע מדברי רס"י שאף בעל השדה מותר לו לאסוף הרבה עד הדיעור. ויעויין בס' 'א' אות ז' ח' שהארכנו בזה עוד.

⁴³ בס' 'א' אות א' [בחלק הביאורים] הארכנו שמבואר מדברי הרמב"ם שהאוסף כל פירותיו לביתו עובר משום לא תצור וגם עובר בעשה משום ונטשתה, וא"כ החיוב שלא יאסוף אלא מעט היינו משום איסורים אלו. וכן הבאנו שם ב'אות ב' שמשמע להדיא בדברי הרמב"ם שאיסורו דוקא לבעלים. ועפ"ז לקנות הרבה ודאי שאינו אסור. והחזו"א בס' י"ב סק"ט הסתפק לדעת הרמב"ם אם איסור להביא הרבה היינו דוקא לבעלים, וכתב על פי האד שאיסורו אף שלא לבעלים שמשום איסור סחורה נגעו בה. ועפ"ז אף לקנות הרבה מנכרי אסור.

ובסדר השביעית שנדפס בחזו"א ס"ס כ"ו ב'אות ו' כתב שאף למי שאינו בעל השדה אסור לאסוף הרבה.

ובדברי החזו"א לא מפורש שמסקנתו שהאיסור משום סחורה, כיון שבס' י"ב סק"ז [ד"ה ומהא] כתב ואפשר דיש שבות גם בשל אחרים כשאולר הרבה, ושם כוונתו לשבות של האיסור לבעל השדה לקצור את כל השדה, וא"כ אפשר שמסקנתו בסדר השביעית היא מטעם זה, ואם מטעם זה אין האיסור אלא לאסוף הרבה מן ההפקר, אבל אין איסור לקנות הרבה באופן המותר, דהיינו מנכרים או באופנים המותרים. באורחות רבנו ח"ב עמ' שמ"ה אות פ"ג כתב בשם הגר"י קניבסקי ז"ל שמרן נוטה להתיר ומתיר לאסוף הרבה משדות אחרים. ושם ב'אות פ"ד כתב שמועה בשם החזו"א שמותר לאסוף מההפקר למשך שבוע. ושם כתב הרב המחבר ז"ל שאין סותר מכמה טעמים יעויין ש, אבל דבריו לא מובנים כיון שכתב בשם הגר"י קניבסקי ז"ל שמרן נוטה להתיר ומתיר לאסוף הרבה משדות אחרים, ולא מהטעמים שכתב שם ליסב את דבריו. יעויין עוד בס' 'א' אות י'.

ה. מכירת פירות שביעית

כד. מבואר במשנה ובגמרא שיש אופנים שמותר למכור פירות שביעית, ויש חילוקי דינים בענין מכירה בין דעות הראשונים כפי שיבואר לקמן.

כה. ללקוט לכתחילה על מנת למכור, דעת הרמב"ם שאסור בכל ענין⁴⁴, ולדעתו אין מותר אלא ללקוט לצורך עצמו כפי הכמות שמותר לכל אדם ללקוט לעצמו, אלא שבנו יכול להמלך ולמכור קודם שיאכל אביו ולמכור את של אביו, והלוקט עצמו יכול למכור בעצמו רק אם אכל והותיר.

כו. והתוס' בע"ז ס"ב א' ד"ה נמצא כתבו להדיא שמותר אף לכתחילה [היינו ללקוט ולמכור ע"י בנו], אלא שכתבו דמותר רק משום שלוקט למכור לקנות בו דבר אכילה⁴⁵. וא"כ משמע שאסור ללקוט על מנת למכור בהקפה

⁴⁴ לשון הרמב"ם בפ"ו ה"ב לקח ירקות לאכול והותיר מותר למכור המותר והדמים שביעית וכן אם לקט ירקות לעצמו ולקח מהן בנו או בן בתו ומכר ה"ז מותר והדמים דמי שביעית. מלשון "וכן אם לקט ירקות לעצמו" וכן מלשון "ולקח מהן בנו" משמע שכל זה אחר שלקט, ואין מותר ללקוט לכתחילה על מנת שצנו ימכור. אלא מותר לו ללקוט לצורך עצמו אלא שאם אח"כ נמלך בנו ורוצה למכור משל אביו הרי מותר לו להמלך ולמכור, אבל אין היתר ללקוט על מנת למכור ע"י בנו.

⁴⁵ זה לשונם שם אבל אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין דבר זו סחורה.

ואח"כ פרעון החוב יהא חולין⁴⁶. ומשמע שדעתם שם שמותר ללקוט אפילו הרבה⁴⁷ על מנת למכור לקנות בו דבר אכילה.

⁴⁶ ועפ"ז מוכרח דהא דכתבו התוס' בע"ז ס"ז ב' ד"ה יאות וההיא דאמרין כלולב הגזול דמצליע דמי אחרוג כלולב ה"ה כלל הבלעה אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האחרוג ולא היה כאן דמי שביעית עכ"ל, כריך לומר דהיינו דוקא בלקח ואכל והותר, שבה מותר למכור אע"פ שמוכר שלא על מנת לקנות בו דבר אכילה, ודוקא לקנות על מנת למכור כריך שיהא לוקט על מנת לקנות בו דבר אכילה. וטעם החילוק ביניהם, כיון שאכל והותר היינו כמו מי שנזדמן לו למכור דבר האסור בסחורה, כמו שנתבאר בהמתו שמוותר למכור, אבל ללקוט או לקנות על מנת למכור אין זה כנזדמן, וזה מותר רק מעט על מנת לקנות בו דבר אכילה. [אלא שע"פ חילוק זה שמא יש לנ"י באכל והותר אם מותר לפרוע בו חובו או לקנות בו דבר שאינו מאכל, כי הרי זה כנזדמן שמוותר במכירה אע"פ שאינו קונה בתמורתו דבר מאכל, ואל"כ יהא ז"ע איך מותר למכור בהקפה].

⁴⁷ מלשון אבל אם הוא לוקט למכור על יד וכו' לשון על יד לכאור' משמע דוקא מעט, אבל בהמשך דברי התוס' שם משמע שלשון על יד היינו בסמוך לו והיינו לאפוקי שלא ימכור בשוק [זה לשונם והדר תני לוקט ובנו מוכר על ידו הא למכור בשוק אסור], וא"כ מתחילת דברי התוס' יש לדקדק שמוותר ללקוט אפילו הרבה על מנת למכור לקנות דבר מאכל, כי כתבו בתחילה דהסחורה שהיא אסורה היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר, ואח"כ כתבו שאם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה מותר, וא"כ משמע דהיינו באותו אופן שהזכר בתחילה דהיינו אפילו הרבה. אבל אותו דבר מאכל שקונה בדמי שביעית אין מותר לקנות הרבה אלא כדרך שמוותר לקנות פירות שביעית, דהיינו לא לסחורה, וא"כ נפקא מינה אם רוצה לקנות בשר ויין משוברים ויקרים ורוצה ללקוט הרבה מאד ירקות שדה ולמכור ע"י בנו על מנת שיהא לו מעות מרובות לקנות בשר ויין יקרים, או אם רוצה לעשות סעודה גדולה. [שו"ר שכתב החזו"א בסי' י"ג ס"ק י"ז [ד"ה וכתו' ע"ז] שכתוס' שם פירשו

כז. לקנות בזול על מנת למכור יותר ביוקר על מנת לקנות דבר אכילה, משמע מדברי התוס' והר"ש שאסור אע"פ שמוכר ע"י בנו⁴⁸. [וא"כ לוקט ולוקח אינם שווים לכל דיניהם]. ובתוס' בע"ז ס"ב א' משמע שמותר⁴⁹.

דמעט מותר ליקח על מנת למכור והרבה אסור אפילו ללקוט, וא"כ פירש את לשון אצל אם הוא לוקט למכור על יד וכו' דהיינו מעט, אלא שיקשה מה שנכתב שמהמשך דברי התוס' משמע שעל יד היינו בסמוך לו ולא בשוק. עוד מוכרח שלשון על יד שאמרו כאן שאינו לשון מעט כיון שאמרו בירושלמי חמשה אחין מלקטין ואחד מוכר על ידיהן, וא"כ על ידיהן ודאי אינו מעט. והר"ש וכן הרא"ש על המשנה פ"ז מ"ג כתבו על יד פירוש בשבילו.

⁴⁸ בסוכה ל"ט א' ד"ה וליתבי כתבו בתחילה אצל הוא לוקט וזנו מוכר על ידו דלא חשיב סחורה כיון שהוא לא ליקטם וכו' ואחר זאת כתבו ואפשר הקונה מחזירו כדי להרויח ולמכור ביוקר היינו נמי סחורה, וא"כ משמע דהיינו נמי באופן שהוא לוקט וזנו מוכר על ידו כי אל"כ גם במלקט אסור, וכן אם לא מיירי בלקנות דבר אכילה אף במלקט אסור. וכן כתב הר"ש בפ"ז מ"ג כדברי התוס' בסוכה הגזכרים. ומדברי הראשונים שכתבו שצרישך של המשנה שאמרו ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק, דהיינו בין בלוקח ובין בלוקט [והר"ש והרא"ש שם והתוס' בסוכה ל"ט א'], אין מדבריהם ראייה שאף בסיפא שאמרו אצל הוא לוקט וזנו מוכר על ידו דהיינו אף בלוקח.

החזו"א בסי' י"ג ס"ק י"ז [ד"ה שם אצל] כתב שלמכור ע"י זנו מותר משום דהוי לוקט על מנת ליתן מתנה לזנו, וזנו הוי כנזדמן לו ועל כן מותר למכור. והרא"ש על המשנה כתב דכיון שזנו מוכר בשבילו לא מיחזי כסחורה. ולדברי החזו"א אל"ע כי א"כ אף המוכר את של חברו שאמרו בירושלמי צריך לומר שנתן לו במתנה, ולכאור' לא משמע כך.

⁴⁹ כתבו התוס' שם מיהו יס ליישב הגירסא ואשמעינן דדין לוקח ולוקט שוין דבשניהם אסור למכור בשוק ורישא תנא לוקח וה"ה לוקט וסיפא לוקט וה"ה לוקח ע"כ לשונם, וסיפא היינו

כח. הלוקט על מנת למכור באופן המותר, י"א שמותר למכור אף בשוק⁵⁰, וי"א שבשוק אסור⁵¹. ובירושלמי אמרו שלא יהא מזבין בהוא אתר בכל שנה ואית דבעי מימור דלא יהא מזבין בכל שעה⁵².

כט. דעת הגר"א [בשנות אליהו פ"ז מ"ג] שהלוקט מותר לו למכור דוקא ע"י עצמו, והלוקח אסור לו למכור, והלוקט אם יתן לאחר הוי האחר כלוקח ומוכר, ובנו כעצמו ומותר.

ל. החזו"א בסדר השביעית סק"ו [ד"ה ירקות] כתב וז"ל ומותר ללקוט מהם לאכילה אבל לא ללקוט הרבה בב"א⁵³ אלא לוקט כשיעור שאדם מכין בביתו לימים מועטים, ומותר ללקט⁵⁴ שיעור המותר אף אם אין דעתן

אבל הוא לוקט וזנו מוכר על ידו וזנה אמרו דהיינו אף בלוקח, ובדל"ז זה אינו בלוקח ומוכר בלוקח מחיר, וא"כ לדעתם מותר לקנות בזול על מנת למכור יותר בזיקר ע"י זנו.

⁵⁰ הר"ש בפ"ז מ"ג. וכך משמע מדברי הרא"ש בפירושו שם, שדוקא הוא לא יהא לוקט ומוכר בשוק אבל ע"י זנו בלוקח ענין מותר. וכן משמע מדברי החוס' בסוכה ל"ט א' שכתבו וכשמוכר בשוק הוא הלוקט עצמו אסור וכו' אבל הוא לוקט וזנו מוכר על ידו עכ"ל, משמע שע"י זנו בלוקח ענין מותר.

⁵¹ כך כתבו החוס' בע"ז ס"ב א', ומצאנו בדבריהם שם שפירשו שמוכר על ידו פירשו בסמוך לו ולא בשוק. ופירשו שזשוק נראה שמתכר בפירות שביעית.

⁵² דהיינו שאין לעשות כך בכל שעה דהיינו בקביעות, אלא דרך אקראי. כך פירשו מפרשי הירושלמי.

⁵³ היינו כדעת הרמב"ם, ויעויין לעיל אות כ"ב שדעת רש"י שמותר ללקוט בפעם אחת אלא שלא יאמר על מנת שלא לבצר.

⁵⁴ כך כתבו החוס' בע"ז ס"ב א' שמותר אף ללקט לכתחילה על מנת למכור, ומדברי הרמב"ם משמע שרק אחר שלקט יכול זנו להמלך ולמכור. [כמו שנכתב לעיל הערה 44].

לאוכלן אלא למוכרן לאחרים⁵⁵, והדמים דמי שביעית, אבל אם לקח בהקפה ואח"כ שילם לו הדמים חולין לכל דבר⁵⁶, אם אין להלוקט לוקחין מותר לו למוסרן לחנוני שימכור בשליחותו⁵⁷ ויקצוב לו שכר כפועל. עד כאן ליקוט מלשוננו.

לא. להחליף פירות שביעית בדבר מאכל אחר מותר אף ע"י עצמו אפילו בלא שאכל והותיר, ואף בלוקט על מנת להחליף [אף לדעת הרמב"ם שהובא לעיל אות כ"ה⁵⁸].

⁵⁵ כל"ע בזה שלא כתב שמוחר למכור רק ע"י בנו ואם לקח והותיר מותר למכור בעצמו. ואם סבר להלכה כהגר"א, היה לו לכתוב שלא ימכור ע"י אחר. מלבד זאת שלא מסתבר שיכתוב החזו"א כהגר"א במקום שדברי הגר"א כנגד דברי כל הראשונים.

⁵⁶ בזה כל"ע, כי ללקט לכתחילה על מנת למכור בהקפה ויהיו הדמים חולין היינו ללא כמאן, כיון שלדעת הרמב"ם אסור כלל ללקט לכתחילה על מנת למכור, ולדעת התוס' בע"ז ס"ב א' שמוחר אף ללקט לכתחילה על מנת למכור, הלא כתבו דהיינו אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה, ומשמע שזה טעם ההיתר ללקוט על מנת למכור, דהיינו על מנת שהדמים יהיו דמי שביעית ולקנות בו דבר אכילה ויאכלנו בקדושת שביעית, כי אל"כ מה טעם יהא מותר לעשות סחורה מועטת, אבל לכאור' אין דעה שמוחר ג"כ ללקוט לכתחילה על מנת למכור וג"כ מותר לעשות זאת על מנת למכור בהקפה. וז"ע.

⁵⁷ זאת למד מדברי הירושלמי שאמרו אבל מוכר הוא שלו ושל חברו וכתב הר"ן פ"ז מ"ג דהוי כמבליע את שלו בשל חברו, ומן הסתם עושה זאת בשכר.

⁵⁸ היינו כיון שרק באכל והותיר מותר למכור ע"י עצמו, אבל בלוקט על מנת למכור אסור ומותר רק למכור ע"י בנו כמו שנתבאר לעיל אות כ"ה כ"ו. אבל ללקוט על מנת להחליף מותר אף ע"י עצמו כמבואר בדין הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה

לב. י"א שהשוכר פועלים להכניס לביתו לאכילה והותיר אסור למכור את המותר כיון ששכר פועלים הרבה⁵⁹, וי"א שאף לצורך עצמו לאכילה אסור לשכור פועלים הרבה ללקט פירות שביעית⁶⁰.

כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו ה"ז מותר, ולדעת הרמב"ם היינו משום דהוי חליפין, וא"כ מבואר שמותר ללקוט על מנת להחליף בדבר מאכל אחר.

⁵⁹ איתא בתוספתא פ"ה ה"ז לא יהא לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו ר' שמעון בן אלעזר אומר אף ישכור פועלים ויכניס לתוך ביתו. וכתב החזו"א בסי' י"ג סוף ס"ק י"ז דמשמע דפליגי רבנן, ופירשן שם מפרשי התוספתא [מנחת יצחק ומנחת ביכורים] שר' שמעון בן אלעזר השמיענו שאף שאסוף ע"י פועלים אין אסור למכור אם הותר, ועפ"ז לרבנן דפליגי א"כ באסוף ע"י פועלים אסור אף אם הותר. ועפ"ז אפשר שאפילו באסוף ע"י פועל אחד לרבנן אסור, כיון שאין מקור לחלק בין פועלים רבים ליחיד, ולא יקשה מהמשנה האומר לפועל הילך איסור ולקט לי בו ירק שכרו מותר, כיון שלא אמרו שם שאם הותר מותר למכור.

⁶⁰ כך פירש החזו"א בסי' י"ג סוף ס"ק י"ז שר' שמעון בן אלעזר שאמר אף ישכור פועלים ויכניס לתוך ביתו היינו אף כשאניס מוכרים ורבנן פליגי ואסרי, ועפ"ז אע"פ שמותר ללקוט ענבים עבור ט"ו כדי יין אבל אסור ללקוט ע"י פועלים. והחזו"א לפירוש הוה"ל לחלק בין פועלים רבים לפועל אחד, כיון שלהדיא אמרו במשנה האומר לפועל הילך איסור ולקט לי בו ירק שכרו מותר, והחזו"א שפירש דהיינו שלא לצורך אכילה הוה"ל לחלק בין פועל אחד להרבה פועלים.

ויל"ע על פי פירוש החזו"א למה כתבו דין זה בתוספתא בתוך דיני הסחורה, כי כל דברי התוספתא קודם זאת ואחר זאת הכל דייני סחורה, ולמה כתבו בתוך זאת דין דייני הלקיטה שאינו במקומו.

וגם לפירוש המנחת יצחק ומנחת ביכורים שפירשו שר' שמעון בן אלעזר השמיענו שאף שאסוף ע"י פועלים אין אסור למכור אם הותר, יקשה כי הרישא של התוספתא מייירי במלקט על מנת למכור ע"י בנו ולמה על זאת אמר ר' שמעון בן אלעזר אף אם שבר פועלים ללקיטה והותר מותר למכור.

ויל"ע למה לא פירשו שדברי ר' שמעון בן אלעזר הם כגון הרישא, דמייירי במלקט וחוזר ומוכר ע"י בנו, ואשמעינן ר' שמעון בן אלעזר שאף במלקט ע"י פועלים מותר למכור ע"י בנו, וא"כ בזה פליגי רבנן וסדרי שבמלקט ע"י פועלים אסור למכור ע"י בנו.

ומסתבר שלא פירשו כך בגלל לשון "ויכנים לתוך ביתו" שאמרו בתוספתא, ואם בלוקט ובנו מוכר א"כ זה אינו במכנים לתוך ביתו.

אבל על פי מה שמשמע מדברי הרמב"ם שאין מותר למכור ע"י בנו אלא כשליקט בתחילה לאכילה, וכמו שנכתב לעיל אות כ"ה, א"כ אחיא שפיר לשון "ויכנים לתוך ביתו" גם אם דברי ר' שמעון בן אלעזר הם כגון הרישא דהיינו במלקט וחוזר ומוכר ע"י בנו.

ומדברי רש"י יב' לדקדק דלא כדברי החזו"א שדעתו עולה שאף לצורך עצמו לאכילה אסור לשכור פועלים הרבה ללקט פירות שביעית, מדאיתא בסנהדרין כ"ז א' בתחילה היו אומרים אספי שביעית כשרין סוחרין פסולין משרבו ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי להו ומייתו חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין, וכתב רש"י אספין כשרין דמאי למיכלינהו קודם זמן הביעור, דמשמע לפירוש רש"י שאספי שביעית היו אספים הרבה, ואמרו שכשרים כיון דמאי למיכלינהו קודם זמן הביעור, וא"כ מייירי באוספים לצורך עצמם, ועל זאת אמרו משרבו ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי להו ומייתו חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין, ופירש רש"י שפסלו את העניים משום שאספו לצורך המעות, וא"כ משמע שאת הממציאי מעות לא פסלו, ומייירי בממציאי מעות לעניים לצורך לאסוף לעצמם לאכילה כמו ברישא, וא"כ מבואר שמותר לאסוף לעצמו ע"י פועלים הרבה. אבל זו אינה ראייה נכונה כיון שמבואר

לג. אסור לפרוע חובו מדמי שביעית משום דהוי סחורה⁶¹.

לד. אין לשלם לפועל מדמי שביעית או מפירות שביעית, אבל אם היה שכיר לשבוע או שקצצו לו מזונותיו⁶² מותר להאכילו מפירות שביעית⁶³. [רמב"ם פ"ה הי"ג ותוספתא פ"ה הי"ד].

לה. מותר להחליף פירות שביעית בכל מאכל שאינו של שביעית [היינו לעשות חליפין עם אדם אחר], ואין בזה איסור סחורה, והמאכל שמקבל תמורת

רק שאינם נפסלים לעדות אבל אפשר שאסור לעשות כך משום דמיתאי כסחורה ואינם נפסלים לעדות.

⁶¹ החזו"א בסי' י"ג ס"ק כ"ו כתב שאיסור פורע חובו מדמי שביעית הוא מדרבנן, וכתב ללמוד זאת מדברי התוס' ע"ז ס"ב א' שכתבו בתחילה שלקדש אשה מפירות שביעית אקילו רבנן, משמע דהיינו מדרבנן. וכל"ע בכוונתו, כי שם אין המדובר על פורע חובו מדמי שביעית אלא המדובר לקדש אשה דהיינו לקנות בדמי שביעית דבר שאינו דבר אכילה, ולקנות דבר שאינו דבר אכילה הלא זה סחורה ממס. ולכאור' מוכרח שכוונת התוס' בתירוצם זה שלקדש אשה אינו חשוב סחורה כיון שאשה אינו חפץ או שפחה ממס, ועל כן סברו התוס' בתירוצם קמא שאין איסורו אלא מדרבנן.

⁶² לכאור' היינו בשכיר שאינו של שבוע, כי שכיר שבוע מותר גם בלא קאצו לו.

⁶³ אפשר משום שכל סממון על שולחנו אע"פ שבאמת פורע חובו, אבל אין זו אורה של פריעת שטר כסממון על שולחנו, וכן דומה לזה מזונות אשה שכתב הרמב"ם בפ"ה הי"ד אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית מפני שזה כמשלם חוב מפירות שביעית אבל ניזונת היא משל בעלה, כי גם בניזונת משל בעלה הוי כפריעת חוב, אלא כיון שאין זה אורה פריעת חוב אינו חשוב סחורה ואף במה שהוא סחורה מדאור'. וי"ל שזה ביאור מה שכתב הרמב"ם "הרי הוא כאנשי ביתו".

פירות שביעית נעשה כפירות שביעית וצריך לאוכלו כדיני הנקנה בדמי שביעית⁶⁴.

⁶⁴ במשנה פ"ח מ"ד לקח מן הגתחוס ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר, ופירש זאת הרמב"ם בפיה"מ שמוחר לעשות זאת כיון ש"תמורה" והיינו חליפין, וכך הוא בתרגום החדש] בפירות שביעית מותר, וא"כ החידוש במשנה שאע"פ שעדיין לא ליקט הוא חליפין אע"פ שהירקות אינן עדיין ברשותו. ומבואר שלשון מותר שאמרו שם במשנה היינו שמוחר לעשות כך ואין בזה איסור סחורה, ואין זה כלשון "מותר" שאמרו שם ברישא שצרישא ביאורו שהדמים אינם דמי שביעית.

והר"ש והרא"ש אמנם פירשו שאינו מותר משום דהוי חליפין אלא משום דמתנה יהבי זה לזה, ופירש זאת החזו"א בס' י"ג ס"ק ט"ז [ד"ה והר"ש] ללא מועיל לדעת הר"ש פסיקה למי שפרע להיות כחליפין ולהתיר. ואין טעם לאסור להחליף בדבר הגאכל בדבר שמוחר למוכרו ולקבל מעות שהם דמי שביעית. וכן כתב הרמב"ן בע"ז ס"ב א' ד"ה נמצא זה לשונו אבל דבר הראוי לאכילה ודאי לוקחין בין בפירות שביעית בין בדמיהן עכ"ל, ועוד הביא שם הרמב"ן את התוספתא דתניא פירות שביעית אין לוקחין בהם מים ומלה, דמשמע ששאר מאכל לוקחין בהם, הרי מפורש גם בתוספתא שמוחר חליפין בפירות שביעית.

עוד איתא בירושלמי פ"ז ה"א החליף שמן בשמן שניהן אסורין כיצד הוא עושה רבי חזקיה בשם רבי ירמיה מחליף שניהן של חולין החליף יין בשמן כמה דאמר ר' יון אין סכין אותו ודכוותיה שמן אין מדליקין החליף עליון בלולבין כמה דתימר עליון יס להן ביעור ודכוותיה בלולבין יס להן ביעור החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה וכו'. עוד איתא בתוספתא פ"ו ה"א בית שמאי אומרים אין מוכרין פירות שביעית במעות אלא בפירות כדי שלא יקח בהן קורדוס וכו'. מבואר מכל זאת שמוחר חליפין בשביעית.

[שו"ר במשנה ראשונה שכתב לדעת הר"ש שחליפין אסור בפירות שביעית, אבל כל"ע בדבריו, כי מה שמוחר למכור במעות למה יהא אסור לקבל עבורו פירות אחרים שאינם בקדושת

לו. האומר לפועל הא לך איסר זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר ואינו כדמי שביעית ואם אמר לו לקט לי בו היום ירק הרי זה כדמי שביעית ואינו מוציא אלא באכילה ושתייה כפירות שביעית⁶⁵.

שביעית ויעשו כמו הנקנה בדמי שביעית, ואדרבה הרי כתבו התוס' בע"ז ס"ב א' [ד"ה נמלא] וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א שם שהמכירה המותרת בפירות שביעית היא מכירה מועטת שהיא על מנת לקנות בו דבר אכילה, וא"כ אם מחליף פירות שביעית בדבר אכילה איך יהא חסור, ומלבד זאת ראיות רבות נכתבו לעיל שמותר.

⁶⁵ רמב"ם פ"ו הי"ב. ביאור החילוק בין האומר לקט לי ירק היום לבין האומר לקט לי בו ירק היום, בירושלמי רבי אבין בשם רבי יוסי בן חנינה מהלכות של עימעוס היא, ופירשו המפרשים הלכות של גמגום.

ושם בירושלמי רבי שמעון בן לקיש אמר במראה לו את הקולח שאינו חלף כנותן לו שכר רגלו רבי יוחנן אמר אפילו לא הראה לו כמי שהראה לו. ומשמע שם בירושלמי שביאור דברי רשב"ל ורבי יוחנן, שסברו שכשאומר לקט לי ולא אומר "בו" אין המלקט זוכה ומוכר חלף שכיר על הפעולה בלבד, אבל באומר לקט לי בו משמעו לקט לי ירק בשווי האיסר, וכיון שכך הרי המלקט מלקט לעצמו על מנת לחזור ולמכור, כי אל"כ למה ליקט עד שווי האיסר, והוא מכירה, ועל כן שכרו הוא דמי שביעית. ודברי רשב"ל ורבי יוחנן אינם כדעת רבי אבין בשם רבי יוסי בן חנינה שאמר מהלכות של עימעוס היא. וכפירוש זה כתב הר"ס במשנה [פ"ח מ"ד] בשם רש"י.

ובירושלמי שם מבואר שנחלקו רשב"ל ורבי אם לא הראה לו מאין ללקוט אם הוא ג"כ כשכיר או שבזה המלקט ליקט לעצמו והוא מכירה ואז יש דמי שביעית.

לז. הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו ה"ז מותר ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית⁶⁶ ואם לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מהן⁶⁷.

⁶⁶ כך היא דעת הרמב"ם כיון שמפרש דהוי חליפין, אבל הר"ש והרא"ש פירשו שכשירקות שדה מאויין מתנה עבדין דין לדון, א"כ לדבריהם אין הככר כפירות שביעית.

⁶⁷ רמב"ם פ"ו הי"ד. וכמו שנתבאר זאת בדין הקודם. ובירושלמי שם תני רבי יודה ורבי נחמיה אוסרין מה נן קיימין כהוא דאמר הב לי וברי לי אנא ירבב לך רבי יודה ורבי נחמיה אוסרין שאין ירקות שדה מאויין וחכמים מתירין מפני שירקות שדה מאויין.

ופירש זאת החזו"א בסי"ג ס"ק ט"ז [ד"ה שם לקח] שכשירקות שדה מאויין קנו לו מעותיו למי שפרע או למחוסר אמנה וסגי בהכי למחשב מהו ככר בפירות שביעית וכל המהוה מידי דאכילה בפירות שביעית מותר. והר"ש פירש דכיון שמאויין הוי ליה כאילו כבר בידו ומהני להיות חליפין ממנו. וכך נוטה לשון הגר"א בביאורו לירושלמי שכתב כיון שמאויין סמיך עליה והוי חליפין, [לפירוש החזו"א יל"ע כי פירש מה טעם אין איסור סחורה, אבל איך נתפס הככר בקדושת שביעית אם אינו חליפין ממנו]. ובדרך אמונה פ"ו ס"ח בבה"ל סוד"ה אין שביעית פירש זאת בפירוש אחר, יעוי"ש.

והר"ש והרא"ש פירשו משנה זו שכשירקות שדה מאויין מתנה עבדין דין לדון ועל כן אין בזה איסור סחורה, ועפ"ז אין הככר נעשה חליפי שביעית, ופירש החזו"א בסי' י"ג ס"ק ט"ז [ד"ה והר"ש] דלא מועיל לדעת הר"ש פסיקה למי שפרע להיות כחליפין ולהתיר.

ובמשנה ראשונה כתב שבירושלמי כתוב דהוי מתנת חניס, ותמה על הרמב"ם שחלק על הירושלמי, וכתב שדברי הרמב"ם אינם באותו ענין שבמשנה ובירושלמי, כי במשנה ובירושלמי אמרו כשאלקוט ירקות שדה אביא לך, והרמב"ם כתב אביא לך "בו", ורק כיון שאמר בו הוי חליפין ואם לא אמר בו הוי מתנה.

לח. החמרים⁶⁸ העושים בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה⁶⁹ כגון שהביאו יותר מדאי הרי שכרן כדמי שביעית ודבר זה קנס להם ומפני מה

וכל"ע בתמיהתו, כיון שצירושלמי לא הזכירו כלל דהוי מתנת חינם, ומדברי הר"ף משמע שכתב זאת מעצמו, כי רק אחר שכתב לעבדין דין לדון מתנת חינם הביא את דברי הירושלמי, והרא"ף כתב וצירושלמי מפרש משום לעבדין דין לדון מתנת חינם לפי שירקות שדה מזויין, ומסתבר דכיון שאין שום גירסה כזאת צירושלמי ומדברי הר"ף משמע שכתב זאת מעצמו, א"כ משמע שכוונת הרא"ף שצירושלמי אמרו לפי שירקות שדה מזויין וביאור דבריהם דיהבי דין לדון מתנת חינם, ולדברי הרמב"ם ודאי אין צריך לומר דגרס צירושלמי דהוי מתנת חינם, וכן הגר"א פירש צירושלמי דלפי שירקות שדה מזויין הוי חליפין.

ומלבד זאת שאין זו דרך הרמב"ם לכתוב דין שאינו כתוב בגמרא או צירושלמי ובשינוי מהמקרה ומהדין, כידוע.

וכן החילוק משום שאמר "בו" אין לו מקור, כי ברישא של המשנה בהאומר לפועל היכל איסור ולקוט לי בו ירק כתב הר"ף בשם רש"י שלשון מכר הוא כיון שמשמע לקט לי שוויו ירק, ובשכירות אין זה עד כדי שוויו, אבל אין מקור שלשון "בו" יהא שינוי ללשון חליפין.

⁶⁸ לשון הרמב"ם פ"ח הי"ג.

⁶⁹ כך כתב הרמב"ם על פי חד ליסנא צירושלמי, והרמב"ן [הוא"ח הר"מ הרש"ר] והרשב"א בע"ז ס"ב א' כתבו בשם הראב"ד שאינו קנס ממך כיון דלא עבד איסורא, וכתבו אבל צירושלמי אמרו בפירות עבירה היא [היינו אחד ליסנא צירושלמי].

ובגמ' לכאור' מוכח דמייירי באינו פירות עבירה, שהרי חילקו בגמ' בין האומר לפועל היכל דינר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר לבין החמירין שהיו עושין מלאכה בפירות שביעית שכרן שביעית ואמרו פועל דלא נפיש אגריה לא קנסוהו רבנן, ופועל זה הרי לא עשה איסור, וא"כ אף החמירין כן, כי אל"כ החילוק הוא בין שעשה איסור לבין כשלל עשה איסור.

קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום כדי חייו.

וכן משמע מדברי התוס' שם ד"ה חמרין שכתבו ורווחי טפח ודמו טפי לסחורה, דמשמע שלא היתה סחורה אלא דמי לסחורה ועל כן אסרו.

אלא שכל"ע בדברי הרמב"ם שג"כ כתב ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום כדי חייו, והלא פועל לא עשה מלאכת שביעית האסורה יל"ע מעט, כי אם מיירי בפועלים עצריינים א"כ מה תועלת לקונסם שיהיו דמיהם דמי שביעית כיון שהם עצריינים וא"כ אף על הדמים לא יקפידו.

ויל"ע כי אם הגידון במלאכה המותרת וכשעושים הרבה קנסו על שכר השכירות להיות דמי שביעית, א"כ יקשה מן התוספתא בפ"ח ה"א הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין בורכין אותן ודורכין אותן בגת וכונסין אותן בחציות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, ולמה לא קנסו את שכרן להיות דמי שביעית. ויש לומר משום שאינן חמרים אלא הם פועלים, ואת הפועלים לא קנסו.

ולענין מעשה הגהיג מרן החזו"א לעשות שליחות בשכר לחנוני ולסיטונאי ולא חשק שמכשילם בדמי שביעית. וכן לא חשק למסור להם מעות משום שמוסר דמי שביעית למי שאינו נזהר בזה.

וכל"ע בסיטונאי שקונה בשליחות המשלחים וקונה גם לעצמו שלא בשליחות להשתכר, וקונה קניה אחת לעצמו ולמשלחים, כי נמצא שהוא עושה בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה, וא"כ אף לדעת הרמב"ם ראוי לקנס שיהא גם שכרו שעושה בשליחות דהיינו שהוא שכיר בחלק זה, שיהא שכרו דמי שביעית. ולקנס זה מסתבר שאין מועיל שמשלם בהקפה, כיון שכל שכר השכירות לעולם הוא כהקפה ואפילו הכי קנסו שיהא השכר דמי שביעית.

ו. דמי שביעית

לט. הלוקח בהקפה ואח"כ משלם, אם הפירות בעולם בשעת התשלום מחלוקת ראשונים היא אם הדמים נעשים דמי שביעית⁷⁰, והחזו"א כתב להקל⁷¹,

⁷⁰ בע"ז ס"ב ב' תוד"ה יאות דעת הרב אלחנן שאם הפירות בעולם נתפשים הדמים, ודעת ר"י שכל שקדמה משיכה אינם נתפשים, ודעת הר"ן ורש"י כהרב אלחנן, ודעת הרא"ש והמרדכי כר"י. ולענין יין נסך כתב השו"ע דיו"ד סי' קל"ב ס"א ב"ש י"ג מי שאומר כדברי ר"י, והש"ך שם כתב שהלכה כדברי הרב אלחנן ודעימיה ובמקום הפסד מרובה שרי, אבל שם הגידון באיסור יין נסך וכאן הגידון בשביעית בזה"ז דרבנן. ועוד שכתב הפמ"ג באו"ח סי' תר"נ בא"א סק"א שהטעם לסוכרים שאם בשעת פרעון הפירות בעולם תופס דמיו היינו משום דנראה כעין התפסה מדרבנן, וכתב שכן דעת הר"ן [הובאו דבריו בסי' ג' אות ו'], א"כ הוי פלוגתא בדרבנן גם בלא ששביעית בזה"ז דרבנן. ויעויין ביתר אריכות בסי' ג'.

⁷¹ כ"כ בסדר השביעית, והחזו"א בספר סי' י' סוף ס"ק י"ג כתב שיש להקל כדעת תוס' [היינו דעת ר"י שבתוס'] כיון דשביעית בזה"ז דרבנן. אלא דיל"ע כי החזו"א לא כתב כהפמ"ג שאם בשעת פרעון הפירות בעולם תופס דמיו היינו משום דנראה כעין התפסה מדרבנן, והחזו"א בסי' כ"ב סק"א [ד"ה ועיקר היסוד] כתב שאינו מוכרע להקל בספיקא לדידן כיון דעיקר הספק בדאורי' ואזלינן לחומרא ממילא גם לדידן אזלינן לחומרא, וכן כתב בסי' כ"ז סק"ז וגם שם כתב בלשון אפשר דאין להקל, ומאידך לענין תרו"מ כתב בס"ס ט' להקל בזמן הזה שתרו"מ דרבנן. והחזו"א בדמאי סי' ט' ס"ק כ"א כתב דביטול ס"ה א' מוכח דזה"ז לענין מעשרות הוי כאין לו עיקר מה"ת וכתב דלענין ברירה לא הקלו.

אבל אמת שהראשונים כבר כתבו להקל בספק בשביעית בזה"ז דרבנן, במכות ג' א' בגמרא יש שתי ליטות במלוה לחצרו מכאן ועד עשר שנים אם שביעית משמטתו, ושם כתבו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש דשביעית בזה"ז דרבנן והלך אחר המיקל. אבל שם היו עוד טעמים לפסוק כלישנא בתרא יעוי"ש.

וכתב שאף אם משך אם אין המוכר מאמינו אז הוי הפרעון תנאי ולא קנה עד שיפרע והדמים נתפשים⁷².

מ. הקונה פירות בדמי שביעית, ראוי להזהר שלא יקדים המשיכה למתן המעות, כיון שאם יקדים ימצא פורע חובו בדמי שביעית⁷³.

עוד יל"ע, כי החזו"א בסי' י"ד סק"ה [ד"ה והא דמשך] כתב מחמת דברי הירושלמי ואפשר לכיון דנותן לו ע"מ לשלם מיד החמירו למחשב כאילו הן דמי שביעית עכ"ל, ובסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל כתב שאם קונה בהקפה מותר לפורעו אפילו אחרי כמה רגעים, ולא הזכיר מדבריו אלו כלום. ויעויין עוד בסי' ג' אות ח'.

⁷² וכן בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ז' כתב "שחלות הקנין לא יהא תלוי בפריעת התשלום", והיינו מטעם זה. עוד כתב החזו"א שם קודם לזה ואפשר דבעייל ונפיק אזורי ואיכא הפירות בעולם חשיב דמי שביעית כיון דהפרעון הוי קיום התנאי, אבל זאת כתב בביאור דעת הרמב"ן כמבואר בדבריו, אבל מה שכתב ומיהו אם אין המוכר מאמינו ללוקח ליתן לו בהקפה אז ודאי הוי הפרעון תנאי ואפשר ללא קנה והדמים נתפסין. דברים אלו האחרונים שפתח החזו"א בלשון ודאי, משמע כוונתו שאף לדברי ר"י ודעימיה הוא כך. ויעויין עוד בסי' ג' סוף אות ח' שנכתבו שם כמה דקדוקים בדברי סדר השביעית.

⁷³ ירושלמי פ"ח סוף ה"ז רבי יוחנן שתי חמרא ויהב פריטוי עד כדון רבי יוחנן דהוא מתייהמן הא שאר כל אדם ללא מתייהמן ר' יעקב בר אחא בשם רבי אבינא מחוי לה כהדא ונסיב בהדא רבי חזקיה הוה א"ל הב לי קומי מן גואר דו א"ל הב לי קמי כמאן ללא יהב ליה מדמי שביעית. יעויין שם בדברי מהר"א פולדא והפ"מ והגר"א. [יעויין בדרך אמונה פ"ו בציון הלכה סק"ז בשם החזו"א, ולא הבינתי איך מותר לשלם בהקפה מדמי שביעית]. אלא שיש שפירשו את הירושלמי צענן אחר ולדבריהם אין ראיה משם לזאת.

מא. מכירה בהבלעה, משמע מדברי כמה ראשונים שמותר משום הבלעה אף איסור סחורה⁷⁴ [ולא רק מסירת דמי שביעית לעם הארץ]. ובדרך אמונה

ומהר"י קורקוס בהל' מעשר שני פ"ח ה"ז [סוד"ה עוד כתב הר"א] כתב לפרש את מסקנת הירושלמי בריש מס' מעשר שני לדעת הרמב"ם שאם משך ואח"כ נותן מעות מעשר שני אין זה נקרא פורע חובו ממועות מעשר שני.

⁷⁴ לשון התוס' בסוכה ל"ט א' ד"ה וליחיד ללא חשיב סחורה כיון שהוא לא ליקטם וצירושלמי אמרינן האחין מלקטין ואחד מוכר על ידיהן דעל ידי הבלעה מוכר שלו ושל חבירו עכ"ל. מבואר דהבלעה מתירה איסור סחורה, וכלשון זאת כתב הר"ס בשביעית פ"ז מ"ג על ירושלמי זה. וכ"כ תוס' הרא"ש בסוכה ל"ט א'. והבלעה זו אינה ממש כמו הבלעת דמי אחריו כלולב, כיון ששם כתב רש"י שאת האחריו יתן במתנה ואת הלולב ציורק, וכ"כ ר"ח, והר"ס שם כתב דבמוכר שני החלקים צבת אחת מותר וכתב דהוי כעין הבלעה. והיינו משום שאין מוכר את שלו בחינם אלא מוכר את שלו ואת של חבירו כאחת. והטעם שצאחריו צריך שיהא בחינם, כי אל"כ עדיין יתפוס דמיו ויהא מוסר דמי שביעית.

עוד יב' לדקדק מדברי התוס' בע"ז ס"ב א' ד"ה נמלא שכתבו אצל אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין דבר זה סחורה וכן שנינו פרק לולב הגזול מצליע דמי אחריו כלולב וכלל הבלעה נמי היה מותר אילמלא טעמא דאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ עכ"ל, הרי שבתחילה כתבו שמותר למכור על מנת לקנות בו דבר מאכל ואחר זאת כתבו וכן שנינו שמותר לע"ה למכור ע"י הבלעה, וקשה דהלל כתבו בתחילה שלמכור עבור לקנות בו דבר מאכל זו אינה סחורה האסורה, והלא בהבלעה אין צריך לקנות בו דבר מאכל, אלא משמע שהבלעה מתירה את הסחורה עצמה.

עוד איתא צירושלמי פ"ז ה"א בשם התוספתא תני החנווני שהיה מבשל ירקות בשביעית לא יהא מחשב שכרו על דמי שביעית אצל מחשב הוא על היין ועל השמן ועל האצטלה. ופירשו הר"ס סירילאו והפני משה שמצליע שכר הירק בהן. וראיה זו גדולה יותר מהראשונה, כיון

פ"ח ס"ק פ"ח כתב מפי השמועה בשם החזו"א שהבלעה אינו מתיר אלא את דמי השביעית ולא את איסור סחורה.⁷⁵

מב. מכר יין של שביעית וקנה שמן, אסור לסוך בשמן [ירושלמי פ"ז ה"א]. מכר שמן וקנה שמן, כתבו הרמב"ם [פ"ה ה"ח] והר"ש [פ"ז מ"ב] שאסור לסוך בדמי שביעית, והגר"א [בביאורו לירושלמי פ"ז ה"א] כתב שלא גרע שמן שני משמן ראשון.

מג. אין קונים מאכל בהמה בדמי מאכל אדם, מאכל אדם שנפסל לאדם וראוי לבהמה, לדעת הר"ש [פ"ז מ"ב] מותר לקנות ממנו מאכל בהמה [וא"כ מותר גם להאכילו לבהמה], ואסור לעשות מהמאכל בהמה השני מלוגמא [כך מתבאר בירושלמי לפירושו שם]⁷⁶.

שמכאן משמע מהתוספתא ומהירושלמי שמוותר להבליע פירות שביעית בדבר אחר למוכרן כאחד, ומהתוס' בסוכה ל"ט א' רק הותר ע"י הבליעה לזר המכירה.

⁷⁵ אפשר שכך משמע מדברי החזו"א בס"י סק"ו ד"ה ואתרוגין, שכתב וזה לשונו ואתרוגין של שביעית וכו' אלא שצריך ליקחם במתנה שלא למסור דמי פירות שביעית לע"ה מיהו הסוחרים בכך עוברים משום איסור סחורה עכ"ל, משמע שבהבלעה יש עדיין איסור סחורה. ואולי יש לפרש מה שכתב מיהו הסוחרים בכך עוברים וכו' שדבריו לא על הלוקחים במתנה אלא דבריו על אלו שלא עושים כך ואלו שלא עושים כך הם הקרויים הסוחרים, אבל אלו שעושים בהבלעה אינם קרויים סוחרים.

⁷⁶ מוכרח שאיסורו מדרבנן, אלא שלא מצאתי פירוש מאי טעמא אסרוהו. והחזו"א סי' י"ג ס"ק כ"ד כתב שלדעת הר"ש אף כל פרי שנפסל מאכילת אדם וראוי לבהמה אין עושים ממנו מלוגמא לדעת הר"ש. ולא מצאתי לזה מקור, ואם משום שלא יהיו הדמים חמורים מן העיקר, הלא הר"ש כתב בלוחה משנה שיש דברים שהחמירו חכמים בדמים יותר מן העיקר.

מד. אין מוכרים מאכל בהמה על מנת ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת [רמב"ם פ"ה הי"ב]⁷⁷.

ז. הלואת פירות שביעית

מה. ללוות פירות שביעית ולפרוע פירות חולין [דהיינו פירות חו"ל או שמינית], י"א שאין מותר אלא לעניים, וי"א שאין מותר אלא בלקח על מנת לאכול והותר, ויעויין בהערה⁷⁸ [והנידון שיהא אסור למלוה, וכשאסור למלוה אסור ללוה משום לפני עור].

⁷⁷ הר"ס פ"ז מ"ב העתיק את הירושלמי אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח אוכלי בהמה ולא גרס בהמה אחרת, אבל אין הכרח שלא יפרש כהרמב"ם, ויש משמעות בדבריו שמוותר למכור מאכל בהמה על מנת ליקח בהם אוכלי בהמה אם אינה אחרת, כיון שכתב שם שירק אחר שיבשה ללא חזיא לאדם מותר ליקח בהן אוכלי בהמה. ובטעמי דין זה יעויין בסי' י"א.

⁷⁸ איתא בע"ז ס"ב ב' דבי רבי ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית אתו אמרו ליה לרבי יוחנן אמר להו יאות הן עבדין, ואל"ע דדין זה שהרי כל מה שהותר מכירת פירות שביעית כתבו הראשונים משום שנכנס תחתם דמי השביעית ואין מקבל עבורם מעות של חולין אלא דמי שביעית על כן מותר למכור, והובאו דבריהם בסי' ב' אות א', וא"כ איך מותר לפרוע בשמינית ונמלא שמקבלים מעות חולין, והלא נמלא שמשתכרים בזה ולשון הרמב"ן שהובא שם דכיון דדמי הפירות נשארינן בידו ואינן נתפסין הויא לה סחורה עכ"ל, ולשון הרמב"ם שהובא שם הרי זה משתכר בדבור שהרי ילא מתורת פירות שביעית עכ"ל, ודומה לזה לשון שאר ראשונים כפי שהובא שם.

ומשמע שעל כן כתב הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם ודוקא לעניים משום תקנתם אבל לא לעשירים דמיחזי כעושה סחורה בפירות שביעית. ולמד זאת מדברי הרמב"ם שלשנו שם ומוותר ללוות מן העניים פירות שביעית ומחזירין להן פירות בשנה שמינית עכ"ל, כי אילו אינו דווקא בעניים לא היה אומר מן העניים.

והראב"ד בחי' שם כתב דבי ר' ינאי יזפי וכו' פירוש כגון שליקטום לאכילה והותירו שמותר לאוכלן [ט"ס ובודאי ז"ל למוכרין] וכ"ס להלוותן. משמע שפירש בדרך אחרת [היינו אחרת מדברי הרמב"ם] איך מותר להלוות פירות שביעית ולקבל פירות שמינית, שמותר להלוות רק מה שמותר למכור באופן של נזמין לו, דהיינו כגון שליקטום לאכילה והותירו.

משמע מדבריו שהלוואה שביעית על מנת לפרוע בשמינית היא כסחורה, אלא שבליקט והותיר מותר למכור וגם להלוות, ואע"פ שפורע מפירות שמינית שאינם נתפסים בק"ס.

ונכתב שם [בסי' ב' אות ב'] שכך נראה שהיא ג"כ דעת התוס', כיון ששם [בע"ז ס"ב ב' ד"ה יאות] כתבו התוס' וזה לשונם וההיא דאמרין כלולב הגזול דמצליע דמי אתרוג כלולב ה"ה בלא הבלעה אם היה עם הארץ רואה להקיף עד שיכלה האתרוג ולא היה כאן דמי שביעית עכ"ל. וכל"ע איך היה מותר לאותו ע"ה למכור ולהקיף כי נמצא שאינו מוכר על מנת שיהיו הדמים בקדושת שביעית ויקנה בדמים שמכר מאכל אחר על מנת לאוכלו בקדושת שביעית. דהלל התוס' שם בע"ז ס"ב א' כתבו שפורע חובו מפירות שביעית אסור משום שזה משתכר בפירות שביעית ולאז לאכלה קרינא ביה אבל אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין דבר זו סחורה עכ"ל. וא"כ מבואר מדבריהם שכל שמוציא פירות שביעית בדבר שאינו בדבר אכילה הוא סחורה, וא"כ בכל המקיף כשהדמים שמקבל אינם דמי שביעית נמצא משתכר בפירות שביעית. אלא על כרחך שדבריהם שם במוכר ע"י בנו, אבל בלקח והותיר מותר למכור ולהקיף.

אם כנים הדברים, א"כ לדעת הרמב"ם אין מותר אלא לעניים, ולדעת הראב"ד והתוס' מותר אם ליקט והותיר.

ודעת החזו"א בסי' י"ג ס"ק י"ב שמותר להלוות פירות שביעית ולפרוע פירות שמינית בכל ענין והבאנו דבריו בסי' ב' אות ח' [בחלק הביאורים], ויעויין שם במה שהוקשה בדבריו, וכן כתב החזו"א בסדר השביעית סק"ו [ד"ה ירקות] שמותר ללקט על מנת למכור בהקפה, הובאו דבריו לעיל אות ל'.

מו. ללוות פירות ששית או פירות חו"ל ולפרוע פירות שביעית, זה ודאי אסור משום דהוי פורע חובו מפירות שביעית.

מז. ללוות פירות שביעית ולפרוע פירות שביעית, למלוה ודאי מותר כיון שלא השתכר כלום, וללוה יעויין בהערה⁷⁹.

ח. דיני עם הארץ ודין החשוד על השביעית

מח. אין קונים פירות שביעית מעם הארץ כיון שאסור למסור לו דמי שביעית. ובפירות שחזקתן שצומחים בהפקר⁸⁰ מותר לקנות ממנו וליתן לו דמים עד מזון ג' סעודות [מבואר בסוכה ל"ט ב' וברמב"ם פ"ח הי"ב]. וגם ירקות שחזקתן שצומחים בהפקר מותר ליקח ממנו עד מזון ג' סעודות ואין בהם איסור ספיחים⁸¹.

⁷⁹ יל"ע אם הוא פורע חובו בפירות שביעית. נראה שסברא היא שמוותר, כי פורע חובו מפירות שביעית אסור משום סחורה, וסחורה היינו כשמשכר בזה שפורע חובו שלו מפירות שביעית. אבל כשלוה בשביעית סאה בסאה נמצא שלא השתכר כלום, כיון שפירות שביעית לוה ופירות שביעית פורע.

ויעויין עוד בסי' ב' אות ז' שמשמע כך מדברי הירושלמי בריש מס' מעשר שני.
⁸⁰ אולי בזמנינו "סברס".

⁸¹ כך מבואר ברמב"ם פ"ח הי"ב שכתב וזה לשונו היה מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר כגון הפיגס והירבזין והשטים והחלגלוגות והכסדר של הרים וכיוצא בהן ה"ז מותר ליקח ממנו מעט כדמי שלש סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר עכ"ל, והרמב"ם בפ"ד ה"ג כתב שהפיגס והירבזין השטים אין זורעים אותם רוב האדם ועל כן אין בהם איסור ספיחים.

מט. וכתבו התוס' שלקנות ממנו בהקפה מותר⁸², וכן מותר להבליע לו דמי פירות שביעית בקניה שאינה של שביעית⁸³.

נ. החשוד על השביעית אין לוקחים ממנו כל שיש בו זיקת שביעית, דהיינו גם דבר שחזקתו מן ההפקר וכן כל דבר שיש צד לחשוד בו שמכשיל את הלוקח באיסור שביעית, ונקרא חשוד מי שנחשד להכשיל את הקונים באיסור שביעית, כגון שמוכר פירות שביעית ואומר שהם אינם של שביעית⁸⁴ או שעושה סחורה בפירות שביעית [רמב"ם פ"ח הי"ד] ומכשיל את הקונים באיסור לפני עור⁸⁵, או השומר שדהו ומוכר מפירותיו [רמב"ם שם], אבל המומר לדיני שביעית בביתו או מוכר בגלוי איסורי שביעית ואינו חשוד להכשיל את הקונים, אינו קרוי חשוד לענין זה⁸⁶.

נא. אפשר שמותר להחליף עם ע"ה ולקחת ממנו פירות שביעית המתקיימים וליתן לו פירות שאינם של שביעית המתקיימים אע"פ שנעשים כדמי

⁸² התוס' בע"ז ס"ב כתבו כן, ולעיל בהערה 78 נכתב שדעת הרמב"ם שלמכור בהקפה או להלות לא הותר אלא לעניים.

⁸³ גמרא בסוכה ל"ט א'.

⁸⁴ בהלכות מטמאי משכב ומושב פרק י' הי"א כתב הרמב"ם החשוד על השביעית או על התרומה שמכרן לשם חולין וכו' עכ"ל.

⁸⁵ ועל כרחק הוא חשוד מחמת שמכשיל את הקונים, כיון שצד כל דיני החשוד שאין לוקחים ממנו דבר שיש בו זיקת איסור ממה שנחשד בו כתב הרמב"ם דהיינו בחשוד להטעות את הקונים, יעויין בחלק הביאורים סי' י"ז.

⁸⁶ נתבאר כל זה בחלק הביאורים סי' י"ז.

שביעית כיון שאינו מרבה לו מכשול⁸⁷. אבל לתת פירות המתקיימים עבור פירות שאינם מתקיימים ודאי אסור⁸⁸.

⁸⁷ כך מסתבר כיון שאין מרבה לו מכשול, וכך יש ללמוד מדברי החוספתא פ"ו הי"א בית שמאי אומרים אין מוכרין פירות שביעית במעוה אלא בפירות כדי שלא יקח בהן קורדום ובית הלל מתירין. משמע שקל למסור פירות מלמסור מעוה, ולא אמרו בגמרא אלא שאין מוסרים לו דמי שביעית וא"כ מניין ללמוד שאין מוסרים לו אף פירות, ואמנם אין ללמוד להדיא מדברי ב"ש שאין לחוש במחליף פירות בפירות למוסרם לע"ה, כיון שעל כרחק דבריהם במזון ג' סעודות כי אל"כ לא היו ב"ה מתירים.

⁸⁸ כיון שבפירות שאינם מתקיימים אין חשש מכשול ובפירות המתקיימים יש חשש מכשול כמו שנכתב כאן באות נ', ונמצא שמוסר מכשול לע"ה.

נב. אסור למכור או למסור פירות שביעית המתקיימים לע"ה יותר ממזון ג' סעודות⁸⁹, ושאינם מתקיימים מותר⁹⁰.

⁸⁹ כך איתא בתוספתא פ"ו הי"א, והרמב"ם לא כתב זאת, והחזו"א בסוף סי' י"ב כתב את דברי התוספתא להלכה, שמותר למסור לחשוד דבר שאינו מתקיים. ואין זו קולא מדברי התוספתא אלא חומרא, כיון שאם מהגמרא היה נראה שאין איסור אלא למסור מעות לחשוד אבל לא הזכירו שאסור למסור פירות ואפילו המתקיימים, ובתוספתא גם בדברי ז"ל מפורש שקל דין למסור פירות מלמסור מעות [והיינו משום שמעות קרובות יותר לסחורה מפירות], אלא מהתוספתא למדנו שאסור למסור אפילו פירות אבל היינו בפירות המתקיימים.

ויל"ע, שמא הרמב"ם לא כתב את דברי התוספתא הג"ל מחמת המשנה פ"ה מ"ז היו"א מוכר חמץ כדי שמונח עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר, הרי שלא אסרו לסייע לחשוד לאסוף מזון ליותר מג' סעודות, והרי יין ושמן הם מדברים המתקיימים. ושמא משמע מהמשנה שלא נאסר למסור פירות לע"ה אלא הרבה, או אף הרבה מותר והאיסור משום שאסור לאסוף הרבה מן הסדה כמ"כ הרמב"ם. ועפ"ז לא נאסר למסור לע"ה אלא רק דמי שביעית ולא נאסר למסור פירות שביעית כלל. או שצריך לחלק בין לסייע לע"ה לאסוף פירות שביעית לבין למסור לו בידים.

בגמרא אמרו שאין מוסרים "דמי" שביעית לע"ה, מלשון הרמב"ן עה"ת שמא יש לדקדק שלא נאסר למסור לע"ה אלא "דמי" שביעית, כי זה לשונו גם אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לכו ביום חוששין בעם הארץ שמא יעשה בהן סחורה עכ"ל, משמע שהדגיש דוקא בדמים. אבל בתוס' הרא"ש בסוכה ל"ט א' זה לשונו היינו טעמא דאין עם הארץ יודע דיני פירות שביעית והמוסרין בידו או דמיהן עובר משום לפני עור לא תתן מכשול וכו' עכ"ל. מבואר שאין מוסרים לא את הפירות ולא את דמיהם, וא"כ סבר שאין מוסרים ג"כ את פירות השביעית עצמם.

עוד נמצא בפר"ת המצי"ט חלק א' סימן כ"א [סמוך לסוף התשובה] שכתב וז"ל דהא דאסור למכור לחשוד או לע"ה פירות שביעית וכו' עכ"ל, עוד כתב בחלק ג' סימן מ"ה [סמוך לסוף התשובה] את שמונה המלות שיש בפירות שביעית וכתב המלה הז' שלא למכור ולא לתת פירות שביעית למי שאינו אוכלם בקדושת שביעית עכ"ל. מבואר מדבריו שאף פירות שביעית עצמם אסור למכור לחשוד. ועוד משמע מדבריו שם שכל פירות אין מוסרים ולא דוקא במתקיימים. והחזו"א סוף סי' י"ב כתב שאין אסור למסור לחשוד אלא פירות המתקיימים.

⁹⁰ בתוספתא אמרו בשאינם מתקיימים אפילו מאה סעודות מותר. ויל"ע כי מאה סעודות הם לכמה שבועות, והלא הפירות אינם מתקיימים, וא"כ בהכרח שאינם לאכילתו, וא"כ יש לחוש יותר לסחורה או שיפרע בהם חובו. ומדברי התוספתא מעט סייעתא לדברי רש"י שאין מוסרים דמי שביעית לחשוד משום שמא לא יקיים בהם מצות ציעור. ויש לדחות שגם כל האיסורים המוזכרים בחוס' בסוכה ל"ט א' ד"ה וליתב, יש לחוש יותר בדבר המתקיים כיון שדבר המתקיים יותר ראוי לסחורה או לקניה זו. אלא שהר"ש פ"ז מ"ג כתב בדברים שצ"ה יכול להכשל שאסור לאכול את שאין דרכו לאכול כגון לכוס חיטין ולבשל ירק לבהמה, וזה מה טעם אין לחוש בדבר שאינו מתקיים.

בעיקר דברי רש"י שכתב שחשוד היינו לאסוף ולא לבצר [בסוכה ל"ט א' ובסנהדרין כ"ו א' ד"ה נחשדו כהנים], י"ל דהיינו משום שלא נחשדו ע"ה לעבור אלא על האיסורים של פסידא גדולה, שהרי נחשדו על המעשרות ולא על תרומה גדולה משום שפותר בכל שהוא, ועל כן י"ל שסבר רש"י שלא נחשדו אלא על הציבור כיון שיש בו פסידא, אבל באיסור סחורה קודם הציבור אין כל כך פסידא לע"ה אם יקיים ועל כן לא נחשדו על כך, והתוס' בסוכה ל"ט א' כתבו שנחשדו אף על סחורה, והיינו משום שגם במניעתה יש הפסד מעט, וכן כתבו שנחשדו לקנות דברים שאינם דבר מאכל שגם במניעה מזאת יש הפסד, אבל לא כתבו שנחשדו לכוס חיטין ולבשל ירק לבהמה, והר"ש הגזכר הוסיף דבר חידוש, שאסור למסור דמי שביעית לע"ה משום אין מספר דינים שאינו בקי בהם, ומטעם זה אסור למסור לו משום שמא יכוס חיטין

נג. לקנות פירות שביעית מן הנכרי מותר, ואע"פ שנמצא מוסר לו דמי שביעית⁹¹.

ויבשל ירק לבהמה. וא"כ לדעתו יש לחוש משום לפני עור גם בדברים שצ"ה אינו חשוד עליהם אלא שאינו בקי בהם.

גם מדברי המצ"ט משמע שאין נותנים פירות שביעית לע"ה גם במקום שאין לחוש לסחורה ושלל יבער, כי המצ"ט בח"ג סי' מ"ה כתב את הדינים מה שצריך לזהר מי שרוצה לנהוג קדושה בפירות שביעית של גוי, ולא כתב שצריך לזהר מסחורה ומביעור, והיינו על פי מה שכתב המצ"ט בח"א סוף סי' של"ו שבביעור וסחורה אנו מקילים בפירות שביעית שגדלו ביד עכו"ם, וכתב הדין הז' שלא למכור ולא לתת פירות שביעית למי שאינו אוכלם בקדושת שביעית, וא"כ היינו רק משום שמא לא יאכלם כדרך אכילתם.

⁹¹ איתא בתוספתא פ"ו הי"ב אין מוכרין ואין לוקחין מן הגוי ומן הכותי פירות שביעית. ופירש המ"ב משום שמוסר לו דמי שביעית. והמהרי"ט ח"א ס"ס מ"ג כתב וז"ל ונמצא בתוספתא פ"ד אין מוכרין ואין לוקחין פירות שביעית מן העכו"ם ולא מן הכותי ויש שרצו ללמוד ממנה שלא לקנות מן העכו"ם כלל ונותנין טעם לפי שהדמים של הפירות חל עליהם קדושת שביעית ואסור למסור להם דמי שביעית ונראה שאין לסמוך עליה לאסור לקנות מן העכו"ם דמאותה דפרק בתרא דיבמות עכו"ם שהביא פירות ואמר של עזיקה הם וכו' לכל הפירושים מוכח שמוחר לקנות מהם שלא היו חוששין אלא לכרם מעוזק כמו שפי' ר"ת וכן פירשה הראב"ד ז"ל אבל מה שאינן מעוזק ושומר מותר לקנות ממנו כדאמרינן להשביח מקחו הוא עושה וכן מההיא דירושלמי דריב"ל דהוא מפקד לא תזבון לי ירק אלא מגינתא דססרא נמי מוכח דהי' קונה מן העכו"ם בדמים עכ"ל.

כלומר שכתב שאין לסמוך על התוספתא משום שבגמרא מבואר להתיר. וביאר דבריו שם שאין זה קרוי הפסד דמי שביעית כיון שעד שלא נמסר לידי הנכרי אין בו קדושה ועל כן לא הוזהרנו

עליה. ועוד כתב ועוד סבור אני לומר שכשנמסר ביד העכו"ם נפקע קדושתה, וכתב מקור לדבריו יעוי"ש.

ובסוף דבריו כתב ואם איתא לאותה תוספתא הכי מתרגמינן אין לוקחין פירות מן הגוי בעיר שכולה או רובה ישראל שאנו חוששין שלא יהא ישראל מוכר על ידו ועושה סחורה בפירות שביעית והשתא דלא שכיחי פירות של ישראל ליכא למיחש עכ"ל. כלומר שיש ליטב את התוספתא שלא תהא נסתרת מחמת הגמרא ולפרש דמייירי בעיר שכולה או רובה ישראל ויש לחוש שהמוכר אינו מוכר משל עצמו אלא קונה ומוכר, ואם הוא בעיר שרובה נכרים אמרינן כל דפריש מרובה פריש, ועל כן הורד לומר דמייירי בעיר שכולה או רובה ישראל, ועל כן כתב לענין מעשה והשתא דלא שכיחי פירות של ישראל ליכא למיחש, כלומר שבזמנו לא היו שכיחי פירות ישראל ועל כן ליכא למיחש.

ועל ביאור המנחת ביכורים לא יקשה מן הגמרא, כיון שרק פירש את פירוש התוספתא וגם המהרי"ט פירש כך את התוספתא אלא שדחה את התוספתא מחמת הגמרא, וגם פירש המהרי"ט פירוש נוסף בתוספתא. והמנחת ביכורים לא כתב שהלכה כדברי התוספתא לפי פירוש.

וכן החזו"א בס"י ס"ק י"ד הסתפק אם דמי שביעית נתפסים אצל עכו"ם, אצל על קניה מן העכו"ם פשיטא ליה שמותר כי כך מובאר בירושלמי ובגמ' ביבמות ומדברי הרמב"ם, ועל מנת שלא לפרש את התוספתא דלא כהלכתא כתב כפי שפירש המהרי"ט בסוף דבריו, דמייירי במקום דרוב השדות ביד החשודים. וכן בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל באות ד' כתב שמותר לקנות מהם ולמסור להם דמים.

ט. להוציא לחו"ל ולהאכיל לעכו"ם

נד. אין מוציאים פירות שביעית מהארץ לחו"ל [רמב"ם פ"ה הי"ג]. ואם הוציא דעת הראב"ד והגר"א וכן משמע דעת הר"ש שאסור לאוכלם שם⁹², אבל יכול לחזור ולהחזירם לארץ ולאוכלם בארץ⁹³. ולענין להוציא אתרוג של שביעית לחו"ל יעויין בהערה⁹⁴.

⁹² כך כתבו הראב"ד והגר"א בביאוריהם לת"כ פרשתא ח' אות ט', וכך משמעות דעת הר"ק [בפירוש הת"כ] שם, וכך פשוט לשון הת"כ שם דאיתא בת"כ שם מה שבארץ אוכלים לא מה שהוציא עקילם לעבדיו לפונטום. ואין מן הראשונים מי שהתיר, אלא שהרמב"ם כתב בפ"ה הי"ג שאין מוציאים פירות שביעית לחו"ל ולא הזכיר שאין אוכלים אותם בחו"ל. ואינו יודע אם יש ללמוד מזה מה דעתו לענין אכילה, כיון שכתב את שכתב בגמרא שאין מוציאים ולא הזכיר את הכתוב בת"כ שאין אוכלים. יעויין בסי' י"ב.

⁹³ כ"כ הראב"ד שם.

⁹⁴ בספר אורחות רבנו ח' צ' עמ' של"א אות מ"ג איתא שסמך החזו"א בשעת הדחק על תירוצ קמא בתוס' בפסחים נ"ב ד' שמואל להוציא פירות שביעית לחו"ל על מנת לאכול, והיינו על פי גרסתו שהגיה החזו"א את התוס' שם, ועל כן התיר לשלוח אתרוג שביעית לחו"ל על מנת לאוכלו מיד אחר סוכות. אלא שיעויין בסי' י"ב שבתוס' הרא"ש וכן בתוס' שאנץ ובתוס' הרב פרץ כתוב כמו שכתוב בתוס' שלפנינו ולא כגרסת החזו"א, ועל פי הגרסה שלפנינו אסור להוציא על מנת לאכול, אבל מותר להוציא לסחורה, וכיון שאי אפשר שיהא מותר להוציא לצורך אחרים לחו"ל יותר מלצורך עצמו, א"כ על כרחך שכונת התוס' שמואל להוציא לסחורה היינו כגון שהיה יריד בחו"ל והוציא למכור שם אבל היינו לא לבני חו"ל אלא לבני ארץ ישראל על מנת שיחזרו לאכלם בארץ.

נה. אין מאכילים פירות שביעית לעכו"ם ולא לעכו"ם שהוא שכיר יום⁹⁵, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו⁹⁶. [רמב"ם פ"ה הי"ג ותוספתא פ"ה הי"ד].

ועל פי דברים אלו אם בשעת הדחק יש לסמוך על תירוץ קמא שבתוס', א"כ צריך להוציא את האתרוג על מנת להחזירו לארץ מיד אחר סוכות, כי זה ההיתר להוציאו לסחורה כמו שנתבאר לעיל.

וטעם נוסף שלא לאכול את האתרוג בחו"ל משום הדעות שאסור לאכול בחו"ל אתרוג שיצא לחו"ל כפי שנכתב לעיל.

וכפי הכתוב באורחות רבנו שם העיד הגרי"י קניבסקי ז"ל שהתיר החזו"א להוציא על מנת לאכול רק בשעת הדחק, וכך משמע ממכתבו שנדפס שם. ובסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל כתב שמוותר להוציא עבור צידה לדרך, ולא הזכיר בשעת הדחק. שםא כוונתו שצידה לדרך בדרך כלל הוא בשעת הדחק וא"כ על כן כתב שמוותר להוציא עבור צידה לדרך ולא כתב שמוותר להוציא על מנת לאכול מיד, אבל עדיין ק"ק כי בסידור הלכות היה צריך לפרש זאת באופן שלא יבא לידי טעות שכשיש לו דבר אחר אין היתר].

⁹⁵ כך פירש הר"י קורקוס את דברי הרמב"ם דמייירי בשכיר גוי, וכך משמע מדברי החזו"א דאיתא התם ולשכיר מן הגוי ולתושב מן הגוי הגרים עומד לרבות את האכסניא.

⁹⁶ כאן משמע שאם מזונותיו עליו אין איסור להאכיל לא לעכו"ם וכן אין איסור משום פורע חובו מדמי שביעית.

בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ח' כתב אסור ליתן לגוי פירות שביעית אם לא שמיסב על שולחנו של ישראל. לא ידוע מינין ההיתר אם מיסב על שולחנו של ישראל, ושםא ז"ל אם לא שסמוך על שולחנו של ישראל, והכוונה שמזונותיו על ישראל, וכמש"כ החזו"א בסי' י"ג ס"ק כ"ו שכשמזונותיו על ישראל מותר.

י. פירות נכרים

נו. נחלקו המבי"ט והב"י אם יש לנהוג ק"ש בפירות נכרים בשביעית. ודעת מרן החזו"א שיש לנהוג ק"ש בפירות נכרים בשביעית⁹⁷.

⁹⁷ מדברי החזו"א הנדפסים בסוף סי' כ' [ד"ה ולא מצינו] מבואר שבתחילה סבר החזו"א שלא מצינו מי שיאמר שאין ק"ש נוהג בשל נכרים זולת הב"י ולפי דברי מהרי"ט החרדים והשל"ה חזר הב"י והורה כמצי"ט, וכתב שלפי הנדפס באבקה רוכל בשנת של"ד עדיין החזיק בשיטתו אלא שעדותן של שלשת אותם גאוני מהרי"ט החרדים והשל"ה מכרעת נגד הנדפס וכלומר שאין הדבר אמת שבשנת של"ד החזיק הב"י בשיטתו, וממילא אין זה נכון הגידוי הכתוב באבקה רוכל ס"ס, ועפ"י נמצא שאין כל שאין הלכה שאין ק"ש נוהג בשל נכרים.

ואחר זאת נדפס בחזו"א ס"ס במוסגר הוספה שכתבה החזו"א לאחר מכן ושם כתב שהגיע לידי ספר ברכ"י וכתב דכת"י הב"י של שנת של"ד היה מקוים בידי מהר"מ גלנטי ואין בו ספק. וכתב החזו"א על פי דברי הברכ"י שבשנת של"ד נשתנה המנהג, והברכ"י כתב שנשתנה המנהג שלא בהסכמת הב"י, והחזו"א כתב ששכיח שגאון יחזור מהוראתו כיון שכל מגמתם למען הדיו והאמת ויהי' אמת מש"כ החרדים דנהגו שלא לעשר. ועפ"י חוזר מש"כ החזו"א בתחילה שגם הב"י חזר בו, וממילא חוזר שנמצא שאין כל שאין הלכה שאין ק"ש נוהג בשל נכרים. עוד כתב החזו"א ואפשר דמקצת החכמים חזרו לדעת מצי"ט ונהי' רוב נגד הב"י והוכרע ע"פ הרוב והוכרח הב"י לבטל דעתו.

וכתב שהעולה שלשתי האפשרויות נהגו בצפת כהמצי"ט, ואף אם הב"י לא חזר בו מ"מ המנהג הוא כהלכה כי ההלכה כשופט אשר יהיה צימים ההם ועפ"י הגידוי התבטל כיון שב"ד שלאחריו חלקו על עיקר דינו.

[כאן חזר בו החזו"א ממה שנדפס בסוף אותו סימן שכתב שהגידוי של הב"י היה לשומרי שביעית בשנה השמינית, כי כאן כתב שהגידוי התבטל כיון שב"ד שלאחריו חלקו על עיקר דינו, והחזרה היא מאותו טעם שנתברר לו שהנדפס באבקה רוכל מקוים ואין בו ספק. וכן

חזר בו החזו"א ממה שכתב לפי דברי מהרי"ט החרדים והשל"ה חזר הב"י והורה כמצי"ט, היינו כי זה לשון המהרי"ט והעידו חכמים מזקני הדורות שאע"פ שהרב מהרי"ק קארו ז"ל היה חוכך להחמיר והיה נוהג להפריש בלא ברכה אח"כ הכריחו אבא מארי ז"ל וחכמים שעמו בפומבי שלא יעשרו כל עיקר דחומרא דאתי לידי קולא הוא שיש בדבר הפסד פירות שביעית ולא היה מי שערער בדבר ועתה הראו לי נוסח פסק שכתב הרב מהר"ר יוסף קארו ז"ל לחלוק על דבריו לחייבם במעשרות ולפוטרים מדיני שביעית ולריך אני לישא וליתן בדבר האיל והלכ' למעשה הוזקקנו עכ"ל.

מבואר מדברי המהרי"ט ממה שכתב ועתה הראו לי נוסח פסק שכתב וכו', ועוד כתב ולריך אני לישא וליתן בדבר האיל והלכה למעשה הוזקקנו, שאותו נוסח פסק אינו מתיישב עם עדות הזקנים.

והטעם שנוסח הפסק אינו מתיישב עם עדות הזקנים, היינו משום שעל פי עדות הזקנים היה הב"י רק חוכך להחמיר לענין מעשרות והיה נוהג להפריש בלא ברכה, ועפ"י משמע שבעיקר חשש לדעה שפטור מן המעשרות אלא שהיה רק חוכך להחמיר, וכן משמע זאת ממה שהכריחו את הב"י לבין [של המהרי"ט דהיינו המצי"ט] וחכמים שעמו שלא יעשרו כל עיקר דחומרא דאתי לידי קולא הוא שיש בדבר הפסד פירות שביעית, דמשמע על פי עדות זאת שסבר הב"י שיש ק"ש בפירות נכרי, כי אל"כ אין חשש להפסד פירות שביעית אם אין ק"ש נוהגת בהם. ומלבד זאת מהלשון "דחומרא דאתי לידי קולא" דמשמע דהיינו רק חומרא ועל זאת טענו שיש בה משום קולא.

ועל כן נוסח הפסק שכתב הב"י לפוטרים מדיני שביעית כותר לעדות זאת, כיון שאם כתב לפוטרים מדיני שביעית א"כ הפרשת התרומות ומעשרות אינה קולא שיש בדבר הפסד פירות שביעית, כיון שאם פטורים משביעית א"כ אין זו קולא לאבדם, וגם דא"כ לא רק חכך להחמיר לחייבם במעשרות אלא סבר כך מעיקר דינא, ועל כן אי אפשר שקיבל הב"י טענה זו שזו חומרא דאתי לידי קולא.

נז. דעת רבנו שמשון הזקן שאין חיוב ביעור בפירות נכרים ודעת המבי"ט שאף אין איסור סחורה בפירות נכרים⁹⁸. ודחה החזו"א דברים אלו⁹⁹.

וכיון שחזר בו החזו"א וכתב דכת"י הב"י של שנת של"ד היה מקויים בידי מהר"מ גלנטי ואין בו ספק, א"כ דחה בזה ג"כ את עדות הזקנים. ומה שהזכיר החזו"א בתחילה שיש ג"כ עדות של החרדים והשל"ה, לא התכוון החזו"א שהעידו על חזרת הב"י עצמו, כי לא העידו על זאת כלל, רק החרדים דקדקו זאת מדברי השו"ע, אלא כוונתו שהעידו שהמנהג היה כהמבי"ט.

וכתב עוד החזו"א אמנם העיקר כעדות המהרי"ט שמרן עצמו חזר בו.

נמצא שעל פי האד הראשון של החזו"א במסקנתו הב"י חזר בו, וממילא אין כל שאין הלכה שאין ק"ש נוהג בשל נכרים, ועל פי האד השני שכתב החזו"א, א"כ הב"י לא חזר בו אלא שגברה דעתם של הסוברים כדברי המבי"ט. וכתב החזו"א שהעיקר כלל הראשון שהב"י חזר בו. [עוד נכתב בענינים אלו בחלק הביאורים סי' ד' אות י"א, ובסי' י' אות ב'].

⁹⁸ כ"כ המבי"ט בחלק א' סוף סי' של"ו, וכתב זאת ע"פ דברי רבי' שמשון הזקן שכתב שאין איסור ביעור הואיל וביעור היינו להפקיר דהיינו ממון משום דמצי למימר קאחינא מכח גברא ללא מציית לאישתעווי דינא בהדיה, וחזר בו מהתשובות הקודמות שכתב שנוהג ביעור בפירות נכרים. וכן בחלק ג' סי' מ"ה סמוך לסוף התשובה כתב שמונה דינים שצריך ליזהר מי שרואה לנהוג ק"ש בפירות של גוי, ולא כתב שם להיזהר בביעור וכן לא כתב להיזהר בסחורה.

⁹⁹ בסי' כ"ה ס"ק כ"ה, וכ"כ בסדר השביעית שנדפס בס"ס כ"ו סק"ג, ובסדר השביעית להר"ז שפירא אות ד' כתב שאם לא קיים ביעור בפירות הגוי הרי הם אסורים.

קצת יל"ע בזה שדחה החזו"א את דברי רבינו שמשון ולא חש לו כלל, כי רבינו שמשון היה מצעלי החוס', ודבריו של רבינו שמשון היו חשובים לפני הב"י עד שכתב וז"ל ומעתה יש לתמוה על שעלה על דעתו לחייב בביעור פירות שדה גוי שזרעה גוי אפי' אם היו כמה ראיות מאחר שרבינו שמשון מורה להיתר עכ"ל.

נח. כתב המבי"ט [בחלק א' סי' כ"א] שאין איסור למסור או למכור פירות נכרים למי שאינם אוכלים אותם בק"ש מפני שסומכים על הב"י ודעימיה, אבל כתב שאסור למוכרם למי שאינו נזהר כלל בקדושת שביעית¹⁰⁰ [דהיינו החשוד על השביעית. חידוש זה הוא חידוש גדול לא רק להלכות שביעית]. נט. לעשר פירות נכרים בשביעית כשגמר מלאכתם בידי ישראל, דעת המהרי"ט שפטור ממעשר, ומשמע שדעתו שאף אין להחמיר ולעשר משום שנמצא מפסיד פירות שביעית¹⁰¹, ודעת הב"י שיש לעשר, וכך פסק הרמ"א¹⁰². וכתב

¹⁰⁰ בחלק ג' סי' מ"ה סמוך לסוף התשובה כתב שמונה דינים שצריך ליזהר מי שרוצה לנהוג ק"ש בפירות של גוי, וכתב השביעי שלא למכור ולא לתת פירות שביעית למי שאינו אוכלם בק"ש, והיינו אע"פ שכתב בח"א סי' כ"א שמוותר למכור לנוהגים כב"י ולא נדון אותם כעוורים. וא"כ כוונתו שכל שמוותר היינו כסוברים לסמוך על המתירים, אבל כשאין סומכים אלא שחשודים על כל השביעית, בזה אסור למכור להם אע"פ שיש דעות המתירות. ודעת החזו"א בזה יעויין בעדויות משמו בדרכי אמונה פ"ד סכ"ט בבה"ל ד"ה גוי שקנה.

¹⁰¹ כך כתב המהרי"ט בח"א סי' מ"ג שכן היתה עדות הזקנים שדעת המצי"ט שאין להחמיר ולעשר כיון שקולא דאחי לידי חומרא היא שמפסיד פירות שביעית.

¹⁰² ביו"ד סי' קל"א סי"ט.

החזו"א שאנו נוהגים כהרמ"א לעשר¹⁰³. ועוד כתב והסומך להקל כדעת מהרי"ט יש לו על מי לסמוך בדרבנן¹⁰⁴.

¹⁰³ כך כתב בסוף סי' ט', ואמנם כתב [בד"ה אח"כ ראייתי] אח"כ ראייתי דאם אין קנין לנכרי להפקיע מיד שביעית גם דין הפקר לא נפקע ועל כן יהא פטור מן המעשר, וכתב נמצא לדינא שא"צ לעשר ודלא כהרמ"א, אבל לבסוף בסוגריים חזר בו וכתב די"ל דאע"ג שדין ק"ש אף ביד נכרי מ"מ אין הפקר ביד נכרי, ובזה חזר בו ממס"כ קודם זאת. והחזו"א בסי' כ' סק"ז [ד"ה ומיהו אכתי] כתב להסתפק בזה אם פירות הנכרי הם הפקר. [שו"ר באורחות רבנו ח"ב עמ' ש"נ אות ק"ג דברים אחרים שלא הבנתי כל האורך].

ובכל דברי החזו"א שם יל"ע, כי בכל זאת כבר נתוכחו המצי"ט והב"י, כי המצי"ט [בתש' המצי"ט ח"א סי' י"א וכן בשו"ת אבקה רוכל סי' כ"ג] כתב שרחמנא אפקרא לארעא גם בגוי, והב"י [בשו"ת אבקה רוכל סי' כ"ד] כתב על זאת וז"ל ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה כו' יס לומר שזהו כמודיע הדבר בסתום ממנו דאיכא למימר בהא אין הכי נמי שהיא חייבת לע"ג דרחמנא אפקירה כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' אם תמצי לומר דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקירה מה שאין כן בשל גוי עכ"ל.

¹⁰⁴ בזה חלק החזו"א על פסק הרמ"א שכתב שיש לעשר וכי גם דברי הרמ"א על תרומות ומעשרות בזה"ז שהם מדרבנן, וא"כ לדעת הרמ"א מקום שהאיסור מדרבנן זה אינו סיבה שאפשר לסמוך להקל, אלא שחלק החזו"א על פסק הרמ"א. ואמנם כתב שם וכס"כ בפירות האילן וירק, וא"כ בזיתים וענבים אין כ"ש, אבל כתב זאת גם בלא הכ"ס.

יא. ביעור

ס. הגיע שעת הביעור, צריך לבער מיד, וכתב הב"י בשם הר"י קורקוס כדעת האומרים שביעור היינו לחלק מזון ג' סעודות לכל אדם והנותר יפקיר¹⁰⁵, ויכול גם המבער לחזור לזכות בכל מה שהפקיר.

סא. כתב החזו"א [בסי' בסי' י"א סק"ו] להסתפק אם יכול לשהות על מנת לבקש מי שיקבל מזון ג' סעודות עד שקיעת החמה¹⁰⁶.

¹⁰⁵ משמע שלא כולם נהגו כך בביעור ע"י הפקר, כי הברכ"י בסי' סל"א צענן ביעור פירות נכרי בשביעית כתב וזה לשונו והיא היתה מנוחה וכו' וכל קהל עדתנו כאלו אמרו לסמוך עליהם ובפרט בשעת הדחק ללענן ביעור פירות שביעית הדבר קשה מאד ליזהר כידוע עכ"ל. עוד כתב קודם זאת אף אנו צענויותנו בדורנו לא ראינו ולא שמענו שום חסיד שיהא נוהג ביעור ואפילו ע"י הפקר עכ"ל. משמע שהיו רגילים בביעור שלא ע"י הפקר.

עוד כתב הב"י באצקת רוכל ס"ס כ"ד נאמר לו אי אתה נאה מקיים דאנו סהדי שמימך לא נהגת חיוז ביעור דא"כ קלא הוה לה למילתא וזהו דבר שאין עליו תשובה עכ"ל. ואילו היה ביעור ע"י הפקר למה קלא הוה למילתא. אבל מאידך כל דברי רבינו שמסון הזקן להחיר ביעור בפירות נכרים הם משום שביעור אינו אלא הפקר והדבר תלוי בממון להפקיר ולחלק לעניים, וסדר המצי"ט כוונתה, וא"כ על כרחך שסדר המצי"ט שביעור היינו הפקר, וא"כ מה טענת הב"י דאנו סהדי שמימך לא נהגת חיוז ביעור דא"כ קלא הוה לה למילתא.

¹⁰⁶ היינו משום דודאי יא שיעור כמה מותר לשהות, וכיון שלא נמצא שיעור כתב שמא עד שקיעת החמה. ויעוין בסי' י' אות ה'.

סב. משמעות התוספתא והרמב"ן והתוס' בפסחים נ"ב ב' שביעור היינו הוצאה מרשותו¹⁰⁷ וגם הפקר בפני שלשה¹⁰⁸, והגר"א כתב שמה שמוציא לשוק הוא הפקר אף שלא בפני שלשה אלא שבפני שלשה אינו צריך להוציא לשוק.

¹⁰⁷ כך משמע לשון התוספתא מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו ומוציא ומניח על ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך לטול יבא ויטול חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו, עכ"ל התוספתא. משמע שגם מוציא וגם אומר, ולא משמע שאומר אל לבו, אלא משמע שאומר לאחרים. וכך כתב החזו"א בסדר השביעית שנדפס בס"ס כ"ו. ולשון התוס' פסחים נ"ב ב' ואומר ר"י הא דמשמע בכל מקום לאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמשנה בביתו בחזקה שלו אבל אם מפקירו ומוציאו מרשותו שיאכל כל מי שירצה הן אדם והן חיה מותר להכניסו ולאכלו אחר הביעור עכ"ל, ולשון הרמב"ן עה"ת "שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם".

והגר"א בביאור לירושלמי כתב שמה שמוציא לשוק הוא הפקר אף שלא בפני שלשה אלא שבפני שלשה אינו צריך להוציא לשוק, ופירש בזה את הירושלמי במעשה דקפודקאי לדיפורין דאמר לון כד תחמון רגל לא לילא תהוון מפקין לה לשוקא ומצקין ליה והזרין וזכין בה, ומשמע שהיה שלא בפני שלשה, וא"כ שלשה שאמרו היינו בלא הוצאה מרשותו. אלא שיקשה לזה מדברי התוספתא שהוצאה לעיל.

ומהר"א פולדא פירש שם שהוצאה לחוץ והנחתם שם זמן מה אין לך הפקר גדול מזה, עפ"י מיושב הירושלמי עם התוספתא, כיון שמפרש בירושלמי שצריך הוצאה והנחה לזמן מה, והנחה לזמן מה בחוץ היא במקום בפני שלשה. וריב"מ"ז פ"ט סוף מ"ה פירש את הירושלמי שאמר להם כשתראו השוק פנוי תוציאו ולעקו הפירות הללו יהיו הפקר וקדומו וזכו אחס, משמע שכתב זאת לפרש איך הפקירו קפודקאי לדיפורין בפני שלשה. ובדרך אמונה פ"ז צ"ל הלכה ס"ק כ"ט כתב שבשעת הדחק התיר החזו"א כהגר"א.

¹⁰⁸ כיון ששלשה נאמר בירושלמי, וא"כ היינו הוצאה מרשותו עם הפקר בפני שלשה.

סג. אמרו בגמ' פסחים נ"ג א' אוכלין בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים. מבואר בדברי הראשונים ששיערו חכמים זמנים אלו בין לחומרא ובין לקולא, דהיינו שעד זמנים אלו אין לחוש¹⁰⁹, ומאחר זמנים אלו אם חזר וזכה מההפקר או לקח מאוצר ב"ד אין צריך לחוש שמא אחר זאת הוא זמן הביעור¹¹⁰.

סד. כתבו הר"ש והרע"ב [פ"ט מ"ח] שזמנים אלו הם בסתם אבל בידוע הכל לפי מה שכלו¹¹¹.

¹⁰⁹ זאת מפורש מלשון הברייתא אוכלין בענבים עד הפסח וכו'.

שמעתי י"ט מסתפקים אם זמן הביעור לענבים בערב פסח ולא ביו"ט ראשון. לשון הברייתא [בפסחים נ"ג א'] שאמרו אוכלין בענבים עד הפסח, משמע שעד הפסח אוכלים בלא ביעור, וא"כ משמע שאין צריך לבער בערב פסח. וכן כתב החזו"א במכתב שנדפס בספר החזו"א סי' ט"ו סוף סק"ז שביעור הענבים ביו"ט ראשון, וכן כתוב בסדר השביעית לר"ז שפירא ז"ל באות י"א שזמן הביעור לתמרים הוא פורים [ולא ערב פורים] וזמן ענבים פסח.
¹¹⁰ בזה נכתב בסי' י' אות ט' [בחלק הביאורים] שמאס התמיהה שדבר היה מקום לומר שאמרו שאוכלים עד זמנים אלו בלא לחוש אבל לא לענין שזה זמן הביעור ולא לחוש לאחר זמנים אלו, אבל מדברי הראשונים מבואר שזה זמן הביעור. וצריך לומר ששיערו חכמים זמנים אלו וסמכו עליהם אף לקולא, והיינו בין בשנה מעוברת ובין בשאינה מעוברת.

¹¹¹ אם כלה אחר זמנים אלו מפורש זאת בגמרא שאוכלים עליהם, כי לחירוז הראשון בגמרא בפסחים נ"ג א' מהברייתא שאמרו אוכלים בענבים עד שיכלו דליות של אוכל וכו' אמרו אידי ואידי חד שיעורא וכך הלכה כמפורש בלשון הרמב"ם, ואמרו בברייתא על אוכלים בענבים עד שיכלו דליות של אוכל אם י"ט מאוחרות מהן אוכלין עליהן. וכן משמע בגמרא שאם ראה שכלו קודם הזמנים האמורים י"ט לו לקיים את הביעור כפי מה שראה. כיון שאמרו ששיערו

סה. אם מסתפק אם הגיע שעת הביעור, שמא הנכון להפקיר בפני שלשה בתוך ביתו, ורק לאחר שיצא הספק מלבו להוציאו החוצה ושם לחזור ולזכות

חכמים את הזמן בענבים כנגד עד שיכלו להיות של אוכל, וא"כ אם נשתנה בפנינו אחת מן השנים עושים כפי שרואים.

ב¹¹². וכתב החזו"א בסדר השביעית [הנדפס בסי' כ"ו] אות ט' במינים שאין ידוע זמן ביעורם שיבער בכל יום עד שיצא הספק מלבו¹¹³.

¹¹² היינו כיון שרואה לבער דוקא עם הולאה לחוץ כמו שנכתב לעיל אות ס"ב, ואם יוליא מחוץ לבית קודם תחילת הספק ויפקירו ויכניסו בלא לזכות בו, א"כ לא הועיל בהולאה לחוץ כלום, כיון שהולאו מחוץ לבית קודם תחילת הספק ונמלא שבשעת הביעור ודאי לא הולאו לחוץ אלא היה מופקר ברשותו, ואם רואה להחמיר שמה הדין שאינו מקיים ביעור בלא להוליא לחוץ א"כ אינו מקיים את הביעור כשמוציאו קודם תחילת הספק.

ואילו היה יודע לכיון את השעה שבה תחילת הספק, היה לו תועלת במשהו, כי שמה בשעה שמוציא עכשיו שעת הביעור ונמלא שקיים ביעור כדין, אבל כיון שהנידון שמסופק, א"כ ג"כ אי אפשר לדעת את יום תחילת הספק, וא"כ צריך להפקיר קודם תחילת הספק, ואז אין תועלת בהולאה לחוץ, כיון שביום הביעור ודאי יהא ברשותו.

וא"כ נמלא שהמפקיר בכל זמן הספק אילו הדין שביעור היינו דוקא בהולאה לחוץ, א"כ לא קיים ביעור כלל, אבל גם לא עבר על שיהוי פירות שביעית בשעת הביעור כיון שאינם שלו, וכי הפקר בפני ג' הוי הפקר אף בלא שיוציא מחוץ לבית, ורק ביעור לדעות אלו אינו מקיים בלא להוליא מהבית, ונמלא שכשיאלה הספק מלבדו וחוזר וזוכה, מתחייב בשעה שזוכה בביעור, כמו בלוקח מנכרי, שהלוקח מנכרי לאחר שעת הביעור מתחייב בביעור בשעה שלוקח כמו שמבואר באות ס"ט, וא"כ בשעה שחוזר וזוכה אז יקיים הולאה מרשותו לקיים ביעור עם הולאה מרשותו.

ונכתב למעלה שנכון יותר שלא לזכות אלא אחר שהולאו החולה, והיינו משום שכתב הש"ה [אות נ"ג] שאסור לקנות מהגוי לאחר זמן הביעור כיון שהזכיה במה שחייב ביעור היא איסור, ואמנם בדברי החרדים מפורש לא כך, ועל כן טוב יותר ללכת ידי דבריו שיזכה בשעה שהפירות בחוץ, כיון שכשהם בחוץ הם מצוערים אף לדעה שביעור היינו דוקא להוליא לחוץ, וא"כ אינו עובר על איסור הזכיה בדבר החייב ביעור לדברי הש"ה הנזכר.

המזכיר יין בפסח, כיון שיום הראשון של פסח הוא יום הביעור א"כ אין שום ענין להוציא את היין בערב פסח מחוץ לביתו, כיון שערב פסח אינו זמן הביעור, ואם יוציא ויפקיר ויכין שלא לזכות ביון עד אחר הפסח הרי הוא כמי שצפסח היין מופקר ואין מי שחייב לבדו, וא"כ אף אם יפקירו בערב פסח בלא להוציאו לחוץ יהא ג"כ כך. וא"כ לדעות שביעור היינו דוקא כשמוציאו מרשותו א"כ נמצא שאין מי שעבר על ביטול הביעור, אבל ג"כ לא התקיים ביעור. וא"כ לאחר הפסח כשהחזר וזכה ביון, אז מתחייב בביעור וכמו שנכתב לעיל, וא"כ אז יוציאם לחוץ ויקיים ביעור עם הוצאה לחוץ.

ויש להסתפק בלוקח אחר הביעור מאוחר ב"ד דידן, כי לשון הרמב"ן עה"ת ואלו הפירות המכונסים לאויר בית דין אינן כריכין ביעור אחר שכבר מצוירין הם מן הבית עכ"ל. ויש מעט לעיין, שמא אין אור"כ ב"ד דידן כאור"כ ב"ד של התוספתא לענין זה, כיון שאור"כ ב"ד של התוספתא מעשהו היה להפקיע והיו מפקיעים מיד הלוקטים, וכן היו מונעים מכל אדם לקחת הרבה, אלא חילקו בערבי שבתות כפי האור"כ, ואור"כ ב"ד דידן הוא אינו ב"ד גמור, אלא היינו כל שלשה שנתנו להיות ב"ד, ואין בכוחם להפקיע, אלא מעשיהם לאסוף שלא עבור עמם אלא עבור הציבור ולכאור' אין כריך שלשה לזה, אלא כל יחיד יכול לעשות זאת, דהיינו לקצור ולאסוף לאורך הציבור ודעתו שלא לזכות בפירות, ובמה עדיפים שלשה על היחיד, וכן אינם מונעים מכל הרואה ליקח כמה שירצה, וא"כ שמא באופן זה אין הפירות חשובים כמצוירים. וא"כ שמא בזמן הביעור אין כריכים לבד כיון שהפירות הפקר כיון שלא זכו בהם, אבל שמא אינם כמצוירים. ונפקא מינה שאילו נכונים הדברים א"כ הלוקח מאוחר ב"ד אחר הביעור יהא כריך לבד מיד, כמו שנכתב לעיל שהמפקיר קודם הביעור כשהחזר וזכה יהא כריך לבד, והיינו על פי הדעות שבלא הוצאה לחוץ אינו ביעור.

¹¹³ ול"ע כי אם זמן הביעור בשחרית איך ממתין עד להריים, אלא ל"ל שכתב זאת על פי ספקו בסי' י"א סק"ו שכתב להסתפק אם יכול לשהות על מנת לבקש מי שיקבל מזון ג' סעודות עד שקיעת החמה. ועדיין כל"ע כי אם יבער בשחרית או בצהריים עדיין יש לחוש שמא זמן

סו. הנוטל פירות מהפקר או מאוצר ב"ד יכול לכוין שלא לזכות ויחזור ויזכה אחר שיצא הספק מלבו כאמור לעיל, אבל הלוקח מחנויות השמיטה אם עשה את המוכר שליח ודאי לא יועיל לו שיכוין לא לזכות בפירות כיון שזכה במה שברר משעה שקנה הסיטונאי מהגוי¹¹⁴, ואם לא עשה שליחות אם יכוין שלא לזכות בפירות ימצא שהפירות ברשות המוכר, והתחייבו בביעור גם אם כיון שלא לזכות בהם.

סז. פירות שביעית שברשות אוצר ב"ד אין צריכים ביעור¹¹⁵ [תוספתא ורמב"ן ר"פ בהר]. אבל פירות שברשות חנויות השמיטה ודאי צריכים ביעור¹¹⁶.

הביעור הוא אחר זאת ונמצא מגיע לשקיעת החמה בלל ביעור. אללא כריך לומר לדבריו שצריך לבער בכל יום סמוך לשקיעת החמה ולא לזכות אללא לאחר זאת הכוכבים. ועל פי מאי דמשמע בדרך אמונה פ"ז סק"ל שלדעת החזו"א אפשר ג"כ להפקיר ולא לזכות עד שיאלא הספק מלבו, בזה יואל ידי הספקות.

אפשר שהחזו"א לטעמיה שכתב בדרך אמונה בהלכות ביכורים פי"א ה"ד סוד"ה הי' בנו שלדעת החזו"א שצמילה שלא בזמנה אינו עובר על כל רגע אללא כל המאות מאותן כל היום. וכן ייין שם לדברי החזו"א בסוף נגעים שכתב בדרך זו.

¹¹⁴ בדרך אמונה פ"ז בציון הלכה ס"ק כ"ט לא כתב כך, ולא הבנתי כונתו.

¹¹⁵ יעויין בזה לעיל הערה 112.

¹¹⁶ בספר אורחות רבנו ח"ב עמ' שס"ה שנאמר בשם החזו"א שצחנויות השמיטה המוכרות פירות נכרים שהם שליחי בני העיר אין צריך לבער משום שאינם זוכים לעצמם ולא עבור אנשי העיר. צריך לבער במה היו הדברים, אבל ודאי שאין הדברים צחנויות השליחות, כיון שצנוסח שתיקן החזו"א לחנויות השליחות נכתב בזה הלשון "מעתיק כל מה שיקח כל א' את הירקות ואת האמחים ואת הפירות עבורם הוא בשליחות הנזכרת והפירות והירקות הם ברשותם של כל א' ובאחריותם" [דהיינו ברשות הלוקחים], וא"כ אינם הפקר אללא הם ברשות הקונים.

סח. כתב החזו"א שכלה לחיה היינו דווקא אם מחמת שנרקב מה שבשדות, ולדעתו אם גמרו הלוקטים האחרונים והחיות לאכול מכל הנותר אין זה חשוב כלה לחיה¹¹⁷.

סט. כתב החרדים ישראל שקנה פירות מן הנכרי אחר הביעור מיד חל עליו חובת ביעור ומפקירן וחוזר וזוכה בהם, וכ"כ בסדר השביעית לחזו"א בס"ס כ"ו אות ה', וכ"כ בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ד'¹¹⁸, ומשמע מדברי החרדים דאף ישראל שנאנס או שגג ולא ביער אינו נאסר¹¹⁹. ודעת הר"ש באהלות משמע שפירות הנכרי נאסרים בשעת הביעור ונבדברי

¹¹⁷ כ"כ החזו"א בס' ט"ו סק"ח, ולדעתו כל שיש לחיה במחצאות חשוב שאין כלה, ועל כן מוכרח שאם גמרו הלוקטים האחרונים והחיות לאכול מכל הנותר אין זה חשוב כלה, כי מינין שנגמר במחצאות. ועל כן כתב שכשכלה ונשחת מה שבשדה זה הוא זמן הביעור, וזה הסימן ששיערו חכמים שכלה לחיה במחצאות. ויעוין בס' י' אות י' במה שהתקשו בדברים אלו.

¹¹⁸ והיינו אף בפירות שגדלו ביד ישראל אלא שהיו ביד גוי בשעת הביעור. מעט שינוי לשון יש בין לשון החרדים ללשון סדר השביעית, כי בסדר השביעית גם לחזו"א וגם להר"ז שפירא כתב שצריך לקיים מצות ביעור באותו יום, והחרדים כתב לשון "מיד". ויעוין בזה בס' י' אות ה'.

¹¹⁹ הארכנו בזה בס' י' אות ג'.

הר"ש בשביעית משמע לא כך, יעויין הערה¹²⁰, וכן היה דעת המבי"ט בתחילה¹²¹. ועפ"ז אף בשוגג ובאונס נאסר.

ע. דעת הרבה ראשונים שאין קדושת שביעית בפירות שבבית אחר שנסרח מה שבשדה¹²².

¹²⁰ בזהלות פי"ח מ"ט הביא הר"ש תוספתא דאיתא התם אותה שנה שביעית היתה והלכו גויים לקרקסאות שלהן והגיהו שוק מלא פירות וכלו ישראל וזוזם בחזירתן אמרו בואו נלך אלל חכמים שמא התירו להן חזירים, ע"כ דברי התוספתא, וכתב הר"ש וכלו ישראל וזוזם ולא אסרו משום שביעית לאחר הביעור, הרי שנאסר ביד נכרי בשעת הביעור. אלל שהר"ש בפ"ו מ"ג כתב ששביעית אוסרת כל שהוא במינה משום דהוי דבר שיש לו מתירים כי חייב לבער, וכ"כ בפ"ז סוף מ"ז, דמשמע שאינו נאסר כלל אם לא ביער בזמנו. וי"ע.

¹²¹ אבל מטעם אחר מסקנת המבי"ט שהלוקח מנכרי פטור לגמרי מביעור, וכן התיר בסחורה מאותו טעם, משום ששניהם דין ממון ומצי למימא קאחינא מכח גברא ללא מציית לאישתעויה דינא בהדיא ווא"כ היינו אף בלוקח מנכרי פירות ישראל. הארכנו בביאור דעת המבי"ט והר"ש [בזהלות פי"ח מ"ט] בסי' י' אות ב'. וא"כ לדעתם פירות ישראל שלא ביער בשוגג או באונס נאסרו.

¹²² יעויין בסי' י' אות י"א שדעת כל הראשונים מלבד הראב"ד שאחר שסרח מה שבשדה הותר מה שבבית מדיני שביעית, אבל היינו דוקא בסרח מה שבשדה ואינו כשכלה מחמת שהכל נלקט. והחזו"א בסי' י"א סק"ז כתב שאחר הביעור אין קדישין בקדושת שביעית וכתב כמש"כ הר"ש פ"ט מ"ז והרא"ש שם, והחזו"א בסי' י"ג סק"ה האריך לדון אם מחלוקת היא בירושלמי בדין זה, וכתב שמסתמחו של הרמב"ם משמע דאפילו מה שבבית מותר, אבל בסדר השביעית הגדפס בסוף סי' כ"ו סוף אות ו' כתב החזו"א שלאחר שקיים מלאת ביעור חוזר ונוהג בהן כמנהגו קודם שהגיע זמן הביעור, ולא הזכיר את כל דעות הראשונים שכתבם בעצמו והזכירו לעיל.

עא. מי שבא לידו פירות שביעית שלא נתבערו בזמנם, או שבשוגג לא ביערם, ואף אם במזיד לא ביערם ורוצה לחזור בתשובה, אף אם לא יהא לו היתר אכילה, אבל מצות ביעור עדיין צריך לקיים¹²³.

יב. טעם שביעית בביעור ובקדושת שביעית

עב. דעת הרמב"ם [פ"ז הכ"א והכ"ב] שטעם שביעית מחייב בביעור. ועג. ובדעת הר"ש נחלקו הפוסקים, דעת הגרע"א ותוס' חדשים לדעת הר"ש שטעם שביעית אין מחייב בביעור¹²⁴, אבל אם עבר הביעור ועוד נותן בו החייב בביעור טעם נאסר המקבל טעם. ולדעתם טעם שביעית חייב בקדושת שביעית דהיינו איסור איבוד וסחורה¹²⁵. עד. דעת החזו"א [סי' י"א סק"ב] לדעת הר"ש שטעם שביעית חייב בביעור [ובמין במינו בכל שהוא מחייב בביעור ואין צריך בכדי נותן טעם. חזו"א

¹²³ כי אף אם קנסו כיון שלא קיים מצות ביעור בזמנו, מ"מ איך יפקע ממנו חובת הביעור עכשיו. ואם נאסר לכל אדם א"כ יכול לקיים ביעור רק בביעור מן העולם, שהוא קיום ג"כ לביעור לדעת האומרים שביעור היינו מרשותו. [בעניין איסור אחר הביעור משום קנס, יעויין בחלק הביאורים סי' י' אות ג'].

¹²⁴ וזאת מפורש בדברי הר"ש שאחר הביעור אוסר בכל שהוא, וקדושת שביעית היינו עד שיתן טעם [יש להעיר, כיון שהוא היתר אפשר לטועמו אם יש בו נותן טעם, ואין מחייב קדושת שביעית בשקלים].

¹²⁵ כל האמור בדעת הגרע"א והתו"ח היינו לדעת הר"ש, אבל בדברי הרמב"ם [פ"ז הכ"א והכ"ב] מפורש שטעם שביעית מחייב בביעור, וא"כ אף לדעת הגר"א והתו"ח על כרחך צריך לחלק לדעת הרמב"ם בין טעם שביעית שהגיע זמן ביעורו בפירות שביעית שלא הגיע זמן ביעורם לבין טעם שביעית שהגיע זמן ביעורו בפירות שמינית, וכמו שחילק החזו"א לדעת הר"ש.

עג

שם תחילת סק"ב], וכל זה היינו טעם שביעית בפירות שמינית, אבל פירות שביעית שהגיע זמן ביעורם שנתנו טעם בפירות שביעית שלא הגיע זמן ביעורם בזה מתיר מה שלא הגיע זמן ביעורו את טעם הפירות שהגיע זמן ביעורם.

עז. דעת הרמב"ן שטעם שביעית חייב בביעור, ולא רק הטעם אלא כל שהוא במין במינו מחייב בביעור, והיינו משום דהוי דבר שיש לו מתירים¹²⁶. וכן הר"ן בנדרים נ"ח א' כתב כדברי הרמב"ן¹²⁷.

עו. ביום הביעור עצמו משמע מדברי הרמב"ן שאוסר מין במינו בכל שהוא, ומדעת הר"ן משמע שרק אחר שנאסר אוסר מין במינו בכל שהוא אבל לא ביום הביעור¹²⁸.

עז. כלים הבלועים בטעם פירות שביעית והגיע זמן הביעור של פירות אלו, על פי מה שפירש הרמב"ם במעשר שני פ"ה מ"ו בדברי ב"ה שאמרו התבשיל

¹²⁶ זה לשונו וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים מפני שיש לה היתר בביעור מביתו עכ"ל.

¹²⁷ זה לשון הר"ן שם אף הם לא אמרו שהשביעית אוסרת בכל שהוא במינה אלא לענין שצריך לאכול התערובת קודם הביעור דכיון שאפשר לאכלו ה"ל כדבר שיש לו מתירין אצל לאכילה כלומר אם נתערבו לאחר הביעור שאם יהיו אוסרים תערובתן לא שרו לאכילה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם עכ"ל.

¹²⁸ נראה שבה יש חילוק בין דעת הרמב"ן לדעת הר"ן, כיון שלהרמב"ן הוא יש לו מתירים משום שאפשר בביעור מביתו ולחזור ולזכות, ולהר"ן הוא יש לו מתירים כיון שיכול לאוכלו קודם הביעור, וא"כ ביום הביעור עצמו להר"ן לא הוא יש לו מתירים, ולהרמב"ן ביום הביעור עצמו הוא יש לו מתירים.

הרי הוא כמבוער, לפי שאם ישאר וישהה יפסיד, א"כ הבלוע שנעשה לאחר יום נטל"פ, אין לך הרי הוא כמבוער גדול מזה¹²⁹.

יג. ההולך ממקום למקום לענין ביעור

עח. הנמצא באחת מהארצות שבארץ ישראל, ושם כלו הפירות, אע"פ שלא כלו הפירות ממקום שהובאו הפירות חייב לבער¹³⁰.

עט. אבל אם נמצא במקום שלא כלו הפירות, וממקום שהובאו הפירות כלו, אם הובאו משם אחר זמן הביעור ושהו באיסור, בזה כתב החזו"א [סי' י"ג סק"ב סוד"ה פסחים נ"ב] שאסור מעיקר דינא, ואם הובאו מיד כשהתחייב בביעור ובזמן שיש לו לחלק, ג"כ חייב לבער¹³¹.

¹²⁹ בקה"י שביעית סי' כ"ג כתב שתבטל שלא התחיל לאוכלו בזמן הביעור יהא חייב להגעיל את הכלים כיון שאם לא התחיל לאכול ממנו לא אמרינן הרי הוא כמבוער. אבל על פי מה שכתב הרמב"ם שדוקא אם התחיל בחצית הרי הוא כמבוער, והיינו משום שקשפותח את החצית אינה משתמרת, א"כ אע"פ שלא התחיל לאכול ממנה כיון שפתחה והרי אינה מתקיימת הרי זה כמבוער.

¹³⁰ ובזה לדעת הרמב"ם אינו מעיקר דינא אלא משום חומר מקום שהלך לשם, וכן לדעת רש"י, והתוס' פסחים נ"ב א' ד"ה ממקום הסתפקו, ואם אסור מדינא א"כ האיסור מדאורי', ונפקא מינה לזירוף ספקות. ויעויין בכל זה בסי' י' אות י"ג.

¹³¹ ולדעת הרמב"ם היינו משום חומרי מקום שיכלא משם ואינו מעיקר דינא, והתוס' פסחים נ"ב א' ד"ה ממקום הסתפקו, ולדעת רש"י כתב החזו"א שם שהביעור מעיקר דינא, ויעויין בסי' י' אות י"ג שכלכאורי' מדברי רש"י משמע שגם באופן זה האיסור משום חומרי מקום שיכלא משם.

פ. ואם הובאו הפירות קודם שכלו במקום גידולם ואח"כ שמע שכלו במקום גידולם, ובמקום שהגיע לא כלו, משמע שלדינא אין צריך צריך לבער¹³².

יד. היוצא משביעית לשמינית

פא. ירקות היוצאים משביעית לשמינית, יש עליהם איסור ספיחים¹³³ עד שיעשה כיוצא בהם ממה שנזרע בשמינית¹³⁴.

פב. דעת הרמב"ם שמחנוכה ואילך ספיחים מותרים [היינו גם קודם שיעשה כיו"ב]. ולהרמב"ם אין גם איסור של נעבד וכן לא של נזרע בשביעית¹³⁵, לדעת האומרים שיש איסור נעבד ונזרע בשביעית א"כ רק איסור ספיחים אין אחר חנוכה אבל איסור נעבד ונזרע יש, ולדעתם העולה מאליו ואינו נזרע יש עליו איסור ספיחים ואסור עד חנוכה משום איסור ספיחים ומותר לאחר חנוכה.

¹³² היינו כיון שמסקנת הגמרא בפסחים נ"ב א' שבאופן זה לרבנן פטור מלבער, וכן הרמב"ם לא הזכיר איסור באופן זה, וכמו שכתב החזו"א בס' י"ג סק"ד.

¹³³ כתב הר"ש בפ"ו מ"ד ואע"ג דבירק אזלינן בתר לקיטת מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית ועוד דבירק שנגמר גידולו בשביעית לא אזלינן בתר לקיטת כמו שאפרש לקמן בפ"ט עכ"ל.

¹³⁴ מהו עד שיעשה כיוצא בהם, יש בזה שני פירושים בדברי הר"ש בפ"ו ה"ד, בפירוש ראשון כתב וזה לשונו ממה שנזרע במוצאי שביעית דתלינן בדהיתר עכ"ל, מבואר שאע"פ שרובו איסור כיון שאפשר לתלות בהיתר מותר [לשון תליה בכל מקום היינו באיסורי דרבנן ואע"פ שרוב דדדים לאסור], עוד כתב וזה לשונו אי נמי מפני שריצה ההיתר על האיסור ונתבטל עכ"ל, וא"כ לפירוש השני שיעשה כיוצא בהם היינו עד שיהא רוב היתר.

¹³⁵ פ"ד הט"ו.

פג. לדעת האוסרים נעבד בשביעית, אין מותר לאחר חנוכה אלא העולה מאליו, אבל הנזרע בשביעית אסור משום נעבד¹³⁶. ונוסף לזה שכתב הראב"ד [פ"ד הט"ו] כתב שיש איסור נזרע בשביעית מלבד איסור נעבד, ובשאר ראשונים לא מפורש זאת.

פד. כתב החזו"א [ס"ט ס"ק י"ג] שעם גזירת ספיחים גזרו גם גזירת קדושת שביעית על הנלקט אחר ר"ה ועד שיעשה כיו"ב או עד חנוכה.

¹³⁶ כי רק גזירת ספיחים הותרה בחנוכה דהיינו העולה מאליו, וסתם ע"ה אינו חשוד שזרע בשביעית עבור אחר חנוכה וכמו שכתב מהר"י קורקוס על הרמב"ם פ"ד ה"ז וזה לשונו וטעם הדבר שכיון שעיקר האיסור אינו ד"ת אלא מד"ם ומשום קנס וחשש מפני שלא יזרע אין לחוש לכך כיון שאינו נהנה מהם עד חנוכה עכ"ל. והלא סתם ע"ה אינו חשוד שיעבור את כל האיסורים, כי סתם ע"ה נאמן על התרומה ואינו חשוד רק על מעשרות. מלאנו גם בשביעית שחמור דין החשוד מדין סתם ע"ה יעויין רמב"ם פ"ח ה"ד, אבל גם היינו קנס, יעויין בחלק הביאורים סימן י"ז.

אבל כשאנו סתם ע"ה אלא זרע בשביעית בפרהסיא לדעות שנעבד או נזרע אסור בשביעית, לא נמלא מקור שאין איסור זה אחר חנוכה.

ביאורים

א. קצירה ואיסוף פירות שביעית

(א) איסור קצירה ובצירה לדעת הרמב"ם. (ב) דעת שאר ראשונים מהו איסור הקצירה מה"ת. (ג) דעת הר"ש. (ד) איסור קצירה ומצות "ונטשתה" אם רק לבעל השדה או אף לאחרים. (ה) לדעת הרמב"ם אם מותר לאסוף הרבה משדות אחרים, ואם מותר לקנות הרבה באופן המותר. (ו) חידושו של החזו"א שבאיסוף הרבה יש איסור משום סחורה. (ז) דעת רש"י ותוס' שאין איסור לאסוף הרבה. (ח) דעת הר"ש והרא"ש בענין לאסוף הרבה. (ט) לדעת הרמב"ם כמה מותר לאסוף מפירות שדרך לאסוף מהם הרבה. (י) כמה הוא כדרך שמביאין מן ההפקר. (יא) דעת החזו"א לענין לאסוף הרבה. (יב) דקדוקים מדברי המבי"ט בדיני לקיטה.

א. איסור קצירה ובצירה לדעת הרמב"ם

לשון הרמב"ם בפ"ד ה"א, וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל עכ"ל.

עוד כתב הרמב"ם בפ"ד הכ"ד, מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכל הנועל כרמו או סג שדהו

בשביעית ביטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר ואכלו אביוני עמך ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין עכ"ל.
עוד כתב הרמב"ם בפ"ח ה"ג ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור עכ"ל.

עוד כתב הרמב"ם בסה"מ עשה מצוה קל"ד וזה לשונו וזה שאמרו והשביעית תשמטנה ונטשתה כולל הפקיר כל מה שיצמח מן הארץ בשנה השביעית מן הענבים והתאנים והזתים והאפרסקין והרמונים והחטים והשעורים וזולת זה הנה הודיע שהשמטת הכל מצות עשה ואחר כך פרט ואמר כן תעשה לכרמך לזיתך וזה הוא בכלל כל מה שיצמח מן הארץ ואמנם בא זה הצווי בכרם ובזית לבד בעבור שבא בכתוב האזהרה בייחוד מלאסוף תבואת הכרם והוא אמרו ואת ענבי נזיריך לא תבצור וכמו שהכרם שהפקרו מצות עשה מניעתו מצות ל"ת כן כל מה שיצמח בשנה שביעית שהתבאר שהפקרו בעשה הנה מניעתו בלא תעשה ויהיה דין הזית כדין הכרם בעשה ולא תעשה ודין זה ודין שאר פירות אחד עכ"ל.

עוד כתב הרמב"ם בסה"מ לא תעשה מצוה רכ"ב וזה לשונו והמצוה הרכ"ב היא שהזהירנו מקצור מה שתצמיח הארץ מעצמה בשנה השביעית כמו שנקצור בכל שנה ובאור זה שאנחנו הוזהרנו מעבודת הארץ ומעבודת האילנות בשנת שמיטה כמו שקדם זכרו ומה שתצמיח הארץ ממה שזרע בה בשנה הששית והוא שיקרא ספיח מותר לאכלו מן התורה בשנה שביעית אבל אינו מותר לנו לקצור אותו אלא בשינוי מעניינו הידוע והוא אמרו יתעלה את ספיח קצירך לא תקצור אינו רוצה בו שלא יקצור אותו כלל כי הוא כבר אמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ואולם ירצה בו לא תקצור אותו כמו שתקצור אותו בכל שנה אלא כמי שיקצור דבר שהוא הפקר בלי הכנה ובלתי תיקון כמו שנבאר עכ"ל.

עוד כתב הרמב"ם בסה"מ לא תעשה מצוה רכ"ג והמצוה הרכ"ג היא שהזהירנו מאסוף מה שיצמיחו האילנות מן הפירות גם כן בשנה השביעית כמו שנאסוף

פירותיהם בכל שנה אבל נעשה אותו בשנוי להורות שהוא הפקר והוא אמרו ואת ענבי נזירך לא תבצור ובא הפירוש לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים שלשביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה בחורבה ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זתים בבד ובקוטבי אבל כותש הוא ומכניס לבודדה וכבר התבארו משפטי מצוה זו עם אשר לפניה במסכת שביעית עכ"ל.

המתבאר מדברים אלו, שביאור מה שכתב הרמב"ם בפ"ד ה"א ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, שעיקר האיסור אינו הקצירה עצמה, אלא הקצירה שיש בה איסוף, ועיקר איסורו משום ביטול ההפקר. מבואר זאת ממה שכתב בעשה מצוה קל"ד שהציווי ואת ענבי נזירך לא תבצור היינו איסור שלא לאסוף תבואת הכרם, וא"כ מבואר שעיקר איסור הבצירה הוא האיסוף. עוד מבואר זאת במצות ל"ת רכ"ב וז"ל לא תקצור אותו כמו שתקצור אותו בכל שנה אלא כמי שיקצור דבר שהוא הפקר בלי הכנה ובלתי תיקון עכ"ל, מבואר שאיסור לא תקצור היינו שיקצור כמו שקוצרים מהפקר בלי תיקון, דמשמע דהיינו בלי תיקון כדרכו, והיינו שלא ידוש בבקר. וכן כתב בל"ת רכ"ג וז"ל שהזהירנו מאסוף מה שיצמיחו האילנות מן הפירות גם כן בשנה השביעית כמו שנאסוף פירותיהם בכל שנה אבל נעשה אותו בשנוי להורות שהוא הפקר והוא אמרו ואת ענבי נזירך לא תבצור עכ"ל.

וממה שכתב הרמב"ם בפ"ד הכ"ד, מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו עכ"ל. מבואר שהאוסף כל פירותיו לתוך ביתו עובר בעשה משום "ונטשתה", כיון שכתב וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, ופירוש "וכן" שכתב הרמב"ם היינו כפי שכתב קודם זאת, דהיינו שעובר בעשה משום "ונטשתה".

וא"כ הקוצר כל שדהו ודש בבקר ומעמיד כרי עובר משום את ספיח קצירך לא תקצור, והאוסף כל פירותיו לתוך ביתו עובר משום "ונטשתה". אבל גם משום לא תקצור כמו שביאר זאת הרמב"ם בסה"מ.

עוד מתבאר מדברי הרמב"ם אלו שהשינויים שאמרו אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה בחורבה ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה, הם מדאורייתא [ודלא כהר"ש והרמב"ן שכתבו שאיסורם מדרבנן].

וממה שכתב הרמב"ם בפ"ד ה"א שלוקה כשקצר את כל השדה, ועוד כתב בפ"ח ה"ג ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור, נראה שאיסור הקצירה מדאורייתא היינו דוקא אם ג"כ אסף את כל פירות שדהו, ושמא משמע שאם לא אסף הכל אינו לוקה.

וממה שכתב הרמב"ם בפ"ד הכ"ד וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו עובר משום "ונטשתה", מתבאר שגם על מצות ונטשתה עובר כשאסף דוקא את כל הפירות. ועפ"י מה שכתב הרמב"ם בפ"ד הכ"ד ויש לו להביא לתוך ביתו מעט, היינו לטעמיה שאם אסף הכל עובר משום ונטשתה.

בתו"כ איתא ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, וא"כ מפורש שהבוצר מן השמור עובר, ולדעת הרמב"ם היינו כשגם אסף לביתו והכניסם כדרך כל שנה.

ב. דעת שאר ראשונים מהו איסור הקצירה מה"ת

הרמב"ן עה"ת כתב ופירוש הלאוים שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך עכ"ל, קצת היה משמע שכל שקצר הכל לעצמו ולא שייר לאחרים עובר, ואף אם הפקיר, אבל אחר זאת כתב עוד מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתיב נזירך לדרוש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם עם

פא

העניינים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניינים כהפקר עכ"ל, משמע שהאיסור לבצור מן השמור.

וכן כתב רש"י שם עה"ת ריש פרשת בהר שכתב נזירך שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם לא תבצר אותם אינך בוצר אלא מן המופקר עכ"ל. משמע שכל שקוצר מן השמור עובר.

לשון הרמב"ן ביבמות קכ"ב א' ואנו מצינו לרש"י ז"ל שפירשה יפה כדברי עצמו בפי' התורה וכך כתב ענבי נזירך שהפרשת והנזרת אותם מבני אדם ולא הפקרת אותם לא תבצור אותם כדרך הבציר אלא נהוג בהן הפקר כלומר שלא בא הכתוב אלא ליתן לאו על המשמר כרמו ובוצר אותה ואינו מפקירה עכ"ל.

ג. דעת הר"ש התוס' והגר"א

גר"ש בפ"ח מ"ו כתב שקצירה ובצירה כי אורחיה אסור מה"ת, וחיוב השינוי בתלוש [דהיינו תאנים אין קוצים אותם במוקצה ושלא לדרוך בגת] היינו מדרבנן, וכ"כ הר"ש בפ"ו בתחילת מ"ב.

וכן בפ"ה מ"ו על שאמרו במשנה שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, כתב הר"ש אע"ג דאסור לקצור מ"מ עושים בו מלאכה אחרת [וכתב כדאשכחן במו"ק י"א א'], הרי שכתב שאסור לקצור במגל בכל ענין, והיינו על פי מה שכתב בפ"ח מ"ו שקצירה ובצירה כי אורחיה אסור.

והרא"ש שם כתב שמותר למכור שמא הוא רוצה לקצור מן ההפקר ולהביא למאכל ביתו.

ויש לברר דברי הר"ש אם גם במופקר אסור קצירה ובצירה כי אורחיה או שמא רק במן השמור.

ממה שכתב בפ"ה מ"ו על שאמרו במשנה שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, וכתב הר"ש אע"ג דאסור לקצור מ"מ עושים בו מלאכה אחרת, מבואר שאסור לקצור במגל בכל ענין דהיינו גם מן המופקר.

אבל הר"ש בפ"ו מ"ב בתחילת דבריו על מה שאמרו במשנה אבל לא במחובר כתב כגון מסיקה קצירה ובצירה ודוקא בשמור אבל לא במופקר אפילו בארץ מותר כדתניא בת"כ וכו' עכ"ל, משמע שמסיקה קצירה ובצירה במופקר מותר בלא שינוי. ושם בסוף דבריו כתב הר"ש לפרש את דברי רבי עקיבא במשנה שאמרו שם כלל אמר ר' עקיבא כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל עושין אותו בסוריא עכ"ל המשנה, וכתב [כפי הנדפס בדפוסים החדשים] א"נ הכי קאמר כל שכיוצא בו מותר בארץ במופקר עושים אותו בסוריא אפילו בשמור אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפילו בשמור עכ"ל. וכפי לשון זאת אין לזה מובן, כיון שאם כדברים אלו האיסור במחובר כדרכו מדרבנן, והלא בפ"ח מ"ו כתב שקצירה ובצירה כי אורחיה אסור מה"ת.

והרע"ב כתב כדבריו אלו של הר"ש אבל לשונו א"נ הכי קאמר כל שכיוצא בו מותר בארץ במופקר עושים אותו בסוריא אפילו בשמור אבל במחובר אסור מדרבנן בארץ אפילו במופקר עכ"ל. כיון שלשון הרע"ב היא כלשון הר"ש מילה במילה א"כ משמע שהעתיק את לשון הר"ש וכך היתה לפניו הגרסה בדברי הר"ש. ועל פי זה דווקא בשמור במחובר כדרכו איסורו מה"ת, אבל במחובר במופקר כדרכו איסורו מדרבנן.

נמצא שנחלק הר"ש עם שאר הראשונים וסבר שיש איסור לקצור כדרכו אף במופקר, ולהאמור מחלוקתם בתרי דרבנן, כיון שלדעת הר"ש מן המופקר כדרכו אסור מדרבנן, ונוסף לזה שביעית בזמן הזה דרבנן. [והראשונים כבר כתבו להקל בשביעית בזה"ז דרבנן, במכות ג' א' בגמרא יש שתי לישנות במלוה לחברו מכאן ועד עשר שנים אם שביעית משמטתו, ושם כתבו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש דשביעית בזה"ז דרבנן והלך אחר המיקל. אבל שם היו להם עוד טעמים לפסוק כלישנא בתרא יעויי"ש].

ונמצא בדברי התוס' ג"כ שאסור קצירה מן המופקר כדרכו. התוס' בסוכה ל"ט ב' כתבו וזה לשונם ומיהו קשה לר"ת דלא אסר בת"כ מן המשומר אלא בבצירה כדרך

הבוצרים אבל ע"י שינוי שרי וכו', ואחר זאת כתבו עוד ומיהו קשה וכו' ועוד דכולה סיפא דתאינה של שביעית סתם משנה היא פרק ח' משמע דבסתם שביעית איירי שדרך להפקיר וכו', מבואר שבסוף דבריהם כתבו דלא כר"ת אלא שגם מן המופקר מותר לבצור רק ע"י שינוי. אבל דבריהם שם על שינוי בדריכת הענבים ובכתישת הזיתים שהוא שינוי לא בבצירה עצמה אלא בתלוש אחר הבצירה, כי דבריהם על המשנה בפרק ח' תאינה של שביעית וכו', ושם דברי המשנה על שינוי בדריכה ובכתישה. וכן השינוי שבדברי ר"ת שם היינו שינוי בדריכת הענבים ובכתישת הזיתים שהוא שינוי לא בבצירה עצמה אלא בתלוש אחר הבצירה כמבואר בדבריו. עוד כתבו התוס' ביבמות קכ"ב א' וזה לשונם ומופקר נמי לא שרי לבצור אלא ע"י שינוי ובת"כ דקתני מן המשומר אי אתה בוצר היינו אפי' על ידי שינוי ומן המופקר אתה בוצר היינו כלומר אוכל, ע"כ לשונם.

שם דבריהם על קצירת העומר שהיא תבואה וגבי תבואה לא הוזכר שינוי בתלוש, וא"כ שמא כוונתם לשינוי בקצירה עצמה. אבל לא כתבו שהשינוי דוקא בכלי, כי אולי מעט מעט היינו ג"כ שינוי בקצירה דומה למה שאמרו בשבת קנ"ו א' היכי משני אמר רב חסדא על יד על יד.

והגר"א בשנות אליהו [פ"ח מ"ו] כתב שאף במופקר אסור לקצור בכל ענין, ומה שמותר היינו לתלוש ביד כיון שתלישה ביד אינה קצירה ולא אסרה תורה אלא קצירה. [ובזה דברי הגר"א הם פירוש חדש וכנגד כל הראשונים].

ד. איסור קצירה ומצות "ונטשתה" אם רק לבעל השדה או אף לאחרים

מדברי הרמב"ם משמע שאיסור הקצירה ואיסור השימור היינו רק לבעלים, מדכתב בפ"ח ה"ג ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור, משמע דוקא "שדהו", וכן בפ"ד הכ"ד כתב הרמב"ם וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, משמע שדוקא במשמר "כרמו" וכן את "שדהו". וכן עוד כתב

הרמב"ם שם וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו [כלומר עובר בעשה משום "ונטשתה"], משמע שדוקא את כל "פירותיו" שלו ולא של אחרים. ובדברי התוס' במנחות פ"ד א' מפורש שאיסור שימור מדאורייתא היינו אף על שדה שאינה שלו, גבי שומרי ספיחין של העומר, שהקשו איך מותר לשמור את השדה עבור העומר, וכ"כ התוס' בר"ה ט' א', ובסוכה ל"ט ב', וביבמות קכ"ב א' וכ"כ בתוס' הרא"ש שם. ועל פי דברים אלו כיון שאיסור השימור מדאורייתא הוא אף בשאינו בבעלים א"כ אף הקצירה מן השמור היינו אף בשאינו בבעלים. וא"כ יש איסור קצירה מן השמור בין לבעלים ובין לאחרים שמשמרים שדה אחרים. [מסתבר שאף לדברי התוס' והרא"ש הנזכרים ישראל המעכב חברו מללקוט פירות שביעית כיון שרוצה להקדימו, כל שאינו עושה כדרך בעלות אינו עובר על מצות ונטשת, ושאינו שומרי ספיחין של העומר שהם שומרים כדרך בעלות].

ה. לדעת הרמב"ם אם מותר לאסוף הרבה משדות אחרים, ואם מותר לקנות הרבה באופן המותר

החזו"א סי' י"ב סק"ט [ד"ה שם מ"ז] כתב, ומשמע [מדברי הרמב"ם] דאפילו מביא משדה של אחרים אינו מביא יותר, ובסוף דבריו שם כתב עוד וז"ל ואפשר שכל שאוסף משדות אחרים מותר אף במרובה עכ"ל, וא"כ שוב חזר והסתפק בזה שמא איסורו רק לבעלים.

וצל"ע בספקו כיון שמדברי הרמב"ם לכאור' מבואר שהאיסור הוא רק לבעל השדה, כיון שכתב בפ"ד הכ"ד, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, וכבר נכתב לעיל אות ד' שמדברי הרמב"ם אלו ראשונה מדוקדק שנועל היינו את "כרמו" ו"שדהו" ולא שדה אחרים, וכן נכתב לעיל אות א' שמבואר מדברי הרמב"ם שאם אסף כל פירותיו לתוך ביתו עובר משום "ונטשתה" על אסיפת הפירות [כיון שכתב וכן אם אסף וכו', והיינו שגם על

זאת עובר בעשה משום ונטשתה], ועל זאת כתב אלא יפקיר הכל וכו' ויש לו להביא לתוך ביתו מעט, וא"כ היינו הכל לבעל השדה.

ועוד כתב הרמב"ם בפ"ח ה"ג ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור עכ"ל, משמע שאסור להביא דוקא כל פירות שדהו, אבל אין האיסור להביא הרבה משדה אחר.

אלא שיקשה לשון הרמב"ם בפ"ד ה"א שכתב אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל עכ"ל, דמשמע שמותר לקצור ולאכול, וסתם לשון ואוכל משמעו אוכל מיד. ולכאור' על כרחך שאינו יכול להתפרש כך, כיון שגם בפ"ד הכ"ד כתב ויש לו להביא לתוך ביתו מעט, ושם כתב שמעט היינו חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין, ולמה כאן מותר לקצור רק על מנת לאכול מיד, ועוד שכתב הרמב"ם בפ"ח ה"ג ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור עכ"ל, דמשמע שאין ההיתר דוקא על מנת לאכול מיד. ועוד שאם פירושו ואוכל מיד א"כ אפילו להכניס מעט לביתו יהא אסור. אלא לכאור' מוכרח שלשון "ואוכל" שכתב בפ"ד ה"א אין הכוונה שצריך בדוקא לאכול מיד.

ו. חידושו של החזו"א שבאיסוף הרבה יש איסור משום סחורה

וכתב החזו"א שם עוד, [אחר שכתב ומשמע דאפילו מביא משדה של אחרים אינו מביא יותר] וא"כ צ"ל משום גדר סחורה נגעו בה שכל האוצר לזמן מרובה לא הוי לאכלה וחשיב סחורה עכ"ל.

לא פירש למה הוצרך לחידושו הגדול הזה שהאוסף הרבה משום גדר סחורה נגעו בה, כי הלא כתב הרמב"ם שם שהאוסף כל פירותיו לתוך ביתו ביטל מצות עשה של ונטשתה, ועל זאת כתב ויש לו להביא לתוך ביתו מעט, וא"כ מעט היינו הפך מלא יביא הכל, וא"כ משמע שהאיסור להביא הרבה הוא מדין "ונטשתה". ואם כדברי החזו"א שבאיסוף הרבה יש איסור סחורה, א"כ אף לקנות הרבה ואפילו מנכרי אסור.

ויש לדקדק מגמ' בסנהדרין כ"ו א' סאה תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית תעלה פחות מיכן ירקבו והוינן בה אמאי ירקבו ימכרנו לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, וצל"ע איך ימכור לכהן מאה סאה אם אסור לקנות מאה סאה כאחד. ואין לומר שכוונת הגמ' שימכרו לכמה כהנים, כי אמרו ימכרנו לכהן, ולמה אמרו בלשון כזאת שיש בה איסור. ושמא יש לדקדק משם שלקנות באופן המותר מותר אפילו הרבה.

עוד יש להביא ראיה שמותר לאסוף הרבה מן התו"כ, דאיתא התם אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים אין מכנסו לקיום אמרת לנו בערוהו ומה אנו אוכלים מן הביעור והילך, עד כאן דברי התו"כ.

משמע שאם לא משום חיוב הביעור היה מה לאכול מן הביעור והילך עד תבואת השנה השמינית, וא"כ מוכרח שמותר לאסוף הרבה.

ועל הרמב"ם עצמו נראה שלא יקשה מדברי התו"כ, האחד משום די"ל דמיירי באוספים משדה אחרים ומשדה אחרים משמע מדברי הרמב"ם שאין איסור לאסוף הרבה, כמו שנכתב לעיל אות ה', ועוד שלשון הרמב"ם ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין וכו', וא"כ כוונתו במה שכתב כדרך שמביאין מן ההפקר שלא יקח הרבה כבעלים אלא יקח כמו כולם, וכשיש הרבה ואינו אוסף כדרך בעלים אלא אוסף כמו כולם, א"כ יהא מותר אף לאסוף הרבה עם האחרים כמו שאוספים כולם. יעויין בזה לקמן אות י'. [והחזו"א אפשר לו לדחות שאיסור הסחורה שחידש באוסף הרבה הוא מדרבנן ודברי התו"כ מדאורייתא].

ז. דעת רש"י ותוס' שאין איסור לאסוף הרבה

מדברי רש"י להדיא שאין איסור לאסוף הרבה, בגיטין ס"א א' כתב רש"י חשודה על השביעית לשמור פירות שביעית ולהצניעם מן הביעור ואילך. עוד ברש"י

סנהדרין כ"ו א' אוספין כשרין דמצי למיכלינהו קודם זמן הביעור. עוד שם ברש"י על שאין מוכרים פירות שביעית לכהנים משום שנחשדו כהנים על השביעית כתב רש"י נחשדו כהנים להשהות שביעית אחר זמן הביעור.

מכל דברי רש"י אלו משמע שאין איסור לאסוף הרבה לביתו, אלא שלא יאסוף ויצניע לאחר הביעור.

ועוד נראה שבזה רש"י לשיטתיה שביעור היינו ביעור מן העולם [בפסחים נ"ב ב' ד"ה משום שנאמר], וא"כ לדידן שנוהגים על פי דעת שאר ראשונים שמותר לחזור ולזכות אחר הביעור, א"כ לדעת רש"י בדין האיסוף יהא מותר לאסוף רק שיהא באופן שלא יעבור על איסור הביעור.

אבל אין משמעות מדברי רש"י דלא כהרמב"ם שאסור לבעלים לאסוף הרבה מן השדה, כיון שאין דבריו על בעלי השדה.

החזו"א בסי' י"ב ס"ק י"א על דברי רש"י בגיטין ס"א שכתב חשודה על השביעית לשמור פירות שביעית ולהצניעם מן הביעור ואילך, הוקשה לו א"כ עד הביעור למה אסור לאשת חבר לבור ולטחון עם אשת ע"ה, וכתב בתחילה דאיירי לאחר הביעור, עוד כתב או קודם הביעור ומשום שמור או משום ספיחין, [לא הבנתי איך זה מתישב בדברי רש"י], עוד כתב ואפשר דהאוצר ע"מ שלא לבער הוי כאוצר לסחורה. ור"ל דעל כן אסור לבור ולטחון עמה אף קודם הביעור.

לדברי החזו"א אלו האחרונים עולה שלדעת רש"י רק האוצר ע"מ שלא לבער אסור, אבל לאצור על מנת לבער משמע שמותר.

וכן משמע מדברי רש"י בסנהדרין כ"ו א' שהובא לעיל דמשמע שאין איסור אלא שלא יאסוף ויצניע לאחר הביעור.

גם מדברי התוס' יש לדקדק שאין איסור לאסוף הרבה וכן אין איסור לקנות הרבה, כי כתבו בסנהדרין ס"ב א' בד"ה נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית, אומר רבינו יצחק דהסחורה שהיא אסורה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר וכמו שהיו עושין אוספי שביעית שפסולין לעדות בפרק

זה בורר מטעם סחורה, הרי שמעשה אוספי שביעית היה לאסוף הרבה על מנת להוליך ולמכור, דמשמע שהרבה שלא על מנת למכור אין איסור, וכן מפורש שלקנות הרבה אין איסור [כי אם לאצור הרבה אסור משום סחורה א"כ אסור לקנות הרבה].

ח. דעת הר"ש והרא"ש בענין לאסוף הרבה

ומשמע מדברי הרמב"ם שלמד זאת מהמשנה פ"ה מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מכאן מותר, ופירש הרמב"ם שיותר מכך אסור למכור כיון שיותר מכך אסור ללקוט. וציינו הכ"מ ומהר"י קורקוס מקור לזה שאין מותר ללקוט אלא מעט מהמשנה בפ"ה מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מכאן מותר.

ומה שאמרו במשנה ואם הביא יותר מכאן מותר, פירש הרמב"ם דהיינו אם אסף יותר מהשיעור המותר בדיעבד לא נאסר.

והר"ש והרא"ש פירשו במשנה שם ואם הביא יותר מכאן מותר, דהיינו דלא חיישינן דילמא מן המשומר הביא. ועפ"ז לדבריהם משמע שהטעם שלא ימכור לו יותר כדים מאלו, היינו משום שמא יביא מן המשומר, אלא שאמרו שאם הביא החשוד יותר מכמות זאת אין חוששים שמא הביא מן המשומר, וא"כ לדעתם אין מקור שאסור לאסוף הרבה ממשנה זו.

ויש עוד לדקדק מדברי הרא"ש בפ"ט מ"ח במעשה דקפודקאי דצפורי שכתב ושאלו היאך יעשו שכל מה שיפקירו יזכו בו אחרים ולא יהיה להם לאכול אחר הביעור, משמע שהיה להם הרבה להפקיר ולחזור ולזכות על מנת שיהא להם מה לאכול אחר הביעור עד תבואת השנה השמינית, ואין איסור לאסוף יותר מצורכו לזמן מועט.

עוד כתב הרא"ש בפ"ה מ"ו על שאמרו במשנה שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, כתב הרא"ש שם שמותר למכור שמא הוא רוצה לקצור מן ההפקר ולהביא למאכל ביתו ואין אסור אלא להביא הרבה ולעשות אוצר. וכ"כ הרע"ב שם. ובדברי הרא"ש אלו אפשר דמשמע שכל שמביא למאכל ביתו מותר, ולעשות אוצר היינו כשאנו למאכל ביתו אלא לסחורה.

ט. לדעת הרמב"ם כמה מותר לאסוף מפירות שדרך לאסוף מהם הרבה

כיון שכתב הרמב"ם חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין, משמע שיין ושמן שאין כל השנה בשדות ודרך לאסוף מהם בעת הבציר לכל השנה, בהם המעט היינו עד הביעור, ושיעור חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין הוא שיעור שיתקיים בידו זמן רב, ובביעית ודאי אין מותר לכל השנה אלא רק עד הביעור, וזה הקרוי מעט. כי חמש כדי שמן ודאי הוא לזמן מרובה ולא לשבוע או שבועיים. וכיון שלשון הרמב"ם ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין, ולא נתן שיעור אחר מהו מעט, לכאור' אין מקור שבשאר פירות המעט הוא פחות מכעין זה. אלא שבשם החזו"א אומרים שמותר להכין לצורך שבוע או שבועיים, וצריך לומר שכוונתו בירקות ופירות טריים, אבל שמן ויין מותר עד הביעור. [ובדרך אמונה בציון הלכה פ"ד ס"ק ש"ט כתב שמועה בשם החזו"א שאף יין מותר רק לשבועיים, והקשה שם על שמועה זו].

י. כמה הוא כדרך שמביאין מן ההפקר

יל"ע בלשון הרמב"ם שכתב ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, מהו כדרך שמביאין מן ההפקר, כיון שמן ההפקר ודאי אוספים הרבה, ואפילו דרך לשכור פועלים לאסוף מן ההפקר כמו שאמרו בגמ' בב"מ י"ב ב'. אלא

צריך לומר דהיינו כשיש עוד לוקטים והוא אוסף עמהם, שאין דרך שהאחד יביא הרבה והאחרים יביאו מעט, אלא יאסף עמהם. ונפקא מינה לדינא שאם יש בשדה הרבה ואינו אוסף כדרך בעלים אלא אוסף כמו כולם, א"כ יהא מותר אף לאסוף הרבה עם האחרים כמו שאוספים כולם. [יעויין בלשון המבי"ט ח"א סי' כ"א וז"ל ומי שזכהו האל ית' שיהיה לו קרקע בארץ ישראל יזהר בפירות שביעית שלא יזכה בהם יותר מאחרים עכ"ל].

יא. דעת החזו"א לענין לאסוף הרבה

החזו"א סי' י"ב סק"ו [ד"ה ומהא] כתב ועי' לקמן סק"ט דאפשר דיש שבות גם בשל אחרים כשאוצר הרבה, ודבריו שם על איסור לבעלים לדרוך כדרכו, וא"כ כתב שהאיסור לאוצר הרבה על אחרים היינו איסור דרבנן ומשום איסור דרך קצירה שלבעלים אסור מה"ת.

אבל שם בסק"ט כתב ומשמע דאפילו מביא משדה של אחרים אינו מביא יותר [לא ראיתי שפירש מינין משמע] וא"כ צ"ל משום גדר סחורה נגעו בה שכל האוצר לזמן מרובה לא הוי לאכלה וחשיב סחורה עכ"ל.

וא"כ כתב דלא כמש"כ בסק"ו שלאוצר הרבה היינו בשדה שאינה שלו היינו מדרבנן ודומיא דבעלים שאסורים בדרך קצירה, אלא כתב דהיינו איסור גמור דהוי סחורה.

אבל בסוף דבריו שם כתב עוד וז"ל ואפשר שכל שאוסף משדות אחרים מותר אף במרובה עכ"ל, וא"כ שוב חזר והסתפק בזה שמא איסורו רק לבעלים, וא"כ היינו רק איסור על הקצירה עצמה ואינו משום איסור סחורה כלל. ולדבריו אלו האחרונים אין אפילו איסור דרבנן גם על לקיטה מרובה אם היא משדה אחר.

בסדר השביעית שנדפס בחזו"א ס"ס כ"ו באות ו' כתב אבל לא ילקוט הרבה בב"א אלא כשיעור שאדם לוקט לימים מועטים אחד בעה"ב הלוקט ואחד אחרים הלוקטים, עכ"ד, אבל לא כתב שאף לא יקנה אלא מעט ומשום איסור סחורה.

צא

[ובאמת צל"ע בזה, כיון שלדעת רש"י מותר לאסוף הרבה [עכ"פ למי שאינו בעל השדה], ולדעת הרמב"ם שדבריו בבעל השדה אפשר להסתפק בזה [ולענין לקנות הרבה באופן המותר יש בדבריו ב' צדדים להתיר, האחד שאין האיסור אלא לבעל השדה, והשני שאיסורו רק דומיא דבעל השדה דהיינו באסיפה מן ההפקר], א"כ למה הכריע להחמיר, וביותר כיון שלענין דמי שביעית בהקפה כתב החזו"א בס"י סס"ק י"ג כיון דשביעית בזה"ז דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקיל, [וגם הר"י קורקוס פ"ז סוף הל' ג' כתב כך שבביעית בזה"ז ספקו להקל], למה כאן כתב להחמיר].

וכן בסדר השביעית לר"ז שפירא אות ז' כתב על הלקיטה שאין ללקוט אלא מעט, ולא הזכיר כלום לענין לקנות באופן המותר.

באורחות רבנו ח"ב עמ' שמ"ה אות פ"ג כתב בשם הגרי"י קניבסקי זצ"ל שמרן נוטה להתיר ומתיר לאסוף הרבה משדות אחרים. ושם באות פ"ד כתב שמועה בשם החזו"א שמותר לאסוף מההפקר למשך שבוע. ושם כתב הרב המחבר זצ"ל שאין סותר מכמה טעמים יעוי"ש, אבל לא הובנו דבריו, כיון שכתב בשם הגרי"י קניבסקי זצ"ל שמרן נוטה להתיר ומתיר לאסוף הרבה משדות אחרים, ולא מהטעמים שכתב שם לישב את דבריו. אבל דברי הגרי"י קניבסקי זצ"ל דלא כמש"כ החזו"א בסדר השביעית שאף אחרים הלוקטים אין ללקוט הרבה. אבל הנושא שעליו דיבר הגרי"י קניבסקי זצ"ל היינו לקנות הרבה, ועל זה לא כתב החזו"א בסדר השביעית שאין לקנות הרבה, ובזה רק שמועה יש משמו.

שמא יש להביא ראיה כדברי החזו"א שלדעת הרמב"ם אסור לאסוף הרבה, במשנה פ"ה מ"ז אמרו היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, ולא אמרו שאין מוכרים אלא לבעלי כרמים, וא"כ משמע שלכל אדם אסור לאסוף הרבה. אבל אינה ראיה כי המוכרים אינם יכולים לבדוק את נכסי הקונים, וסתם בני אדם שאוספים הרבה הם בעלי הכרם וכשנוהגים כבעלים לאסוף הרבה, כי אחרים לא יוכלו לאסוף הרבה כיון שאם הכרם מופקר יש שם הרבה לוקטים ולא יהא הרבה לאחד.

יב. דקדוקים מדברי המבי"ט בדיני לקיטה

כתב המבי"ט חלק ג' סימן מ"ו וז"ל וגם העלים על כל האילנות של תותים שליקטום להאכיל לתולעים המגדלים המשי הם הפקר לכל אין לבעליהן אלא כמו האחרים ואינם יכולים ללקוט אלא הצריכות להם מדי יום ביום וכן על גפנים הרכים שמלקטים לכרוך בהם בשר לתבשיל הם הפקר לכל ומי שאינו צריך לאלו העלים של תותים או של גפן אינו יכול ללקטם או למכרם לאחרים שאין עושים סחורה בפירות שביעית עכ"ל.

מוכרח שכתב "ואינם יכולים ללקוט אלא הצריכות להם מדי יום ביום" רק לענין עלי התותים שכך דרכם להאכילם באותו יום, והלוקט ליותר מכך היינו לצורך סחורה, והיינו הטעם שכתב שם אינו יכול ללקטם או למכרם לאחרים שאין עושים סחורה בפירות שביעית. וכך ג"כ מוכח מהא דכתב המבי"ט בח"א סי' כ"א וז"ל ומי שזכהו האל ית' שיהיה לו קרקע בארץ ישראל יזהר בפירות שביעית שלא יזכה בהם יותר מאחרים עכ"ל, דמשמע שעיקר הקפידא היינו שלא יזכה יותר מאחרים. יעויין עוד לעיל אות י'.

ב. דיני סחורה בפירות שביעית

(א) דברי הראשונים שהיתר מכירת פירות שביעית היינו משום שדמי הפירות נתפסים בקדושת שביעית ולוקח בהם דבר אכילה. (ב) מכירה בהקפה כשאינ נתפסים דמי שביעית [דעת התוס']. (ג) דקדוק בדברי הרמב"ם והראב"ד בזה. (ד) עוד בדעת הרמב"ם. (ה) ביאור בגמרא בסוכה שאמרו שאין קונים מעם הארץ לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ. (ו) להלוות פירות שביעית. (ז) אם מותר לפרוע חוב הלואה של פירות שביעית מפירות שביעית. (ח) בדברי החזו"א בטעם שאין נותנים דמי שביעית לבייר ולבלן.

א. דברי הראשונים שהיתר מכירה בפירות שביעית היינו משום שדמי הפירות נתפסים בקדושת שביעית ולוקח בהם דבר אכילה

כתבו התוספות בעבודה זרה ס"ב א' ד"ה נמצא וזה לשונם, אומר רבינו יצחק דהסחורה שהיא אסורה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר וכו' וכן פורע חובו מפירות שביעית שזה משתכר בפירות שביעית ולא לאכלה קרינא ביה אבל אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין דבר זו סחורה עכ"ל.

וכדברים אלו כתב הרמב"ן בע"ז ס"ב א' שכתב לפרש מאי טעמא לוקחים בדמי שביעית רק דבר מאכל וזה לשונו וטעמא דמילתא דדבר הראוי לאכילה הואיל ונתפס בקדושת שביעית ואפשר לנהוג בו קדושת שביעית מותר אבל דמים שאי אפשר לנהוג בהם קדושת שביעית כגון חלוק אסור דמפקע להו מקדושתיהו ולא קרינא בהו לאכלה ולפרוע חובו בפירות שביעית נמי משום האי טעמא אסור דכיון דדמי הפירות נשארין בידו ואינן נתפסין הוא לא סחורה עכ"ל.

וכן כתב הרשב"א שם וזה לשונו נמצא זה פורע חובו בפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה פי' לאכלן בפני עצמן או למוכרן ולקנות בדמיהן דברים הנאכלים שיכולים להתבער אחר הביעור וקדושת שביעית תופסת בהן אבל לא דבר הניתן לסחורה כגון עבדים וקרקעות או כסות וכלים וכדתנן במסכת שביעית אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית אם לקח יאכל כנגדן וטעמא כדאמרן דדבר הראוי לאכילה הואיל ונתפס בקדושת שביעית מותר אבל (דמים) [דברים] שאי אפשר לנהוג בהן קדושת שביעית כגון חלוק אסור שמפקיען מקדושתן ולפרוע חובו מפירות שביעית נמי מהאי טעמא אסור שהרי דמי פירות שביעית נשארין בידו ואינם נתפסין והוא לא סחורה עכ"ל.

וכ"כ הריטב"א שם בשם הרשב"א, וכן כתב עוד הריטב"א בסוכה ל"ט א' וזה לשונו אלא ודאי כי מה שאמר הכתוב לאכלה היינו להזהיר שיאכל הם או דמיהם

בקדושת שביעית ולא שיעשה מהם סחורה שאין קדושת שביעית נוהגות בהן כגון בהמה טמאה וקרקעות ושאר מטלטלין שאין אלו מתבערין כדרך שפירות שביעית מתבערין אבל למכור פירות שביעית בדמים הרשות בידו כמו שירצה ובלבד שינהוג בהם קדושת שביעית עכ"ל.

ובתוס' הרא"ש סנהדרין כ"ו א' אחר שהביא את דיני מכירת פירות שביעית כתב ובריש פ' בתרא דע"ז דאמרי' אסור לפרוע חובו מפירות שביעית משום דכתיב לאכלה ולא לסחורה [ר"ל ויקשה ששם משמע שאסור למכור פירות שביעית] התם ניחא משום דלא קביל מידי תחותיה עכ"ל. משמע שסבר הרא"ש שכל מה שהותר מכירה היינו משום דקביל מידי תחותיה, ופירושו שקיבל דמי שביעית וקונה בזה דבר מאכל.

מבואר מכל דברי אלו הראשונים שהועתק לשונם כאן שהטעם שפורע חובו מפירות שביעית אסור היינו משום שנהנה בהוצאת פירות שביעית שלא באופן שמקבל תחתם דבר מאכל אחר לאוכלו בקדושת שביעית, ומה שהותר למכור היינו כיון שהדמים שמקבל נעשים דמי שביעית וקונה בהם דבר מאכל לאכול בקדושת שביעית, ונמצא שבתמורת המכירה ג"כ קיים "לאכלה".

מעין זאת כתב ג"כ הרמב"ם בהל' בכורות פ"ה ה"ט וזה לשונו הלוקח בהמה מפירות שביעית הרי זו פטורה מן הבכורה לפי שאינו רשאי לעשות סחורה בפירות שביעית שהרי נאמר בה לאכלה לאכלה ולא לסחורה ואם תהיה חייבת בבכורה הרי זה משתכר בבכור שהרי יצא מתורת פירות שביעית עכ"ל. מבואר שלהוציא פירות מתורת שביעית הרי זה אסור כסחורה. [שמא יש מקום לחלק שכאן יצא מתורת פירות שביעית לגמרי, ובפורע חובו עדיין לא יצא לגמרי מתורת פירות שביעית כיון שביד המקבל עדיין בתורת פירות שביעית כיון שלא נתחלל, אבל לענין משתכר לכאור' אין לחלק כך, כיון שאותו שממנו יוצא נמצא משתכר ומאי יועיל שבידי אחר לא יצא לגמרי מתורת פירות שביעית].

ב. מכירה בהקפה כשאין נתפסים דמי שביעית [דעת התוס']

אלא שיל"ע בתוס' בע"ז ס"ב ב' ד"ה יאות שכתבו וזה לשונם וההיא דאמרינן בלולב הגזול דמבליע דמי אתרוג בלולב ה"ה בלא הבלעה אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האתרוג ולא היה כאן דמי שביעית עכ"ל. וצל"ע איך היה מותר לאותו ע"ה למכור ולהקיף כי נמצא שאינו מוכר על מנת שיהיו הדמים בקדושת שביעית ויקנה בדמים שמכר מאכל אחר על מנת לאוכלו בקדושת שביעית.

בישוב דברי התוס' יש לומר שיש שני מיני היתר למכור פירות שביעית, האחד הוא כמו ההיתר למכור נבילות וטריפות ושאר איסורי מאכל, שבהם מותר למכור כל שנזדמן לו נבילה או בהמה טמאה, ולא לקחה על מנת להשתכר בה, ובנזדמן מותר אף סחורה גמורה, דהיינו להשתכר במה שמכר.

ויש היתר שני למכור והוא אף ללקוט [או אף לקנות כפי הדעות שנאמרו בזה] על מנת למכור [והיינו למכור ע"י בנו], ובזה אין מותר להשתכר אלא ההיתר רק משום שמוכר על מנת לקנות בדמים דבר מאכל אחר.

וא"כ דברי התוס' בע"ז ס"ב א' במה שכתבו אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין דבר זו סחורה, שם דבריהם בלוקט על מנת למכור, וכפי הדינים שנאמרו בזה שהביאו התוס' שם במוכר ע"י בנו, ועל זאת כתבו שללקוט על מנת למכור מותר דוקא אם הוא לצורך לקנות בו דבר אכילה.

ודברי התוס' שם בעמ' ב' שכתבו ה"ה בלא הבלעה אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האתרוג ולא היה כאן דמי שביעית ומותר, היינו דוקא באכל והותר, שבזה הוי כנזדמן לו ומותר אף מכירה כזו שאינה על מנת לקנות בו דבר מאכל.

ודברים אלו נראים ומסתברים, ואם כדברים אלו א"כ ללקוט ולמכור ע"י בנו כדרך שמותר, היינו דוקא על מנת לקבל דמי שביעית, ואסור יהא למכור בהקפה. ודוקא באכל והותר יהא מותר למכור בהקפה.

אלא שיל"ע כי על פי דברים אלו א"כ באכל והותר כיון דהוי כנזדמן לו אין איסור אם נותן פירות שביעית ואינו מקבל תחתם דמים או פירות שנתפסים בקדושת

שביעית ואוכל בהם דבר מאכל בקדושת שביעית, וא"כ שמא יהא מותר אף לפרוע חובו בפירות שביעית [וכן לקנות בהם כל מה שאסור לקנות בדמי שביעית] אם אכל והותר. כי הלא כתבו הראשונים שהובאו לעיל אות א' שהטעם שאסור לפרוע חובו מפירות שביעית היינו משום שאין דמי הפירות נתפסים תחתם בקדושת שביעית, ולהאמור כלל זה לא נאמר באכל והותר [כי אילו נאמר גם באכל והותר א"כ אימתי מותר למכור בהקפה].

עוד שמא י"ל בדעת התוס', שכל שמוכר בהקפה לא הוי צורת הוצאת קדושת שביעית לחולין ולסחורה, ואע"פ שלמעשה נמצא מוציא לחולין ולסחורה כיון שפרעון החוב יהא מותר בסחורה, מ"מ אינו צורת הוצאה לסחורה. זאת שמא יש ללמוד מפועל הסמוך על שולחנו של בעה"ב שאוכל משל בעה"ב ואינו חשוב סחורה. [יעויין לקמן סי' י"ג].

ג. דקדוק בדברי הרמב"ם והראב"ד בזה

ונראה שיש לדקדק כדברים האלו גם מדברי הרמב"ם וגם מדברי הראב"ד. כתב הרמב"ם בפ"ח ה"כ ומותר ללות מן העניים פירות שביעית ומחזירין להן פירות בשנה שמינית, וכתב הרדב"ז ודוקא לעניים משום תקנתם אבל לא לעשירים דמיחזי כעושה סחורה בפירות שביעית. וכך משמע מלשון הרמב"ם כי אילו אינו דווקא בעניים לא היה אומר מן העניים.

ועל פי הנכתב לעיל מבוארים דברי הרמב"ם, כי להלוות בשביעית ולקבל פירות שמינית שאין בהם קדושה הרי זה כעין מכירה בהקפה, כיון שמקבל תמורת פירות שביעית פירות שמינית שאין בהם קדושה ומותר לו לסחור בהם ונמצא עושה סחורה בתוצאת פירות שביעית, והרי זו השתכרות בפירות שביעית. ועל כן לא הותר אלא לעניים.

והראב"ד בחי' לע"ז ס"ב ב' כתב דבי ר' ינאי יזפי וכו' פירוש כגון שליקטום לאכילה והותרו שמותר לאוכלן [ט"ס ובודאי צ"ל למוכרן] וכ"ש להלוותן. משמע

שפירש בדרך אחרת [היינו אחרת מדברי הרמב"ם] איך מותר להלוות פירות שביעית ולקבל פירות שמינית, שמותר להלוות רק מה שמותר למכור באופן של נזדמן לו, דהיינו כגון שליקטום לאכילה והותירו.

ד. עוד בדעת הרמב"ם

ומדברי הרמב"ם יש מעט לדקדק שמותר למכור על מנת לקבל דוקא דמי שביעית בין במוכר ע"י בנו ובין באכל והותיר, דכתב הרמב"ם בפ"ו ה"ג וז"ל כשמוכרין פירות שביעית אין מוכרין אותן לא במדה ולא במשקל ולא במנין כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר עכ"ל. וצל"ע למה כתב ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר, כי הלא כתב כל זאת כבר בהלכה הקודמת בהל' ב' וז"ל לקח ירקות לאכול והותיר מותר למכור המותר והדמים שביעית וכן אם לקט ירקות לעצמו ולקח מהן בנו או בן בתו ומכר ה"ז מותר והדמים דמי שביעית עכ"ל, וכאן בהלכה ג' כתב רק את הדין של מכירה באכסרה ולמה הוצרך כאן לחזור בתוך דין זה שלוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר. אלא משמע שמה שכתב בהלכה ג' ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר הוא המשך למה שכתב להודיע שהוא הפקר, דהיינו להודיע שני דברים, האחד שהוא הפקר והשני להודיע שלוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר ועל כן מותר לו למכור. ודבריו שם גם על מכירה ע"י בנו וגם במכירה של אכל והותיר.

ה. ביאור בגמרא בסוכה שאמרו שאין קונים מעם הארץ לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ

בסוכה ל"ט במשנה הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית, ובגמרא לא רצה ליתן לו במתנה מהו אמר רב הונא

מבליע ליה דמי אתרוג כלולב וליתבי ליה בהדיא לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ.

ויל"ע דכתב הרמב"ם בפיה"מ בסוכה שם וכבר קדם הדין בפירות שביעית כי אין מותר לעשות מהם סחורה ולא ליתן דמיהם לע"ה. וצל"ע דהלא בגמרא להדיא אמרו שכל האיסור לקנות מע"ה במשנה שם היינו לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ, ולמה כתב הרמב"ם שגם יש איסור סחורה.

לפי האמור לעיל שההיתר למכור פירות שביעית [אימתי שמותר] היינו כיון שהדמים שמקבל נעשים דמי שביעית וקונה בהם דבר מאכל לאכול בקדושת שביעית, א"כ י"ל דהיינו מה שאמרו בגמרא לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ, והיינו שכל ההיתר בסחורה היינו משום שמוסרים דמי שביעית וקונה בהם דבר מאכל, ובעם הארץ אין היתר זה כיון שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ, ועל כן יש גם איסור סחורה.

ו. להלוות פירות שביעית

להלוות פירות שביעית, אם מלוה ממה שאכל והותיר ודאי מותר כמו שמותר למכור [יעויין עוד בחי' הראב"ד לע"ז ס"ב א' שהובאו דבריו לעיל אות ג'], ואם מלוה קודם שאכל והותיר, נראה שבין אם לקט ובין אם קנה מעט כדרך שמותר לקנות שאין איסור להלוות משום סחורה אם יקבל תמורתו אותם פירות ונמצא שלא הרויח מההלואה, כי לא גרע אם מותר מרצונו עבור חברו הצריך מאשר אם שבע והותיר. אבל לא יהא כאכל והותיר לענין מה שנכתב לעיל שבאכל והותיר הוי כנזדמן לו ומותר למכור אף בלא שיהיו הדמים דמי שביעית, כיון שכל שלא אכל ממש והותיר זה אינו כנזדמן לו.

אלא שיש להסתפק מה יפרענו חברו, כי אם יפרע מפירות שביעית, הרי נמצא חברו פורע חובו מפירות שביעית. ואם יפרענו מפירות חו"ל אם יש לו, נמצא המלוה משתכר כיון שבפירות חו"ל מותר סחורה [כל זאת על פי מה שנכתב לעיל לדעת

הראשונים שאסור להלוות פירות שביעית ולקבל דבר המותר בסחורה], ונמצא שיש לחוש משום סחורה בפירות שביעית.

ואם יפרענו מעות, א"כ נמצא שודאי השתכר המוכר, כיון שלקט מן ההפקר וקיבל דמים של פריעת חוב שאין בה קדושת שביעית, והרי זה מכר גמור.

ז. אם מותר לפרוע חוב הלואה של פירות שביעית מפירות שביעית

ונראה ללמוד מירושלמי דין זה אם מותר לפרוע חוב הלואה של פירות שביעית מפירות שביעית.

איתא בירושלמי מס' מעשר שני פ"א ה"א, הא אשכחנן שפורעין חוב מדמיו [של מעשר שני] כי דתנינן תמן משך הימנו מעשר בסלע לא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים אמר רבי יוסי שנייא היא שמשעה הראשונה מעשר שני חייב אילו חייב היה לו ונתן לו מעשר יאות. עכ"ל הירושלמי.

וביאור הדברים, איתא במעשר שני פ"ד מ"ו משך ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים נותן לו סלע ומשתכר בסלע ומעשר שני שלו משך ממנו מעשר בשתים ולא הספיק לפדותו עד שעמד בסלע נותן לו סלע מחולין וסלע של מעשר שני שלו עכ"ל המשנה.

ופירוש וסלע של מעשר שני שלו שאמרו בסיפא היינו שנותן לו את הסלע השני מדמי מעשר שני שיש אצלו בביתו. ואמרו בירושלמי שמזאת שמענו שפורעין חוב מדמי מעשר שני. ועל זאת אמר רבי יוסי שנייא היא שמשעה הראשונה מעשר שני חייב אילו חייב היה לו ונתן לו מעשר יאות.

ונמצאו כמה ביאורים בדברי ר' יוסי אלו. הרע"ב על המשנה שם כתב ואין זה כפורע חובו ממעות מעשר שני לפי שבתחלת המקח היה עומד לכך שיאכל המוכר שתי סלעים בירושלים אם לא הוזל עכ"ל.

לדבריו ביאור הדבר, שהרי כשמשך ממנו מעשר בשתים ולא הספיק לפדותו עד שעמד בסלע בתחילת המקח היה עומד לקבל המוכר שתי סלעים שיהא עליהם

קדושת מעשר שני, וא"כ עתה שהוזל ג"כ אין הקונה חייב להעמיד לו אלא שתי סלעים שיש עליהם קדושת מעשר שני, וכיון שדי בסלע אחד לחילולו, על כן את הסלע השני יכול ליתן לו מדמי מעשר שני שבידו, ועל זאת אמר רבי יוסי שאין זה חשוב פורע חובו מדמי מעשר שני, כיון "שמשעה הראשונה מעשר שני חייב".

ונראה כוונתו דהיינו משום שכיון שמדיני ממונות אינו חייב ליתן לו אלא מעות מעשר שני א"כ נמצא שאין זה משתכר במעות מעשר שני, כיון שזה החוב שחייב לו מדיני ממונות ליתן לו רק מעות מעשר שני, ודוקא כשחייב ליתן חולין ונותן מעות מעשר שני הוי פורע חובו ממעות מעשר שני, אבל אם מדיני ממונות זהו חיובו, א"כ אין בזה את האיסור של פורע חובו ממעות מעשר שני.

ואמנם אסור מתחילה לפסוק חוב על מעות מעשר שני, אבל בכגון זה שנעשה שמעות מעשר שני חייב ליתן לו, אין בזה את האיסור של פורע חובו ממעות מעשר שני.

וא"כ זה ביאור סוף דברי רבי יוסי שם "אילו חייב היה לו ונתן לו מעשר יאות", דהיינו שאם חייב לו מעות מעשר שני מאיזה טעם שהוא, יאות דהיינו מותר לפרוע חוב ממעשר שני, וא"כ הכא נמי בנידון דידן שהחוב מדיני ממונות הוא חוב מעות מעשר שני, מותר לפרוע ממעות מעשר שני.

[ופירוש התוי"ט משמע שהוא ממש כעין פירוש הרע"ב, ולא הבינותי מה הקשה ומה ניחא ליה טפי לפירוש].

והראב"ד פ"ח ה"ז כתב על דין זה ואע"פ שאין פורעין חוב ממעשר שני שאני הכא שמשעה ראשונה ממעשר היה החוב עכ"ל. משמע שמשום שהגורם לחוב הוא מעשר שני על כן מותר לפרוע ממעות מעשר שני.

וכן כתב הרידב"ז בפירושו לירושלמי במעשר שני שם ובתוס' הרי"ד לדמאי פ"ג ה"א. [אלא שהרידב"ז בתוס' הרי"ד שם ציין לדברי התוי"ט, ולא הבינותי כוונתו, ולא ציין לדברי הראב"ד הנזכרים שמשמע שלזה כוונתו של הראב"ד].

קא

ועתה לענין לפרוע פירות שביעית עבור הלואה של פירות שביעית, לדברי הראב"ד מפורש הדין שמותר. ואף לפירוש הרע"ב שהובא לעיל, כיון שאמרו אילו חייב היה לו ונתן לו מעשר יאות, דהיינו שאם חייב לו מעות מעשר שני מאיזה טעם שהוא, יאות דהיינו מותר לפרוע חוב ממעשר שני, והיכן הוא שחייב לו מעות מעשר שני, ודאי הוא כשלוה פירות מעשר שני עבור לפרוע פירות מעשר שני. וא"כ אף לפירוש מותר.

ומלבד זאת נראה דהוי סברא פשוטה, כיון שאיסור לפרוע חובו מפירות שביעית היינו משום דהוי כסחורה, דהיינו שמשכר בזה שפורע חובותיו מפירות שביעית, א"כ כשהלוה פירות שביעית על מנת לקבל פירות שביעית נמצא שלא השתכר כלל, כיון שנפרע ממה שהלוה, ונמצא שלא השתכר כלום.

ח. בדברי החזו"א בטעם שאין נותנים דמי שביעית לבייר ולבלן

החזו"א בסי' י"ג ס"ק י"ב הקשה מה טעם אין נותנים דמי שביעית לבייר ולבלן כי הרי מותר לתת פירות שביעית בהקפה לפרוע בשמינית כדאמר ע"ז ס"ב ב', והרי תמורתם דהיינו פירות שמינית שהוא נפרע אינם נתפשים בקדושתם ואינו אסור משום סחורה, וכתב שמשם יש ללמוד שמותר להוציא מעצמו פירות שביעית כיון שהם נאכלים בק"ש ביד הלוקח, ופירש הא דאין נותנים דמי שביעית לבייר ולבלן היינו משום שצריך שהדבר שלוקח תמורת הפירות שביעית יהא בר אכילה ואף אם אינו נתפס בק"ש ואוכלו שלא בק"ש, וכתב עפ"ז שמותר לפסוק בפירות שביעית על מים שעדיין לא באו לעולם, ואע"פ שאח"כ המים לא יתפסו בק"ש.

וצל"ע בדבר כי מדברי הראשונים שהובאו לעיל אות א' מבואר שלא די לקנות בדמי שביעית דבר מאכל אלא צריך שדבר המאכל יתפס בק"ש תחת הנמכר, כי ז"ל הרמב"ן שהובא לעיל וטעמא דמילתא דדבר הראוי לאכילה הואיל ונתפס בקדושת שביעית ואפשר לנהוג בו קדושת שביעית מותר אבל דמים שאי אפשר לנהוג בהם

קדושת שביעית כגון חלוק אסור דמפקע להו מקדושתיהו ולא קרינא בהו לאכלה ולפרוע חובו בפירות שביעית נמי משום האי טעמא אסור דכיון דדמי הפירות נשארינן בידו ואינן נתפסין הויא לה סחורה עכ"ל.

וזה לשון הרשב"א שהובא לעיל וטעמא כדאמרן דדבר הראוי לאכילה הואיל ונתפס בקדושת שביעית מותר אבל (דמים) [דברים] שאי אפשר לנהוג בהן קדושת שביעית כגון חלוק אסור שמפקיען מקדושתן ולפרוע חובו מפירות שביעית נמי מהאי טעמא אסור שהרי דמי פירות שביעית נשארינן בידו ואינם נתפסין והויא לה סחורה עכ"ל.

וכ"כ הריטב"א שם בשם הרשב"א, וכן כתב עוד הריטב"א בסוכה ל"ט א' וזה לשונו אלא ודאי כי מה שאמר הכתוב לאכלה היינו להזהיר שיאכל הם או דמיהם בקדושת שביעית ולא שיעשה מהם סחורה שאין קדושת שביעית נוהגות בהן כגון בהמה טמאה וקרקעות ושאר מטלטלין שאין אלו מתבערין כדרך שפירות שביעית מתבערין אבל למכור פירות שביעית בדמים הרשות בידו כמו שירצה ובלבד שינהוג בהם קדושת שביעית עכ"ל.

וכן מבואר בדברי הרמב"ם בהל' בכורות פ"ה ה"ט שהובא לעיל שכתב שאם יצא מתורת פירות שביעית הרי זה משתכר.

עוד יל"ע לדברי החזו"א, כי לדבריו ששמעיןן מהמשנה שאין נותנין לבייר וכו' שצריך שהדבר שלוקח תמורת הפירות שביעית יהא בר אכילה ואף אם אינו נתפס בק"ש ואוכלו שלא בק"ש, א"כ אף במוכר בהקפה יהא כך שצריך שהדבר שלוקח תמורת הפירות שביעית יהא בר אכילה ואף בלא שיתפס בק"ש, וא"כ יקשה היאך כתבו התוס' שמותר ליתן לע"ה דמים בהקפה, כי הלא אין מותר לו לקנות בדמים שיקבל אלא מידי דבר אכילה, והרי הוא חשוד שלא יעשה כן. ועוד כי אילו כן היה צריך החזו"א לפרש חידוש הלכה זו שבדמים שמקבל עבור ההקפה צריך בדוקא לקנות מידי דבר אכילה, והחזו"א בסדר השביעית סק"ו כתב שאם שילם לו בהקפה הדמים חולין לכל דבר. וצ"ע.

בספר דרך אמונה פ"ח ס"ק קמ"ט כתב על מש"כ הרדב"ז דוקא עניים צ"ע כי לפי הטעמים שאמרו בגמרא אין חילוק בין עניים לעשירים, צל"ע כי יש טעם גדול לחלק כמש"כ החזו"א הנזכר לעיל משום שמוציא פירות שביעית מתורת שביעית, אלא שהחזו"א כתב שמסתימת הדברים משמע שמותר לכל, אבל זו ודאי אינה שאלה על הרדב"ז ועל דקדוקו מלשון הרמב"ם.

איתא בירושלמי פ"ז ה"א ויתני בר קפרא מותר לחטן בהן ואסור ללוות מהן למה שיש עליהן קדושת שביעית. וכתב מהר"א פולדא אסור ללוות מהן דאסור לעשות סחורה. ולשון מהר"ש סירילאו והלואה מפירות שביעית היא סחורה וקיי"ל לאוכלה ולא לסחורה והכי איתא בפ' בתרא דע"ז. נראה שכוונתו לזה שרק מעניים לווים בשביעית ופורעים בשמינית. ולא משמע שכוונתו למה שאמרו שם שאין פורעים חוב מפירות שביעית, כי דבריו על ההלואה ולא על הפרעון. ובעיקר הדבר יש שם גירסאות אחרות בירושלמי.

עוד איתא בירושלמי בריש מעשר שני לא אם אמרת בביכורין שאינן תופסין את דמיהן תאמר במעשר שני שהוא תופש את דמיו שביעית תוכיח שהיא תופסת את דמיה ומותר למוכרה אמר רבי יודן מזו מכירתה של שביעית היא חילולה, עד כאן דברי הירושלמי, כלומר מזו שמכירה של שביעית שמותרת היינו משום דהוי חילול. יעויין בפ"מ שם.

ג. אימתי אין תופסים דמי שביעית בהקפה

(א) הדעות שהובאו בדברי התוס' (ב) דעת הרמב"ן. (ג) דברי הרא"ש בזה. (ד) דברי הרשב"א והריטב"א בזה. (ה) דעת הר"ן. (ו) דעת הטור והשו"ע ושאר פוסקים. (ז) פסק החזו"א במחלוקת זו לענין שביעית. (ח) עיון בעיקר דברי ר"י שכל שקדם משיכה למתן מעות אין תופס דמיו. (ט) הערה בדברי דרך אמונה שכתב סייעתא מירושלמי. (י) אם קדם מתן מעות למשיכה.

א. הדעות שהובאו בדברי התוס'

בגמרא בע"ז ס"ב ב' דבי רבי ינאי יזפי פירי שביעית מעניינים ופרעו להו בשמינית אתו אמרו ליה לרבי יוחנן אמר להו יאות הן עבדין וכנגדן באתנן מותר. וכתבו התוס' שם ד"ה יאות וז"ל דכיון דבההיא שעתא לא הוו הנך בעין לא חליפין ניהו ולא חייל עלייהו קדושת שביעית ולפי זה אפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע אם כבר אכלו פירות שביעית וכו' ומכאן דקדק הרב רבי אלחנן הלכה למעשה שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ודברים האסורים ומכרן לעובד כוכבים בהקפה ומכרם העובד כוכבים לאחר קודם שיתן לזה הישראל הדמים שהדמים מותרין בדיעבד ואע"פ שהאיסור עדיין ישנו בעולם ועוד הוסיף רבינו יצחק שאפי' לא מכרם העובד כוכבים אלא כיון שמשכרם אצלו קודם שיתן הדמים דקי"ל משיכת עובד כוכבים קונה והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן דאתננה מותר כיון שלא היה ברשותה בשעת הביאה וה"נ לא היתה עבודת כוכבים ברשותו בשעת פריעת המעות עכ"ל.

העולה עד כאן, שדעת הרב אלחנן בתוס' שאם האיסור ביד העכו"ם בשעת מתן מעות תופס דמיו ואע"פ שמשלם פרעון חוב, ודעת ר"י שכל שקדם קנין למתן מעות הוי הקפה ולא תופס דמיו. ודברי רש"י כדברי הרב אלחנן, כי תחילת לשון התוס' שם הם העתקה מלשון רש"י. ודברי שאר ראשונים יבוארו לקמן.

ב. דעת הרמב"ן

זה לשון הרמב"ן שם, מצאתי בתוס' למקצת רבותינו הצרפתים שדקדקו מכאן שאם היה יין נסך וע"ז ביד ישראל ועבר ומכרן לגוי בהקפה הדמים מותרים דגוי משעת משיכה קני להו וההיא שעתא אע"ג דמשתעבד כיון דלא מייחד שעבודיה לא מיתסר וכי פרע ליה בתר הכי לא מתפסי דמים ולא מיבעיא אי ליתיה ליין נסך בעולם דהיינו פירי דבי ר' ינאי אלא אפי' איתיה ברשות גוי מותר כדאמרינן באתנן בטלה זה הא מחסרא משיכה, ואני חוכך בזה דילמא שאני ביאה דליתא בעולם אבל

קה

יין נסך דאיתיה בעולם בשעת פרעון דמים שמא תופס הוא ומיהו לא מוקמינן צאו ושתו ואני פורע חושש משום יין נסך כשפרע קודם אכילה אלמא לעולם מותר וצ"ע דמ"מ בדמי ע"ז הם אצלו ומצינו דמים לע"ז ומשמע מקנסא דפועל דכל דאתי ליה הנאה בסרך ע"ז אסרו ועוד רוצה בקיומו אוסר דמיו אע"פ שאין נתפסים ביד גוי עכ"ל.

מבואר מדברי הרמב"ן שבתחילה כתב ואני חוכך בזה דילמא יין נסך דאיתיה בעולם בשעת פרעון דמים שמא תופס הוא, אלא שאחר זאת כתב ראייה לדברי התוס' מדלא מוקמינן צאו ושתו ואני פורע חושש משום יין נסך כשפרע קודם אכילה אלמא לעולם מותר. וא"כ כך מסקנתו דאע"ג דאיתיה ביד הנכרי בשעת פרעון דמים אינו תופס.

אלא שאחר זאת השיג על דברי התוס' מטעם אחר, דמשמע מקנסא דפועל [בגמ' שם ס"ב א'] דכל דאתי ליה הנאה בסרך ע"ז אסרו, ועוד שבע"ז כל שרוצה בקיומו אוסר את דמיו [בגמ' שם ס"ד א'], כלומר, שאין דומה איסורי ע"ז ויין נסך לשאר איסורים, כי כל סרך ע"ז אסרו את דמיו, ועוד שבע"ז כל שרוצה בקיומו אוסר את דמיו, ובהשגה זו נשאר.

ובדברי הרמב"ן ישנן נוסחאות שכתוב בהם עוד, וזה הלשון ואני תמה עוד א"כ משך ממנו פירות שביעית ואח"כ נתן לו מעות אינן נתפסין ואנן דרך מקח וממכר קאמרינן אלא משמע כדאמרן דכל דאיתיה בעולם נתפס הוא והאי דלא אוקמה לברייטא בהכי משום דלא משמע ליה דבעל הבית הולך עם הפועלים לחנוני ויאמר להם צאו ואכלו ואני פורע עכשיו קודם אכילה דלדידהו הוה יהיב להו אלא כשמקדים לו דינר או מאחר עכ"ל. ועפ"ז חזר בו הרמב"ן ממה שכתב ראייה לדברי התוס' מדלא מוקמינן צאו ושתו ואני פורע חושש משום יין נסך כשפרע קודם אכילה אלמא לעולם מותר, וסבר שכל דרך מקח וממכר אסור. ומדברי הרא"ש משמע שלא היה לפניו דברים אלו כמו שיבואר לקמן אות ג', וכן מדברי הרשב"א והריטב"א משמע שלא היה בפניהם גירסה זו כיון שלא כתבו את השגה זו של

הרמב"ן, יבואר לקמן אות ד'. ומדברי הר"ן משמע שהיה בפניו דברים אלו, יבואר לקמן אות ה'.

ג. דברי הרא"ש בזה

זה לשון הרא"ש, מכאן דקדק הר"ר אלחנן שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ומשמשיה האסורין בהנאה ותופסין דמיהן אם עבר ומכרן לעובד כוכבים בהקפה שאחר שימכרם העובד כוכבים ליתן לישראל המעות דמיהן מותרות דכיון דבשעה שפורע לישראל אין העבודת כוכבים ביד העובד כוכבים לא הוי דמי עבודת כוכבים כמו פירות שמינית דמותרין ולית בהו משום חליפי פירות שביעית לפי שבשעה שהיו פורעין דבי רבי ינאי לעניים לא היו פירות שביעית בעין ואע"פ שיש לחלק דשאני פירות שביעית שלא היו בעולם אבל העבודת כוכבים מיהא ישנה בעולם ודקדק הרמב"ן ז"ל מדלא מוקי הך דצאו ואכלו ואני פורע חושש משום שביעית כשפרעו קודם אכילה אלמא דמותר בכל עניינים ואין זה כל כך ראיה דצאו ואכלו ואני פורע משמע לאחר אכילה כשיעשה חשבון עם החנוני לידע כמה אכלו עכ"ל הרא"ש.

מה שכתב הרא"ש ואע"פ שיש לחלק דשאני פירות שביעית שלא היו בעולם אבל העבודת כוכבים מיהא ישנה בעולם, כל זה הם דברי הרמב"ן שכתב בתחילה וז"ל ואני חוכך בזה דילמא שאני ביאה דליתא בעולם אבל יין נסך דאיתיה בעולם בשעת פרעון דמים שמא תופס הוא עכ"ל, וכתב הרא"ש ודקדק הרמב"ן ז"ל וכו' אלמא דמותר בכל עניינים. וא"כ כתב הרא"ש את מסקנת הרמב"ן כפי שכתוב בדברי הרמב"ן בלא התוספת בדבריו שחזר בו הרמב"ן, שמסקנתו דאע"ג דאיתיה בעולם לא תופס דמיו. [ולא היה בפניו הגרסה בדברי הרמב"ן שחזר הרמב"ן מזאת].

עוד כתב הרא"ש ז"ל ומיהו נראה דאפילו לא מכרו העובד כוכבים לעולם וישנה עדיין בידו הדמים מותרין כיון דאחר שקנאה העובד כוכבים במשיכה נתן המעות לישראל לא היו הדמים דמי עבודת כוכבים כיון שלא היו המעות ביד ישראל בשעת

קז

משיכה והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן לה דכיון דשלא היה ברשותה בשעת ביאה אין אתנן חל עליו ואפילו אם מעות מותרין ה"מ לישראל אחר אבל לדידיה אסורים דקא מטיא ליה הנאה מעבודת כוכבים כדאמרינן לעיל גבי מכרן וקדש בדמיהן מקודשת עכ"ל.

וא"כ מבואר דעת הרא"ש כדברי ר"י שאף אם הע"ז בידי העכו"ם אין תופס דמיו. ועוד מבואר מדבריו שכה"ג בע"ז מותרים רק לישראל אחר אבל לדידיה אסור.

ד. דברי הרשב"א והריטב"א בזה

הרשב"א וכן הריטב"א הביאו ג"כ את דברי התוס' ואת דברי הרמב"ן, וכתבו שהשיג הרמב"ן רק משום דשאני ע"ז ויין נסך דכל הנאה הבאה לו בגרמתו של יין נסך וכ"ש של ע"ז עצמה אסרו ועוד בדמי יין נסך של גוי אסרו כל היכא דרוצה בקיומו, שכל זו היא השגתו השניה של הרמב"ן על דברי התוס', ואת השגתו הראשונה של הרמב"ן לא כתבו כלל, ולכאור' היינו כאמור, כיון שחזר בו הרמב"ן מהשגתו הראשונה.

ועוד שמא מוכח מדברי הרשב"א והריטב"א שאף סברו שכך הלכה שאילמלי דשאני ע"ז ויין נסך היה הדין שאע"פ שהאיסור ברשות הקונה בשעת מתן מעות לא תופס דמיו, כיון שכתבו רק השגה משום דשאני איסורי ע"ז ויין נסך משאר איסורים ולא השיגו שאם איתיה לאיסורא בעין תופס דמיו, אבל זו אינה ראייה גמורה כי שמא די להם בהשגה אחת.

ה. דעת הר"ן

הר"ן ג"כ הביא את דברי התוס', והר"ן כתב קודם את השגת הרמב"ן האחרונה שהיא שאין דומה איסור ע"ז לשאר איסורים, והר"ן כתב לדחות את השגות הרמב"ן משום הטעם הזה, יעוי"ש, ואחר זאת כתב הר"ן את השגת הרמב"ן הראשונה, וז"ל והרב ז"ל חוכך עוד במה שהם אומרים לפי דעתם דאפילו איתיה ליי"נ בעולם שרי כיון דקנייה מעיקרא וכו' ואומר דכל דאיתיה בעולם בשעת פרעון נתפס וכו', ועל

זאת כתב הר"ן ונראה כדבריו וכתב ואע"פ שחלוק זה אינו נראה נכון לפי שהתפסה בשעת יציאת כל דבר מרשות חברו ראוי שתחול וכו' ואעפ"כ חוששני לכך וכתב מחמת ראייה מגמרא ע"פ מקצת הנוסחאות.

נמצא שבדין התפסה כשהאיסור ביד הלוקח בשעת פרעון סבר הר"ן כסברתו הראשונה של הרמב"ן ודלא כפי שחזר בו הרמב"ן, ומשמע שהיה בפניו התוספת הכתובה בדברי הרמב"ן במקצת נוסחאות כיון שכתב ואומר דכל דאיתיה בעולם בשעת פרעון נתפס וכו', דמשמע שכך מסקנתו של הרמב"ן, אבל במה שכתב הרמב"ן שאין דומה איסור יי"נ וע"ז לשאר איסורים בזה לא סבר הר"ן כדברי הרמב"ן.

ו. דעת הטור והשו"ע ושאר פוסקים

הטור ביו"ד סי' קל"ב כתב כמסקנת הרא"ש שאם קדם ומשך הגוי קודם מתן מעות אין תופס דמיו, ודוקא לאחר אבל לא לבעל היין. והב"י הביא את דברי רבנו ירוחם שהביא את הדעה שאם היין ברשות העכו"ם בשעת מתן מעות תופס דמיו, והביא גם את דעת ר"י והרא"ש שאף אם היין ברשות העכו"ם בשעת מתן מעות אינו תופס דמיו.

והשו"ע ביו"ד סי' קמ"ד ס"ב כתב בשם יש אומרים כדברי רש"י והרב אלחנן שאם מכר בהקפה אין תופס דמיו דוקא אם מכרם העכו"ם קודם מתן מעות. ובסי' קל"ב ס"א כתב השו"ע כדברי ר"י ובלשון יש מי שאומר, שכל שלקח בהקפה ואע"פ שעדיין ברשות העכו"ם אין תופס דמיו.

והש"ך שם בסק"ג כתב דכיון שהרמב"ן והר"ן אוסרים על כן יש לאסור ואין מותר אלא במקום הפסד מרובה. אלא שלא פירש הש"ך לאיזה מהטעמים שכתב הר"ן בשם הרמב"ן חשש לענין דינא, ואפשר שאין נפקא מינה כיון שדבריו להחמיר במקום פלוגתא באיסור ע"ז ויי"נ.

קט

והגר"א שם כתב והרמב"ן חולק על זה ודבריו נראין והר"ן דחק לדחות דבריו ע"ש בארוכה ודברי הרמב"ן עיקר עכ"ל. נמצא שהגר"א הכריע כהרמב"ן ולא רק כתב להחמיר במקום פלוגתא, אלא שלא כתב כאיזה מדברי הרמב"ן עיקר אם במה שכתב שבאיסור ע"ז וי"נ נאסרים דמיהם גם בלוקח בהקפה, או אם כשהאיסור ביד העכו"ם בשעת מתן מעות, אבל ממה שכתב הגר"א והר"ן דחק לדחות דבריו ע"ש בארוכה עכ"ל, והלא הר"ן דחה דברי הרמב"ן רק לענין שבאיסור ע"ז וי"נ נאסרים דמיהם גם בלוקח בהקפה, וא"כ משמע שלזה כוונת הגר"א.

בשו"ע או"ח סי' ת"נ ס"א איתא ישראל שלוח ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפורעו אחר הפסח ויש בו משום גזל אם אינו פורעו, והביא הב"י שמקור הדברים מדברי רש"י ועוד ראשונים וכתבו ללמוד זאת מדברי ר' ינאי יזפי פירי מעניי בשביעית לפני זמן הביעור ופרעי להו בשמינית לאחר זמן הביעור.

וכתב המ"א שם ואע"ג דלכתחלה אסור לקבל חליפי חמץ הכא כיון שבשעה שנותן לו ככר זה אין הראשון בעין לאו חליפי חמץ ניהו. וגם בחק יעקב שם כתב את הדעה שכיון שאינו בעין לאו חליפי שביעית הם.

והפמ"ג שם כתב לפרש את הדעה שדוקא אם אין הפירות בעולם אין תופס דמיו, וכתב דפירות שביעית תופסין דמיהן מה"ת א"כ כל בשעת פרעון בעולם נראה כעין התפסה מדרבנן, וכתב וכמו שכתב הר"ן ז"ל שם. מה שכתב וכמו שכתב הר"ן ז"ל שם משמע כוונתו כיון שכתב הר"ן שם שחילוק זה אינו נראה נכון לפי שהתפסה בשעת יציאת כל דבר מרשות חברו ראוי שתחול וכיון שכבר קנה קודם שיתן דמים לא היה ראוי שיהא נתפס, וכתב הר"ן אע"פ כן חוששני לכך משום ראיה מן הגמרא, וא"כ משמע שמעיקר הדין אינו נתפס אע"פ שבשעת פרעון בעולם, אלא רק מדרבנן נתפס כיון שכל בשעת פרעון בעולם נראה כעין התפסה.

אפשר לפרש את הדעה שאם בשעת פרעון המעות בעולם נתפס, על פי האמור בבכורות מ"ט א' הפודה את בנו בתוך שלשים יום ונתעכלו המעות רב אמר בנו

פדוי ושמואל אמר אין בנו פדוי, והלכה כשמואל, משמע שאם המעות בעולם תופס פדיונו ואף שלא בשעת חליפין.

ז. פסק החזו"א במחלוקת זו לענין שביעית

החזו"א בסי' י' סוף ס"ק י"ג כתב שדעת הרמב"ן נוטה שאם בשעה שפורע הדמים עדיין הפירות בעולם הן נתפשים דאל"כ לא מש"ל דרך מקח. נשמע הדבר שהיה בפניו דברי הרמב"ן עם הנוסף עליהם שחזר בו הרמב"ן ממה שכתב סייעתא לדברי ר"י, כיון שכתב החזו"א גם את הטעם שכתוב שם "ואנן דרך מקח וממכר קאמרינן", אלא שכתב החזו"א כיון דשביעית בזה"ז דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל.

ואין דבריו כנגד דברי הש"ך שהחמיר, כיון שהש"ך החמיר באיסור ע"ז וי"נ, והחזו"א היקל בשביעית בזה"ז דרבנן.

אלא דיל"ע כי החזו"א בסי' כ"ב סק"א [ד"ה ועיקר היסוד] כתב שאינו מוכרע להקל בספיקא לדידן כיון דעיקר הספק בדאורייתא ואזלינן לחומרא ממילא גם לדידן אזלינן לחומרא, וכן כתב בסי' כ"ז סק"ז [וגם שם כתב בלשון אפשר דאין להקל], ומאידך לענין תרו"מ כתב בס"ס ט' להקל בזמן הזה שתרו"מ דרבנן.

והראשונים כבר כתבו להקל בספק בשביעית בזה"ז דרבנן, במכות ג' א' בגמרא יש שתי לישנות במלוה לחברו מכאן ועד עשר שנים אם שביעית משמטתו, ושם כתבו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש דשביעית בזה"ז דרבנן והלך אחר המיקל. אבל שם היו להם עוד טעמים לפסוק כלישנא בתרא יעוי"ש.

ומהר"י קורקוס בפ"ז סוף ה"ג כתב את מחלוקת הראשונים בדין ביעור אם הוא מן העולם, וכתב כדאין הם הגאונים שכתבתי [הר"ש התוס' והרמב"ן] שהקלו כנגד הרמב"ם והראב"ד ורש"י שהחמירו והראיות לסמוך עליהם כל שכן בשעת הדחק וגם כי שביעית בזה"ז מדרבנן ואזלינן לקולא.

קיא

ועל פי מה שכתב הפמ"ג באו"ח סי' תר"נ בא"א סק"א שהטעם לסוברים שאם בשעת פרעון הפירות בעולם תופס דמיו היינו משום דנראה כעין התפסה מדרבנן [וכתב שכך משמע מדברי הר"ן, הובאו דבריו לעיל אות ו'], א"כ הוי פלוגתא בדרבנן גם בלא ששביעית בזה"ז דרבנן.

עוד כתב החזו"א שם לפרש את דברי הרמב"ן הנ"ל שאפשר שדבריו בעייל ונפיק אזוי [אלא שהרמב"ן סתם דמשמע שבכל ענין, וכן משמע דברי רש"י והר"ן והמרדכי]. עוד כתב החזו"א ומיהו אם אין המוכר מאמינו ללוקח ליתן לו בהקפה אז ודאי הוי הפרעון תנאי ואפשר דלא קנה והדמים נתפשיין. דברים אלו האחרונים שפתח החזו"א בלשון ודאי, משמע כוונתו שאף לדברי ר"י ודעימיה הוא כך. וכן בסדר השביעית להר"ז שפירא אות ז' כתב "שחלות הקנין לא יהא תלוי בפריעת התשלום", והיינו מטעם זה.

ח. עיון בעיקר דברי ר"י שכל שקדם משיכה למתן מעות אין תופס דמיו

בעיקר דברי ר"י ודעימיה שכל שקדם משיכה למתן מעות אין תופס דמיו, יל"ע בזה ממשנה במעשר שני פ"ד מ"ו משך ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים נותן לו סלע ומשתכר בסלע ומעשר שני שלו משך ממנו מעשר בשתים ולא הספיק לפדותו עד שעמד בסלע נותן לו סלע מחולין וסלע של מעשר שני שלו. מבואר במשנה שאף שמשך את המעשר שני והמעות חוב עליו תופסות המעות את חילול המעשר שני. [ולא נראה די"ל שהחילול הוא אינו בנתינת המעות למוכר אלא בחילול של הלוקח על פירותיו, כי לשון המשנה נותן לו סלע מחולין, משמע שהלוקח נותן חולין ומתחלל בנתינת המעות, ואילו היה הלוקח מחלל ואח"כ נותן א"כ היה צריך לומר נותן לו שני סלעים של מעשר שני שלון].

עוד איתא בירושלמי פ"ח ה"א תני המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לעצים לא הכל ממנו המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים לא הכל ממנו המוכר מוכר לעצים והלוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים מה נן קיימין אם בשנתן לו מעות ואחר כך משך דמי עצים נתן לו אם בשמשך ואחר כך נתן לו מעות דמי אוכלין נתן לו אלא וכו' עכ"ל הירושלמי. מבואר בירושלמי שאם משך ואח"כ נתן לו מעות נתפס דמי שביעית. [וכאן אין לישיב דמיירי בעייל ונפיק אזורי או באינו מאמינו ועל כן לא קנה במשיכה, כי אילו כן הוי כאין כאן משיכה ואין לומר דמי אוכלין נתן לו].

והחזו"א בסי' י"ד סק"ה [ד"ה והא דמשך] כתב על זאת, ואפשר דכיון דנותן לו ע"מ לשלם מיד החמירו למחשב כאילו הן דמי שביעית. וצל"ע כי בסדר השביעית לר"ז שפירא כתב שאם קונה בהקפה מותר לפורעו אפילו אחרי כמה רגעים, ולא הזכיר מדבריו אלו כלום.

גם עיקר הדבר שכתב החזו"א דכיון דנותן לו ע"מ לשלם מיד החמירו למחשב כאילו הן דמי שביעית, מדברי הראשונים שהוזכרו לעיל משמע שלא חילקו ואלו שהתירו בכל שקדמה המשיכה למתן מעות התירו.

ושמא יפרשו אותם ראשונים בדברי הירושלמי שכל הנידון בדברי הירושלמי שם היינו לענין אם חזר הקונה אחר שלקח וחשב לעצים אי מהני מחשבתו השניה, ואין הנידון כלל לענין דמי שביעית. ואמנם לשון דמי אוכלין נתן לו משמע שהנידון גם לענין דמי שביעית [וכך פירשו שם מפרשי הירושלמי], אבל מחמת הקושיא י"ל שכך יפרשו שם אותם ראשונים.

שו"ר שיל"ע בלשון החזו"א בסדר השביעית שנדפס בסוף סי' כ"ו [באותו ד"ה ירקות] שזה לשונו בד"א בשלם לו הלוקח מיד אבל לקח בהקפה ואח"כ שילם לו הדמים חולין לכל דבר, דלכאור' הלשון אינה מדוקדקת, כיון שאין החילוק אם שילם לו הלוקח מיד אלא היה לו לכתוב בד"א שקדם מסירת מעות למשיכה אבל

קיג

אם משך ואח"כ נתן מעות הדמים חולין, כיון שכך חילקו התוס' בשם ר"י וכך חילק השו"ע ביו"ד סי' קל"ב ס"א, שכל שקדם משיכה למסירת מעות לא נתפסו הדמים. ושמא כוונתו של החזו"א שאם נותן לו ע"מ לשלם מיד יש להחמיר שהדמים נתפסים וכמו שכתב החזו"א בסי' י"ד סק"ה.

ובדברי סדר השביעית לר"ז שפירא אפשר אולי לדקדק ג"כ כדברים אלו, כיון שג"כ לא כתב שם שאם משך ואח"כ נתן מעות לא נתפסים, אלא כתב והתשלום יזקוף עליו במלוה ואין חילוק מתי פורע חוב זה ומותר לפורעו אפילו אחרי כמה רגעים. וא"כ מותר לפורעו אפילו אחרי כמה רגעים דוקא אם זקף עליו במלוה, ולא כתב כלל שאם קדמה משיכה למתן מעות לא נתפס, ובלשון זאת שכתב והתשלום יזקוף עליו במלוה כלול ג"כ שאם אינו מאמינו לא מועיל שקדם משיכה למתן מעות.

ט. הערה בדברי דרך אמונה שכתב סייעתא מירושלמי

כתב בדרך אמונה פ"ו ה"ח בבה"ל ד"ה אין שביעית שהחזו"א פסק כר"י משום דהירושלמי מסייע ליה, שבירושלמי שביעית פ"ח ה"ז איתא התם רבי יוחנן שתי חמרא ויהב פריטוי עד כדון רבי יוחנן דהוא מתייהמן הא שאר כל אדם דלא מתייהמנן ר' יעקב בר אחא בשם רבי אבינא מחוי לה כהדא ונסיב בהדא רבי חזקיה הוה א"ל הב לי קומוי מן גוא דו א"ל הב לי קמיי כמאן דלא יהב ליה מדמי שביעית עכ"ל הירושלמי, ופירש שם שכל דברי הירושלמי שם הם שהיין היה של שביעית ועשו שם למכור בהקפה על מנת שלא לתפוס את הדמים בקדושת שביעית. ועפ"ז מפורש שכל כשמכרו בהקפה אין תופס דמיו.

וכל מה שפירש בדברי הירושלמי היינו דלא כמו שכתבו כל מפרשי הירושלמי [מהר"א פולדא, פ"מ, והגר"א] דמיירי בשותה יין חולין ומשלם בדמי שביעית וכל מה שעשו שם היינו על מנת שלא יהא חוב קודם שמשלם על מנת שלא יהא פורע חובו מדמי שביעית. ולשון הירושלמי א"ל הב לי קמיי כמאן דלא יהב ליה מדמי

שביעית, לכאור' משמע כדבריהם, כי לפירושו היה צריך לומר שאינו נעשה דמי שביעית.

י. אם קדם מתן מעות למשיכה

אם קדם מתן מעות למשיכה, דעת הטור ביו"ד סי' קל"ב [ס"ד] שתופס דמיו, והש"ך שם ס"ק ל"א כתב דשלא במקום הפסד יש להחמיר כהטור, וכ"כ הט"ז שם סק"ח שדברי הטור נכונים. וכן הגר"א דחה דברי הרשב"א החולק על הטור. וכל דברי הטור היינו כשהקדים מעות והפירות ביד המוכר, כיון שכתב דכיון שהקדים לו הדינר נקנה לו היין, אבל המקדים מעות לחנוני כשעדיין לא קנה החנוני את הפירות, ודאי שאין נתפסים הפירות. והגר"א כתב שראיה לדברי הטור דהא גבי אתנן אמרינן דוקא קדמה והקריבתו מותר, דמשמע שהקדים האתנן לביאה תופס דמיו ואע"פ שאין קונה עכשיו כלום, וא"כ זה אינו מטעמא דהטור, ונפקא מינה שאף אם אין הפירות ברשות החנוני תופס דמיו. והפר"ח באו"ח סי' ת"נ סק"ו כתב שהעיקר כהרשב"א שאם הקדים מעות לא תופס דמיו. ואם כהרשב"א שאם הקדים מעות לא תופס דמיו, וגם כר"י שאם קדמה משיכה למתן מעות לא תופס דמיו, א"כ לא משכחת תפיסת מעות אלא באינו מאמינו, שאינו מקנה לו אף אם משך אם לא יתן מיד דמים.

ד. אכילה והפסד בפירות שביעית

(א) דברי החזו"א שאין חיוב לאכול פירות שביעית. (ב) ראיית החזו"א לזה מדברי הרמב"ם. (ג) דרך החזו"א במס' דמאי בביאור ענינים אלו. (ד) ראיית החזו"א לדבריו מהמשנה בתרומות. (ה) הקושי בראיית החזו"א מהמשנה בתרומות. (ו) ראיית

קטו

החזו"א לדבריו מהירושלמי והקושי בדבריו. ז) משמעות דעת הרא"ש והרע"ב. ח) עוד מקור לחייב לשמור פירות שביעית מאיבוד. ט) דברי הירושלמי שאיבוד בגרמא מותר. י) בדברי החזו"א שכתב מסקנא דמילתא דקולף בפירות ומקנב בירק כל מה שרוצה ומניחן בכלי עד שירקבו. יא) אם יש איסור משום הפסד בהפרשת תרומות ומעשרות מפירות שביעית. יב) הפסד פירות שביעית בגרמא. יג) בדברי התורת כהנים שדין מיוחד הוא בתרומה שמסלת כמה שהוא רוצה.

א. דברי החזו"א שאין חיוב לאכול פירות שביעית

כתב החזו"א בסי' י"ד סק"י לכאור' אין חיוב לעולם לאכול פירות שביעית שאינן כשלמים שיהא מצוה באכילתן. עוד כתב שם [ד"ה ולמדנו] שדין שביעית שאין בהן מצוה באכילתן אלא יש רק איסור הפסד ואין איסור להניחן שירקבו מעצמם ואין חייב לבקש להם אוכלים.

והוקשה לחזו"א [שם בתחילת סק"י] על דבריו שאין צריך לבקש להם אוכלים מהירושלמי פ"ח ה"ב אין מחייבין אותו לא פת שעיפשה וכו' דמשמע שפת שלא עיפשה מחייבין אותו לאכול, וכתב אלא נראה דר"ל אין מחייבין אותו לחשבו כמאכל אדם אלא רשאי להאכיל לבהמתו. עכ"ל.

וכן הוקשה לו [שם בד"ה והא] מלשון הרמב"ם פ"ה ה"ג שכתב ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד וכו', דמשמע שתבשיל שלא נפסד צריך לטפל לאכול [דמשמעו שאם אין אוכל בעצמו יבקש אחרים שיאכלו], וכתב לפרש דהיינו שנפסד מאכילת אדם ופקע קדושתו.

ב. ראיית החזו"א לזה מדברי הרמב"ם

ורמז החזו"א [בד"ה והא דכ' הר"מ] ראייה לדבר מדברי הרמב"ם בהלכות מעשר שני פ"ג הי"א, ושם כתב הרמב"ם וזה לשונו ואין מחייבין אותו לאכול פת שעיפשה ושמן שנסרח אלא כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו עכ"ל הרמב"ם שם.

והלא בירושלמי במעשר שני פ"ב ה"א אמרו את אותה הברייתא אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעיפשה וכו' והביא זאת הרמב"ם הנזכר והוסיף אלא כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו, וא"כ אין מפרש שאין מחייבין אותו לאכול מאכל אדם שאין דרך לאוכלו כמו שמשמע מדברי הרא"ש הנזכר, אלא מפרש שפת שעיפשה ושמן שנסרח פקעו מדין מאכל אדם, אלא שבשביעית עדיין אסור משום דהוי מאכל בהמה אבל במעשר שני כיון שסרח פקעה קדושתו ועל כן אין מחייבין אותו לאכול. ועפ"ז לא נמצא מקור לחייב לטפל לאכול בעצמו או ע"י אחרים מאכל שעומד לאכילה בשביעית.

ג. דרך החזו"א במס' דמאי בביאור ענינים אלו

אלו דברי החזו"א כאן. אבל החזו"א בדמאי סי' ט"ו סק"א [ד"ה ויש לעי'] כתב שלענין טבל י"ל בפת שעיפשה וראוי לשחקה לא פקע טיבלה משום שכבר נתחייב ועכשיו נמי עומד לחמץ. ושם [בד"ה והא דתניא] כתב והא דתניא בתוספתא אין מחייבין אותו לאכול פת שעיפשה ופירש הרמב"ם פ"ג מהל' מ"ש הי"א שנפסל מאכילת אדם יש לפרש שאין מחייבין אותו לחמץ בה עיסות עכ"ל.

מבואר שכתב לפרש בדברי הרמב"ם שפת שעיפשה לא פקע קדושתה כיון דראויה לחמץ, וא"כ כנראה כוונתו לפרש במה שכתב הרמב"ם כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו, דהיינו רק על שמן שנסרח, אבל פת שעיפשה לא פקע קדושתו ממנו כיון שראוי לחמץ בו.

ושם החזו"א [בד"ה תוכן הדברים] כתב תרומה שנפסלה מאכילת אדם מותר לשרפה וכו' במה דברים אמורים בפירות וכיו"ב אבל בצק ופת שראויין לחמץ בהן אפשר דאסור לשרפן כיון שעומדים לחמץ בהן וכו' ומהא דתניא אין מחייבין אותו לאכול פת שעיפשה אין ראיה דמותר לשרפה אלא שאין מצוה באכילתה קאמר תדע שהרי תניא שם ולא תבשיל שעברה צורתו ועברה צורתו אינו נפסל לאדם אלא שהוא פגום. עד כאן דבריו. [יש להעיר שגם תניא שם אין מחייבין אותו לאכול

ק"ז

קניבתו של ירק, וכתב המ"מ בשביתת עשור פ"א ה"ג שקניבת ירק היינו מן העלים המעופשים הראויים ע"י הדחק].

מבואר שפירש החזו"א את כל התוספתא שאמרו אין מחייבין אותו לאכל קניבתו של ירק ולא פת שעיפשה ולא תבשיל שעיברה צורתו, דלא מיירי בנפסל לאדם. וא"כ מפרש החזו"א שם דלא כמש"כ בשביעית כאן, ועל פי דבריו שם בטלה הראיה מדברי הרמב"ם. ועוד על פי דברי החזו"א שם מתפרש אין מחייבין אותו לאכול כפשוטו, ולא כמש"כ כאן דהיינו שאינו מאכל אדם. וא"כ משמע שפת שלא עיפשה יש ענין לאוכלה, ואף אם לא משום דהוי כשלמים, אבל משום שמחויב שלא להניח להתקלקל למאכל שהכניס לרשותו כשאפשר לאוכלו כדרכו. ואמנם גם לפי דרכו של החזו"א שם אין זה הכרח שמחויב שלא להניח להתקלקל למאכל שהכניס לרשותו כשאפשר לאוכלו כדרכו, כיון שאפשר כמש"כ המגילת אסתר לדעת הרמב"ם די"ל שדוקא מאכל שאינו טוב והולך לאיבוד אם לא יאכלוהו בזה הוצרכו להשמיע שאין חייב לאוכלו, אבל במאכל טוב אפשר שג"כ אין חייב לאוכלו אלא שאין צריך לומר בו זאת כי אין חשש שיפסד כי טוב הוא. [וכפי שנכתב לעיל שדברים אלו יש לאומרם אלא שאין פשטות המשמעות כך, ואם אין הכרח לאומרם בפשוטו לא משמע כך].

ד. ראיית החזו"א לדבריו מהמשנה בתרומות

וכתב החזו"א [בד"ה ולמדנו] שלמדנו זאת מהמשנה בתרומות פ"א מ"ה ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע.

ובירושלמי שם אמרו ר' אבהו בשם ר' יוחנן כן היא שיעורה [היינו מסלת קב או קבים לסאה ולא יותר] והתני מסלת בחיטין כל שהוא רוצה ומנקב בירק כל שהוא רוצה ר' אבהו בשם רבי יוחנן במעמידו על תרומתו ר' בשם רבי אילא כאן בשני רעבון כאן בשני שובע עכ"ל הירושלמי.

ופירש החזו"א שם [ד"ה ירו' תרומות] דבשנת רעבון מותר לסלת ביותר דלא מיקרי מפסיד דגם המורסן ימצאו להם אוכלין, וכך פירש בירושלמי גם בשנות אליהו. ופירש החזו"א שם וזה לשונו כשנוהג סלסול לאכול סלת נקיה אין זה חילול שמותר לו לאכול מה שערב לו ביותר והלכך אסור לסלת יותר מהשיעור קב לסאה שזה נקרא מפסיד את השאר שאין דרך לסלת ביותר והא דאמרו כאן בשני שבע כאן בשני רעבון אפשר דבשנת רעבון מותר לסלת ביותר דלא מיקרי מפסיד דגם המורסן ימצאו להן אוכלין עכ"ל.

כלומר, שהשיעור קב או קביים לסאה זה יותר מכדרכו ואפילו הכי מותר כיון כשנוהג סלסול לאכול סלת נקיה אין זה חילול שמותר לו לאכול מה שערב לו ביותר, אבל אם מסלת יותר משיעור זה של קב או קביים לסאה אין זה אפילו דרך המפונקים וזאת אסור, ועל כן אסור לסלת כמה שהוא רוצה כי יש שיעור כמה מותר, אבל בשני רעבון שימצאו לו אוכלין אין זה הפסד כלל ומותר כמה שהוא רוצה.

ועל זאת כתב החזו"א והנה תנן במסלת יניחנו במקום המוצנע שלא יאבדם ביד אבל אינו חייב לבקש להן אוכלין. ועוד כתב ולמדנו מזה [ר"ל מתרומה] גם דין שביעית שאין בהן מצוה באכילתן אלא יש רק איסור הפסד ואין איסור להניחן שירקבו מעצמם ואין חייב לבקש להם אוכלים.

[מה שכתב החזו"א שהמסלת קב או קביים אין הוא כדרכו אלא הוא מנהג סלסול לאכול סלת נקיה, כך מוכח ג"כ מדברי הרמב"ם, לשון הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ה כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה מרקד לאכול ומשליך את המורסן הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה לא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחהו במקום מוצנע עכ"ל.

מדבריו משמע שאין הרישא אותו דין כמו הסיפא, אלא הרישא כשמרקד בתרומה כדרך שמרקד בחולין מותר "להשליך", ואם עושה סולת מנופה בנפיות הרבה,

היינו יותר מכדרך אלא שרצה לעשות כדרך מפונקים, אז "לא ישליך" את השאר אלא יניחהו במקום מוצנע. וכך משמע ג"כ מלשון הרמב"ם בפיה"מ, אלא דכיון שלשונו היא תרגום א"א לדקדק מן הלשון].

ה. הקושי בראיית החזו"א מהמשנה בתרומות

וצל"ע בכוונתו, כי הלא מה שאמרו יצניענו היינו במשנה וזה על המסלת קב או קביים לסאה שזה אמנם יותר מכדרך הרגיל, אבל זה כדרך המפונקים, וזאת הלא מותר גם שלא בשני רעבון ואע"פ שלא ימצאו להם אוכלים, והיינו כמו שפירש זאת החזו"א עצמו כשנוהג סלסול לאכול סלת נקיה אין זה חילול שמותר לו לאכול מה שערב לו ביותר, ועל כן מצניעו ואין צריך לבקש להם אוכלים, והיינו כיון שלא ימצא להם אוכלים, משום שאין דרך לאכול את הסובין. אבל מה הראיה שגם אימתי כשמסלת כמה שהוא רוצה שאין מותר לעשות זאת בכל פעם אלא רק בשני רעבון משום שימצא להם אוכלים, שגם אז אין צריך לבקש להם אוכלים¹³⁷.

¹³⁷ ושמא פירש החזו"א בדברי הירושלמי שאמרו ר' אבהו בשם ר' יוחנן כן היא שיעורה דהיינו שאסור לסלת פחות משיעור קב או קביים לסאה, והיינו משום שבמסלת קב או קביים לסאה נמצא שהרבה אוכל יש בתוך הסובין ועל כן נמצאים להם אוכלים, אבל אם יסלת בפחות דק מכך א"כ יהא מעט אוכל בסובין ולא ימצאו להם אוכלים, ועל זאת הקשו והתני מסלת בחיטין כל שהוא רואה ומנקב בירק כל שהוא רואה, וא"כ משמע שאף מסלת בפחות דק מכך ואין אסור משום שאין די אוכל בתוך הסובין ולא ימצא להם אוכלים, ואמרו כאן בשני רעבון שאז מותר לסלת גם בנפה פחות דקה. ועפ"ז במשנה שאמרו המסלת קב או קביים לסאה, היינו שמותר לסלת כך משום שימצאו להם אוכלים, ועל זאת אמרו שיניחנו במקום המוצנע, והיינו דאע"פ שמותר משום שיכול למצוא להם אוכלים אע"פ כן אין צריך לעשות זאת אלא יניחנו במקום המוצנע.

ואף אם לזה כוונתו כל"ע למה הוצרך לפרש כך ומזאת להביא ראיה, וגם כי פשטות הלשון כמה שהוא רוצה היינו לרבותא שאפילו בנפה דקה מאד, וגם בלאו הכי דחוק הלשון שאמרו יניחנו במקום המונע, דמשמע שך צריך לנהוג, ולא אמרו בלשון ראשי להניחו במקום המונע דהיינו אע"פ שיש לו אוכלים.

ומלבד זאת שלהדיא כתב החזו"א לא כך כי זה לשונו שם [בביאור דברי הירושלמי] והלכך אסור לו לסלת יותר מהשיעור קב לסאה שזה נקרא מפסיד את השאר שאין דרך לסלת ביותר עכ"ל. שלשון לסלת ביותר היינו נקי יותר.

ועוד מדכתב אסור לו לסלת יותר מהשיעור קב לסאה מוכרח שהכוונה שלא יהא פחות מקב לסאה כגון חצי קב לסאה, כי אילו היתה כוונתו שאסור לעשות גם יותר הלא מותר יותר מקב לסאה כי מותר גם קביים לסאה, והיה לו לומר אסור לו לסלת יותר מהשיעור קביים לסאה.

ולשון השנות אליהו בתרומות שם ירושלמי ר"א בשם ר"י כן הוא שיעורא (פי' דאם יעשה יותר לא יהא השאר ראוי לכלום נמצא מאבד תרומה) עכ"ל, שמא יס' לדקדק שאם לא יעשה יותר יהא השאר ראוי, וא"כ שמא מפרש שיותר היינו יותר משני קבים לסאה, כי אם עושה יותר מכדרכו מותר דוקא שני קבים לסאה ולא בנפה דקה פחות והיינו משום שאם יעשה בדקה פחות לא יהא השאר ראוי לכלום, ונעפ"ז תחזור ראית החזו"א מכך שבשני קבים לסאה חשוב כראוי ואע"פ כן אין צריך לבקש לו אוכלין.

אבל זה אינו דקדוק מוכרח כי הלשון מתפרש ג"כ שגם אם יעשה פחות אין השאר ראוי, אלא שאם עושה פחות מותר לו לעשות ואע"פ שאינו ראוי ואם יעשה יותר ועי"ז ג"כ לא יהא השאר ראוי לכלום אז אסור כיון שעושה יותר מכדרך.

ובביאורי הגר"א לירושלמי להדיא פירש כך את הירושלמי, וזה לשונו כן הוא שיעורה פי' הא דקתני במתני' קב או קביים לסאה דוקא אבל אינו ראוי לעשותה יותר נקיה.

קכא

וכן ודאי מה ראייה מזאת שאין צריך לבקש להם אוכלים בדבר שאין דרך לאוכלו שכך גם בדברים הראויים שאין צריך לבקש להם אוכלים אע"פ שהם ראויים. ולהאמור ג"כ מיושב היטב לשון המשנה שאמרו יניחנו במקום המוצנע, דמשמע שכך ראוי לנהוג, ולא אמרו רשאי להניחו במקום המוצנע, והיינו משום שאין דרך אחרת כיון דמיירי שלא בשנות רעבון ואין מצוי להם אוכלים ועל כן יצניענו.

ו. ראיית החזו"א לדבריו מהירושלמי והקושי בדבריו

עוד כתב החזו"א שם [ד"ה ולמדנו] שמדאמרו בירושלמי והדא קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה שמעינן שאין חייב לאוכלם או לבקש להן אוכלים. וג"כ צ"ע מה כוונתו בראיה זו, כיון שכתב בעצמו דמיירי בקניבת בעלי בתים שהם המפונקים [לגירסה שלפנינו בירושלמי] וא"כ זה אינו בגדר כמה שהוא רוצה אלא היינו כדרך המפונקים, וא"כ הוי ממש כמו המסלת קב או קבים לסאה שאמרו יניחנו במקום המוצנע, והיינו משום שאין להם אוכלין, כיון דלא מיירי בשני רעבון שאפשר להמצא להם אוכלים, כיון שרק כשמקנב כמה שהוא רוצה אמרו בירושלמי לתירוצא בתרא שמותר רק בשני רעבון.

ז. משמעות דעת הרא"ש והרע"ב

הרא"ש פ"ח מ"ב וכן הרע"ב שם כתבו בביאור דברי הירושלמי דאין מחייבים אותו לאכול דבר שאין דרך בני אדם לאוכלו ולא חיישינן אם הולך לאיבוד. מבואר שדבר שדרך בני אדם לאוכלו חיישינן אם הולך לאיבוד וחייב לבקש להם אוכלים [דברי הרא"ש לא נדפסו על הדף ואפשר שהחזו"א לא ראה דבריו כי אילו היה רואה היה מזכיר את דבריו].

ומפשטות לשונם משמע מדבריהם שחייב לבקש אוכלין לפירות שביעית שדרך לאוכלן משום איסור איבוד פירות שביעית ואין זה משום שמצוה לאכול פירות שביעית. ועוד כי ודאי שאין מצוה חיובית לאכול פירות שביעית אלא כי גם אילו

היה בזה מצוה לא היה זה אלא מצוה קיומית ואי אפשר שיהא איסור שילך לאיבוד בגלל שאינו מקיים בו מצות אכילה, אלא ודאי משמע שכוונתם לאיסור איבוד. [ועפ"ז זהו לשון הרמב"ם בפ"ה ה"ג שכתב ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד וכו', דמשמע שתבשיל שאינו נפסד יש חיוב לטפל שיאכל ולא יפסד. ומשמעו שאינו חייב לאכול דוקא בעצמו, אלא חייב לטפל שיאכל ע"י כל אדם שיהא, וזה אינו משום מצות האדם באכילה אלא היינו משום חיוב בפירות להאכילם על מנת שלא יפסדו.]

ויש לדחות את הראיה מדברי הרא"ש והרע"ב כמו שכתב במגילת אסתר לדחות שאין ראיה שיש מצוה לאכול פירות שביעית מדברי הירושלמי שאמרו כיצד דבר שדרכו לאכול אין מחייבין אותו לאכול פת שע"פשה וכו' כי נראה מכאן שמאכל שהוא טוב והוא מתוקן חייב לאכול זה אינו כי שאמרו באלו שאין מחייבין אותו לאכול הוא משום דסד"א דחייב לאכלן למען לא יפסדו קמ"ל שאינו חייב ובהיותם ראויים פשיטא כי אינו חייב ג"כ לאכלם שהרי אין כאן חשש שמא יפסדו מאחר שהם טובים עכ"ל. וא"כ גם בדעת הרא"ש והרע"ב י"ל כן שאמרו דאין מחייבים אותו לאכול דבר שאין דרך בני אדם לאוכלו ולא חיישינן אם הולך לאיבוד, שכוונתם שדוקא מאכל שאינו טוב והולך לאיבוד אם לא יאכלוהו בזה הוצרכו להשמיע שאין חייב לאוכלו, אבל במאכל טוב אפשר שג"כ אין חייב לאוכלו אלא שאין צריך לומר בו זאת כי אין חשש שיפסד כי טוב הוא.

עוד יש להביא ראיה מהמשנה בתרומות פי"א מ"ז וכן חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין. הרמב"ם פירש דהיינו נשפכה לקרקע, ואמרו במשנה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח, דמשמע שאם היה הרבה שמן היה חייב להיות יושב ומטפח. והלא החזו"א דימה איבוד תרומה לאיבוד שביעית לענין זה.

וזה אינה ראיה גמורה, כי י"ל שהולך השמן ונבלע בקרקע, ומאבדה כזאת גם לדברי החזו"א חייב להציל. אבל הר"ש שם [במ"ח] פירש שנידון המשנה לענין

קכג

איסור איבוד התרומה הנשארת בחבית וכתב ולא חייש במה שמתייבש כוס של שמן שהולך וכלה, והיינו משום שנוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין [כלשון המשנה], דמשמע שאילו היה הרבה שמן היה חייב להיות יושב ומטפח על מנת להצילה שלא תתיבש ותיכלה בתוך הכוס.

ח. עוד מקור לחייב לשמור פירות שביעית מאיבוד

עוד יש מקור לחייב לשמור פירות שביעית מאיבוד מדתניא בתוספתא פ"ה אות י"ג פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות אם הלכה בהמה מאיליה לתחת תאינה ואוכלת בתאנים לתחת חרוב ואוכלת בחרובין אין מחייבין אותו להחזירה משם שנאמר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל. וכן כתב הרמב"ם פ"ה ה"ה הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר וכו', משמע דאי לאו הכתוב שהתיר היה מחייב להחזירה, ואע"פ שאינו עושה הוא כלום, אלא משמע שיש חיוב לטפל בפירות שביעית שלא יפסדו.

ט. דברי הירושלמי שאיבוד בגרמא מותר

איתא בירושלמי פ"ט ה"א אין מחייבים אותו לשרש הקינרים בשביעית אבל משקף בעלים אם צמחו מוצאי שביעית מותר ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה מאיליהן הן אבידין, עכ"ל הירושלמי. משמע שמותר להניח פירות שביעית שיאבדו מאליהן.

אבל אין מכאן ראיה להתיר, כיון שכבר נכתב שבדבר שאינו עומד לאכילה אין מחייבים אותו לאוכלו ואין בזה משום איבוד כשאינו אוכלו כיון שאינו עומד לאכילה, וא"כ גם בספיחין שבזה דברי הירושלמי הנזכר ג"כ יהא מותר מאותו טעם כיון שאינו עומד לאכילה משום איסור ספיחין, ואף שהוא איסור דרבנן, אבל המציאות היא שאינו עומד לאכילה, ולא גרע מה שאינו עומד לאכילה משום הדין

מדבר שאינו עומד לאכילה משום דעת בני אדם שאינם בוררים מקניבת הירק את הראוי לאכילה וכן אינם בוררים מתוך הסובין את הראוי לאכילה.

ואף אם גרם הפסד מותר בדבר שאינו עומד לאכילה, אין ללמוד מזאת שלהניח שיפסד מעצמו יהא מותר בדבר הראוי ועומד לאכילה.

אלא שיש לשאול שהרי אותו הקינריס ראוי למאכל חית הארץ, ולחית הארץ אין איסור ספיחין, וא"כ כשמפסיד את עלי הקינריס נמצא מפסיד דבר העומד למאכל חית הארץ, והיאך מותר גרם הפסד בדבר העומד לאכילה, ואיך אפשר שגרם הפסד יהא מותר ואם נפסד מעצמו חייב לבקש לו אוכלים.

ולא קשיא, כי י"ל שכל שחייב לבקש לו אוכלים היינו בפירות שביעית שהכניסם לרשותו, אבל ודאי אינו חייב לבקש אוכלים לפירות שביעית שלא הכניסם לרשותו, כי אין אחריותם עליו, וזאת אע"פ שאיסור הפסד היינו גם בפירות שביעית של הפקר. ולהפסיד ע"י גרמא פירות שביעית שהכניסם לרשותו יהא אסור כמו שחייב לבקש להם אוכלים, אבל להפסיד ע"י גרמא פירות שביעית שלא הכניסם לרשותו אין איסור זה, אלא עדיין יהא ככל האיסורים שבהם גרם איסור מותר מה"ת, וכאן בעלי הקינריס כיון שיש עליהם איסור ספיחין מדרבנן לא אסרו חכמים את הגרמא אלא אדרבה ציוו לאבדם.

ונראה שאין קושי בזה, שדין אחד הוא של איסור הפסד, ואפשרויותיו הם שנים, האחד אם הכניס לרשותו שצריך לבקש לו אוכלים, והיינו כיון שהותר ללקוט מן ההפקר לאוכלה ולא להפסד, והאפשרות השניה לאיסור הפסד היא אף בפירות הפקר שאסור להפסידם בידים.

המהר"א פולדא פירש את הירושלמי בפ"ח ה"ב אין מחייבין אותו לאכול וכו' כדברי הרא"ש דלא חיישינן אם הולך לאיבוד, והיינו בתבשיל שהתקלקל, ובפ"ט ה"א על הירושלמי שאמרו ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה מאליהן הן אבידין כתב

קכה

שנרקבים מעצמם ואינו מאבדן בידים. ולהאמור לא קשיא, כיון ששם הוא באיסור ספיחין ועל כן הוי כתבשיל שהתקלקל כיון שאינו עומד לאכילה.

י. בדברי החזו"א שכתב מסקנא דמילתא דקולף בפירות ומקנב בירק כל מה שרוצה ומניחן בכלי עד שירקבו

עוד יל"ע במה שכתב אחר זאת החזו"א [בד"ה מסקנא] מסקנא דמילתא דקולף בפירות ומקנב בירק כל מה שרוצה ומניחן בכלי עד שירקבו וכו', ויל"ע כי קודם זאת כתב את דברי הירושלמי שאין מותר כמה שהוא רוצה אלא יש שיעור ורק בשני רעבון שימצאו להם אוכלים מותר כמה שהוא רוצה.

ואמנם דברי הירושלמי על מסלת, אבל מה טעם יהא חילוק ביניהם, והרי פירש החזו"א היטב את הטעם שמותר לסלת רק קב או קבים לסאה דהיינו שקב או קביים אע"פ שהוא יותר מדרכו מותר כיון שמותר לאכול מה שערב לו ביותר ואע"פ שמסלת יותר מדרך רוב בני אדם, אבל לסלת יותר משיעור זה אסור משום שאין דרך לסלת יותר ועל כן זה חשוב כמפסיד תרומה אם לא בשעת רעבון, וא"כ כך יהא אף במקנב שיהא מותר לאכול את הערב לו ביותר ואף שעושה יותר מדרך רוב בני אדם, אבל יותר מדרך המפונקים יהא אסור אם לא בשני רעבון.

יא. אם יש איסור משום הפסד בהפרשת תרומות ומעשרות מפירות שביעית

כתב החזו"א בסי' ט' ס"ק י"ח [ד"ה ולמעשה] יש להפריש תרומות ומעשרות בפירות נכרי כשנגמר ביד ישראל ואין בזה משום הפסד שביעית שהרי אינו חייב לאכלה. עכ"ל. והיינו לשיטתיה שאין צריך לבקש להם אוכלים.

ובתשובת המהרי"ט ח"א סי' מ"ג כתב שעדות הזקנים היתה שאמרו לב"י שלא יעשרו פירות נכרים בשביעית דחומרא דאתי לידי קולא הוא שיש בדבר הפסד פירות שביעית. מבואר על פי עדות זו שלהפריש תו"מ פירות שביעית הוי הפסד.

ואף לצד של המהרי"ט שם שאין לסמוך על העדות [מחמת נוסח פסק שכתב הב"י שכתב לפוטרם מדיני שביעית ולחייבם במעשרות מעיקר הדין וא"כ בהפרשת תרומות ומעשרות אין משום הפסד פירות שביעית כיון שפטרם הב"י מדיני שביעית], אבל בסברא זו נראה שלא היה לו ערעור כי א"כ היה כותבה ומשום כך היה מערער על העדות.

אבל אין להביא ראיה מזאת שצריך לבקש להם אוכלים ואסור להניח פירות שביעית עד שיתקלקלו מעצמם, כיון די"ל שקריאת שם תו"מ על הפירות זה עצמו כעשיית הפסד, כיון שמשום כך נמנעים מלאכלם.

וצל"ע למה החזו"א לא חשש לזאת, כי הרי שנינו בפ"ח מ"ז אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול, והרי אינו מפסידו אם יביאנו לידי פסול יותר מאשר קריאת שם תרומה בזמן הזה.

ויש לפרש את דברי החזו"א, כיון שהחושש משום איסור טבל הרי ממילא לא יאכל את הפירות, וא"כ קריאת שם תרומה היינו היתר שאר הפירות ולא איסור התרומה, ואחרים שאין חוששים לאיסור טבל הלא יכולים לאכול גם אחר שנקרא עליו שם תרומה, כיון שאם אינו טבל א"כ אין כאן תרומה, ומה שקרא שם תרומה ממה נפשך, אם אין חייב בתרומה הרי אין קריאתו כלום, ואם חייב בתרומה הרי עשה כדין. ואם שגג בדין ופרש מאכילתם מחמת שקרא שם תרומה ושגג וחשש לדעת המחייבים בתרומה, הלא לדעת החזו"א אינו איסור כיון שסבר שאין איסור מלפרוש מאכילתם אע"פ שנרקבים.

ואם כנים הדברים א"כ לפרש את דברי המהרי"ט צ"ל שסבר שמניעה מאכילת פירות שביעית הראויים הרי זה הפסד, וחייב לבקש להם אוכלים.

אם כנים הדברים א"כ עולה לדינא שמותר להפריש תו"מ מפירות שביעית כשחושש לתערובת טבל בהם ומחמת זאת פורש מלאכלם [והיינו משום שאז ההפרשה אינה מפרישתו מן התרומה אלא רק מתירתו בחלק החולין], ואם יודע

קכז

שמעיקר הדין יש להקל בחשש טבל זה אלא שחושש להפריש תרו"מ לחומרא, בזה לדעת החזו"א מותר ועל פי דברי המהרי"ט אסור.

יב. הפסד פירות שביעית בגרמא

ודעת המהרי"ט בח"א סי' פ"ג שמותר להפסיד פירות שביעית הראויים לאכילה ע"י גרמא, וכתב ראייה לכך מירושלמי בפ"ז ה"א הדא קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמא. ולא חילק המהרי"ט בין הפסד דבר העומד לאכילה לבין הפסד דבר שאינו עומד לאכילה.

ויש לעי' לדברי המהרי"ט, כי הלא כתב בח"א ריש סי' מ"ג שבהפרשת תרומה מפירות שביעית יש משום איבוד פירות שביעית. וי"ל לדבריו שסבר שקריאת שם תרומה הוי הפסד בידים, כיון שע"י קריאת שם תרומה פורשים מלאוכלו.

ומהא דאיתא בירושלמי פ"ט ה"א אין מחייבים אותו לשרש הקינרים בשביעית אבל משקף בעלים אם צמחו מוצאי שביעית מותר ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה מאיליהן הן אבידין, אפשר שאין להביא ראייה שגרמא של הפסד פירות שביעית מותר, כי י"ל שדוקא שם שיש בהם איסור ספיחין לא אסרו חכמים גרמא.

יג. בדברי התורה כהנים שדין מיוחד הוא בתרומה שמסלת כמה שהוא רוצה

איתא בתורת כהנים פר' אמור פרשתא ד' אות י"א כי לחם כי לחמו מסלת את החיטים כל שהוא רוצה ומקנב את הירק כל שהוא רוצה. מבואר שלימוד מיוחד הוא בתרומה שמסלת כמה שהוא רוצה בלא שיעור כלל מדאמרו כי לחמו, ולכאור' היינו דלא כירושלמי [שהובא לעיל אות ד'] שאמרו שאין מותר אלא בשנת רעבון שאז אין בזה הפסד תרומה כלל, ואילו בזה דברי התורה כהנים א"כ למה הוצרכו ללמוד זאת שמותר.

ואף אם לדברי התורת כהנים מותר לסלול את החיטים ולקנב את הירק כל שהוא רוצה, שמא אמרו זאת לענין תרומה בלבד ואין ללמוד לשביעית מתרומה. [והראב"ד והר"ש בפירושיהם שם לא כתבו את דברי הירושלמי דהיינו במעמידו על תרומתו או בשני רעבון, וכן לא כתבו אם הלכה כאותה ברייתא].

הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ה כתב רק את דברי המשנה הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה, ולא כתב את הברייתא ואת דברי התורת כהנים שמסלול כל שהוא רוצה. ושמא כתב כר' אבהו בשם רבי יוחנן שאמר במעמידו על תרומתו ופירשו מהר"א פולדא והפ"מ שכל שהוא רוצה היינו באותו השיעור שאמרו במשנה, וא"כ כתב הרמב"ם את דברי המשנה.

אבל אם כר' בשם רבי אילא בירושלמי שאמר כאן בשני רעבון כאן בשני שובע, א"כ איך אפשר שבשני רעבון שיש להם אוכלים שיהא אסור לסלול כמה שהוא רוצה, כי הלא נמצא שאין כאן הפסד כלל. וכי י"ל שאסור לחלק ולקחת לעצמו חלק טוב ואת הפחות טוב לתת לאחרים.

ה. אם מותר לאבד שיירי מאכל שעל הכלים

בספר דרך אמונה פ"ה בציון הלכה ס"ק כ"ד כתב שהעידו בשם החזו"א שהתיר לשטוף את המכונה אחר ריסוק גזר.

בספר משפטי ארץ פרק כ"ג אות י' בהערה 22 כתב כמה ראיות לדין זה. האחד מדאיתא במשנה בתרומות פ"א מ"ז וכן חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין.

קכט

אלא שממשנה זו אין ראייה אלא לענין שאין חיוב לשמור מהפסד יותר מכדרך, ואפשר שחיוב זה של "משמרת תרומותי" אינו בטרחה יתירה, ואינו ראייה גמורה שמותר גם לאבד בידים.

עוד ראייה מהרמב"ם תרומות פט"ו הי"ח יין של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והם מותרות וכן שמן של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והם מותרות, וכתב ובפשטות הדחה היא לאיבוד.

וזו ג"כ אינה ראייה, כי שם אין הנדון על איבוד תרומה, ואולי משום איבוד תרומה ידיחם בשריה, וישתמש במים עם היין או עם השמן לאכילה אם לא בטלו, או יצניענו. ועוד כי כך היה דרך בשנים קדמוניות להשתמש במים שהדיחו בהם, כגון הנזכר בשו"ע יו"ד סי' פ"ז ס"ו בהגה'. ועוד כי סתם הדחה היא בשריה, וא"כ אחר ההדחה שיש תערובת של יין או שמן במים למה יהא מותר לחזור ולאבדם אם לא שבטלו.

וכן מטעם זה נדחית הראיה שנכתבה שם בשם התוס' רי"ד.

עוד נכתבה שם ראייה מהמשנה בתרומות פ"א מ"ה סובין של חדשות אסורות ושל ישנות מותר ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין, ופירש שם הרא"ש שבשל חדשות שאינן נטחנות היטב נשאר בסובין קמח ובשל חדשות לא נשאר קמח, ועל זאת אמרו במשנה ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין.

מה שנכתב שם שעל זאת אמרו במשנה ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין, מינין שעל זאת, כי הרמב"ם כתב ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין בפ"א ה"ה ולא על סובין חדשות.

גם המעשה שהעידו בשם החזו"א שהתיר לשטוף את המכונה אחר ריסוק גזר, קשה ללמוד ממעשה כשאר ידוע כל פרטיו, כי מינין ששטפו לאיבוד, שמא אספו את השירים מהמסננת של הכיור.

ויש לעיין בדין זה מהמשנה בתרומות פ"א מ"ה דתנן התם המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע. מה בין שיירי מאכל המעורב בפסולת שאמרו לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע, לבין שיירי מאכל העומד על גבי אוכלים או כלים, ואם המעורב בפסולת אסור לאבדו כך יהא אסור לאבד את שיירי המאכל שעל הכלים.

אבל יש לחלק, כי זה לשון המשנה שם סובין של חדשות אסורות ושל ישנות מותר ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע, ע"כ.

וזה לשון הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ה, כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה מרקד לאכול ומשליך את המורסן הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה לא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחהו במקום מוצנע עכ"ל.

מדברי הרמב"ם משמע שאין הרישא אותו דין כמו הסיפא, אלא הרישא כשמרקד בתרומה כדרך שמרקד בחולין מותר "להשליך", ואם עושה סולת מנופה בנפיות הרבה אז "לא ישליך" את השאר אלא יניחהו במקום מוצנע.

ופירושו, שאם עושה סולת מנופה בנפיות הרבה היינו אינו כדרך כל אדם אלא היינו דרך מפונקים, וכשעושה כדרך מפונקים על זאת אמרו "לא ישליך" את השאר אלא יניחהו במקום מוצנע, אבל כשעושה כדרך כל אדם על זאת כתב הרמב"ם "משליך" את המורסן. ופשטות דברי הרמב"ם היה משמע שאע"פ שיש מעט קמח במורסן, כיון שעושה כדרך כל אדם מותר להשליך השאר.

מדברי הרמב"ם אלו שמא משמע שכל מתקן מאכלו כדרך רוב בני אדם ולא כדרך מפונקים, ובתיקונו מאבד מעט תרומה, אין בזה איסור איבוד תרומה, אבל אם מתקן כדרך מפונקים, יש בזה איסור איבוד, ובזה אמרו לא ישליך את השאר אלא יניחהו במקום מוצנע.

קלא

ושמא מכאן אף לשיירי מאכל, כל שמייר כדרך רוב בני אדם ולא כדרך מפונקים, מותר להשליך את הנותר, אבל אם מתקן מאכלו או משייר כדרך מפונקים אז לא ישליך את השאר אלא יניחהו במקום מוצנע.

אבל הרמב"ם בפיה"מ שם כתב ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין ענינו שמותר לו שיכבד את התרומה וישליך מן הסובין מה שאינו ראוי לאכילה כמו שהוא עושה בחולין, עכ"ל. וכן כתב הרע"ב שם וז"ל ואין כאן משום מאבד תרומה כשמשליך מה שאינו ראוי לאכילה עכ"ל. מדבריהם משמע שמותר להשליך רק מה שאינו ראוי לאכילה אע"פ שהם שיירי תיקוני אכילה, ואין היתר לאבד שיירי מאכל אע"פ שנוהג בהם כדרכו.

ולא יקשה להאמור כאן שהרי מותר לקנב ירק ולקלוף ירקות, ולעולם יש מעט אוכל עם הקליפה, ובודאי שמחמת הקילוף נמצא שמקלקל את האוכל הדבוק לקליפה, ואין בזה איסור משום שמאבד בידים, לא יקשה כי זה הוי גרם איבוד שמותר כדאיתא בירושלמי פ"ט ה"א אין מחייבים אותו לשרש הקינרים בשביעית אבל משקף בעלים אם צמחו מוצאי שביעית מותר ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה מאליהן הן אבידין, עכ"ל הירושלמי.

ושמא אף אם אין היתר לאבד את הקמח המועט המעורב בסובין, עדיין אינו ראייה לדידן, כי שמא כל שהוא לצורך תשמישו הנאות אין איסור אם מאבד שיירי מאכל שנאבדים מחמת תשמישו, שהרי אסור לסלת כמה שהוא רוצה אבל מותר לסלת כדרכו ואף כדרך מפונקים ואע"פ שכשמסלת כדרך מפונקים ודאי נשאר אוכל בסובין כי אמרו להדיא לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע [כמו שנתבאר בסי' ד' אות ד'], וא"כ שמא כמו שלצורך אכילה מותר מה שאסור שלא לצורך, כך לצורך הדחת כליו יהא מותר איבוד שיירי מאכל ואף אם אסור לאבדם שלא לצורך.

אבל באמת אין זה דומה לנידון דידן, כיון שכל שמשמש כדרך [ואפילו כדרך מפונקים] נמצא שאינו חשוב למאבד, אלא חשוב למשתמש במה שראוי, וממילא

נשאר מעט אוכל מעורב בפסולת שאין דרך לאוכלו, ואין צד ללמוד שיהא מותר לאבד בידים כשהוא לצורך שימושו כדרכו.

עוד נכתב שם [במשפטי ארץ] לדון להתיר להשליך את הנותר ממה שמשמע בדברי הרמב"ם בהל' תרומות פט"ו הי"ט שמה שנשאר במגורה פקע ממנו שם תרומה וכפי שהביא הכ"מ שם מתשובת הרמב"ם.

יל"ע כי בתשובת הרמב"ם שהביא הכ"מ לא כתב שהנשאר פקע ממנו שם תרומה, כי אפשר שכוונתו שמתבטל הנשאר וכמו שפירש הרשב"א בתש" סי' רכ"ב את דברי הרמב"ם [מובאים דבריו בהגרע"א על הרמב"ם בהל' תרומות פי"א הי"ד].

אלא שעוד כתב הרמב"ם בתשובה שם וזה לשונו ואין הצחצוחין הנשארים מדמעין עכ"ל, דמשמע שראויים לדמע, דהיינו כשאין שיעור לבטלם [לשון זו נראה שלא היתה בפני הרשב"א]. אבל זו ראייה רק שאין בכדי ביטול דרבנן, דהיינו שאין לבטלם במאה, אבל ביטול דאורייתא דהיינו חד בתרי יש, וסבר שבתרומה לא החמירו רבנן בשיירים כשיש ביטול דאורייתא, וזה מקולי תרומה.

נוסף לזה ששאר ראשונים לא פירשו כך את המשנה שם וכפי שהביא שם את דברי הראשונים בב"ב פ"ז אלא פירשו שהותר לבטל לכתחילה ולא הטריחו ללקט את המעט שנשאר. וגם הרמב"ם כתב זאת בתרומה, ואפשר שמן הסברא אפשר לדמות שביעית לתרומה לענין זה כיון ששניהם בזמן הזה מדרבנן, אבל לא כתב זאת אלא בתרומה.

ובעיקר מה שפירש בערוך השולחן העתיד את דברי הרמב"ם שם שהנשאר במגורה פקע ממנו שם תרומה, יל"ע כי א"כ למה הרכינה ומיצה הרי זו תרומה, כי אחר שנעשה חולין איך יחזור ויעשה שוב תרומה.

ו. סחיטת תפוז בשביעית

(א) בדין טרימא ובדין הממחה את האוכל למשקה. (ב) בדימוי סחיטת תפוז למיחוי ולפוידלא. (ג) לבאר שלטעמו הראשון של החזו"א מותר לסחוט אף בהקפדה שלא

קלג

יכנס מבשר הפרי למשקה. ד) בדעת הרא"ש בפירות שדרכם בסחיטה. ה) עיון בדברי החזו"א בהיתר סחיטת התפוז. ו) דעת המרדכי בדין משקים היוצאים. ז) אם יש לחוש לאיבוד אוכלים בשארית סחיטת התפוז.

א. בדין טרימא ובדין הממחה את האוכל למשקה

בחזו"א סי' כ"ה ס"ק ל"ב כתב להתיר את סחיטת התפוז בשביעית, וכתב שני טעמים לזה, האחד משום שסחיטתו אינה כמשקים היוצאים אלא הוא מיחוי הפרי, והשני משום שדרכו בכך.

בטעם הראשון כתב שמשקה התפוז אינו כיוצא משאר פירות, משום שממחה את כל גוף הפרי לתוך המשקה ואינו כיוצא שמפריד את המשקה מתוך האוכל, וכתב שדין זיעא שנאמר במשקה היוצא מן הפרי אינו אלא במפריד את המשקה מן האוכל ולא בממחה את האוכל למשקה, ודימה זאת לטרימא שנחלקו בו הפוסקים בשו"ע או"ח סי' ר"ב ס"ז, וכתב [בד"ה אמנם נראה] שמחלוקת הפוסקים לענין ברכה בטרימא תלוי בשני תירוצי התוספות בחולין ק"כ ב' [ד"ה היכא] דלדעת הר"ש בתוס' שם אין דין הממחה כדין משקה היוצא ודוקא באלו שנאמר בהם אכילה היינו אומרים שהממחה אינו כגוף הפרי ובהם הוצרכו לרבות שהממחה הוא כגופו קיים, ועפ"ז לענין ברכה ולענין שביעית הממחה הוא כגופו קיים [זה לשון התוס' שם, וה"ר שמואל היה אומר דגבי חלב שהממחה אי לא הוה כתיב ביה אכילה הוה מחייבין כיון שהוא גוף החלב וכן החמץ אלא שנמוח אבל משקה היוצא מכלאים אפילו לא כתיב בהו אכילה כמאן דכתיב בהו דמי שאין זה גוף הפרי עכ"ל], ולפירוש קמא בתוס' שם כל מיחוי הוא כמשקה היוצא והוא זיעא. וכתב שלענין הלכה כתב המ"ב שם דנקטינן דאף נתרסק לגמרי למשקה מברך בפ"ע וא"כ נקטינן כדעת ר"ש שבתוס' שם שבנימוח למשקה הוא כעיקר הפרי לענין ברכה ולענין שביעית. ועפ"ז כתב שסחיטת תפוז הוא כפרי שנימוח ולא כמשקה היוצא מן הפרי כיון שכולו משקה ואין בשר שנפרד מן המשקה.

אלא שבמה שדימה זאת לטרימא לכאור' צל"ע, כי כל הראשונים פירשו שטרימא היינו בנתרסק אבל לא בנתרסק ונימוח למשקה, כי הרמב"ם שהוא המקור לדברי הב"י באו"ח ס"ס ר"ד שגם בנתרסק לגמרי מברך בפה"ע דבריו במיעכן ועשאן לעיסה ולא בעשאן למשקה, ומקורו השני של הב"י הוא ממחלוקת הטור וחבריו במורבא המרוקח בדבש, וג"כ דבריהם כשנתרסקו לגמרי ולא נימוחו להיותם למשקה, וא"כ לענין פירות שנימוחו ונעשו למשקה אין כל ראייה שלא סברו כתירוץ הראשון שבתוס' בחולין ק"ך ב' שבנימוחו למשקה הוי כמשקה היוצא והוי זיעא, וא"כ לכאור' אין כל ראייה מפסק ההלכה בטרימא [שעיקר הדין שריסוק לא חשוב שינוי] לענין פסק ההלכה במחלוקת שני תירוצי התוס' הנזכרים בנימוחו ונעשו למשקה.

אלא כונת החזו"א שהראיה מפסק ההלכה בטרימא אינו מדברי הרמב"ם והב"י אלא מדברי הרמ"א שם שכתב שפוידלא עיקר הדין לברך עליו בפה"ע, ופוידל"א היינו גודגדניות שנימוחו, ובזה כתב הרמ"א שעיקר הדין לברך עליו בפה"ע, ואע"פ שלא רק נתרסקו אלא אף נימוחו.

ואמת שא"כ בדברי הרמ"א צל"ע, דמנין כתב שאף בנימוחו עיקר הדין לברך עליו בפה"ע, כי ראית הב"י לחלוק על תה"ד שבנתרסקו מברך בפה"ע היינו מדברי הרמב"ם והטור, ודברי הרמב"ם והטור היינו בנתרסקו כשלא נימוחו למשקה, אבל בנימוחו למשקה ישנו טעם נוסף לברך עליו שהכל משום דעת התוס' בחולין ק"ך ב' בתירוץ קמא שנימוחו הוו כמשקים היוצאים, ולזה אין ראייה מדברי הרמב"ם והטור שאף בנימוחו מברך בפה"ע, וא"כ מינין כתב שעיקר הדין שפוידל"א מברכים עליו בפה"ע.

ולו"ד החזו"א ניתן היה לפרש בדברי הרמ"א שפוידלא היינו גודגדניות שנימוחו ונשארו קפויים ועבים ולא נעשו למשקה, אבל בנעשו למשקה לא דיבר, כיון שפלוגתא היא בתוס' הנזכר ובזה לא הוכרע כמי מהם עיקר. [גם המהרי"ק שדיבר

קלה

בענבים שנימוחו כתב ונעשו עבים דלכאור' משמע דהיינו שנימוחו אבל לא נעשו למשקה אלא נעשו עבים].

אבל סיעתא רבה לדברי החזו"א מדברי הרמב"ן בחי' לחולין לדרך ק"כ ב' [שנדפס לראשונה בשנת תשט"ו שנה לאחר הסתלקות החזו"א], שבסוף דבריו שם כתב שבטבל וחדש ושביעית וכלאיים אין סופגין את הארבעים על משקה שלהם משום דזיעה נינהו וכתב וז"ל והיינו דאמרינן בפרק כיצד בדבש תמרים שהכל דזיעה הוא ובטרימא בפה"ע וטרימא היינו תמרים שחוקין וגומעין אותן עכ"ל, וכתב עוד דמוכח בסוגיא בפסחים שבתמרים גופן שגמען חייב, כלומר דהיינו טרימא וטרימא שגמען חייב, מבואר שסבר שחלוקים פירות שנימוחו ממשקים היוצאים מן הפירות, ופירות שנימוחו אינם זיעה, והיינו כדעת הר"ש בתוס' הנזכר, וכן דעתו שטרימא היינו פירות שחוקים שנימוחו עד שגומעים אותם. ואפשר שמצטרפת דעתו להכריע כתירוץ הר"ש בתוס' שם.

ב. בדימוי סחיטת תפוז למיחוי ולפודלא

ובביאור דברי החזו"א שסחיטת התפוז דומה למיחוי ולפודלא ולא למשקים היוצאים, משמע מדבריו דהיינו משום שמשקים היוצאים היינו כשיוצאים המשקים ונפרדים מן האוכל, אבל בתפוז נפרדים המשקים מפסולת ולא מאוכל, כי בתפוז יש רק משקה וקליפים ואין כל אוכל אחר, ועל כן הוצאת המשקה היא הפרדת משקה מפסולת וזה אינו משקים היוצאים, כי כל האוכל שבתפוז היינו המשקה הכנוס בקליפות ובסחיטתו הופך כל האוכל שבו למשקה ואינו מפריד את המשקה מאוכל, אלא היינו כמיחוי. כתב זאת בד"ה אמנם וזה לשונו אבל אם ממסמס את כל הפירי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו ריסוק כל הפירי והיינו טרימא עכ"ל, וכן כתב בד"ה מן האמור וזה לשונו דסחיטת תפוז שמערין כל האוכל לתוך הכוס ואינו נשאר רק הפסולת הדעת נוטה שיש לו דין ריסוק של פודלא עכ"ל, והיינו שהקליפות הם פסולת והם קרומין ואינם בשר הפרי, ועל כן הפרשת המשקה

מן הקליפות אינו חשוב כמשקים היוצאים, כיון שלא פירש המשקה מאוכל, אלא כל האוכל שבתפוז הוא המשקה הכנוס בתוך הקליפים, וע"י הסחיטה הפך האוכל למשקה, ועל כן היינו כמיחוי ואינו כמשקים היוצאים.

בחזו"א שם עוד כתב [בד"ה אמנם] ובתפוז לעולם הנאת אכילתו היא כעין שתיה ולא מיקרי משנה מברייטו. ועל פי לשון זאת הוסיף החזו"א תוספת לטעם זה, שבתפוז המשקה עצמו הוא הפרי כי אין בו אלא משקה וקליפות, ועל כן סחיטתו הוי כמיחוי בלבד מאוכל למשקה. ועל פי תוספת זאת יהא מיושב החזו"א מדין ברכת הסוכר לדעת הרמב"ם וכמו שנכתב לקמן אות ה'.

ג. לבאר שלטעמו הראשון של החזו"א מותר לסחוט אף בהקפדה שלא יכנס מבשר הפרי למשקה

שמעתי י"א שלדעת החזו"א אין מותר לסחוט תפוז אלא אם מכניס בתוך המשקה גם מבשר הפרי, נראה שפירשו כך את לשון החזו"א שכתב זה לשונו נראה דלא חשיב יוצא מהן אלא בנשמר במלאכתו שלא יכנס כל גוף הפרי לתוך המשקה וכן הוא דריכת ענבים בגת וזיתים בבד שאינו ממסמס גוף הפרי אלא כובש את הציבור של ענבים כדי שיצא הצלול אבל אם ממסמס את כל הפרי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו ריסוק כל הפרי עכ"ל.

נראה שפירושם בדברי החזו"א הוא טעות גמורה, כי עפ"ז אין חילוק בין התפוז לבין סחיטת שאר פירות אלא כל שלא נשמר מלהכניס את בשר הפרי מותר. והלא מדברי החזו"א מבואר שכתב לחלק ששונה התפוז משאר פירות.

אלא ביאור דברי החזו"א שבשאר פירות יוצא המשקה מתוך אוכל, וזה חשיב יוצא, אבל בתפוז אין בו אלא משקה וקליפות, והקרומים היינו קליפות והיינו פסולת, ואין אוכל בתפוז אלא המשקה הכנוס בקרומים, וזה מה שכתב החזו"א וז"ל אבל אם ממסמס את כל הפרי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו

קלז

ריסוק כל הפרי עכ"ל, כיון שכל הפרי של התפוז היינו המשקה הכנוס בקרומים, וסחיטתו אינה הוצאת המשקה מאוכל אלא הפיכת האוכל למשקה.

וכן זה ביאור מה שכתב שם [ד"ה מן האמור] וז"ל דסחיטת תפוז הנהוג שמעריץ כל האוכל לתוך הכוס ואינו נשאר רק הפסולת היינו ריסוק של פוידלא עכ"ל, כל האוכל היינו כל המשקה הכנוס בקרומים, והפסולת הנשאר היינו הקרומים, וא"כ אף שמשקה התפוז צלול כולו בלא פסולת לדברי החזו"א מותר.

וכן זהו מה שכתב החזו"א [בד"ה אמנם] וז"ל ובתפוז לעולם הנאת אכילתו היא כעין שתיה ולא מיקרי משנה מברייתו עכ"ל, אין זה טעם חדש שכתבו באגב, אלא זהו הטעם הראשון, שכל האוכל שבתפוז הוא כעין שתיה, ועל כן לא מיקרי משנה מברייתו.

גם לא הבנתי כונתם, מהו בשר הפרי בתפוז, כי להדיא כתב החזו"א אבל אם ממסמס את כל הפירי לתוך הקערה ולא נשארו רק הקרומין היינו ריסוק כל הפרי עכ"ל, וא"כ הקרומים נשארים ואינם מתערבים במשקה, והלא בתפוז אין בשר מלבד המשקה הכנוס בקרומים והקרומים.

ד. בדעת הרא"ש בפירות שדרכם בסחיטה

בטעם השני להיתר סחיטת התפוז כתב החזו"א שהרשב"א כתב שבדרכו למסחטינהו חשיב משקה [וכעין זאת כתב בתר"י שכתב שמיא דתמרי ושאר מי פירות אשתנו לגריעותא ומיא דשלקי אשתנו לעילויא], והרא"ש שלא כתב כן י"ל שאף הרא"ש מודה להרשב"א אם כל דעתו על המשקים ולא על הירק. ובזה בתשובת הרא"ש בכלל ד' אות י"ד כתב להיפך, שכתב שאם כל דעתו על המשקין אין אומרים שהמים נמשכים אחר הירקות.

אבל אפשר שלא יקשה מדברי הרא"ש בתשובה על דברי החזו"א, כי בלאו הכי אין דעתו של הרא"ש בתשובה שם כדעתו בהלכותיו, כי על פי דבריו בתשובה יש טעם אחר לחלק בין מיא דשלקי למי סחיטת פירות, שדוקא במיא דשלקי י"ל

שנמשכים המים אחר הירקות כי הבישול מחבר את המים אל הירקות אבל במי סחיטתם אין לומר כן כי סחיטת מפרידתם מן הפירות ואין לומר בזה שנמשכים מימיהם אחר הפירות.

ועוד מוכח לא כך ממיא דשיבתא שאמרו בגמ' ברכות ל"ח א' דכיון דלטעמא עביד מברכים על מימיהם בפה"א, ואע"פ שאין הבישול עבור השבת כלל שהרי משנתנה טעם בקדירה אינה מטמאת טומאת אוכלין כיון שאינה ראויה לאכילה לאחר הבישול, וגם בזה נחלק הרא"ש על הרשב"א. [אלא שמשם קשה ג"כ על דברי הרא"ש בתשובה הנזכרת, שהרי משם מוכח דאע"פ שכל דעתו על המשקים ולא על הירקות מברכים על מימיהם בפה"א].

והיה מקום לישב לדברי הרא"ש שלא סבר כדעת רש"י אלא סבר שהשבת גם לאחר שנתנה טעם בקדירה עדיין ראויה לאכילה, ומה שאינה מטמאה טו"א היינו משום שאחר שנתנה כתבלין לנתינת טעם בקדירה נעשתה לתבלין ולא לכמך. אבל גם זה אינו מישב, כי אם השבת אחר שנתנה טעם עשויה לאכילה א"כ לא נעשתה לתבלין. וכן שהרא"ש עצמו בעוקצין פ"ג מ"ד פירש בבאור משנ' זאת שהשבת משנתנה טעם בקדירה נעשתה עץ בעלמא.

וכן קשה משם על הדין שכתב במ"ב סי' ר"ה סק"י שכתב שאם בישל הירקות לצורך מימיהן לבד לשתות אותן אין מברך עליהן אלא שהכל.

אלא שאם לא כדברי החזו"א אלו יקשה מה שהביא החזו"א ראייה לדבריו שכתב תדע שהרי בסוכה ס"ל להטור בפה"ע משום שזה עיקר פריו ולא חשבינן ליה זיע. ומלבד זאת יקשה מגמרא ערוכה בשבת קמ"ד ב' שאמרו שבמשקה שרובא דעלמא סוחטים הוי כיון ושמן. ומשמע שהנדון שם לענין דאורייתא שהרי דימו זאת לדברי ר"א במקיים קוצים בכרם, ואילו היה הנדון לענין גזירות דרבנן מה הראיה מקוצים בכרם שכך גם יהא איסור דרבנן בשבת, אלא משמע שגם בקוצים בכרם וגם

קלט

בסחיטת פירות אזלינן מדאורייתא בתר מנהג המקומות. [אבל תירוצ' הגמ' השני שם דאחשביניהו היינו מדרבנן כמש"כ הרמב"ם בהל' שבת פכ"א הי"ב].
ושמא מחמת כך י"ל שודאי מודה הרא"ש שבדבר שיהא בו בזמן מן הזמנים או באחד המקומות דרכו בסחיטה שיהא עליו שם משקה גמור לכל דבר וגם לברכת בפה"ע, ולא אמר הרא"ש אלא בפירות שאין דרכם בכך שמכיון שאין להם טעם הפרי אין מברכים עליהם בפה"ע, ובמיא דשלקי פירש הרא"ש שחשוב כמי שאין דרכו בכך, דאע"פ שודאי דרך הירקות ההם לבשלם, אבל אין זה עבור המים כמש"כ בתשובה כלל ד' סי"ד, על כן לענין המים חשוב כמי שאין דרכו בכך. ובמיא דשלקי שאין דרכו בכך בזה אמר דכיון שטעם הירקות נכנס במים הוי כעיקר ועל כן אע"פ שאין דרכו בכך חשוב כמו עיקר הפרי, וכמו שבפרי שלא השתנה ואוכלו באופן שאין דרכו בכך שודאי אינו מפסיד ברכתו, כך הוא במיא דשלקי שיש בו טעם כעיקר, שחשוב כמי שלא נשתנה ועל כן אע"פ שאין דרכו בכך מברך בפה"ע. וכך ג"כ כתב בטור וכן בשו"ע סי' ר"ב סי"י וסי"א את דברי הרא"ש בפירות שאינם טובים מבושלים.

שו"ר שמוכח בדעת הרא"ש שדבריו בפירות שדרכם בשליקה ובהם אמר שנכנס טעם הפירות במים ומברך בפה"ע ואין כך במי סחיטת הפירות, מוכח כך מדהקשה שם בסי' י"ב בשכר שעורין אמאי מברכין שהכל והלא השעורים עיקר ומשתני לעילויא, משמע שאם לא שהיה משתני לעילויא לא הוה קשיא ליה, שאם אינו לעילויא אין מברכים על מי שליקתם בפה"א ואע"פ שנכנס טעם השעורים במים. וא"כ מוכרח שאף באישתני לעילויא במי סחיטת פירות אין מברכים בפה"ע.
ולדעת האחרונים שהביאם במ"ב סי' ר"ה ס"ק י"ד שכתבו שדעת הרא"ש שאפילו בפירות שדרכם למסחטיניהו ג"כ ברכתן שהכל, יש לישיב את דברי הטור שכתב בסוכר דכיון שעיקר נטיעתם על דעת הדבש מברכים עליו בפה"ע, שהוסיף שם הטור שאלו הקנים אינם ראויים לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש, וי"ל לדעתו

שבפירות הראויים לאכילה לא יהני אף אם יהא עיקר נטיעתם על דעת מימיהם, וכן לא יהני אם יהא דרכם גם באכילה וגם בשתיה, והיינו משום שכשאינן ראויים לאכילה יש לדמותו לקטפא דגוזא באילן שאינו עושה פירות שבזה בגמ' בנדה ח' ב' אמרו שכו"ע מודו דקטפו זהו פרי. [אבל עדיין לא יישוב משבת קמ"ד ב' שאמרו שבמשקה שרובא דעלמא סוחטים הוי כיון ושמין].

ה. עיון בדברי החזו"א בהיתר סחיטת התפוז

וצל"ע לדברי החזו"א בדין סחיטת התפוז מדין ברכת הסוכר לדעת הרמב"ם, שכתב הרמב"ם ולא יהא דבש אלו הקנים גדול מדבש תמרים, ויש לעי' שהרי קנים אלו יש בהם אוכל ופסולת ואין בהם בשר הפרי מלבד הסוכר הנסחט, וא"כ יקשה לטעם הראשון שכתב החזו"א שכל שמערין כל האוכל לתוך הכוס ולא נשאר אלא הפסולת יש לו דין של ריסוק ואינו חשוב לשינוי, וכן יקשה על הטעם השני שהתיר משום שדרכו בכך, דהלא בסוכר ודאי שדרכו בכך.

ועל פי מש"כ בחזו"א בסוף דבריו שבתפוז לעולם אכילתו היא דרך שתיה, עפ"ז לטעם הראשון י"ל שלא אמר החזו"א אלא בפרי כזה שגם קודם סחיטתו פריז הוא משקה, אבל בסוכר קודם סחיטתו הסוכר הוא נוקשה ואינו משקה.

ו. דעת המרדכי בדין משקים היוצאים

ויש לידע שיש דעה נוספת בחילוק בין משקים היוצאים לבין מיא דשלקי, והיא דעת המרדכי שכתב במיא דשלקי דוקא בירקות שהמשקה היוצא ממנו לטבול בו קאי וחשיב מאכל כמקודם וכתב שכך הוא ג"כ במי סחיטת פירות, ופירושו שאם אוכלו בטיבול אמנם אין מברכים עליו כלל, אלא מיירי כשעשוי לטבול אבל נמלך ושתה ממנו. ובמ"א סי' ר"ה סק"ו משמע שצידד כדבריו ועוד כתב שכדבריו משמע בתוס' ל"ח, ור"ל בתוס' ל"ח א' ד"ה דאי דובשא שכתבו באחד הטעמים שאין מברכים על שכר במ"מ ועוד בשתיה אומר שהכל. [ושמא מהתוס' יש לדחות

קמא

שדבריהם דוקא לענין כשעיקרו המים ולא הדגן, ואילו לא היה מחמשת המינים פשיטא היה שברכתם שהכל כיון שעיקרם המים, ובחמשת המינים הוקשה להם מדאמרינן כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו במ"מ, ולזה אמרו שבשתיה אין מעלה זאת של חמשת המינים].

וכן הגר"א בסי' ר"ב בסוף סע' ד' פירש את דברי הרמ"א שעל אניגרון מברך שהכל כיון דלשתיה מברך שהכל כמ"ש תוס' ל"ח א' סד"ה האי ובד"ה יהא, משמע שכתב זאת ע"פ דברי המרדכי שאף בירקות כל שהוא לשתיה מברך שהכל.

ז. אם יש לחוש לאיבוד אוכלים בשארית סחיטת התפוז

עוד יש לדון בהיתר סחיטת התפוז, כי אף אם הוי מיחוי ולא משקים היוצאים, אבל ע"י הסחיטה נשאר משקה המתערב בקרומים שהם פסולת ונמצא מפסיד אוכלים [דהיינו את אותו המשקה המתערב בקרומים].

וכבר נכתב לעיל סי' ד' אות ה' ואות י' שמותר לסלת דהיינו לנפות באופן שנותר קמח בתוך הסובין אם עושה כדרך מפונקים, אבל אם מסלת יותר מדרך המפונקים אסור אלא א"כ בימי רעבון שנמצא אוכלים לסובין. ועפ"ז הוא הדין לסחיטת התפוז ושאר הפירות הדומים לו, כי אף אם מותר אף בלא שדרכו בכך משום שסחיטתו אינה כמשקים היוצאים אלא כמיחוי, עדיין יהא אסור משום שנמצא מאבד אוכלין, וא"כ אם סוחט פירות הדומים לתפוז אף שאין רוב בני אדם סוחטים כמותם אבל דרך מפונקים לסחוט כמותם יהא מותר כמו שמותר לסלת כדרך מפונקים אע"פ שמאבד אוכלין [ולא יאבד את הנשאר כמו שאמרו במסלת במשנה בתרומות פי"א מ"ה המסלת וכו' לא יאבד את הנשאר אלא יניחנו במקום המוצנע], אבל לסחוט דבר שאף אין דרך מפונקים לסחוט כמותו יהא אסור משום איבוד אוכלין.

וכל זה על פי הצד של החזו"א שמותר לסחוט את התפוז משום דהוי כמיחוי וגם בלא שדרכו בכך, אבל על פי הצד שמותר משום שדרכו בכך, בודאי שכשדרכו בכך אין בזה איסור משום איבוד אוכלים כמו שמותר לסלת.

ז. איזהו רובא דעלמא לענין סחיטה וריסוק

פירות שביעית

(א) אם צריך רוב פירות לסחיטה או רוב בני אדם סוחטים. (ב) אם צריך ניחותא של האוכל או של בעל הפירות. (ג) בנהוג בחד אתרא.

א. אם צריך רוב פירות לסחיטה או רוב בני אדם סוחטים

החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה ויש לעי'] הסתפק אם לחשיבות משקה צריך רוב תשמישו או רוב בני אדם משמשים למשקה, וכתב ואפשר דכל שרוב ב"א ניחא להו במשקין כמו בפירי מקרי עומד לסחיטה, ובסוף הסימן [בד"ה עוד יש לומר] כתב רק כצד אחרון זה שכשרוב בני אדם יהבי חביבותם על המשקה ונהנין בה כהפירי לא גריעי היוצא מהפירי. ועוד כתב שם [ד"ה ואף אם] וז"ל דלדעת רשב"א דכל שרוב משמשינן אותו להוציא המשקין חשיב פירי מותר לסחוט המיוחדין לכך אף בתרומה ושביעית.

וכבר דן בזה בבה"ל בסי' ר"ב [בד"ה על אותם המים, ושם דן לענין מיא דשלקי, אבל שוה דין מיא דשלקי לדין מי סחיטתם, כי הנדון על פי דעת הרשב"א והרשב"א כתב שדין אחד לשניהם] ששם התקשה הבה"ל בדברי הטור ובדברי השו"ע שכתבו שנחלק הרשב"א על דברי הרא"ש שסבר הרשב"א שמברכים על מי בישול שהכל, וא"כ דברי הטור ודברי השו"ע בפירות שאין דרכם בבישול. וקשה שאם אין דרכם בבישול א"כ אף לרא"ש אי אפשר שיברכו על מיא דשלקי בפה"א כי אף על הירקות עצמם אין מברכים בפה"א. ותירץ שדברי הטור והשו"ע בפירות שטובים ג"כ מבושלים, ועל כן לדעת הרא"ש מברך על מימיהם בפה"א, אבל לדעת הרשב"א לענין שיברכו על מימיהם בפה"א צריך שיהא רובם לבישול, ובאלו שדיבר הטור וכן בשו"ע סע' י' הם באלו שדרכם גם בבישול אבל אין רובם לבישול.

קמג

וצ"ע בדברי הבה"ל כי להדיא לא כך בדברי הרשב"א בחידושו לברכות לדף ל"ח ב' ד"ה אמר ר"נ ב"י, שכתב וז"ל וכללא דכאיל ר"פ מיא דכלהו שלקי ככלהו שלקי לאו כללא הוא לכולהו ירקות שתהא ברכת שליכתן כמותן אלא משום דכלהו לא מפגמי בשליכתן אלא תומי וכרתי הוא דקאמר הכין עכ"ל, מבואר שכתב שבכל הירקות שאינם נפגמים בשליכתן אמרינן מיא דשלקי כשלקי ולא מפגמי בשליכתן אלא תומי וכרתי, וכן מבואר בהמשך דבריו שם יעוי"ש, ותומי וכרתי הם הירקות שאמרו עליהם בגמרא ברכות ל"ח ב' שהם נפגמים בשליכתם.

מבואר מכל זאת שבמיא דשלקי על מנת שיברכו על מימיהם כהם די שיהא דרכם בבישול בדיוק כמו דין הירקות המבושלים ורק בירקות שאין דרכם בבישול כמו תומי וכרתי בהם אין מברכים על מימיהם כהם.

וקודם זאת [בד"ה ואני אומר] כתב הרשב"א שכל שראוי בחיותו ובשליכתו מברכים עליו בשליכתו בפה"א דבמילתיה קאי [ואינו דוקא כשרובו בבישול].

ושמא עוד יש להביא ראיה מזאת שהסייעתא העיקרית לדברי הרשב"א שסחיטת פירות כשדרכם בכך חשוב משקה מגמ' היינו משבת קמ"ד ב' [יעויין לעיל סי' ו' אות ד'] ושם אמרו דאזלינן בתר מנהג רובא דעלמא, ולא משמע שצריך שאותם סוחטים שיהא עבורם רוב אכילתן בכך, כי אמרו דשל בית מנשיא בן מנחם היו סוחטים ברימונים, ומשמע שג"כ סוחטים אבל לא שרוב אכילתם בכך.

ובבה"ל כתב וראיה ברורה לדבר דהרי תפוחים איתא בסי"ב דטובים לאכול בין חיים בין מבושלים ואפ"ה כתב הרשב"א לענין מימיהם דמברכים שהכל משום דדרכן ליאכל חיים ולא לישלק. ולכאור' זו אינה ראיה, כי ידוע שיש מיני תפוחים רבים, יש שדרכם ליאכל רק חיים, ויש שרק מבושלים, ויש שבין חיים ובין מבושלים [ועויין במ"ב סי' ר"ב ס"ק ס"ב], ומסתבר שהתפוחים שהיו במקומו של הרשב"א הם לא אותם תפוחים שעליהם דיבר בשו"ע שם ובתוס' ל"ח ב' [ד"ה משכחת], וכן הרשב"א [בסוף ד"ה אר"נ ב"י] כתב ולענין פרי העץ הנשלק כחבושים ואגסים ולא כתב תפוחים.

ועוד דהא להדיא כתב שם הרשב"א שדרכם של התפוחים ליאכל חיים ולא מבושלים, וא"כ זה אינו כדברי הבה"ל שפירש בו שדרכם להאכל אף מבושלים אלא שאין רובם לבישול, אלא אין דרכם להאכל מבושלים.

אלא שעל כן חוזרת קושית הבה"ל על דברי הטור ועל דברי השו"ע שכתבו שנחלק הרשב"א על דברי הרא"ש שסבר הרשב"א שמברכים על מי בישול שהכל, וא"כ דברי הטור ודברי השו"ע בפירות שאין דרכם בבישול. וקשה שאם אין דרכם בבישול א"כ אף לרא"ש אי אפשר שיברכו על מיא דשלקי בפה"א כי אף על הירקות עצמם אין מברכים בפה"א, וצ"ע.

ואילו היה כדברי הבה"ל הנזכר א"כ אף בסחיטת פירות לדעת הרשב"א מברכים בפה"ע דוקא כשרובם לכך, כי שוה לדעת הרשב"א מיא דשלקי לסחיטת פירות, אבל כיון שמפורש שאין כן דעת הרשב"א אלא דעתו שכל שראוי ג"כ כשהוא שלוק הוו מי שליקתו כמותו ומברכים עליהם בפה"א א"כ אף לענין סחיטת פירות הוי כמי בישול שכל שדרכם ג"כ לסוחטם מברכים עליהם בפה"ע.

והדקדוק שרמז בבה"ל מדכתב הרשב"א שסחיטת פירות לא דמיא למיא דשלקי ומיא דשיבתא דהנהו כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליפה מי שליקתן כמותן וכו', דאולי משמע דסבר שצריך שיהא רוב אכילתן בכך. אבל בהמשך דבריו כתב הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטיה אלא למיכלי' בעיניה בהנהו לא אמרינן שיהא מימיהן כהן, דמשמע שאם דרכיה למיסחטיה אמרינן שיהא מימיהן כהן ואין צריך שיהא דוקא רוב אכילתן בכך. ועל פי מה שנתבאר מדברי הרשב"א לדף ל"ח ב' מוכרח שעיקר הוא שצריך דרכיה למיסחטיה ומש"כ רוב אכילתן אין זה בדוקא, וכמו שאמרו שטובים מבושלים מחיים מברך על המבושלים בפה"ע ואינו בדוקא כי גם כשטובים בין חיים ובין מבושלים מברך בפה"ע.

קמה

וכן לענין דרכיה למישלקי כתב הרא"ש דאזלינן בתר רוב בני אדם, וכך כתבו האחרונים שכתבם בשעה"צ סי' ר"ה סק"ב דאזלינן בתר רוב בני אדם שאוכלים ג"כ בענין זה ולא בתר רוב אכילת הפרי.

ובמ"ב סי' ר"ב ס"ק מ"ד כתב כעין זאת גם לענין פירות שנתרסקו שאם רוב דרך אכילת אותם פירות הוא ע"י ריסוק לכו"ע לא נשתנית ברכתו, ועל כרחק שהמ"ב לטעמיה כאן לענין הנסחטים, כי ריסוק הוא שינוי פחות מסחיטה, אבל ע"פ מאי דמפורש ברשב"א לדף ל"ח ב' שכל שדרכו בסחיטה ואע"פ שאין רובו לסחיטה לא נשתנית ברכתו, א"כ כ"ש לנתרסק שהוא פחות שינוי מהנסחטים שכל שדרכו בכך לא נשתנית ברכתו ואע"פ שאין רובו לכך.

וכן לשון תה"ד סי' כ"ט זה לשונו וההיא דהומלתא וכו' וי"ל דהטעם משום דאורחיהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים מש"ה חשיבין קיימי במילתיהו משא"כ בדבר אחר שאין דרכו להיות תדיר מעוך ומרוסק עכ"ל.

פתח תה"ד באורחיהו בהכי וסיים שצריך להיות תדיר מעוך ומרוסק. אבל רוב לא כתב.

והח"א שהביאו המ"ב כתב [בכלל נ"א אות י'] פתח בלשון ואם רוב דרך אכילת אותן פירות הוא ע"י ריסוק מברך לכתחילה ברכתו הראויה, וסיים ולכן המאכל וכו' כיון שדרכן בכך מברך בפה"א, וא"כ סיים שדי שדרכן בכך.

וכן הגר"ז שהביאו המ"ב שם [בסי' ר"ב סי"ז] כתב שאם דרכם לאכול כשנימוחו לא נשתנית ברכתם.

ב. אם צריך ניחותא או של בעל הפירות

ומהגמ' הנזכרת בשבת קמ"ד ב' ג"כ יש להביא ראיה שאף אם יהא ניחא לרוב העולם במימיהן כהן אינו חשוב משקה, כי אמרו בגמ' שם בתמיהה ושל בית מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא דמשמע שאם באמת יהא רוב בני אדם כשל בית מנשיא בן מנחם היה חשוב משקה, ובתוס' צ"ב ב' אמרו שאמת שלכל העולם אם היה להם

רימונים הרבה היו סוחטים, וא"כ מוכח שלענין ניותא לאינשי במימיהן כהן הוו של בית מנשיא בן מנחם ככל העולם, אלא ששל בית מנשיא בן מנחם להם אין קפידא על פירותיהם שלא לסוחטם מה שאין כן לכל העולם שיש להם רק מעט ולא הרבה ועל כן מקפידים הם שלא לסוחטם. וא"כ משמע שעל מנת להחשיב מי סחית פירות למשקה צריך שיהא פרי שלרוב בני אדם לא יהא קפידא מלסחוט את פירותיהם.

וכך היה נראה ג"כ מסברא גם בלא ראיא זאת, ואף נראה שלזה כונת החזו"א במש"כ שכשרוב בני אדם יהבי חביבותם על המשקה ונהנין בה כהפירי לא גריעי היוצא מהפירי, שאין הכונה שכל שניחא למי שיתנו לו במתנה מי סחיתא שישתהו ברצון, כי ודאי רוב בני אדם אם יקבלו במתנה מי פירות סחטים שיהא להם ניותא וישתהו ברצון וכאותו רצון אילו היו נותנים להם פרי, אלא כונתו דוקא למי שניחא לו בפרי שלו שיתנו לו סחוט כמו בפרי עצמו. כי כפי שענינו רואות הטעם שרוב בני אדם לא ניחא להו במשקים של שאר פירות אין זה משום שטעמם אינו ערב להם ואינם שמחים בו, אלא זה משום שבסחיתא הולך רוב הפרי לאיבוד ורק מעט ממנו הופך למשקה, ועל כן רוב בני אדם לא ניחא להם לסחוט את פריים.

ועפ"ז אפשר שיש מינים של תפוזים שרוב בני אדם לא ניחא להם שיסחטו את פירותיהם, כי חשוב להם כאיבוד אם סוחטים למשקה מין המשובח לאכילה. [ואין אומרים שכל מין תפוז אחד הוא כשם שאין אומרים במיני התפוחים שכל מין תפוח אחד הוא, יעויין במ"ב סי' ר"ב ס"ק ס"ב].

וכן מסתבר שכך הדין ג"כ לענין פירות הטובים ג"כ מבושלים, שאין הולכים בזה אחר רצון בני אדם המקבלים פירות מבושלים אם ניחא להם במבושל כמו בחי, אלא הולכים אחר בעה"ב אם רצונם של בעלי בתים שיבשלו את פריים. כי המקבל ניחא ליה בכל שערב לו, אבל בעה"ב בפירות רבים רואה במבושל שהוא טוב פחות מחי ולא ניחא ליה שיבשלו את פירותיו. ואם יש לו הרבה או שהם בזול ניחא ליה.

קמז

וכן בפירות שדרכם בבישול ויש שניחא להו ג"כ לאוכלם חיים, מסתבר דאזלינן אחר בעלי הפירות, ואם חסים הם על פירותיהם ולא ניחא להם שיתנו את פירותיהם לאכילה חיים אלא מבושלים, הוי כמי שאין דרך לאוכלו חי, ואף אם לאורח ניחא ליה אף לאוכלו חי.

ולענין מיני פירות שיש מקומות שסוחטים אותם למוכרם, אילו היה על פי כללים אלו היה הדין, שכיון שרוב בני אדם אין קונים פירות אלו הסחוטים מפני דמיהם המרובים ואותם בני אדם קונים פירות שלמים כאלו, נמצא שזה כפירות שרק מקצת בני אדם סוחטים כמותם, כי אין בין הסוחט של עצמו לבין הקונה פירות סחוטים. ומה שיש משקה שיש בו מעט מי פירות וקונים אותו רוב בני אדם, מסתבר שכיון שאינו בפני עצמו הוי כשימוש של תבלין שמתבל בו את המים ואינו חשוב למשקה בפני עצמו. [ושמא אף זה טעם דברי הב"י בהל' שבת סי' ש"כ בסחיטת הלימוני"ש שכתב שאפשר דלא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד בלא תערובת משקה אחר].

ג. בנהוג בחד אתרא

כתב עוד בחזו"א שם [ד"ה ובכל זה] דא"צ רובא דעלמא אלא סגי בזה שנהוג באתרא ידידיה דלא נחלקו חכמים עליה דר"א בקוצים וכו', וכונתו דעיקר כדברי המ"א בסי' ש"כ סק"א ודלא כב"י שם, ואין אומרים שכל העושה כמו שעושים בעיר אחת שמנהגו חשוב.

ואע"פ שכתב במ"א שם שיחיד דאחשבינהו מצטרף למיעוט בני אדם לאסור, וכך כתבו הרמב"ן ושאר ראשונים בשבת קמ"ד ב', י"ל שהאיסור ליחיד היינו מדרבנן וכמש"כ כך להדיא הרמב"ם בפכ"א מהל' שבת הי"ב, ועל כן אינו אלא לשבת, אבל אחשבינהו לא מהני להחשיבו למשקה לשאר דינים.

ח. ריסוק פירות שביעית

בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ט' כתב פירות שרגילים לרסקם מותר לרסקם, וצל"ע דלכאור' אין דברים אלו כדברי החזו"א. החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה מן האמור] כתב שמותר לעשות פוידלא מפירות שביעית, והיינו על פי פסק השו"ע והרמ"א בסי' ר"ב ס"ז, דהיינו שהמחבר כתב שם שריסוק לא הוי שינוי ומברכים עליו בפה"ע, והרמ"א שם ג"כ כתב שכן נראה עיקר אלא שבברכות לכתחילה יברך שהכל אבל אם ברך בפה"ע יצא כי כן נראה עיקר, והיינו אף באין דרכם בכך ומשום שריסוק אינו שינוי, ובפירות שרוב אכילתם בריסוק כתב המ"ב שם ס"ק מ"ד [בשם ח"א ותה"ד] שלכו"ע הוי ריסוקו כעיקר ובזה אין מאן דפליג. וכתב החזו"א שלענין שביעית אין חומרא זו של ברכות ומותר לעשות פוידלא מפירות שביעית, וא"כ מותר לרסק אף פירות שאין דרכם בריסוק. [וכ"כ עוד החזו"א שם בסוד"ה אמנם נראה דהני וכו']

ולא משמע שלא סמך החזו"א על זאת שטרימא בריסוק גמור בפירות שביעית מותר, כי בדבריו בד"ה מן האמור כתב ומותר לעשות פוידלא מפירות שביעית ומתרומה, ואחר זאת בד"ה ואף כתב ואף אם לא חשיב רק סחיטה עדיין במחלוקת וכו', דמשמע שכל שכתב מקום להסתפק הוא במה שכתב שם קודם זאת שסחיטת תפוז חשוב כמיחוי ולא כסחיטה.

ט. מאכל ה"ראוי" למאכל וה"עומד" למאכל

יש מאכל ה"עומד" לאדם, ויש מאכל ה"ראוי" לאדם, לענין טומאת אוכלין כל שראוי לאדם ואין עומד לאדם אינו מטמא טו"א, כגון רוב מאכלי בהמה שראויים לאדם ע"י הדחק, כיון שראויים ואינם עומדים לאדם אינם מטמאים טו"א. אבל אחר שהיו עומדים לאדם וחל עליהם שם מאכל אדם אין פוקע מהם שם מאכל אדם אף כשאינם עומדים עוד לאדם אלא עד שיהיו אינם ראויים. וכשנפסל לאדם היינו

קמט

כשאין ראויים אין מקבלים טומאה, [אבל אם נטמאו אין פוקע טומאתם עד שיבשו כחרס וזה דין אחר].

כתב החזו"א בסי' י"ד סק"י [ד"ה נראה דמותר לקלוף] שאוכל שנפסל מאכילת אדם וראוי לבהמה נראה שאם רוב בני אדם מיחדין אותן לבהמה עדיין קדשי בק"ש ואם רוב ב"א אין מיחדין אותן לבהמה פקעה קדושתה עכ"ל.
זאת אומרת שראוי לבהמה אבל אינו עומד לבהמה פקעה קדושתה.

וכתב עוד וזה לשונו ומיהו יש לעי' אי תלוי במקום שהן נמצאין אי אזלינן בתר רובא דעלמא או הדבר מסור לחכמים כפי התשמיש הנאות להם ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתנן לבהמה ועדיין קדשי עכ"ל.

ושם [בד"ה וכל זה] כתב עוד וזה לשונו קליפין שאינן ראויין לאדם אם אינן עומדין לבהמה מותר להשליכן ואם מיוחדין לבהמה אסור לאבדן אבל מותר להניחן עד שירקבו וגם בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר מנהג המקום או כפי תשמיש הנאות ואין לנו תלמוד בכל הקליפין ותנן פ"ז מ"ג קליפי רמון כו' יש להן שביעית ושאר כל הקליפין לא למדנו תורת כל אחד ואחד ובר"מ פ"ה מה"כ הי"ח כ' עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום משמע שמשתנה לפי המקום והזמן עכ"ל.

וא"כ מבואר שמסקנתו שמשתנה לפי המקום והזמן, ולא כפי שהסתפק בתחילה שמא אין הולכים אחר רובא דעלמא אלא הדבר מסור לחכמים כפי התשמיש הנאות להם ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתנן לבהמה ועדיין קדשי.

ובעיקר מה שהסתפק וכתב ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתן לבהמה ועדיין קדשי הדבר צריך ביאור, במקום שאין דרכם ליתן מין ממיני מאכל לבהמה אבל ראוי לבהמה, איך אפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתן לבהמה, כי הרי לא לחינם אין דרכם ליתן מאכל זה לבהמה, כי או שאין להם בהמות כאלו שמאכל זה

ראוי להם, או שיש להם מאכלים אחרים הראויים יותר, כי אל"כ מה טעם אין דרכם ליתן מאכל זה לבהמה. ואילו היה כדברי ספקו של החזו"א בתחילה, שאף שאין דרכם ליתן לבהמה עדיין קדשי, א"כ כמעט שאין דבר שאין ראוי לאיזה חיה או עוף או שרץ או בהמה, כי הקוצים ראויים לגמלים, והמאכלים המעופשים ראויים לתולעים ולזבובים, וכן עוד, אלא שאין עומדים להם כיון שאין להם חיות או שרצים אלו. וא"כ כל מאכל בהמה למי שאין לו בהמה הוא כך.

ובסדר השביעית לר"ז שפירא אות ח' כתב שמאכל אדם רק כשנפסל מאכילת בהמה מותר לזרקן. דברים אלו הם כפי מה שכתב החזו"א להסתפק שאפשר שהדבר מסור לחכמים כפי התשמיש הנאות להם ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתנן לבהמה ועדיין קדשי, ואינו כמסקנתו שכתב [בד"ה וכל זה] ובר"מ פ"ה מה"כ הי"ח כ' עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום משמע שמשנתנה לפי המקום והזמן עכ"ל.

ויש מקום לחלק בין מה שכתב בתחילה לבין מה שכתב בסוף, שבתחילה דבריו על קליפות הפירות שבתחילה היו ראויים למאכל אדם אגב הפרי, אלא שמחמת הקילוף כבר אינם ראויים לבדם, ודבריו בסוף הם על קליפות שלא היו בתחילה ראויים למאכל אדם כמו קליפות הרימון, ואפשר שיש לחלק שדוקא כשהיה מתחילה ראוי לאדם לא פקע קדושת שביעית עד שיפסל לבהמה ואע"פ שאינו עומד לבהמה, אבל בדבר שלא היה ראוי מתחילה לאדם כלל אפשר שאינו חשוב למאכל בהמה עד שרוב בני אדם מקיימים כמוהו.

ומאכל אדם שנעשה אינו עומד לאדם אבל ראוי לאדם פשיטא שלא פקע ממנו קדושת שביעית, ואע"פ שאם מתחילה היה ראוי לאדם ואינו עומד לאדם לא היה עליו קדושת שביעית, מוכח זאת מהמשנה בתרומות פ"א מ"ה המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע, ובירושלמי מבואר דהיינו כשאי אפשר למצוא אוכלים לסובין, כי על סילות כמה שהוא רוצה אמרו שמותר

קנא

בשני רעבון משום שימצאו להם אוכלים, וא"כ במשנה של המסלת קב או קבים לסאה שזה כדרך המעונגים והוא פחות מנופה ואינו בשני רעבון ודאי שלא ימצאו להם אוכלים, ועל זאת אמרו יניחנו במקום המוצנע, דמשמע שאסור להאכיל לבהמתו, ומבואר שאע"פ שאינו עומד לאדם עדיין שם מאכל אדם עליו כיון שראוי לאדם.

אבל מאכל לאדם שנפסל לאדם וראוי לבהמה אין סברא שמשום שהיה עליו שם מאכל אדם יהא קל יותר ליתן לו שם מאכל בהמה. ואע"פ שלענין טומאת אוכלין הנפסל מאוכל אדם עד שיפסל לכלב, שם אינו נשאר בטומאתו משום שנעשה למאכל בהמה, כיון שמאכל בהמה אינו מטמא, וא"כ אין ללמוד משם לכאן. אבל שמא יש מקום להסתפק בזה.

י. ביעור

(א) האיסור לאחר הביעור. (ב) דברי החרדים בענין עד אימתי שעת הביעור, ודין ביעור ביד גוי. (ג) דברי החרדים בענין האיסור לאחר הביעור, באונס ובשוגג. (ד) דעת רש"י מהו ביעור. (ה) אימתי מצוות הביעור. (ו) המשהה על מנת לבער אחר כמה ימים. (ז) לאכול מן הפירות כשהגיע זמן הביעור קודם שמבער. (ח) מי שנפלו לו פירות שביעית בירושה או שנתנו לו במתנה. (ט) זמן הביעור לענבים זיתים גרוגרות ותמרים. (י) דעת החזו"א שביעור הוא לאחר שאין מתקיים דווקא מחמת שבלה ונשחת [ואם אוכלים על המחבואות של החיות]. (יא) אם יש קדושת שביעית לאחר שסרח מה שבשדה. (יב) ביעור במינים שאין ידוע זמן ביעורם. (יג) המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו ולהיפך.

א. האיסור לאחר הביעור

כתב הרמב"ן עה"ת וזה לשונו אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפילו הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייטות השנויות בתורת כהנים בענין הביעור אסמכתא מדרבנן עכ"ל.

עוד כתב שם הרמב"ן והוזכר בירושלמי [שביעית סוף פ"ט] חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא אמר לה חלה דבר תורה שביעית מדרבנן גמליאל וחביריו אותו ריקה היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואמר שאיסור אכילת הטבל מן התורה והביעור ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחביריו או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל אסורי תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהם אמת או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי (שמעון) דאמר בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"פ שחלה דאורייתא עכ"ל.

מבואר שגם צד היה לרמב"ן שאם לא ביער אסור מדאורייתא, ולאותו צד שאם לא ביער אסור מדאורייתא כתב הרמב"ן באותו מעשה שבירושלמי או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי דאמר בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"פ שחלה דאורייתא.

וכן בחי' הר"ן בפסחים נ"ב ב' כתב ככל דברי הרמב"ן, אלא שכתב להסתפק רק אם עבר ולא ביער שמא האיסור מדרבנן, ולא כתב להסתפק שמא עיקר הביעור מדרבנן, דמשמע שהיו לפניו כל דברי הרמב"ן, ולא ראה להסתפק בצד זה שמא עיקר הביעור מדרבנן.

ב. דברי החרדים בענין עד אימתי שעת הביעור, ודין ביעור ביד גוי

כתב החרדים על פי דעת הרמב"ן שהלוקח מגוי או נאנס ולא ביער לא שייך לאוסרו, וצריך לבערו כשלוקחו או כשעבר האונס. על פי דבריו שעת הביעור אינה רק באותה שעה שכלה לחיה מן השדה, אלא שעת הביעור היא מאותה שעה שכלה לחיה שבשדה ואילך, אלא שאם עבר ולא ביער בשעת הביעור נאסרו הפירות.

על פי זה אפשר, שהעובר ואינו מבער ודאי שאסור לו לאכול מדאורייתא כל זמן שאינו מבער, ואינו משום שלא ביער, אלא היינו משום שאכילתו היא איסור הביעור, כי חייב שלא לאכול בלא ביעור.

וא"כ על פי הצד שכתב הרמב"ן שהאיסור אחר הביעור מדרבנן, היינו דאע"פ שמבער כיון שמבער לאחר הזמן אסור לאכול. וכן אם נותר לו פחות ממזון ג' סעודות שאין עליו עוד חיוב ביעור איסור דרבנן יש עליו.

וא"כ על פי הצד שכתב הרמב"ן שהעובר ואינו מבער איסורו מדאורייתא, היינו דאע"פ שמבער עכשיו אין מועיל עוד ביעורו כיון שלא ביער בזמנו.

ודעת המבי"ט משמע שאין אפשרות כלל לקנות מגוי לאחר הביעור, כי בחלק א' סי' כ"א כתב והרוצה לחוש למה שכתבתי שפירות הגוי חייבים בביעור נראה דצריך לקנות כל הדברים הצריכים לו ממה שגדל בשנת ששית דמה שגדל בשביעית אפילו קודם הביעור לא יוכל לקנות מן הגוי כדתניא בתוספתא אין מוכרין ואין לוקחין מן הגוי ומן הכותי פירות שביעית אבל כי דייקנן טפי משמע דמותר לקנות מהם כל שלא הגיע זמן הביעור וכו' עכ"ל, הרי שלאחר זמן הביעור אסור. עוד כתב שם וז"ל ואם כן לוקחין מן הגוי ענבים לאכילה וליין עד הפסח כדתניא בפרק מקום שנהגו ובתמרים עד הפורים ובזתים ובשמן עד שיכלו ממירון ומגוש חלב וכו' עכ"ל, הרי שלאחר זמן הביעור אסור.

אלא שבסוף אותה תשובה כתב בשם רבינו שמשון הזקן שפירות גוי אין צריכין ביעור ורק שאר קדושת שביעית נוהגת בהן [בדפוס שבפני יש ט"ס בלשון כפי שיראה המעיין], ושם בסוף סי' של"ו [שהיא תשובה משנת שכ"א] כתב שאנו

סומכים על רבינו שמשון הזקן לפטור פירות שביעית מביעור [ושם כתב להתיר אף בסחורה מאותו טעם], וכן בחלק ג' סי' מ"ה [שהיא תשובה משנת של"ד] סמוך לסוף התשובה כתב שמונה דינים שצריך לזהר מי שרוצה לנהוג ק"ש בפירות של גוי, ולא כתב שם דין ביעור וכן לא דין סחורה¹³⁸.

[מה שכתב המבי"ט בתחילה שפירות הגוי לאחר הביעור אסורים, אין לומר דהיינו משום שסבר המבי"ט שביעור היינו ביעור מן העולם כדעת הרמב"ם, כי בסוף סי' של"ו כתב בענין הביעור שאנו מקילים וסומכים על דברי רבי' שמשון הזקן שכתב בפירות הגוי שביעור הדבר תלוי בממון להפקר ולחלק לעניים ומצי למימר קאתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעווי דינא בהדי', וכל זאת שייך רק אם ביעור היינו הפקר, ואפילו הכי סבר שפירות הגוי נאסרים כשהיו בידו בשעת הביעור].

ואחת מארבע ראיותיו של המבי"ט בחלק א' סי' י"א ששביעית נוהגת בפירות נכרים, היא מתוספתא דאהלות דאיתא התם העיד יהוד' בן יעקב מבית גוברין וכו' וכשהלכו נכרים לקרקסאות שלהן הניחו שוק מלא פירות שביעית ובאו ישראל ובזזום ולא אסרום משום שביעית לאחר הביעור, וכתב המבי"ט הא אם היתה ארץ ישראל היו אסורים אחר הביעור, משמע בפירוש דפירות גוי כפירות ישראל בשביעית, וכן הראיה היא על פי דעתו שפירות שביעית שהיו ביד נכרי בשעת הביעור נאסרו. ועל פי דבריו אלו שפירות גוי פטורות מביעור צריך לפרש שם בענין אחר. [אין די לפרש שם דמיירי בפירות ישראל ביד עכו"ם, כיון שמהטעם שכתב מהרי"ט משום שקא אתי מכח גברא דלא מצית לאשתעויה דינא בהדי א"כ היינו

¹³⁸ אלא שכל"ע, כי תשובת המבי"ט בח"א סי' של"ו היא משנת ש"כ"א, ושם חזר ממה שכתב בתשובת הקודמות וכתב שאנו מקילים וסומכים על דברי רבי' שמעון הזקן שמתיר ביעור בפירות נכרים, וכן דעתו בתשובה משנת של"ד כפי שהוצא כאן, ואילו בחלק ב' סי' ס"ד שהיא תשובה משנת ש"ז כתב בסוף התשובה לחייב פירות נכרים בביעור.

קנה

אף בפירות ישראל שהם ביד גוי אין חיוב ביעור. אלא צריך לפרש שהאיסור שם אינו איסור ביעור, וצ"ע].

אלא שהר"ש בסוף אהלות פי"ח מ"ט הביא תוספתא זו וכתב ובאו ישראל ובזזום ולא אסרום משום שביעית לאחר הביעור, הרי מפורש מדברי הר"ש שפירות שהיו ביד נכרים בשעת הביעור נאסרו.

למסקנת המהרי"ט שאין חיוב ביעור בפירות עכו"ם יל"ע ג"כ בראיית המבי"ט בחלק א' סי' י"א מברייתא בשלהי יבמות גוי שמוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הן של נטע רבעי הן של עזקה הן לא אמר כלום וכו' וכתב דמיירי בפירות של הגוי ומכאן ראייה שפירות הגוי חייבות בשביעית, והלא רש"י כתב שם דמאי איסור יש כאן אם עבר זמן הביעור לא שנא מן המשומר לא שנא מן המופקר אסור, ואם פירות הגוי פטורים מן הביעור א"כ אי אפשר להעמיד את אותה ברייתא בפירות הגוי. אבל זו אינה דחיה לראיתו, כיון שרש"י סבר שביעור היינו ביעור מן העולם, וא"כ בזה רש"י לשיטתיה שסבר שפירות הגוי נאסרים לאחר זמן הביעור, וראיית המבי"ט שנלמד מדברי רש"י לענין זה שפירות הגוי חייבות בשביעית.

אגב זאת עוד בענין חיוב ביעור בפירות הגוי.

כתב המהרי"ט ח"א סי' מ"ג ומה שכתב מהרי"ק ז"ל בשם אבא מארי ז"ל שמצא בשם רבינו שמשון ז"ל שאין ביעור נוהג בפירות שדה של עכו"ם שזרעה עכו"ם והסתייע ממנה הרב ז"ל לומר שאין דיני שביעית נוהג בשל עכו"ם ותמהתי עליו שדברי רבינו שמשון הם מפורשים שכל דיני שביעית נוהגין בשל עכו"ם וכך מצאתיה בתוך תשובות אבא מארי ז"ל וז"ל מצאתי אח"כ בשם רבינו שמשון הזקן ז"ל דאע"ג שיש כאן קדושת שביעית כדמוכח בדוכתי טובא איסורא הוא ודאי דלא פקע אבל ביעור הדבר תלוי בממון להפקיר ולחלק לעניים ומצי למימר אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעוי דינא בהדיה כדאמרינן שלהי פ"ק דבכורות ע"כ עכ"ל.

וביאור דבריו, שכתב הב"י באבקת רוכל סוף סי' כ"ד וממה שמצא בשם רבינו שמשון מבואר שאין ביעור נוהג בפירות שדה גוי שזרעה גוי¹³⁹ ומעתה יש לתמוה על שעלה על דעתו לחייב בביעור פירות שדה גוי שזרעה גוי אפי' אם היו כמה ראיות מאחר שרבינו שמשון מורה להיתר עכ"ל.

ותמה עליו המהרי"ט תמיה גדולה, כי הלא דעת רבנו שמשון לחייב קדושת שביעית בפירות הגוי ורק פטר מביעור כמבואר בדבריו. ועוד התמיה גדולה ביותר, כיון שכתב הב"י בלשון יש לתמוה על שעלה על דעתו לחייב בביעור פירות שדה גוי שזרעה גוי אפי' אם היו כמה ראיות מאחר שרבינו שמשון מורה להיתר, דמשמע

¹³⁹ כונתו למה שכתב המצ"ט בח"א סוף סי' כ"א בשם רבינו שמשון. ובלשון המצ"ט שם נפלו שיבושים גדולים, זה לשונו שם עוד מלאחי בקונדרס יסן ולענין שביעית מתעוררין בשביעית ואף לרבינו שמשון ז"ל שפירש דפירות הגוי הן [ז"ל אין] כריכין ביעור מ"מ שאר קדושת שביעית [כאן יש שסלחו ידם להגיה אין, וטעות בידם] נוהגת בהן כי זה לשונו בפ"ט ממסכת שביעית אפי' למאן דאמר ספיחי' מדרבנן לא מסתבר כלל לאסור ספיחין של גוי דמה ראו חכמים לאוסרם ע"כ משום דאי קרית להו חיישי שמא יזרע ויאכל ויאמר מאליהן עלו וכדאיתא בכמה דוכתי הגי מילי בישראל דאסור לו לזרוע בשביעית אבל בספיחין של גוי לא שייך למגזר ואפי' בביעור לא מיחייבי אע"ג שיש כאן קדושת שביעית כדמוכח בדוכתי' טובא איסורא ודאי הוא דלא פקע אלא [ז"ל אבל] ביעור הדבר תלוי בממון להפקיר ולחלק לעניים או אפי' לעניים [ז"ל לעשירים] לר' יוסי מצי' למימר קאחינא מכח גברא דלא מצי' לאשתעווי דינא בהכי עד כאן דאשכחן בשלהי פ"ק דבכורות גבי לוקח טבלים וכו' עכ"ל רבינו שמשון הזקן ז"ל. עכ"ל המצ"ט.

החיקונים בסוגריים מרובעים הם שלי, ותוקנו על פי מה שמוצא בדברי המצ"ט והמהרי"ט בשם רבינו שמשון, ועל פי הרש"ס בפ"ו ה"א שהעתיק ג"כ את לשון אותו קונדרס יסן.

קנז

שפשיטא ליה שהכרעת רבינו שמשון חשובה כנגד כמה ראיות, והלא בדברי רבינו שמשון מבואר שיש קדושת שביעית בפירות הגוי.

עוד כתב המהרי"ט שם ומיהו ע"כ אף לסברת רבי' שמשון ז"ל לאחר הביעור אין אנו יכולים לקנות מן השוק כלל אף מן העכו"ם כדמוכח מההיא דסוף אהללות אהא דהתירו קסרי לומר שאינה א"י שהניחו שוק מלא פירות ובאו ישראל ובזוזם ופי' הוא¹⁴⁰ ז"ל ולא חששו משום שביעית לאחר הביעור והיינו טעמא דכל שלא הופקר בשעת הביעור שוב אין לו תקנה כדמוכח בנדירים דקרי' פירות שביעית לאחר הביעור דבר שאין לו מתירין עכ"ל.

ודבריו של המהרי"ט אלו צריכים הבנה, כי איך אפשר שישראל הלוקח מגוי פטור מביעור כיון שלקח מגוי, ואילו הגוי עצמו יהא חייב בביעור.

וגם מדברי המבי"ט מפורש לא כך, כי בח"ג סי' מ"ה כתב שמונה אזהרות שצריך להזהר מי שרוצה לנהוג קדושה בפירות שביעית של גוי וכתב באזהרה השמינית התבואה ה' מינים והזרעונים הכל היה משנה שביעית ויוכלו לחקור על תבואה שמביאין פה מח"ל מן הכפרים שמן הירדן ולהלן למזרח וכן שמן ותאנים ושאר פירות ואם לא ימצא מהם יאכל מארץ ישראל בקדושת שביעית עד בין פסח לעצרת

¹⁴⁰ ב'אהלות פי"ח מ"ט, כאן משמע מדבריו שרבינו שמשון הנזכר הוא הר"ש הידוע מפרש המשנה בזרעים וטהרות. אלא שיל"ע כי המבי"ט בח"א סוף סי' כ"א כתב את לשונו של רבינו שמשון בפ"ט ממסכת שביעית, ולשון זו שהעתיק אינה נמצאת בדברי הר"ש כלל. עוד צריך לזכר כי נקרא שמו רבינו שמשון הזקן. וכפי הידוע לי רבינו שמשון מפלייזא שהיה סבו של הר"ש משאנץ הוא הנקרא רבינו שמשון הזקן.

בתוס' במקומות רבים מוזכר רבינו שמשון הזקן, בשבת נ' א' ד"ה ורב אסי, ושם קכ"ז א' ד"ה ואם בשביל, ועוד. ביצמות מ"ב א' בתוס' ד"ה סתם מעוברת הזכירו את רבינו שמשון זקנו של רשב"א, ורשב"א הוא הר' שמשון משנץ.

שתתבשל התבואה של שנה שמינית עכ"ל, ודבריו בתבואת הגוי כי תבואת ישראל אסורה משום ספיחין, מבואר שיאכל מתבואה של נכרי עד לשנה הבאה ואין איסור משום הביעור. ועוד שלא הזכיר באזהרות אלו כלל איסור ביעור גם לא שלא לקחת מן הגוי עצמו לאחר הביעור.

אלא ודאי חזר בו המבי"ט כמו שנראה מדבריו בחלק א' ס"ס של"ו, שהב"י כתב וז"ל נאמר לו אי אתה נאה מקיים דאנן סהדי שמימך לא נהגת חיוב ביעור דא"כ קלא הוה לה למילתא וזהו דבר שאין עליו תשובה עכ"ל, ועל זאת כתב המבי"ט וזה לשונו ואין לי פה להשיב על קושי זה כי אם בענין הביעור שאנו מקילים וסומכין על דברי רבינו שמשון הזקן שכתב דאע"ג שיש כאן קדושת שביעית כדמוכח בדוכתיה טובא איסורא הוא ודאי דלא פקע אלא ביעור הדבר תלוי בממון להפקיר ולחלק לעניים ומצי למימר קא אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדי' עכ"ל.

דהיינו שבכל התשובות הקודמות כתב המבי"ט שיש חיוב ביעור בפירות הגוי, כאן חזר וסמך על רבינו שמשון הזקן שפטרם מביעור.

בברכ"י סי' של"א כתב בדורנו לא ראינו ולא שמענו שום חסיד שיהא נוהג ביעור בפירות הגוי ואפילו ע"י הפקר עכ"ל. יל"ע בכוונתו, כיון שהביא הברכ"י את דברי המהרי"ט בח"א סי' מ"ג, וא"כ ראה הברכ"י שאף המבי"ט סבר שפירות הגוי פטורים מביעור, אלא שהחרדים שהזכירו הברכ"י שם כתב שיש לנהוג ביעור בפירות הגוי, וכן מהר"ם ן' חביב שהביאו שם כתב כך, וכיון שכתב הברכ"י לא שמענו שום חסיד שיהא נוהג ביעור בפירות הגוי, אע"פ שידע שגם בין הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות הגוי שאין דין ביעור בפירות הגוי, ואפ"ה דברי הברכ"י שלא שמענו מי שיהא נוהג ביעור בפירות הגוי, א"כ אפשר שרק לענין ביעור כתב זאת שלא ראינו ולא שמענו שום חסיד שיהא נוהג ביעור בפירות הגוי,

קנט

אבל שמא אין דבריו שם לענין שאר דיני השביעית שלא שמענו שום חסיד שיהא נוהג שאר דיני שביעית בפירות הגוי.

עוד כתב הברכ"י שם שוב באו לידי תשובות מהר"ם בן חביב כ"י וכתוב שם בסי' ל"ה שאנו סומכים על סברת מרן לענין ביעור וכן יש לסמוך על זה בענין סחורה בפירות שביעית [היינו של גוי], משמע על פי המועתק שם שסומכין רק לענין ביעור וכן יש לסמוך על זה בענין סחורה, אבל לא לשאר דיני שביעית. משמע כך ממה שכתב בעצמו בדברים אלו שיש לחלק בין ביעור לסחורה בפירות הגוי, וכתב שאנו סומכים לענין ביעור וכן יש לסמוך על זה בענין סחורה. וכיון שכתב שלא כל דיני השביעית שוים בפירות הגוי וכתב שאנו סומכים בשני אלו, משמע שבשאר דינים אין אנו סומכים להקל. ומשמע דהיינו משום סברת רבינו שמשון שהקל בביעור, ומדעת המבי"ט שהוסיף להקל מטעמו של רבינו שמשון גם בסחורה.

ג. דברי החרדים בענין האיסור לאחר הביעור, באונס ובשוגג

כתב החרדים וזה לשוננו וכשיגיע זמן הביעור מותר לקנות אותם מן הנכרי שהרי מדברי כל הגדולים שהזכרנו למעלה מוכח שלא נאסרו הפירות של ישראל אחר הביעור אלא לפי שהשהה אותן בביתו ולא הפקירן לקיים בהם מצות ביעור אבל בגוי שלא נצטוו לא שייך לאסורן וכו' אך אחר שקנה ישראל הפירות מן הנכרי אפילו אחר הביעור מיד חל עליו חובת ביעור ומפקירן וחוזר וזוכה בהם וכן יש ללמוד מדבריו של הרמב"ן שכתב שאם עכב ישראל את הפירות כדי לאכלן אסורין באכילה משמע דאם נודע לנו שלא עיכבן לאכלן אלא להפקירן בזמן ביעורן אז אחר ביעורן לא נאסרו וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור וכשיודע לבית דין יאמרו לו שיקיים בהם מצות ביעור או כשיעבור אונסו יפקירם ויחזור ויזכה בהם והכא נמי ישראל זה שבאו לידו פירות הנכרי אחר זמן הביעור ודאי לא נאסרו ביד הנכרי ועתה שבאו ליד ישראל יקיים בהם מצות ביעור ואוכלן וזה ברור עכ"ל.

משמע מדבריו שמפרש בדעת הרמב"ן שסבר למעשה כצד שכתב שאם עיכבן בביתו ולא ביערם נאסרו משום קנס חכמים, דהיינו כי כתב הרמב"ן שלשה אפשרויות בענין איסור הביעור, האחד שאם שאחר הביעור איסורו מה"ת, והשני כתב ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא, ושלישי כתב הרמב"ן ואולי אפילו הביעור כולו חומר מדברי סופרים, ודקדק מדבריו שסבר עיקר כאפשרות השנייה ממה שכתב הרמב"ן אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה.

ולמד החרדים מדברי הרמב"ן שאם עיכבן באונס לא נאסרו, ודקדק זאת ממה שכתב הרמב"ן אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי, משמע מדבריו שדוקא אם עכבם בביתו כדי לאכלם, ולא אם נתעכבו באונס. ועל פי זה, אף אם לא ביער בשוגג לא יאסר, כיון שכל שאסרו חכמים משום קנס לא אסרו בשוגג. וכך מדקדק מדברי הרמב"ן כפי שדקדק בדבריו החרדים, שכתב הרמב"ן אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי, דמשמע דוקא כדי לאכלן אחר הביעור, דהיינו במזיד.

עוד מדקדק זאת מדברי החרדים שכתב משמע דאם נודע לנו שלא עיכבן לאכלן אלא להפקירן בזמן ביעורן אז אחר ביעורן לא נאסרו וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור עכ"ל, מדכתב וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור, מבואר שהאופן הראשון שכתב דאם נודע לנו שלא עיכבן לאכלן אלא להפקירן בזמן ביעורן, כוונתו לשוגג, כי אין אופן שלישי שנתעכב בביתו ולא עיכבן לאכלן אלא להפקירן בזמן ביעורן.

וכן עוד משמע מדברי החרדים שכתב וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור וכשיודע לבית דין יאמרו לו שיקיים בהם מצות ביעור, משמע שאף שעבר האונס לא ביערן עד שיודע לבית דין, והרי מאז שעבר באונס ועד שנודע לבית דין הרי הוא שוגג, א"כ מבואר שאף בשוגג אין נאסר.

קסא

כתב החזו"א סימן י"ד ס"ק י"ג [ד"ה זבחים] וזה לשונו זבחים ע"ה ב' שביעית אין לוקחין בדמיה תרומה האיסור הוא בין מחמת הפסד פירות שביעית וכו' ובין מחמת התרומה שאינן נאכלין אחר הביעור וכו' [ואף לדעת רמב"ן וש"פ דביעור היינו הפקר וכו'] ומיהו זימנין דלא ביערו בשוגג או באונס וכל שנשאר שמור בביתו גם רמב"ן מודה דנאסר [ומיהו לא נתבאר בהדיא בדבריו ז"ל בלא ביער מחמת אונס] וחיישינן דלמא ישכח או יאנס ולא יבער ומכאן מוכח דלא מהני פדיון אחר ביעור דאל"כ תרומה שלקחה בדמי שביעית לא יבערנה לעולם אלא יפדנה [ועי' לעיל סי' י' ס"ק י"ג] וכ"כ הגר"א פ"ח מ"ז דהאיסור הוא בין מצד שביעית בין מצד תרומה עכ"ל.

ידוע שהסוגריים בדברי החזו"א הם הוספות שהוסיף אחר הכתיבה [כי רבים החזרות שחזור בו בסוגריים ולאחר זאת בכתיבתו נמשכים דבריו בלא מה שחזר בו בסוגריים], ולא מבואר בדבריו למה כתב ולא נתבאר בהדיא, כי לכאור' לא נתבאר בדברי הרמב"ן כלל, וכן אם בדוקא כתב לשון "בלא ביער מחמת אונס", כי גם בשוגג לא נתבאר. וכן לא כתב מה סבר במסקנתו, כי אף אם הסתפק הרי זה ספק קנס, ודברי החרדים מפורשים.

ומי שבא לידו פירות שביעית שלא נתבערו בזמנם, או שבשוגג לא ביערם, ואף אם במזיד לא ביערם ורוצה לחזור בתשובה, אף אם לא יהא לו היתר אכילה, אבל מצות ביעור עדיין צריך לקיים.

ד. דעת רש"י מהו ביעור

כתב רש"י בפסחים נ"ב ב', וזהו ביעורן שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה. התוס' שם פירשו בדעת רש"י שכוונתו שצריך לבערם ואסורים באכילה לאחר הביעור. והרמב"ן עה"ת כתב על דברי רש"י אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירן גם לחיה ובהמה, כלומר שמפרש שסבר רש"י שביעור היינו הפקר אלא שצריך

להפקירן גם לחיה ובהמה. והר"י קורקוס פירש בדברי רש"י כדברי התוס' שדעת רש"י כהרמב"ם שביעור היינו ביעור מן העולם.

ורש"י עה"ת שמות כ"ג י"א כתב ונטשתה מאכילה אחר זמן הביעור, הרי להדיא כפי שפירשו התוס' בדעת רש"י. [ואין לומר שכוונתו שנאסר מאכילה אם עבר ולא ביער, כי אין דברי התורה שם על מי שעבר ולא ביער אלא על עיקר הדין].

עוד כתב בתשובת רש"י [מאמר חמץ לרשב"ץ אות כ"ו, שו"ת רש"י סי' ק"ח] אשה שלותה ככר של חמץ מחברתה לפני הפסח צריכה לפורעה לאחר הפסח ואין כאן איסור משום חמץ שעבר עליו הפסח שהרי לא היה בעין בשעת ביעור חמץ ואם אינה פורעת יש בו משום גזל ומשום לוח ואינו משלם שנקרא רשע וכלוה מן המקום שנאמר לוח רשע ולא ישלם וגו' ואין בזה איסור שהרי שנינו דבי ר' ינאי יזפי פירי מעניי בשביעית לפני זמן הביעור ופרעי להו בשמינית לאחר זמן הביעור וא"ר יאות הן עבדין עכ"ל. והובאו דבריו בב"י באו"ח סי' תר"נ. [והביא הב"י שכ"כ האורחות חיים וההג"מ והמרדכי].

אבל אין מזאת ראייה שסבר רש"י שביעור שביעית הוא כביעור חמץ, כי לשון רש"י הנזכרת "ואין בזה איסור", ולשון סידור רש"י סימן שס"ז ואין איסורא משום חמץ שעבר עליו הפסח הואיל ולא היה בעין בשעת ביעור עכ"ל, משמע דהוי אמינא שנתפס הככר שפורע ויהא ככר שלוח וכאילו עבר עליו הפסח, קמ"ל שאינו נתפס. ובפסחים נ' ב' במשנה כתב רש"י בד"ה המוליך פירות שביעית, והולیکن זה למקום שלא כלו ובני אותו מקום עדיין אוכלין הכנוסין בבית עכ"ל. קצת משמע שאחר הביעור אסור לאכול את הכנוסים בבית, אבל לא את שאינם כנוסים.

ה. אימתי מצוות הביעור

לא נתבאר אימתי מצוות הביעור, כגון אם נודע בשחרית שכלה לחיה מן השדה אם יכול להמתין לבער כל היום כולו, או באותה שעה.

קסג

לדעת הרמב"ם שביעור היינו לבערו מן העולם, א"כ ודאי מיד כשכלה לחיה מן השדה נאסר לאכול מן הפירות בלא לחלק מזון ג' סעודות והנותר לבערו מן העולם. ומה שיש להסתפק לדעת שאר ראשונים שהביעור הוא הפקר, ואם עבר ולא ביעור בזמנו נאסרו הפירות, מהו עבר הזמן ולא ביער שנאסרו הפירות.

החזו"א בסי' י"א סק"ו כתב ואפשר דעד שקיעת החמה. לשון אפשר הוא לשון ספק.

ולא כתב החזו"א כל מקור לדבר זה. ולשון המשנה פ"ט מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק וכו', משמע שיש שעת הביעור ולא יום הביעור, וכן לשון התוספתא פ"ח ה"א הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור וכו', דמשמע שיש שעת הביעור ולא יום הביעור.

ויש בדברי החזו"א קולא וחומרא, קולא אם שעת הביעור היתה בשחרית שמותר להמתין עד שקיעה החמה, וחומרא גדולה אם שעת הביעור סמוך לשקיעה, שעל פי ספק זה של החזו"א לא נותר זמן לחלק ולמצוא אוכלין, וצריך לסיים את ההפקר עד שקיעת החמה.

ולכאור' קשה לומר כך שאם שעת הביעור סמוך לשקיעה צריך לסיים את ההפקר עד שקיעת החמה ולא נותר זמן לחלק, כי אילו כך היה צריך דין זה להתפרש כיון שמצוי הוא. ואם מודה החזו"א שאם שעת הביעור סמוך לשקיעת החמה שמותר לעסוק בביעור כדרכו עד שיגמור את הביעור אפילו לאחר שקיעת החמה, אילו כן מינין לחדש שלקולא אפשר להמתין עד שקיעת החמה.

ו. המשהה על מנת לבער אחר כמה ימים

שמא יש לדקדק מדברי הרמב"ן שרק אם משהה על מנת לאוכלו בלא ביעור נאסר [כלומר שאם משהה מחמת עצלות אינו נאסר ובלבד שלא יאכל מן הפירות עד שיבער וישייר מזון ג' סעודות], כי זה לשון הרמב"ן אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי עכ"ל, דמשמע שדוקא אם עכבם

בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין, אבל עיכוב אחר שלא היה על מנת לאוכלן אינו אוסרן. ושמא עפ"ז אף אם מתעצל ואינו מבער אלא אחר כמה ימים אבל ג"כ אינו אוכל מהם בלא ביעור אינו מבטל בזה את מצות הביעור ואין הפירות נאסרים. ומלשון החרדים בדקדוקו מלשון הרמב"ן משמע שמפרש שכוונת הרמב"ן בלשון זאת לומר שאם לא ביער בזמנו בשוגג לא נאסר, כי אחר שכתב החרדים שהלוקח מגוי אחר הביעור מותר כתב וכן יש ללמוד מדבריו של הרמב"ן שכתב שאם עכב ישראל את הפירות כדי לאכלן אסורין באכילה משמע דאם נודע לנו שלא עיכבן לאכלן אלא להפקירן בזמן ביעורן אז אחר ביעורן לא נאסרו וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור וכשיודע לבית דין יאמרו לו שיקיים בהם מצות ביעור או כשיעבור אונסו יפקירם וכו' עכ"ל.

הרי שכתב החרדים משמע דאם נודע לנו שלא עיכבן לאכלן אלא להפקירן בזמן ביעורן אז אחר ביעורן לא נאסרו, כלומר שצריך שתהא כוונתו להפקירן בזמן ביעורן, ואז אחר ביעורן לא נאסרו. ואין כוונתו כשבאונס לא ביער בזמנו, כי כתב אחר זאת וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור וכו', ועל זאת כתב וכשיודע לבית דין יאמרו לו שיקיים בהם מצות ביעור או כשיעבור אונסו יפקירם וכו' עכ"ל, כלומר שעל השוגג כשיודע לבית דין יאמרו לו שיקיים בהם מצות ביעור, ועל האונס כתב או כשיעבור אונסו יפקירם.

מדברי הירושלמי משמע ששיהוי מועט בביעור מותר, כי אמרו בירושלמי קפודקאי דציפורין שאלון וכו' אמר לון כד תחמון רגלא צלילא תהוון מפקין לה לשוקא ומבקרין ליה, הרי שמותר להשתהות עד שיהא השוק פנוי.

ז. לאכול מן הפירות כשהגיע זמן הביעור קודם שמבער

אפשר שאף אם אין חייב למהר מאד בביעור, מ"מ אסור לאכול מן הפירות שאינם מבוערים [דהיינו שיש לו הרבה ועדיין לא חילקם והוציאם] לאחר זמן הביעור. כי

קסה

אכילה בלא ביעור היא היפך הביעור, והוי כעושה מעשה בידים שמחזיק כבשלו בלא ביעור. [השל"ה כתב שאפילו מעשה קניה מגוי לאחר זמן הביעור הוי כמבטל את הביעור, וא"כ אכילה ודאי הוי היפך הביעור].

ועוד אפשר שיש לדקדק זאת מלשון המשנה שאמרו כמה פעמים שאין חייב בביעור בלשון "אוכלין", בפ"ט מ"ג אמרו ולמה אמרו שלש ארצות שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה, ושם מ"ד אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, ועוד שם אוכלין על הטפיחין ועל הדופרא, ועוד רבות כהנה, דמשמע שעיקר האיסור הוא האכילה בלא ביעור, ואכילה בלא ביעור היא ביטול מצות הביעור.

ח. מי שנפלו לו פירות שביעית בירושה או שנתנו לו במתנה

איתא במשנה פ"ט מ"ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה רבי אליעזר אומר ינתנו לאוכליהן וחכמים אומרים אין החוטא נשכר אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהם יתחלקו לכל אדם עכ"ל המשנה. ואמרו בירושלמי רבי שמעון בן לקיש אמר בפירות עבירה היא מתניתין והתני המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן שנייא היא מציאה שנייא היא שנפלו לו על כרחו עכ"ל הירושלמי.

על פי הצד שכתב הרמב"ן שאם עבר ולא ביער איסורו מדרבנן, מתפרשת המשנה אליבא דר"ש בן לקיש היטב, שאמרו שאין האיסור אם עבר ולא ביער אלא לבעליו ולא לאחרים, וזה כמו כל הקנסות שלא קנסו אלא לעובר ולא לאחרים, ועל זאת שאלו בירושלמי והתני המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן, וא"כ מבואר שפירות עבירה אסורים אף לאחרים, ותירצו בירושלמי דשאני ירושה והמקבל שקיבל המקבל בעל כרחו, דוקא באלו התירו לאחרים, ומציאה צריך להגביהה, וזאת לא התירו בפירות איסור לאחרים.

ולדעת הרמב"ם שביעור היינו שריפה, יפרש לדברי ר"ש בן לקיש שינתנו לאוכליהם או ימכרו לאוכליהם היינו דלא כרבי יוסי שלגרסתו אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים לאחר הביעור. והטעם שהותר לאחרים היינו כפי שנכתב לעיל על פי הצד שכתב הרמב"ן שאם עבר ולא ביער איסורו מדרבנן.

ולענין הלכה כתב הרמב"ם את המשנה על פי רבי יוחנן, דמירי בפירות היתר, והחידוש במשנה שאוכלים פירות שביעית בטובה, וכמו שפירש זאת הרמב"ם בפיה"מ.

החזו"א בסי' ט"ו ס"ק י"ב כתב לפרש את דברי ר"ש בן לקיש על פי הצד של הרמב"ן שאם לא נתבער בזמן ביעור איסורו מדאורייתא, ופירש זאת באוקימתות מרובות ובחידושים מרובים יעוי"ש. ובסי' י"א סק"ו [סוד"ה ובענין הביעור] כתב בפשיטות שמפירושו של ר"ש בן לקיש במשנה מוכרח דסבר שהאיסור אחר הביעור אינו מה"ת.

ט. זמן הביעור לענבים זיתים גרוגרות ותמרים

איתא בגמ' פסחים נ"ג א' אוכלין בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים, וכתב הר"ש בפ"ט מ"ח וזמנים הללו בסתם אבל בידוע הכל לפי מה שכלו. [ודברי הר"ש אלו מפורשים בגמרא בפסחים נ"ג א' שאמרו שם בבבלייתא אחר הזמנים שאמרו שם אם יש מאחרות מהן אוכלין עליהן, ולתירוצא קמא [שכך הלכה] אידי ואידי חד שיעורא הוא, וא"כ מפורש שיש מאוחר לאחר הפסח לענבים ואחר הפורים לזיתים]. וא"כ על פי דברים אלו, לא עקרו חכמים את זמן הביעור בארבע מינים אלו, אלא שקבעו זמן כשאין ידוע הזמן. ולכאור' צריך להבין זאת, אם לא עקרו חכמים את זמן הביעור בארבע מינים אלו א"כ איך קבעו זמן בסתם, והלא אם איחרו חכמים את הזמן האמיתי נמצא שעברו על מצות ביעור בזמנו, ואם הקדימו את הזמן נמצא שמי שיש פירות ברשותו אחר זמן הביעור אינו מבער ועובר על מצות הביעור.

קסז

ואפשר דלא קשיא, כי בגמרא הנזכרת אמרו אוכלין בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת וכו' דהיינו שמותר לאכול עד זמנים אלו ולא לחוש שמא הגיע זמן הביעור, אבל לא אמרו שאם עברו זמנים אלו אין צריך לבער אם עדיין יש פירות ברשותו, כגון אם חזר וזכה אחר ההפקר, או אם קיבל מאוצר בית דין אחר זמנים אלו. וא"כ אמרו שעד זמנים אלו אין צריך לחוש שמא הגיע זמן הביעור, אבל לא קבעו את זמנים אלו שיהיו זמנים אלו זמן הביעור. ועל זאת כתב הר"ש וזמנים הללו בסתם אבל בידוע הכל לפי מה שכלו.

ואם כאמור כאן, א"כ בהגיע זמנים אלו נאסרים מלאכול וחייבים לבער, אבל אין לסמוך על זמנים אלו לענין לחזור ולזכות מן ההפקר ולהחזיקו בביתו בלא ביעור. ויש לדקדק לא כך מדברי הרמב"ם, שכתב בפ"ז הי"א וז"ל ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער ואימתי הוא כלה עד הפורים עכ"ל, הרי שכתב דכלה עד הפורים, ולא כפי שנכתב למעלה שעד הפורים אין צריך לחוש שמא כלה ומהפורים והלאה יש לחוש שמא כלה.

עוד יש לדקדק מדברי רבנו חננאל שלא כפי האמור לעיל, דכתב בפסחים נ"ג א' על שאמרו בגמרא שם אידי ואידי חד שיעורא הוא, וכתב כלומר התמרים כלים בצוער בפורים, ועל פי הכתוב לעיל אמרו שהתמרים כלים לא לפני פורים, ולא אמרו שכלים בפורים.

ועוד יש לדקדק לא כך מהר"ש והרא"ש שכתבו בפ"ט מ"ח שעת הביעור כל אחד בזמנו כי ההיא דתניא אוכלים בענבים עד הפסח, דמשמע שבזמנים אלו הוא שעת הביעור.

אלא צריך לומר ששיערו חכמים זמנים אלו וסמכו עליהם אף לקולא, והיינו בין בשנה מעוברת ובין בשאינה מעוברת.

י. דעת החזו"א שביעור הוא לאחר שאין מתקיים דווקא מחמת שבלה ונשחת [ואם אוכלים על המחבואות של החיות]

כתב החזו"א בסי' ט"ו סק"ח [ד"ה ומיהו] דמשמע דכל ביעור הוא לאחר שאין מתקיים מחמת שבלה ונשחת [ולא אחר שנגמר כל לקיטת הפירות] ושאמרו זמן ביעור כשכלו דליות של אוכל היינו שכבר בלה הנשאר בשדה זה עדות שכבר כלה לחיה מן המחבואה שהכינה. וכן פירש את שאמרו שהעני מוצא בנופו ובעקרו רובע היינו שיש באילן רובע שלא בלה.

ודברים אלו מחודשים מאד, שאף שיצא לשדה ולא ימצא כלום משום שגמרו הלוקטים האחרונים והחיות לאכול מכל מה שבשדה, עדיין אין זה עדות על מחבואי החיות, ורק כשיבלה בשדה זה עדות שכלה לחיה מן המחבואות. ומשמע שהוכרח החזו"א לכך כיון שאמרו אוכלין על הטפיחין וכתב הערוך בפירוש ראשון דהיינו מה ששימין העופות בטפיחין שהן כלי חרס בנויים בכתל. וא"כ כך אוכלים על כל מחבוא של חיות, וא"כ גם אם לא ימצא בשדה מחמת שגמרו הלוקטים האחרונים והחיות לאכול מכל מה שבשדה עדיין אין זה עדות על המחבואות. אלא שצל"ע כי הלא אין אוכלים על השמור, ומאי עדיף שמור של החיה על שמור של אדם. ויש אולי לחלק שזמן הכילוי נאמר כפי החיה שבשדה, ועל כן יש לתלות שלכל החיות שבשדה יש מחבואים. וגם זה חידוש גדול מאד, כיון שאין נמצא לחיה בשדה, אלא נמצא לחיה במחבוא.

ואם משום הראיה מהא דאוכלין על הטפיחין, יש לומר דהיינו טפיחין גלויים לכל החיות והעופות ואינם המחבואות, וגם בני האדם רואים אותם כי על כן אמרו שאוכלים עליהם, וכיון שרואים שיש בטפיחין שבמקום אחד די בזה כיון שכל החיות יכולות לאכול משם כיון שאינו מחבואה ואינו שמור. ולכאור' סייעתא לכך, כי למה אמרו אוכלין על הטפיחין, היה לומר אוכלין על כל המחבואות, וא"כ לעולם אין לדעת מתי כלה במחבואות מלבד על פי אומדנות, וכפי שכך הדין על פי דברי החזו"א כאן.

קסט

עוד צל"ע איך יפרש החזו"א את המשנה [פ"ט מ"ד] אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, כי על פי דברי החזו"א אין חשוב כלה אלא אם בלה ונשחת, וא"כ ודאי שאוכלים על השמור כיון שזה עדות שעדיין לא בלה ונשחת וא"כ יש עדיין לחיה במחבואות. וכן איך יפרש בפסחים נ"ג א' אוכלין על של בין הכיפין ואין אוכלין על של בין השיצין, שמפורש שם שאינו בלה ונשחת, וא"כ מפורש שאע"פ שאינו בלה ונשחת, כיון שאי אפשר לאוכלם אין אוכלים עליהם. והחזו"א בסי' י"ג סוף ס"ק כ"ב כתב שאם מלקטים הכל לבית חייב בביעור אף אם הוא מין המתקיים. והיינו דלא כמו שכתב בסי' ט"ו סק"ח.

יא. אם יש קדושת שביעית לאחר שסרח מה שבשדה

איתא במשנה פ"ט מ"ז מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שניה. ובירושלמי איתא אמר רבי חנניה מכיון שתסרח מה שבשדה הותר מה שבבית תני רבי אושעיא אפילו לאחר שלש שנים עד שיסרח. וכתב הר"ש משמע דפליגא אמתניתין דשריא משתרד רביעה שניה. לא כתב הר"ש דפליג רבי אושעיא על רבי חנניה, אלא כתב דפליגא אמתניתין, דהיינו או שסתמות המשנה משמע שהותר אף שבבית, כי אל"כ למה אמרו ששורפין משתרד רביעה שניה היה לומר משיסרחו בכל ענין שיסרחו. או שכוונתו כפירוש הגר"א שמהמשנה משמע דמהני רביעה שניה ואין צריך שיסרח ממש מה שבשדה, ואמר רבי אושעיא דלא מהני רביעה שניה אלא דוקא עד שתסרח ממש. וכן הרא"ש כתב את ביאור המשנה שמהביעור ואילך מותר בשריפה רק שיבערום. מה שכתב רק שיבערום דקדקו מדבריו שלא יצאו מתורת שביעית אלא רק לאחר שיבערום.

הגר"א בשנות אליהו פירש דרבי אושעיא סבר דבעינן שתסרח ולא מהני משתרד רביעה שניה, כלומר, שגם רבי אושעיא סבר מכיון שתסרח מה שבשדה הותר מה

שבבית, אלא שמהמשנה משמע דמהני רביעה שניה ואין צריך שיסרח ממש מה שבשדה, ואמר רבי אושעיא דלא מהני רביעה שניה אלא דוקא עד שתסרח ממש. הרמב"ם כתב בפ"ה הכ"ג ומשתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית נהנין ושוורפין בתבן ובקש של שביעית, כיון שלדעת הרמב"ם ביעור היינו שריפה בלא הנאה, א"כ מוכרח שמשעה שתרד רביעה שניה היינו קודם הביעור, והיינו שמרביעה שניה בטל דין שביעית אף שעדיין לא סרח ממש, ולפירוש הגר"א היינו דין המשנה שאין צריך שתסרח ממש אלא מרביעה שניה הותר לשרוף.

וא"כ אין מאן דאמר שאחר שנסרח מה שבשדה נוהג שביעית במה שבבית אלא להראב"ד, שכתב הראב"ד בפ"ד ה"ו וזה לשונו שלא אמרו אלא בתבן וקש שבשדה מפני שאותו שבשדה נסרח עם הגשמים והרי הוא כמבוער עכ"ל, דמשמע שרק אותו שבשדה שנסרח הרי הוא כמבוער ולא מה שבבית.

התוס' הע"ז ס"ב ב' ד"ה יזפי פירות שביעית כתבו לפרש בגמרא שם שאמרו דבי רבי ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית אתו אמרו ליה לרבי יוחנן, והקשו דהא עניים אוכלים אחר הביעור, וכתבו בתירוץ שני אי נמי העניים היו עושים מהם מלוגמא או סחורה ולפיכך הקפידו עליהם אותם שבאו ואמרו לרבי יוחנן עכ"ל. וכ"כ הריטב"א בשם יש שפירשו.

לכאור' משמע שיש קדושת שביעית לאחר הביעור. אבל אינה ראייה כי י"ל שדבריהם שעשו העניים סחורה לפני הביעור.

החזו"א בסי' י"א סק"ו כתב שאחר הביעור אין קדישין בקדושת שביעית וכתב כמש"כ הר"ש פ"ט מ"ז והרא"ש שם, והחזו"א בסי' י"ג סק"ה כתב שאחר הביעור רק לרבי חנניה פקעה קדושתו אבל רבי אושעיא פליג, ועוד האריך יעויין שם, ועוד כתב שלדעת הרמב"ם והראב"ד שביעור היינו שריפה לא יתכן כלל מה דאמר רב חנניה בירושלמי דמשתסרח בשדה הותר מה שבבית, וכתב לבסוף שמסתימתו של הרמב"ם פ"ה הכ"ג משמע דאפילו מה שבבית מותר, וכתב וצ"ע, והיינו משום מה שכתב שלדעת הרמב"ם שביעור היינו שריפה לא יתכן כלל דמשתסרח בשדה הותר

קעא

מה שבבית. ולעיל נכתב לפרש זאת, שלדעת הרמב"ם צריך לומר שמשעה שתורד רביעה שניה היינו קודם הביעור, והיינו שמרביעה שניה בטל דין שביעית אף שעדיין לא סרח ממש.

ובסדר השביעית הנדפס בסוף סי' כ"ו כתב החזו"א שלאחר שקיים מצות ביעור חוזר ונוהג בהן כמנהגו קודם שהגיע זמן הביעור, דהיינו שלא בטל דין שביעית לאחר הביעור. ולא פירש דבריו, כיון שספק היה לו אם רבי אושעיא פליג אדרבי חנניה, ואף אם פליג לא נפסק הלכה כמאן. ומדברי הראשונים מלבד הראב"ד מבואר שבטל דין שביעית לאחר הביעור, כמו שנכתב לעיל.

יב. ביעור במינים שאין ידוע זמן ביעורם

בירושלמי אמרו שבביעור צריך להוציא מביתו, וכ"כ התוס' בפסחים נ"ב ב', וכתב בדרך אמונה פ"ז בציון הלכה ס"ק כ"ט כתב שבשעת הדחק שהיה טירחה גדולה להוציא החוצה התיר החזו"א להפקיר בפני ג' אף שלא יוציא החוצה.

וא"כ במינים שאין ידוע זמן ביעורם, אם יוציא החוצה קודם זמן הספק ואח"כ יכניס על מנת שלא לזכות עד שיעבור זמן הספק, נמצא שהוצאתו החוצה לא עשתה כלום כיון שהוציא לפני הביעור. ואם יוציא ביום הראשון לביעור ובשאר ימים לא יוציא, א"כ הרויח את ההוצאה רק ביום הראשון ולא בשאר ימים, ונמצא שעשה מעט.

אבל ירויח בזה שנמצא שבשאר ימים הפירות הפקר ואין מי שחייב בביעורם ועל כן אף אם הפקר בלא הוצאה מרשותו אינה חשובה לביעור, מ"מ אין מי שעבר על חיוב הביעור, וא"כ הרי זה כקונה מנכרי לאחר הביעור שאין הפירות נאסרים כיון שאין מי שעבר על חיובו ולא ביער.

אלא שעל פי זה לאחר שיעבור הספק יהא חייב לבער כשחוזר וזוכה, וכמו הקונה מנכרי, ואז יוציא מרשותו ויקיים את הביעור [על פי דעה זו שהפקר בלא הוצאה מרשותו אינה חשובה לביעור].

החזו"א בסדר השביעית [הנדפס בסי' כ"ו] אות ט' כתב במינים שאין ידוע זמן ביעורם שיבער בכל יום עד שיצא הספק מלבו. ולא כתב שלא יחזור ויזכה, שמא משום שלכתחילה ראוי שיוציא מרשותו.

אלא שעדיין צ"ע כי שעת הביעור אינה ביום אלא בשעה, כי אם כלה לחיה בשחרית היאך ימתין עד הצהריים. ושמא החזו"א לטעמיה שכתב בסי' י"א סק"ו ואפשר דעד שקיעת החמה רשאי לשהות כדי למצוא אוכלין, ושם כתב בלשון ספק ושמא כאן פשט לספיקו.

אבל ג"כ יקשה, שהרי גם אין די שיבער פעם באמצע היום, כי אם זמן הביעור באותו יום לאחר שחזר וזכה א"כ נמצא שלא קיים ביעור ביום שכלה לחיה מן השדה, ולדברי החזו"א נמצא שהגיע שקיעת החמה ולא ביער. ואילו היה סובר החזו"א למעשה כספקו זה שצריך לגמור את הביעור עד שקיעת החמה, א"כ היה לו לומר שיקיים את הביעור בכל יום סמוך לשקיעת החמה ולא יחזור ויזכה אלא לאחר שקיעת החמה או לאחר צאת הכוכבים.

יג. המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו ולהיפך

כתב הרמב"ם בפ"ז הי"ב המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער לפי שנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם עכ"ל.

מבואר בדבריו שגם אם כלו במקום שיצא משם אסור משום שנותנים עליו חומרי אותו מקום וגם אם כלו במקום שהלך לשם אסור משום שנותנים עליו חומרי אותו מקום. וא"כ מוכרח שמעיקר הדין אין אסור אלא עד שיכלו ממקום שיצא משם וגם יכלו במקום שהלך לשם.

וכתב החזו"א בסי' י"ג סק"ד ולא הביא רבנו דין הוציא ואח"כ כלו האמור בגמרא עכ"ל. והיינו כיון שמפורש בגמרא שממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו

קעג

במקומו זה אינו דין של המוליך פירות שביעית ממקום שכלו, וא"כ את זה לא כתב הרמב"ם.

וכיון שאת דין הוציא ואח"כ כלו לא כתב הרמב"ם א"כ משמע שבזה לא סבר שיש משום חומרי מקום שיצא משם, וכן ודאי שאין אסור מעיקר הדין, כיון שדעת הרמב"ם שאם כלו במקום שיצא משם אסור משום שנותנים עליו חומרי אותו מקום ולא מעיקר הדין.

והיינו משום שבגמרא איתא אמר רב שישא בריה דרב אידי מילתא אחריתי קאמר רבי יהודה והכי קאמר או ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו חייב לבער רבי יהודה אומר צא והבא לך אף אתה מהיכא דאיייתניהו והא לא כלו להו למימרא דרבי יהודה לקולא קאמר והאמר רבי אלעזר לא אמר רבי יהודה אלא לחומרא אלא איפוך אינו חייב לבער רבי יהודה אומר צא והבא לך אף אתה מהיכא דאיייתניהו והא כלו להו, עד כאן דברי הגמרא.

וא"כ במסקנא באופן של ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו לרבנן פטור מלבער ולרבי יהודה חייב, וא"כ הלכה כרבנן.

ולשון רש"י בפסחים נ"ב א' ד"ה ולית ליה לר' יהודה כו', דמשמע שיכול לומר לו בן מקום שלא כלו לבן מקום שכלו צא והבא לך אף אתה ממקום שהבאתי ותמצא שלא כלו שם לחיה ואכול מאותן שתביא ואותה שלך שיש לך בבית אסורין וטעמא משום דגדלו כאן ובזה המקום כלו אבל אני הבאתי את שלי ממקום היתר ואין כאן מחלוקת ולית ליה לר' יהודה דאסור משום חומרי מקום שהלך לשם ואפילו אין שם מחלוקת דהא ממקום שאין עושין למקום שעושין דטעמא לאו משום מחלוקת הוא ואסרינן ליה משום חומרי מקום שיצא משם עכ"ל.

מתחילת לשון רש"י שכתב שיכול לומר לו בן מקום שלא כלו לבן מקום שכלו צא והבא לך אף אתה ממקום שהבאתי ותמצא שלא כלו, ועל זאת אמרו ולית ליה לר' יהודה נותנין וכו', משמע שעיקר הדין הוא שאם כלו במקום שהלך לשם אינו מחייב

ביעור, כיון שהאיסור כשכלו במקום שהלך לשם ולא כלו במקום שיצא משם היינו משום חומר מקום שהלך לשם.
ומבואר מדברי רש"י שמעיקר הדין מותר אף לבני מקום שכלו שם להביא ממקום שלא כלו ולאוכלם.

עוד כתב רש"י שם בד"ה ר' יהודה אומר צא, יכול זה לומר לבני מקומו שיצא משם איני משנה ממנהגכם דהא הולכתים למקום שלא כלו וצא והבא לך משם ותוכל למצוא הרבה עכ"ל.

משמע שאם כלו במקום שיצא משם לרבנן האיסור משום שינוי המנהג ואינו מעיקר הדין, וכן משמע שאף ממקום שלא כלו למקום שכלו אין איסור מעיקר הדין, שהרי כתב רש"י שיכול זה לומר לבני מקומו שיצא משם צא והבא לך משם ותוכל למצוא הרבה, ומשמע שמותר להם לעשות כך לרבי יהוד', ולרבנן אם אסור זה רק משום חומרי מקום ולא משום עיקר הדין.

וא"כ לכאור' מוכרח מדברי רש"י כדעת הרמב"ם, שמעיקר הדין אין אסור אלא עד שיכלו ממקום שיצא משם וגם יכלו במקום שהלך לשם, אבל כל שיש חדא מינייהו אינו אסור מעיקר הדין.

והחזו"א בסי' י"ג סק"ב כתב שדעת רש"י שמן הדין אזלינן בתר מציאות הפירות ולא בתר גידולן ואם הוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער מן הדין. ולא פירש היכן נמצא זאת בדברי רש"י.

יא. להחליף יין בשמן ולמכור אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת

רמב"ם פ"ה הי"ב. מותר למכור אוכלי אדם ואוכלי בהמה וליקח בהם אוכלי אדם אבל אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת עכ"ל.

כתב החזו"א סי' י"ג סס"ק כ"ד הטעם שאין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת דהוי כמוכר יין ולקח שמן שאין מדליקין בו.

ויל"ע במוכר יין ולקח שמן מה טעם אין מדליקין בו, כי אם תאמר דכיון שהיין אין מדליקין בו כיון שהפסד הוא ליין, ועל כן אף בחליפיו אין מדליקין ואע"פ שהשמן שהוא חליפיו אינו הפסד הוא לו, אילו כן א"כ אף פירות שאין דרכם בבישול יהא אסור להחליף בפירות שדרכם בבישול כיון שיהא אסור לבשל את שדרכם בבישול, ואילו היה זה נכון אי אפשר שלא היה מפורש כזה דין.

אלא צריך לומר שמה שנאמר בסוכה מ' א' לכם דומיא דלאכלה וכו' היינו שהיין ניתן לזילוף והשמן ניתן להדלקה, ועל כן אם מכר יין וקנה שמן כיון שהיין לא ניתן לסיכה על כן גם חליפיו לא ניתנו לסיכה, אבל זה אינו משום הפסד כיון שאין זה הפסד לשמן לסוך בו. ואין הולכים בזה אחר הפרי הראשון שכל שהיה הפסד בפרי הראשון אסור לעשותו בפרי השני, כשם שמותר לבשל דבר שדרכו בבישול ואף אם הפרי הראשון היה אין דרכו בבישול, אלא רק במה שניתן לעשות בו בזה הולכים אחר הפרי הראשון.

ועפ"ז הא דאין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת צריך לומר ג"כ כדרך זו, דהיינו שאוכלי בהמה ניתנו לבהמה ולא ניתנו לבעל הבהמה, דהא כתיב ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ולא נאמר לבעל הבהמה, ועל כן אין רשות לאדם להפקיע מבהמה זו על מנת ליתן לבהמה אחרת.

והא דמוכרים אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי אדם, צריך לומר שלעולם קודם האדם לבהמה, ועבור האדם מותר להפקיע לבהמה [ושמא היינו משום דכתיב ויתרם תאכל חית השדה].

ירושלמי פ"ז ה"א, החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ודכוותה אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא והתנינן מוכרין אוכלי אדם ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי אדם אבל לא אוכלי בהמה אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה וכל שכן אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה והדא קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה עכ"ל הירושלמי.

הר"ש כתב כהדא קניבתא דירקא וכו' כלומר אחר שיבשה דלא חזיא לאדם מותר ליקח בהן אוכלי בהמה, וא"כ משמע שהוא תירוץ, שאחר שיבשה מותר ליקח בה מאכלי בהמה, ועל זאת אמרו החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא. וכן פירש הרש"ס.

וצל"ע כי א"כ למה אין עושין מהן מלוגמא, דהלא פקע ממנה שם מאכל אדם, וא"כ כמו שמותר להחליפם במאכל בהמה שכן יהא מותר להחליפם ולעשות מהם מלוגמא. ועל כרחק צ"ל שאיסור דרבנן הוא, אלא שלא פירש טעמו.

והגר"א פירש שכשהיה אוכל אדם החליף עליה אוכלי אדם, והאוכל השני יבש ונעשה אוכל בהמה אעפ"כ אסור לעשות ממנה מלוגמא לאדם.

ונראה כוונתו שדמי מאכל אדם לא ניתנו לבהמה, ואף אם הדבר שהחליפו אותו נפסל לאדם. אבל צל"ע כי א"כ יפקע ממנו דין מאכל אדם, וכיון שאסור לבהמה א"כ לא יחול עליו שם מאכל בהמה, ואז יפקע מדין שביעית.

ואולי י"ל שכיון שראוי לבהמה לא פקע מדין שביעית אבל אסור לבהמה כיון שמאכל אדם לא ניתן לבהמה, ואינו משום הפסד, כפי שנכתב לעיל שמלבד אכילה כל מה שלא ניתן לעשות בפרי ראשון אסור אף בפרי שני.

יב. להוציא פירות שביעית לחו"ל

איתא בתורת כהנים פרשתא א' אות ט' אשר בארצך מה שבארצך אוכלים לא מה שהוציא עקילס לעבדיו לפונטוס.

וכתב הראב"ד שאם יצאו פירות שביעית לחו"ל אסורין באכילה, וכתב הטעם כדי שלא יתחלפו בפירות חו"ל, וכתב דהיינו לכו"ע ופלוגתא דתנאי בהגיע זמן הביעור אם יבער במקומם או יחזירם לארץ לבערם, וקודם שהגיע זמן הביעור רשאי להחזירם ולאכלם. וכן כתב בבאור הגר"א שם, שאסור לאכול פירות שביעית שהוציא מא"י. וכן משמע פשוט לשון הת"כ הנזכר כאן.

וכן משמע דעת הר"ש שם, כי כתב בביאורו שם ושמא טעמא הויה דאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל שלא יתחלפו בפירות חו"ל וכו', ואין לפרש שדבריו לפרש שביאור מה שכתוב בת"כ שם היינו דאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל, כיון שלשונו שלא בא לפרש על מה דברי הת"כ שם אלא בא לפרש טעמא דמילתא, וא"כ ביאור דבריו דטעמא דמילתא שאין אוכלים בחו"ל משום דאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל.

אלא שהרמב"ם כתב בפ"ה הי"ג שאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל ולא הזכיר שאין אוכלים אותם בחו"ל. ואיני יודע אם יש ללמוד מזאת מה דעתו לענין אכילה.

ובפסחים נ"ב ב' רב ספרא נפק מארץ ישראל לחוצה לארץ הוה בהדיה גרבא דחמרא¹⁴¹ דשביעית לוו בהדיה רב הונא בריה דרב איקא ורב כהנא אמר להו איכא

¹⁴¹ גרבא דחמרא היינו חבית, ויש בו מזון ג' סעודות, לאיתא בירושלמי דמו"ק שמואל אמר זפתין גרבא ולא זפתין כזתא זפתין גרבא דזפתא דקדקירא ולא זפתין כזתא דזפתא גלדא אית דמחלפין זפתין כזתא ולא זפתין גרבא זפתין כזתא שהיא לשעה ולא זפתין גרבא שהיא לשעות עכ"ל הירושלמי, מבואר שגרבא הוא כלי גדול שהוא לשעות ולא לשעה. ובגמרא דמו"ק

דשמייע ליה מיניה דרבי אבהו הלכה כרבי שמעון בן אלעזר או לא וכו'. ושם כתבו בתוס' הקשה ריב"א דתנן בפ"ו דשביעית אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מן הארץ לחו"ל ותירץ דהתם מיירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה דיש סחורה שמותרת אי נמי בשוגג הוציאו עכ"ל התוס'.

וכתב החזו"א בסי' י"ג סק"ד [ד"ה פסחים נ"ב] אין סברא שיהא מותר להוציא לסחורה ויהיו הלוקחין מותרין לאכלן והוא עצמו יהא אסור לו לצורך מזונו לדרך אלא נראה דט"ס הוא וצ"ל דהתם [שאמרו אין מוציאין פירות שביעית מן הארץ לחו"ל] מיירי לסחורה ורב ספרא אפיק לאכילה. עד כאן דברי החזו"א.

אלא שבתוס' הרא"ש וכן בתוס' שאנץ ובתוס' הרב פרץ כתוב כמו שכתוב בתוס' שלפנינו ולא כגרסת החזו"א.

אלא דא"כ תחזור קושית החזו"א איך אפשר שיהא מותר להוציא לצורך אחרים לחו"ל יותר מלצורך עצמו [ומחמת קושיא זו הגיה].

ועל פי מה שהובא לעיל שמבואר בדברי הראשונים שאין אוכלים פירות שביעית בחו"ל, א"כ צ"ל שכונת דברי התוס' בתירוצם הראשון שלהוציא לאכילה ודאי אסור כיון שאסור לאכול בחו"ל, אבל לסחורה היינו כגון שהיה יריד בחו"ל והוציא למכור שם אבל היינו לא לבני חו"ל אלא לבני ארץ ישראל על מנת שיחזרו לאכלם בארץ, ולחזור ולהביאם לארץ לאכילה כתב הראב"ד שם שמותר. ועל פי תירוץ זה שבתוס' צ"ל שלהוציא על מנת להחזיר אין איסור להוציא לחו"ל פירות שביעית.

ובספר אורחות רבנו ח"ב עמ' של"א אות מ"ג איתא שסמך החזו"א בשעת הדחק על גרסתו הנזכרת לעיל, לשלוח אתרוג שביעית לחו"ל על מנת לאוכלו מיד אחר סוכות, וכן התיר עפ"ז בסדר השביעית לר"ז שפירא להוציא לחו"ל לצידה לדרך.

י"ב ח' איתא אמר גמאל זופתין כזתא ואין זופתין חזיתא רב דימי מנהרדעא אמר זופתין חזיתא ואין זופתין כזתא וכו', וא"כ היינו אותם דברי הירושלמי ומבואר דגרעא היינו חזיתא.

קעט

וא"כ בשעת הדחק סמך על התירוץ הראשון שכתבו התוס', ואע"פ שכתב החזו"א עצמו שם שהר"ש הסכים לתירוץ בתרא.

וצל"ע במה שהתיר בסדר השביעית לר"ז שפירא להוציא לחו"ל לצידה לדרך, כי זה אינו בשעת הדחק ולמה סמך על תירוץ קמא. אלא צ"ל כיון שעיקר איסור הוצאה לחו"ל אינו אלא מדרבנן כמו שכתבו הראב"ד והר"ש על הת"כ שם, על כן סמך להקל על פי תירוץ קמא. וא"כ אף שלא בשעת הדחק סמך החזו"א להוציא לחו"ל על מנת לאכול. [ומלבד זאת שביעית בזה"ז דרבנן וסמך על זאת החזו"א בסי' י' ס"ק י"ג להקל בפלוגתא]. אלא שמלשון מכתב החזו"א גבי אתרוג שהובאה באורחות רבנו שם משמע שהתיר רק בשעת הדחק [ובמכתב שם לא הזכיר להוציא על מנת לאכול, ואם אינו על מנת לאכול לא יובן כונתו למה הדעת נוטה להתיר], וכן העיד גיסו הגרי"י קניבסקי זצ"ל שהתיר החזו"א להוציא על מנת לאכול רק בשעת הדחק.

ועל פי מה שנכתב לעיל שבתוס' הרא"ש וכן בתוס' שאנץ ובתוס' הרב פרץ כתוב כמו שכתוב בתוס' שלפנינו ולא כגרסת החזו"א, א"כ אין היתר כלל להוציא על מנת לאכול, ועוד שדעת הראשונים שפירות שביעית שיצאו לחו"ל אסורים באכילה שם כפי שהובא לעיל.

וא"כ אם יש לסמוך על תירוץ קמא של התוס' [ובפרט בשעת הדחק], א"כ צריך להוציא את האתרוג על מנת להחזירו לארץ מיד אחר סוכות, כי זה ההיתר להוציא לסחורה כמו שנתבאר לעיל.

יג. להאכיל לעכו"ם פירות שביעית

לשון הרמב"ם פ"ה הי"ג ואין מאכילין אותן לא לעכו"ם ולא לשכיר ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו ומאכילין את האכסניא פירות שביעית עכ"ל.

לשון ולא לשכיר שכתב הרמב"ם כתב הר"י קורקוס דהיינו המשך לרישא, דהיינו בשכיר גוי, ועפ"ז אף מש"כ הרמב"ם ואם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית, היינו ג"כ בגוי. ועפ"ז מבואר שאם היה הגוי שכיר לזמן רב או שקצץ לו מזונות הרי הוא כאנשי ביתו ומותר להאכיל אע"פ שהוא גוי.

עוד יש ללמוד מדברים אלו לענין פורע חובו מדמי שביעית, שאם נעשה כאנשי ביתו אין אסור להאכילו מדמי שביעית ואע"פ שקצץ לו מאכל. ואפשר משום שכל שסמוך על שולחנו אע"פ שבאמת פורע חובו, אבל אין זו צורה של פריעת שכר כשסמוך על שולחנו, וכן דומה לזה מזונות אשה שכתב הרמב"ם בפ"ה הי"ד אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית מפני שזה כמשלם חוב מפירות שביעית אבל ניזונת היא משל בעלה, כי גם בניזונת משל בעלה הוי כפריעת חוב, אלא כיון שאין זה צורת פריעת חוב אינו חשוב סחורה ואף במה שהוא סחורה מדאורייתא. וי"ל שזה ביאור מה שכתב הרמב"ם "הרי הוא כאנשי ביתו".

[החזו"א בסי' י"ג ס"ק כ"ו כתב שאיסור פורע חובו מדמי שביעית הוא מדרבנן והקילו בקצצו מזונותיו עליו, ולא פירש מה טעם הקילו. וכתב ללמוד זאת מדברי התוס' ע"ז ס"ב א' שכתבו בתחילה שלקדש אשה מפירות שביעית אקילו רבנן, משמע דהיינו מדרבנן. וצ"ע בכוונתו, כי שם אין המדובר על פורע חובו מדמי שביעית אלא המדובר לקדש אשה דהיינו לקנות בדמי שביעית דבר שאינו דבר אכילה, ולקנות דבר שאינו דבר אכילה הלא זה סחורה ממש. ולכאור' מוכרח שלקדש אשה אינו חשוב סחורה כיון שאשה אינו שפחה או חפץ, ואע"פ שאמרו בירושלמי מה בין הקונה אשה מה בין הקונה שפחה, אין זה דימוי גמור, כי שפחה היא כנכסים ואשה אינה כנכסים, ועל כן סברו התוס' בתירוצם קמא שאין איסורו אלא מדרבנן].

ודברי הרמב"ם כדברי התוספתא בפ"ה הי"ד דאיתא התם מאכילין את אכסניא פירות שביעית ואין מאכילין לא את הגוי ולא את השכיר פירות שביעית ואם היה

קפא

שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית.

ובתו"כ פרשתא א' פ"א אות ו' איתא לכם ולא לאחרים. עוד איתא התם באות ז' ולשכירך מן הגוי ולתושבך מן הגוי הגרים עמך לרבות את האכסניא. ועל פי התוספתא וכן על פי לשון הרמב"ם י"ל דמה שאמרו באות ז' ולשכירך מן הגוי היינו אם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו. והר"ש שם כתב שלשכירך מן הגוי היינו בעושה מלאכה לפעמים עמך, אבל בקוצץ לו מזונות הוי כפורע חובו מדמי שביעית. ולכאור' היינו דלא כתוספתא. עוד כתב שם שלאכסניא שמאכילים היינו אכסניא ישראל אבל לאכסניא גוי אין מאכילין, וכתב שבתוספתא כך איתא ואין מאכילין לאכסניא [כלומר שהיתה לו גרסה אחרת בתוספתא], ופירש דהיינו באכסניא גוי. וא"כ שהיתה לר"ש שם גרסה אחרת בתוספתא שמא אף לא היתה לו הגרסה שם או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית.

ובסדר השביעית להר"ז שפירא אות ח' כתב אסור ליתן לגוי פירות שביעית אם לא שמיסב על שולחנו של ישראל. לא ידוע מינין ההיתר אם מיסב על שולחנו של ישראל, ושמא צ"ל אם לא שסמוך על שולחנו של ישראל, והכוונה שמזונותיו על הישראל, וכמש"כ החזו"א בסי' י"ג ס"ק כ"ו שכשמזונותיו על הישראל מותר.

יד. אמירה לנכרי ומעשה נכרי בשביעית

(א) אם יש איסור להנות ממעשה נכרי בשאר איסורים כמו שאסור בשבת. (ב) נכרי שעשה בשבת עבור חנוני שנאסר לחנוני האם נאסר גם לכל הקונים. (ג) אם מותר לומר לנכרי שיעשה לעצמו כדי למכור לישראל, ואם עשה האם מותר

א. אם יש איסור להנות ממעשה נכרי בשאר איסורים כמו שאסור בשבת

א. נכרי שעשה דבר האסור בשבת לצורך ישראל אסור לישראל בשבת, כך מבואר במשנה שבת קכ"ב א'. וגם כשעשה בשל עצמו לצורך עצמו על מנת למכור לישראל, אסור לישראל כדאיתא במשנה מכשירין פ"ב מ"ו מצא בה ירק נמכר אם רוב עכו"ם לוקח מיד ואם רוב ישראל ימתין כדי שיבואו ממקום קרוב ע"כ. ועוד בגמ' עירובין מ' א'.

ב. ולענין שאר איסורים, איתא בגמ' בב"מ צ' א' דשלחו ליה לאבוה דשמואל הלין תורין דגנבי ארמאי ומגנחין יתהון מהו שלח להו הערמה אתעביד בהו אערימו עלייהו ויזדבנון וכו', מרימר ומר זוטרא ואמרי לה הנהו תרי חסידי מחלפי אהדדי ע"כ. משמעות הגמ' שדווקא במקום הערמה אסור. וכן סתם הרמב"ם הל' אס"ב פט"ז הי"ג וזה לשונו אסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה שלנו ואם לקחה הוא מעצמו וסרסה מותר ואם הערים ישראל בדבר זה קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר עכ"ל. וכן מבואר מדברי התוס' צ' ב' ד"ה מחלפי אהדדי, שכתבו וז"ל שלא מדעתן היו מסרסין אותן ומ"מ היו מחליפין שמא לא יאמינו העולם שהיה שלא מדעתם או משום שלא יאמרו אחרים לנכרי לעשות כן ויאמרו שלא מדעתנו עשו עכ"ל. מבואר שנכרי שסירס עבור ישראל בלא הערמה לא נאסר. וכ"כ הסמ"ג בלאווין סי' ק"כ וזה לשונו ואומר שם שמרימר ומר זוטרא היו מחמירין על עצמן והיו מחליפין זה לזה כשאירע שלקחה גוי מעצמו ואף על פי שאין צריך ואמר אבוה דשמואל שאם הערים ישראל על דבר זה קונסין אותו למוכרה לישראל אחר עכ"ל.

ג. מאידך כתב הטור באהע"ז ס"ס ה' נכרי שסרס בהמה של ישראל אם מעצמו עשאו מותר בד"א שאין שום ערמה בדבר אבל אם הערים ישראל בדבר או אפילו לא הערים והעכו"ם מכירו ומכוין לטובת ישראל אסור עכ"ל, הרי שאפילו בלא

קפג

הערמה אם עשה בשביל ישראל אסור, וכ"כ הרמ"א בשו"ע שם וז"ל ואפי' לא הערים והעובד כוכבים מכירו ומכין לטובתו אסור עכ"ל.

וכ"כ רבינו ירוחם נתיב כ' חלק א' וזה לשונו ואף על גב דהישראל אינו עושה מעשה הערמה והגוי עוש' מעצמו כיון שכוונת הגוי לטובת ישראל אסור וצריך למוכרו כמו שכתבתי או להחליפו לחבירו ישראל עכ"ל.

לכאור' למדו זאת הטור ורבינו ירוחם מדברי הרא"ש בב"מ שם שכתב בסי' ז' וז"ל מרימר ומר זוטרא ואמרי לה תרי חסידי מחלפי אהדדי ואף על גב דהני חסידי לא עבדו ערמה והנכרים עשו מעצמן אפי' הכי כיון שכוונת הנכרי לטובת ישראל עכ"ל. ועפ"ז יש לבאר לדעתם דסברו שלאבוה דשמואל אין אסור אלא משום הערמה, אבל לאמימר ומר זוטרא שודאי לא עשו הערמה ואפ"ה אסרו על עצמם, אפשר שסברו שגם בלא הערמה אסור.

אלא שבדברי הרא"ש בשבת פט"ז סי' י"ב מבואר שאין נאסר אלא בהערמה שכתב וזה לשונו ת"ר נכרי שליט עשבים בשבת מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור אבל אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל אין ישראל זקוק לומר אל תלקט דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד כדאמרינן גבי נכרי שבא לכבות ולפי שעה הוא דשרי אבל אם מערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה ע"י נכרי אסור כדאמרינן פרק השוכר את הפועלים בהנהו תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון הערמה איתעביד בהון ליזדבנו לנכרים עכ"ל. להדיא שסבר הרא"ש לענין סירוס שאם כיון הנכרי עבור ישראל מותר ודוקא אם מערים ישראל בכך אסור. וכ"כ בתוס' הרא"ש שם [שבת קכ"ב א'] וזה לשונו אבל אם הגוי מלקט ומאכיל בהמת ישראל אין ישראל צריך לומר לו אל תלקט דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד כדאמרינן גבי נכרי שבא לכבות ולפי שעה הוא דשרינן אבל אם מערים הישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה ע"י גוים אסור כדאמר בהשוכר את הפועלים גבי תורי דגנבי ארמאי וגנחי להון הערמה איתעביד בהון ליזדבנו לגוים עכ"ל.

וכ"כ רבנו ירוחם עצמו בנתיב י"ב חלק י"ב [פ"ג טור א'] וזה לשונו וגוי שלקט עשבים ומאכיל לבהמת ישראל אין אומרין לו אלא תאכיל פירוש ודוקא גוי שעושה מדעת עצמו כך אמרין בגוי שבא לכבות אבל אם מכירו ומערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בערמה על ידי גוי אסורים כדאמרין גבי סרוס וכן כתב הרא"ש כך פשוט ומוכח בשבת עכ"ל. מדברי רבנו ירוחם אינה ראייה, די"ל כמש"כ הג"א שיש לחוש שמא אמר לו, או כמש"כ הריטב"א שהבעלים היו מעלימין עיניהם משום דהוה נוחא להו במאי דעבדי והיינו הערמה דידהו. אבל הרא"ש שכתב וזה לשונו ואע"ג דהני חסידי לא עבדו ערמה והנכרים עשו מעצמן אפילו הכי כיון שכוונת הנכרי לטובת ישראל עכ"ל, מבואר שלא היה צד הערמה ואפ"ה אסור.

מבואר להדיא שגוי שעשה מעצמו לצורך בהמת ישראל כיון שאינו הנאת גופו בשבת מותר, אבל אם הערים הישראל אסור, ואינו עושה על דעת עצמו אלא עושה בציווי ישראל ועל כן אסור. וכתבו שהמקור מסירוס, וא"כ איך אפשר לפרש בדבריהם שבסירוס אסור גם בלא הערמה, שהרי גם בסירוס משבת את בהמתו של ישראל כמו במאכילה עשבים, אלא על כרחך כמו שנתבאר לעיל, שלאבזה דשמואל אין אסור אלא משום הערמה, ומזה למדו לגוי שמאכיל בהמתו של ישראל בשבת, שאם מערים אסור, אבל בסירוס אפשר שפסק הרמ"א כאמימר ומר זוטרא שודאי לא עשו הערמה ואפ"ה אסור על עצמם, שסברו שגם בלא הערמה אסור, משום דשאני סירוס.

ד. עוד מוכח שיש חומר בסירוס, שהרי גוי העושה לצורך ישראל בדבר שראוי גם בלאו מעשה הגוי, מותר, כדאיתא בשו"ע סי' רע"ו ס"ד אם יש נר בבית ישראל ובא א"י והדליק נר אחר מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, ע"כ. ועוד בדברי הרמ"א סי' רנ"ג ס"ה וזה לשונו אמנם אם לא נצטנן כ"כ שעדיין ראויים לאכול אם חממו אותו האינם יהודים מותרין לאכול עכ"ל, ובסירוס הרי ראוי השור לחרישה גם בלא סירוס, אלא על כרחך שחומרא יש בסירוס.

קפה

ואפשר שהטעם דשאני סירוס שהגויים רגילים הרבה בסירוס [כ"כ הט"ז סי' רצ"ז סק"ב], ועל כן היתה רגילות שגויים מסרסים בהמות של ישראל, ועל כן לדעת הרא"ש הוסיפו לאסור מלבד בהערמה גם כל שעשה נכרי לטובת ישראל.

ה. והגר"א כתב על מש"כ הרמ"א וז"ל ואפי' לא הערים והעובד כוכבים מכירו ומכוין לטובתו אסור עכ"ל, וזה לשונו ואפי' לא כו', ערש"י שם ד"ה ומגנחין כו' עכ"ל. ר"ל שכתב רש"י וזה לשונו ומגנחין יתהון, ומסרסין אותם ואחר כך מחזירין לבעלים ומאהבת בעליו ישראל גונבו הנכרי שהוא מכירו ומסרסו כדי שיהא יפה לחרישה עכ"ל.

אלא דיל"ע שעל זה אמרו בגמ' שם "דשלחו ליה לאבוה דשמואל הלין תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון מהו שלח להו הערמה אתעביד בהו אערימו עליהו ויזדבנו", מבואר שדברי רש"י באופן שהייתה הערמה.

ובדברי רש"י צ"ל כמש"כ הריטב"א לדעת רש"י וזה לשונו פרש"י ז"ל שהיו הגויים גונבין אותם ומסרסין אותם ואח"כ מחזירים אותם מסורסין והבעלים היו מעלימין עיניהם משום דהוה ניחא להו במאי דעבדי והיינו הערמה דידהו דאמרי' ערמה יתעביד בהון עכ"ל. וכ"כ הנצי"ב בהעמק שאלה על השאלות סי' ק"ה אות ז' לדעת רש"י וזה לשונו אבל רש"י כ' בד"ה ומגנחין יתהון כו', ומאהבת בעליו ישראל גונבו הכותי שהוא מכירו כו', הרי דאפילו אינו עושה הערמה ממש רק דהכותי כיון לטובת ישראל אסור והא דקאמר הערמה איתעביד בהו כו' ר"ל דגם זה מיקרי הערמה דכיון דסירוס א"א אלא שיקח השור לביתו ולעכבו איזו עת והישראל יודע ושותק אין זה אלא הערמה עכ"ל. וא"כ על כרחך שגם כוונת הגר"א לכך.

העולה, דעת המחבר להדיא שגם בסירוס אין איסור במעשה נכרי אלא כשהיה הערמה. ולדעת הרמ"א, לדברי הגר"א שמקורו של הרמ"א מדברי רש"י, היינו בעניין שיש לחוש למדשתיק, דהיינו מקצת הערמה, ואם מקורו של הרמ"א מדברי הטור והרא"ש, א"כ על כרחך שחמור סירוס משאר איסורים כמו שנכתב לעיל.

ו. לעיקר דברי הרא"ש הנ"ל שכתב וזה לשונו אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל אין ישראל זקוק לומר אל תלקט דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד וכו' אבל אם מערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה ע"י נכרי אסור כדאמרינן פרק השוכר את הפועלים בהנהו תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון הערמה איתעביד בהון ליזדבנו לנכרים עכ"ל.

כתב בשו"ע סי' שכ"ה סי"ג וזה לשונו אם ליקט א"י והאכיל לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו לפי שעה אבל אם רגיל בכך צריך למחות עכ"ל.

וכתב שם המג"א סק"ל וזה לשונו ז"ל הרא"ש אבל אם מערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה ע"י עכו"ם אסור כדאמרינן פרק הפועלים עכ"ל משמע אם אין הישראל מערים אף על פי שהעכו"ם מערים שרי ועוד משמע דאפילו ידעינן שהעכו"ם עושה לצורך ישראל א"צ למחות וכמ"ש סי' רע"ו סס"ד אבל המרדכי כתב וז"ל ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ולומר שעושה לעצמו ע"כ משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו וכ"מ מל' הש"ע עכ"ל. וכתב בשעה"צ ס"ק ע"ג וזה לשונו עיין במגן אברהם בשם הרא"ש וכן משמע גם כן בהרשב"א בחידושיו וכן כתב רבנו ירוחם ומה שכתב דמהשולחן ערוך מוכח כמרדכי איני יודע מגליה ואדרבה הלא הלשון הזה כתוב גם כן בטור ובקצור פסקי הרא"ש ומוכח להיפוך עכ"ל.

מש"כ וכן משמע גם כן בהרשב"א בחידושיו, כוונתו למש"כ הרשב"א [קכ"ב א'] וזה לשונו ומכל מקום במערים אסרו בתוספות מדאמרינן בפרק הפועלים גבי תורא דגנבו ארמאי הערמה איתעבידא בהו ליזבון לגוים עכ"ל. מדכתב שהערמה אסור כמו גבי סידוס, ושם היינו הערמת הישראל, א"כ גם כאן כוונתו להערמת הישראל. ואותה ראייה שכתב בשעה"צ מדברי הרשב"א יש ג"כ מדברי הגר"א, שכתב שם בסי' שכ"ה סי"ג על מש"כ בשו"ע "אבל אם רגיל בכך צריך למחות" וזה לשונו

קפז

אבל אם, כמ"ש בב"מ צ' הערמה אתעביד כו' עכ"ל. והיינו אותה ראייה שכתב הרשב"א.

מבואר לענין הלכה שהערמה היינו הערמת ישראל.

ז. ובעיקר דברי המרדכי יל"ע, זה לשון המרדכי [רמז ת"ה ת"ו] ואין מעמידין בהמתו על המוקצה דהתניא לעיל נכרי שליקט עשבים מאכיל ישראל אחריו ומשני בדקאי לה באפה ואזלא וכ"ש אם ליקט נכרי עשבים בשבת ומאכיל לבהמת ישראל אין צריך לומר לו אל תאכיל כדאמרינן בדליקה נכרי שבא לכבות א"צ לומר לו אל תכבה ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ואומר לעשות לעצמו עכ"ל.

וצל"ע מרישא לסיפא, שבתחילה כתב שאם ליקט עבור ישראל א"צ לומר לו אל תאכיל, וכתב ראייה לדין זה כדאמרינן בדליקה נכרי שבא לכבות א"צ לומר לו אל תכבה, ובסיפא כתב ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ואומר לעשות לעצמו, דמשמע שאם עושה לצורך ישראל אסור.

ומקור דברי המרדכי נראה שהוא מסה"ת סי' רמ"ז שכתוב בו את כל הלשון הכתובה במרדכי, והוסיף בסופו וזה לשונו ואף על גב דתניא נר שהוא דולק במסיבה אם רוב ישראל אסור וכן מרחץ שהיא מרחצת בשבת אם רוב ישראל אסור אף על פי שהוא לא פירש בשביל ישראל הוא עושה לפי שהרי גופו נהנה אבל לבהמתו ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר עכ"ל. ויל"ע בכוונתו.

מסתבר שגם דברי הרא"ש הם מדברי סה"ת, אלא שהרא"ש פירש שאם מערים אסור היינו בהערמת ישראל.

ב. נכרי שעשה בשבת עבור חנוני שנאסר לחנוני האם נאסר גם לכל הקונים

נכרי שהביא בשבת עבור ישראל מחוץ לתחום שזה נאסר למי שבא עבורו. כשהביא עבור חנווני האם זה נאסר רק לחנווני, או שזה נאסר לכל הקונים.

איתא בגמ' עירובין מ' א' ההוא ליפתא דאתי למחוזא וכו' שרא רבא למיזבן מיניה וכו' מאי אמרת מחוץ לתחום אתיא הבא בשביל ישראל זה מותר לאכול לישראל אחר וכל שכן האי דאדעתא דנכרים אתא כיון דחזא דקא מפשי ומייתי להו אסר להו, ע"כ.

כתב האור זרוע (עירובין סימן ק"מ סוף אות ב') וזה לשונו והכי פירוש ההוא ליפתא דאתו למחוזא שאיחר העכו"ם להביאו עד יום טוב לחנוני ישראל שקנאו ממנו מאתמול נפק רבא לראותו בבית חנוני ישראל וראה שמאתמול נעקרו ואמר הבא בשביל ישראל חנוני זה מותר לישראל אחר לקנותם מחנוני ישראל זה וכו' כיון דחזא דמפשי העכו"ם להביא לחנוני ישראל והיו מתכונים כדי שיהא לישראל למכור ולהשפיע לישראל הדרים שם הוי כמו שמביא אדעתא דכל ישראל דניחא לעכו"ם שיקנו אחרים מן החנוני כי גם הוא נשכר במה שמוכר לו ועדיפא מהא דאמר לעיל כל דאתא לבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן אתא עכ"ל.

וכפירוש זה של האור זרוע בסוגיא שמדובר שהחנוני ישראל קצץ עם הנכרי לפני יום טוב, כן פירש המרדכי בסוף פרק אין צדין (סי' תרפח), וכן הראב"ן (עירובין עמ' קנ"ה ע"ד) כתב שהנכרי הביא לחנוני ושאר ישראל לקחו מהחנוני.

וגם הם צריכים לפרש במה שאמרו בגמ' כיון דחזא דקא מפשי ומייתי להו אסר להו, כמש"כ באו"ז והיו מתכונים כדי שיהא לישראל למכור ולהשפיע לישראל הדרים שם הוי כמו שמביא אדעתא דכל ישראל דניחא לעכו"ם שיקנו אחרים מן החנוני כי גם הוא נשכר במה שמוכר לו.

מבואר שמה שהחנוני קוצץ עם הנכרי וחייב לקחת ממנו זה לא נאסר לקונים כיון שהנכרי מביא את זה רק לדעת החנונים, אבל מה שהוא מביא לחנונים יותר ממה שהם קצצו עמו זה נאסר כיון שהם נשכרים ממה שקונים ממנו ולכן זה חשוב שהם מביאים עבור הקונים.

קפט

וע"ע בבית מאיר סימן תקט"ו על המג"א סק"ג שנכרי שהביא לחנווני זה נקרא שמביא בשביל הקונים ולכן אם הישראל מוכר לנכרים זה נחשב שהנכרי הביא לצורך נכרים.

ג. אם מותר לומר לנכרי שיעשה לעצמו כדי למכור לישראל, ואם עשה האם מותר

א. דין גוי שעושה בשל עצמו כדי למכור לישראל, מבואר ברא"ש שביעית פ"ד מ"ג שחשוב כעושה לצורך עצמו, וזה לשונו חוכרין נירין, מקבל שדה מן הגוי בכך וכך כורין לשנה ומתנה עמו בשביעית שימצאנה חרושה למוצאי שביעית שבשביל עצמו חרשה הגוי כדי שיוסיפו לו בדמי חכירותה, אבל לא מישראל החשוד על השביעית אף על פי שיש שהות במוצאי שביעית לחורשה קודם זמן הזרע כיון דישראל חשוד הוא חיישינן שמא יחרשנה בשביעית עכ"ל. וכן בדברי הר"ש שם.

מבואר שאין איסור אמירה לנכרי בשל עצמו כדי למכור, ואין לומר שההיתר הוא דוקא לומר לנכרי שיביא לו אחרי בכדי שיעשה, שהרי לא חילק, ועוד שבישראל חשוד כתב "אף על פי שיש שהות במוצאי שביעית לחורשה קודם זמן הזרע" משמע שבנכרי התיר בכל גוונא.

ויש ראייה בין לגבי איסור אמירה ובין לגבי איסור הנאה שהרי סתם ולא כתב שהשתמש בזה רק אחרי שביעית בכדי שיעשה. [אמנם יל"ע מה החידוש במה שאמרו עוד שם במשנה ומחזיקין ידי עובדי כוכבים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, ואמרו בירושלמי לחד מ"ד דהיינו חרוש בה טבאות].

ב. וכן מבואר בפוסקים.

שכתב בשו"ע סימן ש"ז סעיף ג' וזה לשונו אסור ליתן לא"י מעות מע"ש לקנות לו בשבת אבל יכול לומר לו קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת עכ"ל, וכתב במ"ב וזה לשונו בב"ח ובא"ר שמצדדים שם דאפילו אם מבטיחו

שיקנה ממנו אח"כ ג"כ מותר כיון דעכשיו קונה לעצמו עכ"ל, ובפרט לפי מה שהוסיף הגר"ז שיום השוק הוא בשבת, וכן הוסיף שאמר לו שבמקח זה יהא פרעון החוב. וזה לשונו [שם סעיף ט-י] במקום שיום השוק הוא בשבת אסור ליתן מעות לנכרי מערב שבת שיקנה לו חפץ פלוני אם אותו חפץ אינו מצוי לקנות באותו מקום אלא ביום השוק וכו' מותר לומר לנכרי בערב שבת הילך מעות בהלוואה וקנה בהם לעצמך חפץ פלוני למחר ביום השוק ואני אחזור ואקחנו ממך אחר השבת בפירעון חוב מעות אלו ואתן לך ריוח עכ"ל. מכאן ראייה רק לגבי אמירה שהרי בשבת אסור להנאות מזה כמו גוי שהביא מחוץ לתחום, ולומר לו לקנות בשבת עבור שימכור לו אחר שבת מותר.

ומכאן מוכח שיש איסור הנאה גם במקום שאין איסור אמירה.

ג. וכן כתב הבית שלמה אהע"ז סי' ח' שעכ"מ שמסרס בהמה שלו בשביל למכור לישראל אין לאסור לא מטעם נכרי העושה מלאכה בשביל ישראל וכן אין לאסור מטעם דאסרינן בנכרי שביטול עבור ישראל איסור לכתחילה למי שנתבטל בשבילו, וזה לשונו כיון שמסרסם בשביל הישראל א"כ יש לאסור כמו במבטל איסור דאסור למי שנתבטל בשבילו מ"מ נראה דאף במבטל איסור דוקא בישראל כשמבטל דעביד איסורא ע"כ שייך קנס לאסור למי שנתבטל בשבילו אבל בנכרי הזורק איסור לתוך היתר שלו אף שעושה בשביל ישראל למכור או ליתן לו במתנה ל"ש קנס ומותר אף למי שנתבטל בשבילו דודאי אף אם נכרי סירס בהמות או עופות שלו וידוע שעושה כן בשביל למכרם לישראל או שרוב ישראל שע"ד הרוב עושה לא אישתמיט בשום פוסק לאסור בכה"ג וע"כ ל"ד לאיסור שבת ויו"ט דאמרי' דאם נכרי עשה מלאכה בהם בשביל ישראל דאסור לישראל בכדי שיעשו ורה"פ כתבו הטעם דשמא יאמר הישראל לעשות לו מלאכה זו דשבת ויו"ט חמור בזה מכל האיסורים כמבואר בסוגין ב"מ ד"צ ובתוס' שם ד"ה אבל הכא ומש"ה בהלין תורי דמנגחין יתהון משום קנסא היא דאסר אבוה דשמואל ולא משום גזרה כמו בשבת ויו"ט והיא מטעם שכתבנו, עכ"ל.

קצא

[עיינן שם בהגהת בנו שם לענין ביטול איסור שהביא שברדב"ז ח"ג סי' תקמ"ז יש סתירה בדבריו אם אוסר משום שעצם הקניה חשוב כביטול לכתחילה, וכן ציין לדברי הפמ"ג יו"ד סי' ק"ג בשפ"ד שאם אומר לגוי לבטל ואותו גוי ביטל אסור כיון שזה חשוב כמו שהישראל ביטל בידים ורק אם הפועל של הגוי ביטל מותר, ובס' לבושי שרד בח"ד סי' נ"ח נסתפק בדין זה של לקנות מגוי דבר שביטל, ותמה בנו של הב"ש שלא העיר אאמו"ר הג' זצלה"ה מדברי הפוסקים הנ"ל עכ"ד. דברי הרדב"ז לא קשורים לנידון דידן.

ודברי הפמ"ג יש לעיין אם דומה לענין שביעית, שזה לשון הפמ"ג ויראה לי דאם הישראל אומר לגוי לעשות לו לעקוב"ן אסור, דכיון דאמר עשי לי משליכי כמאן דעריב בידים עיין חולין ו' ע"א ופירוש רש"י דהגוי שלוחו עכ"ל, א"כ אפשר שדין זה הוא רק בביטל איסור שרבנן לא רצו שיבטלו איסורים ואם גורם לבטל חשוב כמו שביטל בידים שנחשב שהגוי שלוחו, ואין ענין זה דומה לאיסור אמירה שבות בכל התורה שעצם האמירה היא האיסור ובשל גוי אפשר שאין אסור אמירה כלל, כמו שיבואר לקמן אות י"ג, וגם אם דומה מ"מ הפמ"ג לא אסר רק אם אותו גוי עצמו זרע ולא אם פועל שלו.

הלבושי שרד בחידושי דינים ליורה דעה להלכות נ"ט לפגם סימן נ"ח הסתפק וכתב שם בהגה אות קכ"ג ועיין שפתי דעת סי' ק"ג סק"ד מ"ש שם בשם מהר"מ לובלין. ועיין אגרות משה יו"ד ח"ב סי' מ"א, שהביא את הלב"ש הנ"ל והבין בדבריו שמצדד להתיר, וז"ל האג"מ, אך ראיתי בפ"ת סימן קכ"ב סק"ה הביא מלב"ש שנסתפק באם העכו"ם עושה בעצמו בשביל ישראל דאפשר בכה"ג אסור עיין שם ועיינתי בלב"ש והוא בחדושי דינים בס"ק קכ"ג שציין להש"ך סימן קי"ט סק"כ ולהפמ"ג בש"ד סימן ק"ג ס"ק י"ד מש"כ בשם מהר"ם מלובלין שמתרוייהו משמע להיתר לע"ד עכ"ל].

ד. וכעין זה מצאנו במחנה חיים אהע"ז סימן ב' וזה לשונו שאלה יש לששה ישראלים חבורה ולהם שני אלפים צאן ובכל שנה ושנה יולידו הנקיבות זכרים

הרבה ואומרים שאין ביכולתם להרבות את רכושם בלעדי סירוס שע"י הסירוס של כח הזכרות יתרבה שמנם וצמרם ואז הם עשתרות שמעשרת את בעליהן ובעבור שגם הנכרי מצווה על איסור סירוס וישראל המצוה להנכרי עובר על לפני עור ע"כ בקשו האנשים היראים להורות להם הדרך כדת של תורה ע"כ תוכן דברי שאלתו. וכתב בסוף דבריו היוצא לדינא לסמוך על שמכואר ברמ"א בא"ח סי' ש"ז וז"ל אבל מותר לומר לו לעשות מלאכה לעצמו עכ"ל וכן כתב במג"א ס"ק כ"ט וז"ל אבל מותר לומר לו בשל בשר שלך וכ"מ באה"ע סי' ה' וביו"ד סי' רכ"ז וכ"כ בת"ח בשם רא"ם ומותר לומר לעכו"ם כבה דליקתך עכ"ל ועמ"ש במחצית השקל אם אין ישראל נותן לו כלום מותר יעו"ש וא"כ בנידן דידן ימכור הצאן לגוי וכו' וא"כ הדבר ברור בעזה"י שאם מכרו הצאן יוכלו לומר לגוי שיסרס אך לצאת דעת הסמ"ג דפוסק כר"ח [שבן נח מצווה על הסירוס] ימכר לגוי שאינו יכול לסרס בעצמו ואח"כ יאמר לו שיסרס והוא בעצמו יצוה לגוי אחר לסרס כנלענ"ד להלכה תל"י ומצאתי אח"כ לאדמ"ו חת"ס בח"מ סי' קפ"ה בנידן דידן והסכים עם השואל למכור את השוורים והוא אומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר לסרס יעו"ש ולדעתי שימכור לנכרי שאינו יכול לסרס בעצמו ואח"כ יאמר לו שיסרס והוא ממילא יאמר לנכרי אחר לסרס ומיושב בעצה זו מה שנתקשה אדמ"ו שם בתשובה בד"ה אך יעו"ש כנלענ"ד ברור בעזה"י עכ"ל.

ה. וכן כתב השואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק א סימן רכ"ט וזה לשונו והנה בדבר שאלתו על דבר הנהוג ליתן עופות לערל לסרסם ע"י הערמה שמוכרין העופות לערל ואומרים לו שיתנם לערל אחר לסרסם ואח"כ קונין בחזרה ובזה אינו חושש עוד משום אמירה לעכו"ם דנכרי דנפשי' עביד אם לאיסור לפ"ע אין לו חשש כי הערל נותנם לערל אחר ואלפני דלפני לא חיישינן ושאל את פי המורה מאי נ"מ מן הערמה זו להערמה המבוארת בש"ס לאיסור הלין תורי דגנבין ארמאה והשיב לו המורה כי בגניבה הגוף של היהודי והכא במכירה הגוף נעשה של עכו"ם. יפה השיב לו המורה דשאני מכירה דקנה ליה קנין הגוף.

קצג

ו. וכן מבואר בדבר משה [תאומים] יו"ד סי' ז' וזה לשונו ידידי על כיו"ב נאמר הנח להם לישראל כי יש להם על מי שיסמכו ש"ב הגאון המובהק בעל מג"ש ז"ל בשו"ת פני יהושע ח"א בחיו"ד סי' ג' שהעלה להקל בזה לסמוך על דעת הסוברין דאין ב"נ מצווה על הסירוס דכיון דאיכא ספק אי עובר על לפני עור בנכרי אזלינן להקל בספק יע"ש טעמו כי טוב הוא ואין חשש בזה רק משום איסור אמירה לנכרי שבות דהיא בכל האיסורין כמבואר בפ' הפועלים ד"צ כדפסקינן בש"ע אהע"ז שם וא"כ יש להתיר בזה ע"י הערמת מכירה בדרבנן מועיל הערמה כמ"ש התב"ש בחידושו לפסחים דשרינן הערמה בדרבנן והדברים עתיקים וכו' הנה העליתי וכו' ובגוף השאלה כבר הגדתי אשר עם לבבי דאין למחות ביד הנוהגים היתר במכירת שורים לסרסם ע"י נכרי כאשר כבר יצא הדבר בהיתר מפי הגאון בשו"ת פ"י זצ"ל ומי יבא אחר הכרעתו ואף שהמכירה הי' בדרך הערמה מ"מ כיון דאפי' בלא מכירה אין בזה חשש רק משום שבות דאמירה לנכרי ושרי' הערמה בדרבנן כמו דמתירין במכירת חמץ רק שיש להזהיר לעשות המכירה עפ"י הקנין המועיל בדתה"ק כדרך שנזהרין במכירת חמץ ואיסתבר בזה ידידו הדוש"ת עכ"ל¹⁴².

¹⁴² ואין לדחות שאין ראיה מדברי כל אלו האחרונים, כיון שדבריהם צאופן שיכול הגוי למכור לאחרים, ולומר שדבריהם ברוב נכרים ועל כן לא חשבו שעושה לאורך ישראל, שהרי כל דבריהם הם עצה היאך יסורסו בהמותיהם ללא איסור ולהמשיך לגדלם, ואינם עצה לזעל בהמות למכור בהמתם לנכרי, ועוד שקראוהו בשם הערמה, ואפילו שעושים מכר גמור, מ"מ היינו שידוע שסומכים דעתם שולאי יחזור הישראל ויקנה ממנו, וגם המחנה חיים שלא כתב הערמה מ"מ כתב שימכרו לגוי ויאמרו לו יסרם, ודאי שהגוי יודע שהישראל לא צא לתת לו ענות מה לעשות עם הבהמות שקנה ממנו וברור שמצין שכונת הישראל שיסרם ואח"כ יחזור ויקנה ממנו. ועוד אם מה שהתירו משום רוב עכו"ם והגוי עושה על דעת הרוב, היו צריכים לכתוב כן בפירוש כדי שלא יטעו בדבריהם, ויבאו להתיר גם כשאין רוב עכו"ם או כשעושה

ז. אמנם במהר"ם שיק אבה"ע סימן י"א כתב וזה לשונו איברא אפילו לכל הצדדים הנ"ל יש לבעל ישראל ירא ה' להיות נזהר משום דלענין סירוס איכ"ל דגרע דהרי שם קיי"ל דאפילו אם הגוי מעצמו עושה לטובת ישראל אסור לישראל ליהנות ממנו כמו המבטל איסור לכתחלה לצורך אדם אסור א"כ אם העכו"ם עשה זה בשביל ישראל ולטובתו וגם הגוי השני יודע מזה ועושה כן לטובת ישראל עדיין י"ל דהוי כמבטל איסור בשביל אחר ולכך בודאי נכון וראוי שהגוי השני לא ידע מזה כלל שהוא של ישראל ולזה לא יעמוד הישראל שם כמ"ש הברכ"י שם כנלפע"ד דברי החותם בברכה הק' משה שיק מברעזאווע עכ"ל.

י"ל"ע בכוונתו אם כוונתו אע"פ שחל המכר אפ"ה כיון שהגוי עושה לצורך ישראל אסור, ודלא ככל האחרונים הנ"ל, או אפשר כוונתו כיון שיש צד שהמכר לא חל כיון שיש בו הערמה, על כן אסור כיון שגוי עושה בשל ישראל.

ח. ולעיקר הדבר ששבת חמור משאר איסורים לענין איסור הנאה, כתב החת"ס או"ח ח"א סי' פ"ד וזה לשונו ראשית דברים אומר כי אינני מסכים בגוף הכוונה ברמב"ם שיסבור שליחות לנכרי לחומרא דאורייתא. ובפ"ה מהל' מלוה ולוה לא הזכיר אלא שס"ל דהוה רבית קצוצה ויוצאה בדיינים, אבל לא הזכיר ה"ה עליו שהוא דאורייתא אלא שלרש"י ורמב"ן ורשב"א אינה יוצאה כיון שהוא רק דרבנן ולרמב"ם יוצאה וכו', אבל מ"ש הרמב"ם דיוצא בדיינים היינו משום דס"ל כל

על דעת ישראל, וזפרט שדדצריהם נראה שהתירו בכל אופן כנ"ל. והבית שלמה הנ"ל כתב להדיא שעושה הנכרי לצורך ישראל, וגם כתב ולא דמי לאיסור שבת ויו"ט שאסור בעושה לצורך למכור לישראל דשבת ויו"ט חמור בזה מכל האיסורים, עי"ש שהביא ראיה ששבת ויו"ט חמור מתוס' ב"מ כ' א' ד"ה אבל, שכתבו ששבת ויו"ט חמור ולכן גזרו שביעית וחולו של מועד אטו שבת ויו"ט, אבל לא שביעית חמור כמו שבת. ועי"ש במהרש"ל שלא גרס בתוס' שביעית, וכן בתוס' הרא"ש ובתוס' רבינו פרץ לא כתבו שביעית.

קצה

האיסורים הנעשים באמצעות נכרים אסרו חז"ל אפי' בדיעבד, כגוי המבשל בשבת לצורך ישראל אפילו אם מביא חוץ לתחום, וגוי המסרס אפילו ע"י הערמה קנסו לאיסורא, מאי שנא רבית. ולהחולקים צ"ל איסורא דשבת שאני שהחמירו בהן חכמים, וסרוס היינו משום שהערים החמירו טפי מאותו איסור להדיא כמבואר בביצה י"ז ע"ב, כנ"ל טעם פלוגתתם, עכ"ל.

ובשו"ע יו"ד סי' קס"ח סעי' ו' פסק דלא כהרמב"ם עי"ש בש"ך.

ט. חילוק יש בין שבת לשאר איסורים, שבשבת באופן שעושה בשביל ישראל אפילו בעושה בשלו על מנת למכור לישראל הטעם שאסור היינו שמא יאמר לו, משא"כ בשאר איסורים שאסרו משום קנס כמבואר בגמ' גיטין נ"ד ב' שמבטל איסור לכתחילה קנסו אותו.

כמבואר בבית שלמה אהע"ז סי' ח' וז"ל, נראה דאף במבטל איסור דוקא בישראל כשמבטל דעביד איסורא ע"כ שייך קנס לאסור למי שנתבטל בשבילו אבל בנכרי הזורק איסור לתוך היתר שלו אף שעושה בשביל ישראל למכור או ליתן לו במתנה ל"ש קנס ומותר אף למי שנתבטל בשבילו דודאי אף אם נכרי סירס בהמות או עופות שלו וידוע שעושה כן בשביל למכרם לישראל או שרוב ישראל שע"ד הרוב עושה לא אישתמיט בשום פוסק לאסור בכה"ג וע"כ ל"ד לאיסור שבת ויו"ט דאמרי' דאם נכרי עשה מלאכה בהם בשביל ישראל דאסור לישראל בכדי שיעשו ורה"פ כתבו הטעם דשמא יאמר הישראל לעשות לו מלאכה זו דשבת ויו"ט חמור בזה מכל האיסורים כמבואר בסוגין ב"מ ד"צ ובתוס' שם ד"ה אבל הכא ומש"ה בהליך תורי דמנגחין יתהון משום קנסא היא דאסר אבוה דשמואל ולא משום גזרה כמו בשבת ויו"ט והיא מטעם שכתבנו, עכ"ל.

וכ"כ באגרות משה יו"ד ח"ב סימן מ"א וז"ל, להפמ"ג בש"ד סימן ק"ג ס"ק י"ד מש"כ בשם מהר"ם מלובלין שמתרוייהו משמע להיתר לע"ד ובהא דמהר"ם מלובלין איירי אף בהיה שם איסור פחות מס' שאסור לבטל לכתחלה ואם בטל במזיד אסרו למבטל ולמי שנתבטל בשבילו כדאיתא בסימן צ"ט סעיף ה' ומ"מ

מתיר מטעם שכתב דביד עכו"ם הוא מבושל ומה בכך שהישראל רואה עיין שם והטעם דכיון דהוא רק קנס משום שעבר על האיסור לבטל לכתחילה שלעכו"ם לא שייך איסורים לקונסם עבור זה אף שעשה העכו"ם זה עבור הישראל עכ"ל.

וכן מבואר בשו"ת לבושי מרדכי יו"ד מהדורה קמא סימן נב וז"ל, ומה שפלפלו הרבנים הגאונים נ"י דאם מבטל בשביל ישראל וגוי ומדמה להו לדין המוזכר ביו"ד סי' קט"ו [ס"א] ואו"ח סי' שכ"ה [סעי' ח'], לפענ"ד אין ללמוד זה מזה וכבר כתב הפרי מגדים סי' צ"ט [שפ"ד ס"ק יב] שאין ללמוד הגזירות וקנסות זה מזה מבטל איסור לכתחילה לאסור הוא מטעם קנס ועיקר שלא יהנו מעשיו הרעים ונכרי שהוא עושה בשביל ישראל איזה מלאכה והביא מחוץ לתחום שם לא שייך קנס ואינו אסור רק מטעם גזירה שלא יאמר לו לעשות או מטעם שליחות עיי' במג"א ריש סי' תקט"ו [סק"ה], ובמס' גיטין פ' הנזקין [נ"ג ע"ב] הביאו כל הני דשייך למקנסיה ובתוכם מבטל איסור לכתחילה ולא הזכיר כלל מלאכת נכרי בשביל ישראל וכבר מחלק התוס' במס' חולין [ט"ו ע"א ד"ה מורי להו] בין מבשל בשבת ומלאכת נכרי בשביל ישראל, ומה שהביא הריב"ש באותה תשו' הך דעירובין [מ' ע"א] אין דעתו להשותם בדיניהם אך ורק להוכיח דבשביל רבים סתמא הוי כמיוחד דכמו לענין תחומין דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר ומ"מ אמרו כיון דמפשי בשביל ישראל הוא, וה"נ לענין מבטל איסור לכתחילה בשביל אחרים א"צ מיוחד דבשביל סתם ישראל הוי כמיוחד אבל לענין מבטל בשביל ישראל ונכרי או לענין היכא דרובא עכו"ם ומוכח דבשביל ישראל ג"כ דנימא שיהיו דיניהם שוים מזה לא דיבר הריב"ש כלל וכלל לא וכו' זה לפענ"ד פשוט.

י. לכאור' יש ראייה מדברי התשב"ץ ח"ג ס"י ובנו הרשב"ש סי' תק"ס דלא כאמור לעיל, שהשוו שבת לביטול איסור אף באופן שביטל הגוי בשלו לצורך ישראל, אמנם כל דבריהם הם ליישב את דעת הרמב"ם בפי"ז מאכ"א שכתב זה לשונו הסופגנין שקולין אותן העכו"ם בשמן אסורין אף משום גיעולי עכו"ם עכ"ל. והרי סתם כלים אינם בני יומן וא"כ למה הרמב"ם אסר לכן תירצו שאסר משום מבטל

קצו

איסור לכתחילה, אמנם הב"י יו"ד סי' קכ"ב כתב וזה לשונו מדברי הרמב"ם נראה שהוא סבור שסתם כלים של גוים הן בני יומן עכ"ל, ועי"ש שהביא כמה ראיות לזה ששיטת הרמב"ם שלא ס"ל את הכלל שסתם כלים אינם בני יומן, וכן מבואר בלחם משנה מאכ"א פי"ז ה"ב וזה לשונו מדכתב רבינו מיום שני והלאה משמע דס"ל דסתם כלים של עכו"ם הם בני יומן ולכך הצריך מיום שני והלאה אבל הרשב"א ז"ל לא הבין כן ועיין בבית יוסף כי ביאר שם כל זה יפה עכ"ל. וא"כ מבואר בדברי הב"י והלח"מ דלא כמו הבנת התשב"ץ והרשב"ש בדעת הרמב"ם. וזה לשון הרשב"ש, הרמב"ם ז"ל כתב בפיי"ז מהלכות מאכלות אסורות זה לשונו וכן הסופגנים שקולין אותן הגוים בשמן אסורים אף משום געולי גויים והר"ם הכהן ז"ל הגיה עליו משום דסתם קדרות אינן בני יומן ואדוני אבי הרשב"ץ [תשב"ץ ח"ג ס"י] ז"ל העמיד דברי הרמב"ם ז"ל בתשובה וכתב דכיון דתדירי למעבד הוי כאומר לו עשה וכל שאומר לו עשה בשבילי אסור שהרי הוא כמבשל בסתם כליהן לכתחלה דלא התירו סתם קדרות אלא בדיעבד וכו', אלא שהמובן אצלי מדברי הרמב"ם ז"ל שאינו מתיר דברים שאין בהם משום בשולי גויים אלא בשאינן נקנין מהחנוני אבל בשנקנין מהחנוני הוא חושש לגעוליהן וכו', ובכל מקום שמוסיפין בשביל ישראל הוי כאומר לו עשה לי וכל האומר עשה לי אסור וראיה לדבר שהרי דברים הבאים בשביל ישראל ב"ט אסורים גזרה שמא יאמר לו להביא וכל שהרבה בשביל ישראל אעפ"י שלא אמר לו הוי כבא בשבילו והכי איתמר בפירוש בפרק בכל מערבין דאמרינן התם ההוא לפתא דאתיא למחוזא חזייה רבא וכו' כיון דחזא דקא מפשי ומייתו אסר להו אמר האי ודאי אדעתא דידן מייתו אלמא כל שהדבר נודע שבשביל ישראל מוסיפין אסור משום געולי גוים דהוה כאומר לו עשה לי דאסור ואם אינם מוסיפין בשביל ישראל שרי ונעמיד דברי הרמב"ם ז"ל במקום שמוסיפין בשביל ישראל אלו קונים מהם עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת לבושי מרדכי יו"ד מהדורה קמא סי' נ"ב וזה לשונו וכעת בא לידי תשו' הרשב"ש וראיתי כי מיישב בסברא זו דברי אביו התשב"ץ לדעת הרמב"ם

[שם] שאוסר בשול חמאה משום געולי גוים, דהרמב"ם מיירי היכא דמפשי בשביל ישראל והנה כל זה ליישב דעת הרמב"ם שלא להוציאו מכלל המובא דסתם כלים של נכרים אינם בני יומן אבל הא בלא"ה הוכיחו רוב אחרונים דהרמב"ם לא ס"ל סתם כלים של נכרים אינן בני יומן כאשר הוכיחו במישור בב"י סי' קכ"ב והלחם משנה פ' י"ז מה' מאכלות אסורות [ה"ב] דנקט הרמב"ם דאם לקח מן הנכרים כלים לבשל בהם, מיום שני והלאה מותר. א"כ למה לן לנקוט חומרא חדשה ולומר בכוונת הרמב"ם מה שלא הזכירו ולא רמז עליו, אם בפירוש אומר דסתם כלים של נכרים בני יומן, וא"כ שיטתו בפשיטות וגם בשו"ע סי' קי"ג קי"ד וקט"ו בדברים שנקחים מן הנכרים לא נזכר מזה כלל, וכו' וכן פסק בשו"ע שמותר לקנות מגוי וז"ל השו"ע יו"ד סי' קכ"ב של עובד כוכבים וישראל קונה ממנו לכתחלה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד עובד כוכבים מקרי דיעבד עכ"ל.

יא. העולה לענין דינא שהמחבר וכן הרמ"א סתמו שגוי שביטל מותר לקנות ממנו ולא חילקו בין רוב ישראל או רוב עכו"ם וכן לא כתבו שדוקא אם אין מרבים בשביל הישראל, אלמא ס"ל שגוי שעשה בשביל למכור לישראל מותר לקנות ממנו. וכן כתב מהר"ם מלובלין סימן ק"ד שעכו"ם שביטל איסור על מנת למכור לישראל מותר, וכתב ראייה לכך מדברי הגהות שערי דורא, והפמ"ג בסימן ק"ג סס"ק י"ד פסק כמותו, וכן משמע בחת"ס ח"ב (יורה דעה) סימן ס"ב.

יב. וכל זה דוקא לענין לקנות מגוי דבר שביטל מעצמו לצורך למכור בלא אמירה, ולענין אם מותר לומר להדיא לגוי לבטל איסור כדי שנקנה ממנו, נחלקו בזה האחרונים.

ונראה שגם לאוסרים זה דין מיוחד בביטול איסור ואינו ענין לאיסור אמירה לגוי, שהרי המקור לאסור הוא מדברי הרשב"א בתורת הבית [הארוך בית ד' שער ד' דף ל"ח ע"ב] וזה לשונו ועתה נבאר אחר שאמרנו שסתם כליהן של נכרים אינן בני יומן כמו שנתבאר למעלה ונתבאר גם כן שאסור להשתמש לכתחילה בכלי שאינו בן יומן ואעפ"י שנותן טעם לפגם אם מותר לומר לעו"ג לבשל לו בכליו וכו' ואם

קצט

עבר ועשה כן אם מותר אם לאו שנינו בברייתא בפרק קמא דחולין וכו' והתניא הנותן לשכנתו עיסה לאפות קדירה לבשל אינו חושש לשאור ותבלין שבה לא משום שביעית ולא משום מעשר במה דברים אמורים בשאמר לה עשי לי משלי אבל אמר לה עשי לי משליכי חושש לשאור ותבלין שבה משום שביעית ומשום מעשר ופרקינן שאני התם כיון דאמר לה עשי לי משליכי כמאן דעריב איהו בידיה דמי ולפיכך נראה לי דאסור לומר לעו"ג לאפות לו פת ולעשות לו מרקחות דכמו שמבשל הוא בכליו של נכרי בידיה דמי ואסור ואפילו בדיעבד כאלו עירב הוא את האיסור ובטלו בידיו וכו' אעפ"י שלא אסרו פליטת כלי שאינו בן יומו בדיעבד כיון דלכתחילה אסור כל שאמר לו לעו"ג עשה לי כמאן דמבשל ומבטל הגיעול לכתחילה דמי ואסור ואפילו בדיעבד למי שאמר כן ולמי שנעשה בשבילו עכ"ל. מבואר שטעם האיסור באומר לעכו"ם משום שזה נחשב כמו שביטל בידיהם, ולא משום שעבר על אמירה לעכו"ם.

באמירה לעכו"ם טעם האיסור כמש"כ הרמב"ם שבת פ"ו ה"א וזה לשונו אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת וכו' ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן עכ"ל¹⁴³.

¹⁴³ בהג"מ שם כתב וזה לשונו אסור ליתן לנכרי מעות בע"פ שיקנה לו למחר ציוד השוק כי יס' שליחות לנכרי לחומרא עכ"ל. מה שכתב טעם של שליחות לנכרי לחומרא ולא כתב את הטעם של הרמב"ם כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן, היינו משום שדבריו באופן שהוא ממש שלוחו.

והגר"ז בסי' רמ"ג ס"א כתב את הטעם שכתב הרמב"ם וגם את הטעם שיש שליחות לנכרי בכל אמירה לנכרי, וכל"ע בכוונתו, וזה לשונו אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת וכו' שכתבנו עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל וכו' אבל הנכרי אינו בחזקת שליחות מן התורה מכל מקום מדברי סופרים יס' שליחות לנכרי לחומרא ועיקר האיסור אמירה

והגר"ז בסי' רמ"ג ס"א כתב שהוא הדין לשאר איסורים וזה לשונו אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת וכו' ועיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביום טוב אינו אלא מדבריהם כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן וכן ביום טוב ואפילו בחולו של מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבאר במקומן עכ"ל.

יג. וגם לפוסקים שס"ל בגוי שביטל איסור נאסר למי שביטל עבורו, מ"מ אין ללמוד מביטול איסור לשביעית שכתב הפמ"ג שאין לומדים קנסות זה מזה, עיין פמ"ג יו"ד סי' צ"ט בש"ד ס"ק י"ב וזה לשונו וראיתי להתבואות שור בסימן ט"ז אות ז' פסק דשוחט אותו ואת בנו אסור אף לאחרים בו ביום וכלל כייל מי איכא מידי דעובר על דברי תורה ולא קנסו שלא יהנו מעשיו הרעים ולא דמי למבטל איסור דלא עבר אלא דרבנן והלין תורין הערמה בעלמא ואה"נ דאי סירסו או אמר לגוי (דעבר על לפני עור) דאסור בין לו ולאחרים וראיה מצורם אוזן בכור בכורות ל"ד יע"ש היטב, ואני תמה ע"ז מה שהחליט הדבר כל שעבר אדאורייתא במזיד אפילו לאחרים לא יהנו מעשיו הרעים וכו' ובמקום שקנסו קנסו ואין ללמוד מזה למקומות אחרים, כלל דמלתא משבת דחמירי אין ללמוד אלא קולא עכ"ל.

לנכרי בין בשבת בין ביום טוב אינו אלא מדבריהם כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן וכן ביום טוב ואפילו בחולו של מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבאר במקומן עכ"ל.

לביאורו של הגר"ז שאסור משום שליחות יל"ע אם כל אמירה לנכרי בכל האיסורים היינו משום שליחות וכמו ציטוט איסור לכתחילה שכתב רש"י בחולין ו' ב' שאסור משום דנעשית שומו.

טו. פרחי אילני מאכל אם מותר לקוצצם בשביעית

וכן יבואר מהו סמדר, מהו כפניות, מהו כופרא,

ומהו הרכבה בדקלים

(א) מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית (ב) פירוש רש"י ופירוש הערוך מהו הרכבה בדקלים. (ג) זה וזה גורם בהרכבה בדקלים. (ד) ראיות וקושי בפירושים הנזכרים. (ה) מהו כפניות ומהו סמדר. (ו) מהו "מתחלי". (ז) מיני הכופרא שיש לדעת רש"י. (ח) ביאור הא דאיתא בסוכה ל"ב א' ואימא כופרא אמר אביי דרכיה דרכי נעם וכו'. (ט) עוד ראיות מלשונות ר"ח והרמב"ם. י) בדעת הרמב"ם מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית. יא) מה ההבדל בין כפניות לכופרא. יב) העולה לענין דינא לענין קציצת האילן בשביעית.

א. מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית

איתא בשביעית פ"ד מ"י על המשנה מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משויציא ב"ה אומרים החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל אילן משויציאו. ובגמרא בברכות ל"ו ב' מבואר שמשיוציאו היינו סמדר, והלכה שסמדר דינו כדין פרי בשאר כל האילנות מלבד החרובין והגפנים והזיתים. ומה שדינו כדין פרי אסור לקוצצו לפני שיגיע לעונת המעשרות. וא"כ יש לברר מהו סמדר.

ב. פירוש רש"י ופירוש הערוך מהו הרכבה בדקלים

איתא במשנה בפסחים נ"ה ב' ששה דברים עשו אנשי יריחו על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם ואלו הן שלא מיחו בידם מרכיבין דקלים כל היום וכו'. ושם בגמרא נ"ו א' אמרו היכי עבדי וכו' רב אחא בריה דרבא אמר מנחי כופרא דיכרא לנוקבתא.

ושם פירש רש"י בפירוש אחד כופרא דיכרא ענף רך של דקל זכר ומרכיבו בסדק של דקל נקיבה מפני שדקל נקיבה אינה עושה פירות והזכרים עושין פירות עכ"ל רש"י.

והערוך פירש [בערך נסן] בפירוש האחר, כפנייתא הם פרי של דקל זכר וכשהן קטנים נאכלין ויש בה טעם תמרים אבל לא כתמרים שהן מתוקין אלא טעם אכילה בלבד ולכשיגדלו לזמן מועט יופסדו מלאכול אבל מהנים לדרך אחרת כיצד יתברך שם בורא כל העולם כרצונו כך ברא את הדקלים זכר ונקבה ובלעדי השני האחד לא יצליח והיאך הוא מעשיהן בהגיע זמן הדקל הנקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה עדיין התמרים הן כעדשים מביאין הכפניות [כלומר של הזכר - המעתיק] ומסביבין בעוקץ ידה מהן ומזהמין אותן וכורכין לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאה פירות נאין ובלבד שלא תאחר זמנן אפילו יום אחד שאם תשהא הרכבת דקל יום אחד יפסדו פירות הדקל ואותן התמרים שאיחרו בלא הרכבה לא יצליחו וכו' עכ"ל. [בתוס' במנחות ע"א א' הביאו את דבריו].

כפי שביירתי, כך הוא דרך גידול פירות התמרים, יש עץ דקל שכולו זכר ויש עץ דקל שכולו נקבה, ואין הנקבה עושה פירות אלא אם בתחילת פריחתם של מכבדות התמרה יקבלו אבק מפרחי דקל הזכר. וזמן הפריחה הוא בימי ניסן, ואם יאחרו את זמן ההרכבה לא תועיל ההרכבה אחר הזמן, ויגדל משהו גם בלא הרכבה, אבל לא בצורת תמר לא במראה ולא בטעם. [כפי שביירתי אצל מגדלי התמרים, המגדלים היום אינם יודעים לעשות את ההרכבה שכתב רש"י, וכן לא ידוע להם מה טיבה].

ובתוס' במנחות ע"א א' הביאו את דברי המדרש [אלא שהעתיקוהו בקצרה], ואעתיק כאן את דברי המדרש [נמצא במדרש רבה בראשית סדר לך לך פרשה מ"א ובבמדבר פרשה ג' ובמדרש תהילים מזמור צ"ב] מה התמרה הזו יש לה תאווה כן ישראל תאוון להקב"ה א"ר תנחומא מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן ולא היתה עושה פירות והיו מרכיבין אותה ולא עשתה פירות אמר להם דקלי תמרה היא רואה מיריחו והיא מתאוה לה בלבה והביאו ממנה והרכיבו אותה מיד עשתה פירות עכ"ל המדרש.

ביאור המדרש הזה לכאור' מתפרש רק כפירוש הערוך, שהרכבת התמרים היא כעין זיווג של זכר ונקבה וצריכה הנקבה לזיווג הזכר על מנת להוציא פירות. גם לשון הרמב"ם משמע כדברי הערוך, שכתב בפיה"מ בפסחים לדף נ"ה וזה לשונו שמרכיבין האילנות יום ארבעה עשר והוא שתולין יחור של דקל זכר על דקל נקבה וזה מפורסם אצל בעלי העבודה עכ"ל, לשון שתולין יחור של דקל זכר על דקל נקבה משמע כפירוש הערוך. [בתרגום החדש הלשון "שמרכיבין הזכר על התמרות", וגם זה מתפרש רק כפירוש הערוך]. ולקמן אות ג' יבואר שכך פירשו ג"כ ר"ח והרי"ף.

ג. זה וזה גורם בהרכבה בדקלים

ובערלה פ"א מ"ט תנן רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואין מרכיבין בכפניות של ערלה, הר"ש שם פירש ואין מרכיבין בכפניות של ערלה יחור שיש בו כפניות של ערלה והן תמרים בעודן סמדר כדאשכחן בפרק מקום שנהגו אין מרכיבין אותה יחור בזקינה דילמא אתי למיכל כפניות שבו. הרי שפירש את ההרכבה בתמרים כעין פירוש רש"י ולא כפירוש הערוך הנזכר לעיל אות ב'.

ואיתא בע"ז מ"ח ב' וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור והתניא רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואמר רב יהודה אמר רב

מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר עכ"ל הגמ'. ולא הביאו בגמרא שם את הסיפא של לשון המשנה בספ"ק דערלה ואין מרכיבין בכפניות של ערלה. אבל ר"ח וכן הרי"ף העתיקו שם את כל לשון המשנה וגם את הסיפא של לשון המשנה ואין מרכיבין בכפניות של ערלה. ועל שאמרו בגמ' שם על ההיא משנה מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר כתב ר"ח דהרכיב שאמרו היינו במרכיב כפניות של ערלה והיינו משום דהוי זה וזה גורם שהכפניות של ערלה והאילן שניהן גורמין לזה הפרי. וכן דעת הרי"ף שזה וזה גורם קאי גם על הסיפא של המשנה מכיון שהעתיק שם גם את הסיפא של המשנה ואין מרכיבין בכפניות של ערלה, ועל כל זה אמרו מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר.

וכן להדיא דעת הרמב"ם שזה וזה גורם היינו גם על הסיפא של המשנה, שכתב בהלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"י הכ"א וזה לשונו וכן אין מרכיבין כפניות של ערלה בדקלים מפני שהן כפרי עבר והרכיב מותר שכל דבר שיש לו שני גורמין אחד אסור ואחד מותר הרי זה הנגרם משניהם מותר לפיכך הצומח מפירות ערלה מותר שהרי גורם לצמוח הפרי האסור והארץ המותרת עכ"ל.

וא"כ מוכרח שדעת ר"ח והרי"ף והרמב"ם בביאור ההרכבה בתמרים כפירוש הערוך הנזכר לעיל אות ב', שהרכבה בתמרים היא שמביאים את הכפנייתא של הזכר על הכפנייתא של עץ הנקבה על מנת שתקבל כפנייתא הנקבה אבק מן הזכר כדי שתצמיח פירות, ועל כן שייך בהרכבה זו זה וזה גורם, דהיינו אבק הזכר עם אילן הנקבה הזקנה. [מלבד שמלשון הרמב"ם שכתב וכן אין מרכיבין כפניות של ערלה בדקלים מפני שהן כפרי, מתפרש רק כדרך זו ולא כפירוש ר"ש, וכן לשון ר"ח שהועתק לעיל שכתב שהכפניות של ערלה והאילן שניהן גורמין לזה הפרי, מתפרש רק כדרך זו ולא כפירוש ר"ש].¹⁴⁴

¹⁴⁴ בסוף ספר חוט שני נדפס מכתב ותשובה מהחזו"א מה טעם לא תיזכר הרכבה בדקלים בשביעית משום דהוי לאוקמי פירי. י"ל בזה כיון שבידוע שתמר שלא קיבל הרכבה כלל [דהיינו

ולפירוש ר"ש שפירש שאין מרכיבין בכפניות של ערלה היינו יחור שיש בו כפניות של ערלה אין מרכיבין אותה יחור בזקינה דילמא אתי למיכל כפניות שבו, לא שייך בזה להתיר אם עבר והרכיב משום זה וזה גורם, דהא בנדרים נ"ז ב' אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן ילדה שסבכה בזקנה ובה פירות אפילו הוסיף במאתים אסור.

וא"כ גרסת הגמרא כפי שהיא נדפסת לפנינו שלא גרסו בגמרא את הסיפא של המשנה שאין מרכיבין בכפניות של ערלה, היא על פי פירוש הר"ש, וכן על פי פירוש רש"י בפירוש ההרכבה בתמרים שיהא צריך רש"י לפרש שאין מרכיבין בכפניות של ערלה כפירוש הר"ש דהיינו יחור שיש בו כפניות של ערלה אין מרכיבין אותה יחור בזקינה דילמא אתי למיכל כפניות שבו. והיינו משום שאילו היו גורסים שם את הסיפא אי אפשר שעל כל זה יאמרו שאם הרכיב מותר משום שזה וזה גורם מותר.

ויל"ע בדברי הטור וכן השו"ע ביו"ד סי' רצ"ד סי"ב שכתבו כלשון הנדפסת בגמרא שלפנינו ולא הזכירו את הסיפא כלל ואין מרכיבין בכפניות של ערלה, והגר"א שם כתב דהיינו משום דעת הראב"ד, אבל אין זה דרכו של המחבר שלא להביא את דעת הרמב"ם. [ובעיקר דברי הראב"ד יגעתי ולא מצאתי להבין כוונתו]. שו"ר בדברי רש"י בסוטה מ"ג ב' בד"ה בטלה לגבי זקינה, שכתב וכי תנן במסכת ערלה דמרכיב חייב בערלה [זקינה] בילדה תנן שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מזקינה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו עכ"ל.

בכל מסכת ערלה לא נזכר דמרכיב חייב בערלה מלבד משנה זו שאמרו ואין מרכיבין בכפניות של ערלה, וא"כ מבואר שמפרש רש"י את המשנה שאינו איסור

לא הרכבה טבעית מאצק הנישא צרוח ולא הרכבה בידי אדם] אמנם יגדל ממנו משהו אצל אינו אורת תמר ואינו תמר, וא"כ הוא כמלמיה לכתחילה את התמרים, ועל כן אינו חקוב אוקמי.

להרכיב בכפניות של ערלה, אלא פירושו שאם הרכיב יחור של זקנה בילדה אף אותו ענף חייב בערלה.

אלא שעפ"ז ראשונה אין מיושב הלשון שאמרו "ואין מרכיבין" ולא אמרו חייב בערלה, ועוד שבירושלמי שם אמרו מאן תנא אין מרכיבין כפניות של ערלה רבי יוסי [דאמר סמדר אסור], ולפירוש רש"י הנזכר אין לזה פירוש.

הרדב"ז על הרמב"ם בהלכות נטע רבעי פ"י ה"כ הקשה על הרמב"ם שכתב דין זה שאין מרכיבין בכפניות של ערלה כיון שאמרו בירושלמי דאתיא כרבי יוסי [וכבר פירשו זאת האחרונים כי מודים חכמים לרבי יוסי בשאר כל האילנות], וכתב הרדב"ז לפרש שכפניות הם הלולים בעודם רכים וראויים לאכילה ונוהג בהם ערלה, וצ"ע בכוונתו כי א"כ מהו מה שאמרו בירושלמי דאתיא כרבי יוסי.

ד. ראיות וקושי בפירושים הנזכרים

על פי פירוש הערוך מבואר היטב הא דאמרו במשנה בפסחים נ"ה ב' ששה דברים עשו אנשי יריחו על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם ואלו הן שלא מיחו בידם מרכיבין דקלים כל היום וכו' דכיון שאם יאחרו את זמן ההרכבה יפסידו את הפירות על כן הרכיבו בערב הפסח אם נפל זמן ההרכבה בערב הפסח.

ועל פי פירוש רש"י [והר"ש] צל"ע מה טעם לא מיחו בידם, כי מה נשתנה מלאכה זו מכל המלאכות שלא עשו בערב הפסח. שו"ר שכתב רש"י במנחות ע"א א' דסברי לאו מלאכה חשובה היא. אלא שצל"ע שאם הרכבת יחור באילן אינה מלאכה חשובה א"כ מה היא מלאכה חשובה לענין איסור מלאכה בערב פסח וערבי שבתות.

עוד יש קושי על פי פירוש רש"י כי מה תועלת בעץ הדקל בהרכבת ענף המצמיח פירות בתוך אילן שאינו מצמיח פירות, כי בכל האילנות יש תועלת בכגון זה כיון שהענף המצמיח פירות יצמיח פירות מהאילן שאינו מצמיח פירות, אבל בעץ הדקל מכבדות התמרים אינם צומחות על גבי הענפים אלא צומחות הם מתוך הגזע עצמו,

ובזה שונה עץ הדקל משאר האילנות שבהם צומחים הפירות על גבי הענפים, ובעץ הדקל צומחים הפירות על ענף מיוחד הקרוי מכבדת וענף זה צומח מתוך הגזע עצמו ולא על גבי הענפים.

עוד קושי שלישי יש שהוצרך רש"י להפוך את תפקידי הזכר והנקבה בעץ הדקל ולומר שהזכר מצמיח פירות ולא הנקבה, כי על פי זה פירש את שאמרו בפסחים נ"ו א' מנחם כופרא דיכרא לנוקבתא, ולמה קבעו את שם הדקל המצמיח פירות בשם זכר ואת שם הדקל שאינו מצמיח פירות בשם נקבה בהיפך הלשון הרגילה. עוד קושי יש מלשון המשנה בערלה שאמרו ואין מרכיבין בכפניות של ערלה, דמשמע שההרכבה היא בכפניות עצמן, והר"ש פירש דהיינו ביחור שיש בו כפניות. ונוסף כפי שהובא לעיל סוף אות ב' מן המדרש, שמשמע להדיא מדברי המדרש שהרכבת התמרים היא כעין זיווג של זכר ונקבה וצריכה הנקבה לזיווג הזכר על מנת להוציא פירות.

ועל כולם גם זה קושי, שאין המגדלים היום יודעים לעשות את ההרכבה הזו שכתבו רש"י והר"ש, ויש בזה קושי, כי הוזכרה ההרכבה בתמרים כמה פעמים במשנה ובגמרא דמשמע שהיה זה דבר רגיל וידוע [וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ לפסחים נ"ה וזה לשונו וזה מפורסם אצל בעלי העבודה עכ"ל], ואיך נעלמה ידיעה זו לגמרי. אבל ההרכבה שכתב הערוך ידועה היא ונעשית בכל הדקלים.

ה. מהו כפניות ומהו סמדר

ועתה יש לבאר מהו כפניות ומהו סמדר. בגמרא מבואר שכפנייתא היינו באותו זמן של כופרא והיינו סמדר, כלומר ששלושתם הם זמן אחד.

מבואר זאת מדאיתא בפסחים נ"ב ב' רבי אילעאי קץ כפנייתא דשביעית היכי עביד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד וכי תימא הני מילי היכא דנחית לפירא אבל היכא דלא נחית לפירא לא והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הני מתחלי דערלה

אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוה בכופרי וקא קרי להו פירי רב נחמן דאמר כרבי יוסי דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פירי ופליגי רבנן עליה עכ"ל הגמ'.

ביאור הגמרא, רבי אילעאי קץ ענף של פירות בתחילת צמיחתו בשביעית בשלב הקרוי "כפניות", וסבר שכפניות אין דינם כדין פרי ואין אסור לקצצם בשביעית, והקשו בגמ' ששלב זה הקרוי "כפניות" חשוב כבר פרי והראיה לכך מדאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוה בכופרי וקא קרי להו פירי, וא"כ מבואר ש"כופרי" היינו כמו "כפניות".

ודחו בגמ' רב נחמן דאמר כרבי יוסי דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פירי ופליגי רבנן עליה, מבואר מזאת שרב נחמן שסבר ששלב זה של הפרי הקרוי "כופרי" קרוי פרי היינו משום שסבר כרבי יוסי ש"סמדר" הוא פרי. וא"כ מבואר ששלב זה של "סמדר" הוא כמו "כופרי" והם כמו "כפניות". [יעויין לקמן אות י"א מה ההבדל בין הכפניות לבין הכופרי].

כפי שביררתי וראיתי בעצמי אבק הזכר קיים בעץ הזכר כשמכבדות הזכר בפרחים ויש להם אבקנים ומהאבקנים יוצא אבק הזכר.

וכיון שבירושלמי בערלה שם אמרו מאן תנא אין מרכיבין כפניות של ערלה רבי יוסי [דאמר סמדר אסור], א"כ מוכח ששלב זה הקרוי "סמדר" וכן הקרוי "כפניות" הוא בשלב שעץ הפרי נמצא בפרחיו. כי על פרחי הזכר אמרו שאין מרכיבין בהם. [כל זה מוכרח לר"ח והרי"ף והרמב"ם והערוך שהוזכרו לעיל אות ג' שמפרשים שהרכבה בתמרים היינו הבאת אבק הזכר לכפניות הנקבה].

וכך כתב הרמב"ם להדיא בפיה"מ בערלה פ"א מ"ז וזה לשונו "וסמדר הוא הפרח שממנו יהיה הפרי".

וכן עוד בשביעית פ"ד מ"י על המשנה מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משיוציא ב"ה אומרים החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו

והזיתים משינצו ושאר כל אילן משיוציאו. וכתב הרמב"ם בפיה"מ אסור לקצוץ אילנות בשנה השביעית כשיתחילו לשאת פרי ולהוציא פרח. עוד כתב שם משיוציאו פירוש משיתחילו בו העלים הירוקים, ועל כרחך הכוונה במקום צמיחת הפרי, וא"כ ג"כ מוכרח שכוונתו לתחילת יציאת הפרח. עוד נכתב ראייה שסמדר הוא הפרח לקמן סי' ט"ז אות א'.

וסייעתא עוד לכך משיר השירים פ"ב שנאמר שם "והגפנים סמדר נתנו ריח" וריח יש בפרחים ולא בפירות קטנים קודם הבוסר.

והערוך כתב שההרכבה בתמרים בזמן שדקל הנקבה משלחת המכבדות עם תמריה ועדיין התמרים הן כעדשין, נראה הטעם שכתב הערוך שהתמרים הן כעדשין, כי בעץ הנקבה יש ג"כ תפוחית, אבל הפרחים אינם צורת פרח גמור, אלא תחילת פרי עטוף בעלים קשים, וכל תחילת פרי כזה עם העלים העוטפים אותו נראים כעדשים וגודלם כעדשים.

אבל בעץ הזכר הפרח הוא צורת פרח גמור, והפרי של הזכר הוא האבק היוצא מן הפרחים ככל שאר הפרחים שבעצים אחרים, ואת אבק זה אסרו משום ערלה למ"ד סמדר אסור משום ערלה, ועל כן מוכרח שסמדר היינו הפרח.

ו. מהו "מתחלי"

עוד יש לבאר מהו "מתחלי" שעליהם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא הני "מתחלי" דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוה בכופרי. כי מדברי הגמרא אלו מפורש שה"כופרי" הוא קודם הבוסר, כי בבוסר אמרו בגמרא שאף לרבנן הוי פרי, וא"כ מוכרח מדברי הגמרא שיש שלב שבו יש שומר בתמרים על תחילת הפרי עוד קודם היותו בוסר ואינו שומר בהיותו בוסר, כי כך מוכח מדאמרו בגמ' [בפסחים נ"ב ב' ובברכות ל"ו ב'] רב נחמן [דאמר הני מתחלי דערלה אסירי] דאמר כרבי יוסי דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פירי

ופליגי רבנן עליה, ואילו היה המתחלי שומר גם בזמן הבוסר א"כ אתיא גם לרבנן, כי רבנן אמרי בוסר אין סמדר לא.

וכפי שביררתי ובדקתי בעצמי, אין כל קליפה או שומר שנמצא בקטנות הפרי ואינו נמצא בזמן הבוסר, אלא דבר אחר נמצא, והוא כי דרך צמיחת מכבדות התמרים הוא שבתחילה יוצא מעץ הדקל מעין נרתיק בצבע חום כשהוא סגור, ובתוכו של הנרתיק נמצא ענף המכבדת כשהיא פורחת, ואחר זאת נפתח הנרתיק לשני חלקים ומתגלית המכבדת כשהיא פורחת. [בעץ הדקל יש ענף ויש מכבדת, והמכבדת היא כעין ענף היוצא מן הדקל ובו גדלים התמרים].

וא"כ ברור הדבר שאותו מתחלי אינו אלא אותו הנרתיק האמור שהוא שומר בזמן תחילת צמיחת מכבדות התמרים והוא שומר על המכבדת בפריחתה. וא"כ כפניות היינו המכבדת בפריחתה. וכפי שמבואר בעוקצין פ"ג מ"ז ובברכות נ"ז ב' צריך לומר שהכפניות ראויות לאכילה, ובעירובין כ"ח ב' אמרו שממתקים אותם ע"י האור.

וא"כ ג"כ מביאור המתחלי ג"כ מוכח הדבר שסמדר היינו הפרח וכפי שכתב הרמב"ם שהובא לעיל.

ושמא מזאת [היינו רק מהראיה ממתחלי] אין ראיה גמורה, כיון שהתפרחת של הנקבה שמא אינה קרויה פרח, כיון שאין צורתה צורת פרח גמור, ושמא יש מי שיקרא לתחילה זו בשם תחילת פרי ולא בשם פרח.

אבל זה לא נראה, כיון שכך צורת כל פרחי האילן, שיש גרגר קטן שהוא יהיה הפרי, והוא עטוף בתחילה בעלים שנפתחים והוא מתגלה וגודל, ומכנים אותו בשם פקעת, וכך בדיוק הוא בתפרחת נקבת הדקל, שיש פקעת של עלים שעוטפים את גרגר הפרי הקטן, אלא החילוק היחיד הוא שהעלים העוטפים את תחילת הפרי בדקל הם עלים קשים וצבעם כצבע הגבעול ואינם דקים כשאר פרחי העצים, ועל כן מראיהם החיצוני אינו כמראה פרח רגיל. ובפרחי הזכר של הדקל ודאי שהוא צורת פרח גמור וגם עליו הם צורת עלי פרח.

ריא

וכאן יש להעיר, שהתוס' בשבת ע"ג ב' ד"ה ואחת משום מפרק, כתבו שיש על התמרים קליפה עליונה שאותה צריך לפרק, וכבר התקשה בזאת בספר שביתת השבת בכללי מלאכת דש אות ה' שאמרו לו שלא נמצא כל קליפה על התמר שצריכה פירוק.

ותוס' הרא"ש שם כתב כדברי התוס' וכתב וכן משמע בברכות בביצד מברכים שיש להם קליפה עליונה דקאמר התם הני מתחלי דערלה אסירי עכ"ל. בדברי תוס' הרא"ש צ"ע, כי בברכות שם מבואר שהמתחלי קיימים בשעת הסמדר ואינם קיימים אפילו בשעת הבוסר, כיון שאמרו שרב נחמן שאסר סבר כרבי יוסי דאמר סמדר אסור ופליגי רבנן עליה, ורבנן אמרו בוסר הוי פרי ולא סמדר כמבואר שם, וא"כ מבואר שהמתחלי אינם שומר בשעת הבוסר, כי אילו היו שומרים בשעת הבוסר גם לרבנן היו אסורים משום דהוו שומר לפרי, וצ"ע.

ז. מיני הכופרא שיש לדעת רש"י

כל זה הוא לפירוש הרמב"ם וכן ר"ח והרי"ף כפי שהובא לעיל, אבל רש"י שם בברכות ל"ו ב' פירש שכופרא היינו תמרים קטנים קודם בישולם, וכן פירש רש"י שם שסמדר היינו לאחר שנפל הפרח וכל גרגיר נראה לעצמו. מלבד הקושי שאין ידוע שומר שנמצא בקטנות ואינו נמצא בזמן הבוסר מלבד הנרתיק הנזכר לעיל, עוד יקשה כי לדברי רש"י יש שני מיני כופרא בעץ הדקל, האחד הוא תמרים בעודם קטנים כפי שפירש בברכות ל"ו ב', והשני הוא ענף רך כפי שפירש בפסחים נ"ו א'. וגם שני מיני כפניות יש לפירוש רש"י, כי איתא בברכות נ"ז ב' שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופגי תמרה, וכיון שכפניות שאמרו בפסחים נ"ב ב' לפירוש רש"י היינו כעין פגי תמרה, כיון שמבואר בגמ' שם שכפניות הם כעין כופרא וכופרא פירש רש"י שהם תמרים קטנים קודם בישולם, על כן הוצרך רש"י בברכות נ"ז ב' לפרש בכפניות שאמרו שם פירוש אחר, ופירש דהיינו מין תמרים רעים.

ולדעת הרמב"ם ודעימיה רק כופרא אחד יש בעץ הדקל והיינו המכבדות בתחילת צמיחתם. והם נאכלים ובהם מרכיבים, ואין צריך לומר שיש כמה מיני כופרא. ויש להעיר שהשו"ע באו"ח סי' ר"ב ס"ב גבי ברכת בפה"ע כתוב ושאר כל האילן משויצאו פרי מברכין עליו בפה"ע, וכוונת השו"ע לסמדר [ויעויין שם בבהגר"א ובבה"ל שם שחלקו על דברי השו"ע שם מטעם אחר].

ח. ביאור הא דאיתא בסוכה ל"ב א' ואימא כופרא אמר אביי דרכיה דרכי נעם וכו'

עוד איתא בסוכה ל"ב א' גבי כפות תמרים ואימא כופרא [כלומר אימא כפות תמרים שנאמר בתורה אינו לולב אלא כופרא] אמר אביי דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום כתיב, וכתב רש"י דכופרא היינו עץ כעין חרותא אלא עדיין בן שנה או שתי שנים, ובמאי דאמר אביי דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום פירש רש"י ואלו עשויין כקוצים ומסרטיין את הידים.

ועל פי מה שנתבאר לדעת הרמב"ם ודעימיה שכופרא היינו מכבדת התמרים בתחילתה, וכפי הידוע אין בה קוצים. א"כ נראה שפירוש מאי דאמר אביי דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום כתיב, שאינו דרכי נעם ואינו שלום לקצוץ את הכופרא שממנו יוצאים התמרים בתחילת צמיחתו כיון שמשחית בזה את כל הפירות העתידיים לצאת מן הכופרא. ואע"פ שמקריבים פירות, אין דומה כי הקרבת פירות הוא השימוש בהם, אבל קציצת הכופרא חמור טפי אי אינו פרי אלא הוא ענף העושה פירות הרבה, ועוד שנעשה בגבולים ובכל ישראל, ואם כל ישראל יקחו כל אחד חד כופרא לא ישארו תמרים. והא דאמרו בגמרא שם גבי אופתא דהאי כפות ועומד ומשמע דכופרא אינו כפות ועומד, יעויין לקמן אות י"א. ולפירוש רש"י שפירש שאינו דרכי נעם משום שכיון שגדלו מסרטיין את הידים, יקשה דא"כ כשאמרו בגמרא שם ואימא חרותא כל שכן שהיה לומר שאינו דרכי נעם כיון שמסרט את הידים.

ט. ביאור לשונות ר"ח והרמב"ם

בפסחים נ"ב ב' כתב רבנו חננאל רב אילא קץ כפניתא דשביעית פירוש "אל טלע" של שביעית, ועל מתחלי דערלה כתב רבנו חננאל פירוש "קצבאן" דערלה, ועל שאמרו בגמ' שם ושומר לפירי אימת הוי בכופרי כתב רבנו חננאל "דהן אל טלע", ופירוש "טלע" בערבית הוא אותו ענף המדובר שהוא בפריחת הדקל. וקצבאן פירושו בערבית כיסוי מגן [כהיום המגן על האצבע החיט מפני המחטים קרוי בערבית קצבאן] ומובן שכוונתו לנרתיק המחפה את הכפניות שהוזכר לעיל אות ג'. ובפיה"מ לרמב"ם בלשון הערבית בעוקצין פ"ג מ"ז לשונו וכפניות הי עראגן אלתמר אל נבהתא והי מכסיה בגלאפהא והו משהור באלטלע, ופירוש "ערגאן" בערבית הוא מכבד התמרים, ותרגום דבריו שכפניות הוא מכבד בתחילת צמיחתו והוא מכוסה באותו מתחלי והוא הידוע באלטלע, לשון "באלטלע" הוא כלשון "טלע" שכתב ר"ח הנזכר לעיל.

ודברי שניהם כאמור לעיל, שפירשו שכפניתא היינו מכבד התמרים בצעירותו בזמן יציאתו מן הדקל.

י. בדעת הרמב"ם מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית

והא דכתב הרמב"ם בהל' שמיטה פ"ה הי"ח ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית החרובין משישלשלו וכו' ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר, והיינו דלא כמו שאמרו בגמ' דבשאר אילנות מודים חכמים לרבי יוסי שאסור לקצצן משיוציאו סמדר ואינו בבוסר, התקשו בזה כבר האחרונים [יעויין ספר המפתח הוצאת ש. פרנקל], יעויין בדברי החזו"א שביעית ס"ז סק"כ [סוד"ה ר"מ] שכתב אולי ט"ס בלשון הרמב"ם ותיבת בוסר אינה במקומה. וכן המנחת חינוך כתב שבוסר הוא ט"ס. [ועויין בדרך אמונה פ"ה בציון הלכה ס"ק רמ"ב שכתב ישוב ללשון

הרמב"ם, ועוד יש אחרונים שפירשו שאע"פ שכתב הרמב"ם בוסר אבל כונתו לסמדר כמפורש בגמ'.

יא. מה ההבדל בין כפניות לכופרא

ויש עוד לבאר מהו כפניות ומהו כופרא, כי בגמרא בפסחים נ"ב ב' מבואר שכפניות וכופרא הם בזמן אחד, אבל משמע שאינם דבר אחד ממש, דאיתא התם רבי אילעאי קץ כפנייתא דשביעית היכי עביד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד וכי תימא הני מילי היכא דנחית לפירא אבל היכא דלא נחית לפירא לא והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוה בכופרי וקא קרי להו פירי רב נחמן דאמר כרבי יוסי דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פירי ופליגי רבנן עליה עכ"ל הגמ'.

מבואר דכפנייתא הוי ככופרי, אבל משמע שאינם דבר אחר ממש כי אילו היה דבר אחד למה שינו בלשון שתחילה אמרו רבי אילעאי קץ כפנייתא ולבסוף אמרו ושומר לפירי אימת הוה בכופרי.

אלא נראה שכפנייתא היא הענף הצעיר של הדקל כשהוא בפריחתו כאמור לעיל אות ה', וכופרא היינו אותם כפניות כשהם עדיין בתוך המתחלי, והכפניות עם המתחלי כשהמתחלי עדיין סגור הוא הקרוי כופרא.

כך נראה כיון שלאכילה מוזכר בכמה מקומות שהכפניות ראויים למאכל [עוקצין פ"ג מ"ז, עירובין כ"ח א', ברכות נ"ז ב'], אבל לא מוזכר כך על הכופרא, ואילו על הכופרא אמרו בכתובות י' א' שהיו מלקים בו, וכפי שראיתי את פריחת הדקל אי אפשר להלקות בה, אבל באותו נרתיק שהוא המתחלי כשהוא סגור הוא ראוי מאד להלקאה, ודרך לקצוץ את אותו נרתיק כשהוא סגור בעץ הזכר על מנת להרכיב איתו, כי אחר שיפתח יתפזר האבק ממנו, והוא ראוי להלקאה.

ובגמ' בסוכה ל"ב א' איתא אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי דהאי כפות תמרים דלולבא הוא אימא חרותא בעינא כפות וליכא ואימא אופתא כפות מכלל דאיכא

פרוד והאי כפות ועומד לעולם אמר ליה ואימא כופרא אמר אביי דרכיה דרכי נעם וכל נתיבתיה שלום כתיב עכ"ל הגמ'. מבואר דאיכא פרוד ואיכא כפות, והיינו כיון שהמתחלי נפתחים ואז הוי פרוד.

וא"כ הא דאמרו בפסחים נ"ו א' מנחי כופרא דיכרא לנוקבתא, היינו שמניחים את כל הכופרא בעודו סגור על כפניות הנקבה, ולא מניחים את הכפניות בלבד.

יב. העולה לענין דינא לענין קציצת האילן בשביעית

העולה לענין דינא לענין קציצת האילן בשביעית, דכיון שמבואר בגמרא ששאר כל האילן מן הסמדר אסור לקצו, ומדברי הרמב"ם ור"ח והרי"ף מוכרח שסמדר היינו הפרח, א"כ בשביעית אסור לקצוץ את האילן או את ענפיו מאז שיש עליהם פרחים, וכן את הפרחים עצמם אסור לקצוץ. מלבד החרובים והגפנים והזיתים שלא נאמר שיעור אחר.

ולדעת רש"י ודעימיה שסמדר היינו אחר שנשרו הפרחים, א"כ לדעתו מותר לקצוץ את האילן כשהוא בפרחיו.

טז. ביאור מהם ארבע מיני הפירות שבצלף. ומה

הוא "קור" שבדקל

(א) מהם האביונות והקפריסין. (ב) מהם התמרות שבצלף. (ג) מה הוא "קור" שבדקל.

א. מהם האביונות והקפריסין

אחר שנתברר בס"ד בסימן הקודם כמה בירורים במיני הפירות, ראיתי להוסיף כאן את שנתברר בס"ד מה הם פירות הצלף, כיון שאותו יסוד בירור לשניהם. אמרו בברכות ל"ו א' שצלף יש בו אביונות קפריסין תמרות ועלים. האביונות שהם עיקר הפרי ודאי שהם הפירות שיש בו שיש בהם הרבה גרעינים שהם עיקר הפרי.

הקפריסין אמרו בגמ' בברכות ל"ו ב' האי קפרס ליתא בשעת גמר פירא, ומוכח בגמ' שהקפריסין הם שומר לפרי בעודן סמדר, דאמרו בגמ' דהקפרס אינו שומר לפרי כיון דליתיה בשעת גמר פירא, והקשו על זה ממתחלי דערלה דאמר רב נחמן דאסירי ואע"פ דהווי שומר בכופרא ולא בשעת גמר פירא ותירצו דרב נחמן סבר לה כרבי יוסי שסבר סמדר אסור ופליגי רבנן עליה והקשו שוב דרבנן מודים לרבי יוסי בשאר כל הפירות דסמדר אסור ועל כן הקפרס היה לו להיות אסור, כלומר דהיה לו להיות אסור משום דהקפרס הוי שומר בשעת הסמדר וכמו המתחלי, מבואר מזאת שהקפרס הוא שומר דוקא בשעת הסמדר ולא בשעת הבוסר, כי אילו היה הקפרס שומר גם בשעת הבוסר א"כ אף לרבנן היה לו להאסר משום דלרבנן בוסר הוי פרי ונמצא דהוי שומר בשעת הפרי.

ועל פי מה שנתבאר לעיל סי' ט"ו אות ה' שסמדר לדעת ר"ח ורי"ף והרמב"ם היינו הפרח א"כ הקפרס הוא שומר כאשר פרי הצלף עוד בפרחים ואינו שומר על האביונות כשהם בוסר.

ודרך גדילת הצלף, בתחילה יוצא פקעת שהיא הפרח כשהוא עטוף בעלים ירוקים העוטפים את הפרח, ובתוך הפרח נמצא כבר כעין גיד שבראשו הניצן של האביונות ואחר זאת נפתחים העלים הירוקים ואז נפתח הפרח, ולאחר שנובל הפרח לאחר זמן גודל אותו ניצן ונעשה לפרי. ושומר לפרח שאינו שומר לאביונות אפשר רק שהוא אותם העלים הירוקים העוטפים את הפרח קודם שנפתח, וא"כ מוכח שעלים אלו הירוקים שעוטפים את הפרח הוא הקפרס.

וכן מזאת ג"כ מוכח שסמדר הינו הפרח, כיון שאין שומר בתחילת הפרי שאינו קיים בשעת הבוסר מלבד עלים אלו הירוקים שהם שומרים את הפרח, וכיון שמבואר בגמרא שהקפרס הוא שומר לפרי בעודו סמדר כמו שהובא לעיל, א"כ מוכח שהפרח הוא הסמדר.

ואין לומר שכל פקעת הפרח דהיינו כשהפרח סגור ומכוסה בעליו הירוקים שהוא הקפרס, כי כיון שאבק הפרח ודאי חייב בערלה כמו שנתבאר לעיל סי' ט"ו אות ג'

גבי אבק הרכבת הדקלים, ואמר רב יהוד' אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ אוכל את הקפריסין, ואם הקפריסין היה הפקעת הכוללת את העלים הירוקים והלבנים וגם את אבקו וכל שבתוכו, הרי ודאי שחייב בערלה. [הארכתי בזה כיון שראיתי שיש שפירשו שכל הפקעת היא הקפריסין].

[בשו"ע או"ח סי' ר"ב ס"ו איתא פירוש וכו' וקפריסין הן קליפה שסביב הפרי כקליפות האגוזים. לשון זאת של הפירושים בשו"ע בסוגריים ידוע שאינם לא מדברי המחבר ולא מדברי הרמ"א, ולא ברור לאיזה קליפה כוונתו, כיון שלצלף כפי שבפנינו אין קליפה כלל].

ב. מהם התמרות שבצלף

התמרות של הצלף, בערוך בערך תמר פירש את תמרות הצלף שהם לולבי נפצא ואוכלין אותן כשהן רכין משום דאדעתא דהכי נטעי להו מברך בפה"א אבל לולבי גפנים דלאו אדעתא דהכי נטעי להו מברך עלייהו שהכל. וכן כתב הערוך בערך צלף שהתמרות הן לולבי נפצא ושם הוסיף והן עיקר העץ שעושה הפרי.

ולולבי גפנים היינו ענפי עץ הגפן בעודם צעירים ורכים, דאיתא בב"ק נ"ט א' [גבי בהמה שאכלה והזיקה גינת חברו] במה דברים אמורים בזמן שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים אבל אכלה פגים או בוסר רואים אותן כאילו ענבים עומדות ליבצר וכו', משמע דלולבי גפנים הם כעין יחורי תאנים וכמו שיחורי תאנים הוא הענף שעליו עתידים לצמוח תאנים כך לולבי גפנים שהוא הענף שעליו עתידים לצמוח הענבים, ושניהם כשהם רכים, ולשון לולבים היינו כשהענף עדיין צעיר ורך כמו לולב הדקל.

וביומא פ"א ב' יש מחלוקת אמוראים מהו לולבי גפנים לעניין לחייב את האוכלים ביוה"כ, רבי יצחק מגדלאה אמר כל שלבלבו מר"ה ועד יוה"כ [שהם עשרה ימים] ורב כהנא אמר כל שלוש יום [כלומר כשענפי הגפנים קרויים לולבים והם רכים ראויים הם למאכל אדם וחייב על אכילתם ביוה"כ ואחר זאת כשהם מתקשים נעשו

עץ. ואינם מאכל אדם ואין חייבים על אכילתם ביוה"כ המחלוקת כמה זמן אחר צמיחתם קרויים הם לולבים]. וכך פירש הרמב"ם בפיה"מ בערלה פ"א מ"ז שהלולבים הם הענפים הרכים היוצאים בראשי הברדים, וכך פירש ג"כ בעוקצין פ"ג מ"ד [ודברי הרמב"ם בפיה"מ בשביעית פ"ז מ"ה על כרחך שהם שיבוש התרגום. וצל"ע בדברי רש"י בב"ק נ"ט א' שכתב שלולי גפנים הם האשכולות כשהם נראות וקודם שפרחו וכן יחור בתאנים, וצל"ע דיחור בתאנים מפורש בכמה מקומות שהוא ענף, בכלאים פ"א מ"ח וביבמות קכ"ב ב' ובערלה פ"א מ"ט, וא"כ לולבי גפנים שמוכח בגמ' שהם בענבים כיחור בתאנים מוכרח שהוא הענף. וכן מוכח מהמחלוקת ביומא פ"א ב' כמה זמן קרויים הלולבים בשם לולבים, ואם אלו האשכולות קודם הפרח א"כ אין זה תלוי בימים אלא הוא עד שיפרח]. והערוך שם פירש עוד את תמורות הדלועין שאמרו בשביעית פ"ב מ"י דהיינו הציץ שלהם קודם שנפתח, וכתב כדאמרינן [גבי הדס] נקטם ראשו ועלתה בו תמרה, והביא דבריו הר"ש בשביעית שם.

עוד בתוספתא שהביא הר"ש בפרה פ"א מ"ז בדין הזאת מי חטאת שאמרו אין מזים בתמרות, ושם ר"מ אומר תמרות הם גבעולים שלא הנצו כל עיקר וחכמים אומרים תמרות הם גבעולים שלא גמרו.

מכל אלו מבואר שתמרות הם הענפים הצעירים בעודם רכים [ולזה כוונת הערוך בערך צלף שכתב שהתמרות הן עיקר העץ שעושה הפרי].

ג. מה הוא "קור" שבדקל

אחר שנתברר לנו בס"ד כל זאת, נוסיף גם בביאור ה"קור" שבדקל. איתא במשנה בעוקצין פ"ג מ"ז הקור הרי הוא כעץ לכל דבר אלא שהוא נלקח בכסף מעשר. וכתב הרמב"ם בפיה"מ בלשון הערבית שם שהוא ראש הדקל ונקרא "אלגמאר", וכן רבנו חננאל בעירובין כ"ח ב' כתב קור "אלגומר". ופירוש "גאמר" בערבית [גם בערבית המדוברת כהיום] הוא לב הדקל שהוא נמצא בתוך ראש גזע

הדקל וגם כהיום דרך לאוכלו. ובפיה"מ שם כתב הרמב"ם עוד שהוא לבן ורך והוא בדמות גבינה יבשה [וכעין זה כתב בהלכות ברכות פ"ח ה"ו], וכך הוא בדיוק מראה לב הדקל.

וכן הרמ"א בסי' ר"ד ס"א כתב קורא הוא הרך הנתוסף באילן בכל שנה שקורין פלמיטו. ו"פלמיטו" הוא לב הדקל הנזכר.

ולב דקל זה הוא החיות של הדקל ואם מוציאים את לב הדקל מת הדקל. ובזה מתפרש הא דאיתא בב"ק צ"ב א' שמואל אייתי ליה אריסיה תמרי וכו' אמר מכחשי בחמרא כוליה האי למחר אייתי לי מקורייהו, שפירושו שלמחר תמית את הדקל ע"י נטילת הקור ממנו. ובזה מתפרש הא דאיתא בויקרא רבה בסוף סדר תזריע ובסדר מצורע [פרשה ט"ז אות ז'] במתלא אמרי דאכל בהדי קורא ילקי בהדי קילא, דהקפידא על מאן דאכל קורא היינו משום שהוא ממית את הדקל עבור זה.

והא דאמרו בברכות ל"ו ב' דסופו להקשות יש להבין דהיינו משום שכל שגדל ומגביה הדקל מתחדש לו לב בגובהו והישן נשאר במקומו ומתקשה.

ובברכות ל"ו א' במחלוקת בגמ' בברכת הקורא פירש רש"י דקורא היינו רך של דקל כשענפיו גדלים בכל שנה הנוסף בשנה זו רך ובשניה מתקשה ונעשה עץ. וכן בשבת בדף ל' ב' פירש רש"י דנברא בת קורא היינו הקור של הדקל והיינו ענף רך היוצא קודם שיתקשה. וא"כ היינו הלולב שנוטלים בסוכות כי הוא הענף הנוסף בדקל. וצל"ע דהא אינו רך ואינו ראוי לאכילה כלל וכלל ואינו ראוי גם לברכת שהכל. ובב"ק צ"ב א' פירש רש"י את הקור בענין אחר, וצ"ע.

יז. אין לוקחים מן החשוד דבר שיש עליו זיקת

שביעית, דין ע"ה ודין החשוד

כתב הרמב"ם בפ"ח הי"ב במה דברים אמורים [שאסור ליקח פירות שביעית מע"ה] בזמן שהיה מוכר פירות שכמותן בשמור כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן

אבל היה מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר כגון הפיגם והירבוזין והשוטים והחלגלוגות והכסבר של הרים וכיוצא בהן ה"ז מותר ליקח ממנו מעט כדמי שלש סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר עכ"ל. [מה שהותר רק משום כדי חייו של מוכר היינו שאסור למסור דמי שביעית לע"ה והתירו לתת מזון שלש סעודות משום כדי חייו של מוכר, כך מסתבר וכ"כ החזו"א סי' י"ב ס"ק י"ז ד"ה שם בתוספ', אבל משום שמה הביא מן השמור אין חשש כלל בפירות שחזקתן מן ההפקר].

עוד כתב הרמב"ם שם בהי"ד בד"א בעם הארץ סתם אבל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל ואין לוקחין ממנו פשתן אפי' סרוק אבל לוקחין ממנו טווי ושזור עכ"ל.

מבואר שאיסור לקיחת דבר שיש עליו זיקת שביעית היינו בפירות שחזקתן מן ההפקר, ובזה לא אסרו בע"ה, אבל בחשוד אסרו גם דברים שחזקתן שאין בהם איסור.

מקור איסור זיקת שביעית מהמשנה וגמ' בבכורות כ"ט ב', דאיתא התם במשנה, החשוד להיות מוכר תרומה לשום חולין אין לוקחין ממנו אפילו מים ומלח דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר כל שיש בו זיקת תרומה ומעשרות אין לוקחין ממנו, ושם בגמ' לאתויי מאי לאתויי קרבי דגים דמערבי בהו שמן זית ההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דאטמא במר דכנתא קנסיה רבא לזבוני אפי' אמגוזי אמר ליה רב פפא לרבא כמאן כרבי יהודה אי כרבי יהודה אפי' מים ומלח נמי לעולם ר' שמעון ובאיסורא דגופיה קנסינן ליה סתם דרדקי גרו באמגוזי ואזיל ומשבש לבני טבחי וגרי להו באמגוזי ומייתו ליה תרבא דאטמא ומזבין ליה במר דכנתא ע"כ דברי הגמ'.

מהו החשוד על הבכורות, כתב הרמב"ם בהלכות בכורות פ"ג ה"ח החשוד על הבכורות למוכרן לשם חולין.

רכא

החשוד על השביעית, כתב הרמב"ם בפ"ח הי"ד מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן עכ"ל. בהלכות מטמאי משכב ומושב פרק י' ה"י כתב הרמב"ם חבר שנחשד על הטהרות כגון שמכר אוכלין טמאין בחזקת שהן טהורין הרי זה אינו נאמן לעולם עד שיוודע שחזר בתשובה גמורה עכ"ל. עוד כתב שם הרמב"ם בהי"א החשוד על השביעית או על התרומה שמכרן לשם חולין הרי זה חשוד על הטהרות עכ"ל. מבואר בגמרא ומדברי הרמב"ם כמה דברים.

האחד, שאיסור זה לקנות מן החשוד היינו בכל האיסורים, ואינו דווקא בשביעית ומעשר. מוכח זאת מההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דאטמא במר דכנתא קנסיה רבא וכו', ואע"פ שבמשנה לא הוזכר איסור זה אלא בבכורות מעשר ושביעית, ואמר ליה רב פפא לרבא כמאן כרבי יהודה, משמע שרבי יהודה כבר אסר בכל איסור ולא רק בשלשה אלו שנאמרו במשנה.

השני, שאין האיסור אלא במי שמטעה את הקונים באיסור ואין האיסור בעברייך האוכל נבילות שאינו חשוד להכשיל אחרים שלא לקנות ממנו דבר היתר. כך מוכח ממה שהוזכרו כל איסורים אלו לקנות מן החשוד להטעות את הקונים, במשנה בבכורות כ"ט ב' החשוד להיות מוכר תרומה לשום חולין ולא אמרו ישראל החשוד לאכול תרומה או החשוד שאינו מפריש מעשרות, וכן אמרו ההוא טבחא דהוה חשוד לזבוני תרבא דאטמא במר דכנתא ולא אמרו החשוד לאכול תרבא דאטמא. וכן החשוד על הבכורות כתב הרמב"ם בהלכות בכורות פ"ג ה"ח החשוד על הבכורות למוכרן לשם חולין. ורש"י כתב החשוד להטיל מום בבכור, והיינו ג"כ הכשלת הקונים כיון שאסור לשחוט את הבכור על מום זה. ועכ"פ מדברי הרמב"ם להדיא דהיינו הכשלת הקונים.

והחשוד על השביעית כתב הרמב"ם בפ"ח הי"ד מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן עכ"ל, י"ל שהאיסור שמכשיל את הקונה משום שאסור לקחת מן העושה סחורה משום שמכשיל את העושה סחורה,

נמצא שמכשיל את הקונה באיסור זה. שהרי הרמב"ם כתב שהחשוד על הבכורות היינו למוכרן לשם חולין. ובהלכות מטמאי משכב ומושב פרק י' הי"א כתב הרמב"ם החשוד על השביעית או על התרומה שמכרן לשם חולין, ואמנם שם לא כתב לענין שיהא אסור לקנות ממנו.

ובהלכות מטמאי משכב ומושב פרק י' ה"י כתב הרמב"ם חבר שנחשד על הטהרות כגון שמכר אוכלין טמאין בחזקת שהן טהורין.

השלישי, שלדעת רבי שמעון שהלכה כמותו אין אסור לקנות ממנו מים ומלח דהיינו דבר שאין בו אפשרות לחשש איסור, אלא אסור לקנות ממנו דוקא דבר שיש בו אפשרות לחשש איסור. מוכח זאת ממה שאמר רבא לעולם ר' שמעון ובאיסורא דגופיה קנסינן ליה סתם דרדקי גרו באמגוזי ואזיל ומשבש לבני טבחי וגרי להו באמגוזי ומייתו ליה תרבא דאטמא ומזבין ליה במר דכנתא, דמשמע שקנסיה דוקא בדבר שיש בו אפשרות לחשש איסור.

הרביעי, שגם לדעת ר"ש האיסור לקנות מן החשוד דבר שיש עליו זיקת איסור היינו משום קנס [היינו ממה שאמרו קנסיה רבא לזבוני אפי' וכו' מפורש דהיינו קנס]. וכיון שמבואר במשנה ובגמרא שלר"ש אסור דווקא בדבר שיש מקום לחשוד בו לאפשרות שיש בו איסור ולא קנסו בדבר שאין לחשוד בו, א"כ מוכרח שמעיקר הדין לא היה מקום לחשוד בחשוד בחששות אלו אלא שקנסו לחשוד בו בכל מה שאפשר לחשוד.

והיינו בכל הדברים שחזקתן שבאו מן ההפקר מבואר בדברי הרמב"ם שאסור ליקח מן החשוד, והיינו משום שמעיקר הדין יש לסמוך על זאת שחזקתן מן ההפקר.

יח. פרוזבול אם צריך בית דין חשוב

(א) שלשת הדעות אם פרוזבול צריך בית דין חשוב. (ב) הדעה שאין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי ורב אסי. (ג) דעת הרמב"ם ור"ת והר"ן שצריך ב"ד חשוב הראוי לאפקועי ממונא. (ד) דעת הרמב"ן והרשב"א והרא"ש ומהר"ם והריב"ש והרמ"א שאין צריך בית דין חשוב. (ה) בירור שלדעת הרמב"ן הלל לדרי עלמא תקין ולדעת ר"ת אפשר כשתי האפשרויות. (ו) בדברי המבי"ט שאף לדעת הרמב"ן והרשב"א צריך בית דין הגדול בעירם. (ז) בדברי הרדב"ז. (ח) דברי החת"ס בתשובה.

א. שלשת הדעות אם פרוזבול צריך בית דין חשוב

שלש דעות יש בדברי הראשונים אם פרוזבול צריך בית דין חשוב. הדעה האחת, שאין כותבים פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי, אבל אם אינם גדולים כגון אלו, אע"פ שהם גדולים בעירם, אינם יכולים לכתוב פרוזבול. הדעה השנייה, שצריך בית דין חשוב שבדור, והיינו על מנת שיהא ראוי להפקיע ממון. והדעה השלישית, שאין צריך בית דין שראוי להפקיע ממון כלל. וא"כ אין צריך בית דין חשוב כלל.

ב. הדעה שאין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי ורב אסי

הדעה הראשונה היא ההוי אמינא של ר"ת שכך סבר ר"ת בתחילה, והביא דבריו הרא"ש בגיטין פ"ד סי"ג, שכתב ואין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי ורב אסי עכ"ל. וכן בעל התרומות שהביאו הב"י בחו"מ סי' ס"ז כתב איכא מאן דאמר דהאידינא לית לן בית דין הגדול ולית לן למכתב פרוזבול ואי עבד לא מהני עכ"ל.

אבל לא נמצא אחד מן הראשונים שסבר כך למעשה.

ג. דעת הרמב"ם ור"ת ור"ן שצריך ב"ד חשוב הראוי לאפקועי ממונא

הדעה השניה היא דעת ר"ת במסקנתו כמו שכתבו התוס' בגיטין ל"ו ב' בשמו וזה לשונם כי היה אומר דלא בעינן אלא בית דין חשוב שבדור עכ"ל התוס', וכן הרא"ש [שם פ"ד סי"ג] הביא את דברי ר"ת אלו. וכך דעת הרמב"ם וכמו שכתב הב"י וזה לשונו נראה לי שדעת הרמב"ם גם כן דכל בית דין חשוב בדורו כותבין ומה שכתב כבית דינו של רב אמי ורב אסי היינו שהם גדולים בדורם כרב אמי ורב אסי בדורם דכל בית דין חשוב בדורו ראוי להפקיע ממון דיפתח בדורו כשמואל בדורו עכ"ל. וכן דעת הר"ן.

וכן הרא"ש בתשובה כלל ע"ז ס"ו הביא את דברי ר"ת שבכל דור ודור המופלג שבכל מדינה ומדינה יכול לכתוב פרוזבול.

וכן דעת בעל התרומות עצמו שכתב וזה לשונו ומסתברא דכל שלשה בקיין בדין ובענין פרוזבול ויודעים מצות שמטה והמחוס רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה הרי הם באותה העיר ובאותו זמן כבי דינא דרב אסי וראויים להפקיע ממון בני עירם כתקנתם הנראה להם כמו הם בדורם עכ"ל. מבואר שדעת בעל התרומות כעין דעת ר"ת והרמב"ם שסבר שצריך בית דין הראויים להפקיע ממון, אלא שהרמב"ם כתב אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם עכ"ל. דהיינו שרק חכמים גדולים ביותר ראויים להפקיע ממון. וכן דעת ר"ת כפי שהביא הרא"ש דבריו.

ובעל התרומות כתב שכל שלשה שהמחוס רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה ראויים להפקיע ממון בני עירם כתקנתם הנראה להם, כלומר שאפילו שאינם חכמים גדולים ביותר אבל המחוס רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה, וא"כ אין מחלוקת ביניהם, כי כיון שהמחוס רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה א"כ מוכרח שהם הגדולים באותה העיר ועל כן ראויים להפקיע ממון.

רכה

ומדברי המרדכי מבואר שעל פי דעת ר"ת שצריך בי דינא דאלימא לאפקועי ממונא, אם קיבלו עליהם ב"ד של רועי בקר, גם הם חשובים עבורם לבי דינא דאלימא לאפקועי ממונא.

כי שם כתב המרדכי שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד ולדעת ר"ת שצריך בית דין גדול במקום שידוע שלא עמד שם עדיין נאמן לומר קבלתי שלשה רועי בקר במקום ב"ד דרבי אמי ורבי אסי והלה מכחישו ואפ"ה קאמר דנאמן לומר היה לי ואבד ואפילו בלא שבועה מטעם דלא שביק התירא כו'.

והשו"ע בחו"מ סי' ס"ז כתב כלשון בעל התרומות. וכפי האמור לעיל כוונת המחבר לפסוק כדעת הרמב"ם אלא שהוסיף שכל שהמחוס רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה הרי הם בית דין הגדול שבאותה העיר וראויים להפקיע ממון ועל כן יכולים לכתוב פרוזבול.

ד. דעת הרמב"ן והרשב"א והרא"ש ומהר"ם והריב"ש והרמ"א שאין צריך בית דין חשוב

הדעה השלישית היא דעת הרמב"ן והרשב"א בחידושיהם לגיטין שם והרא"ש בפסקיו שם, וכן דעת המהר"ם והריב"ש כפי שיובאו דבריהם לקמן. וכך כתב הרמ"א.

זה לשון הרמב"ן שם לא קי"ל כוותיה דשמואל לטעמיה דמהדר לבטוליה קי"ל כרב נחמן דאמר אקיימיניה ואע"ג דלא איפשיט אי לדריה בלחוד תקין כיון דחזינן לרבנן דבי רב אשי דמסרי מילי להדדי ולא מסרי מילי לרבנא אשי דאיהו אליהם בשעתיהו אלמא אפילו בי דינא אחרינא דלא אליהם כולי האי כתיב ולדרי עלמא תקין ועוד דאי לדריה תקין וצריכא אפקעתא חדתא היכי מפקע ממונא דגברי במסירת מילי בעלמא בלאו דייני דמיכנפין ויתבין ואשכחן נמי לרב נחמן דאמר בשנים אלמא לא בעינן בי דינא דאליהם אלא גריע משאר דיני ממונות וש"מ דכי תקין הלל לאו בכגון ר' אמי ור' אסי בלחוד תקין עכ"ל.

מבואר שב"ד חשוב היינו דאלימי לאפוקי ממון, ופירשו שצריך כח זה רק למ"ד שהלל לדריה תקון ועל כן לשאר דורות מהני פרוזבול משום הפקר ב"ד של הביית דין האחרון ולא מכח הפקרו של הלל, ועל כן צריך שיהיו אלימי לאפוקי ממון, וכתבו דלא קיי"ל כשמואל אלא כי תקין הלל לדרי עלמא תקין, ועל כן אין צריך ב"ד אלים ולא חשוב כלל.

מבואר זאת ממה שכתב "ועוד דאי לדריה תקין וצריכא אפקעתא חדתא" וכתב עוד "ואשכחן נמי לרב נחמן דאמר בשנים אלמא לא בעינן בי דינא דאליים", מבואר שבי דינא דאליים צריך על מנת שתהא אפקעתא חדתא, וזה צריך אם לדרי תקין ולא לדרי עלמא תקין. וכיון שכתב הרמב"ן שהלכה שלדרי דעלמא תקין ואין צריך אפקעתא חדתא, א"כ אין כל צורך בבי דינא דאליים, ואף לא בי דינא דאליים קצת. וכן מבואר ג"כ מדברי הרשב"א, כי זה לשון הרשב"א שם ולענין כתיבת פרוזבול כתבינן בכל בי דינא אע"ג דלא אלים כבי דינא דסורא ונהרדעא ותדע לך דהא רבנן דבי רב אשי מסרי מיליהו להדדי ואי אפשר דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי לאפקועי ממונא עכ"ל. מבואר שב"ד חשוב היינו דאליים לאפקועי ממונא, וכתב שאין צריך זאת.

עוד כתב הרשב"א שם וזה לשונו וא"נ דאפילו למאן דבעי בי דינא דאליים לאו כבי דינא דסורא ונהרדעא קאמר אלא בי דינא רבה באתריה ויפתח בדורו כשמואל בדורו ובי דינא באתריה כרב אמי ור' אסי באתריהו וכן דעת ר"ת ז"ל ומ"מ ממאי דכתבינן ודאי משמע שפיר הכי דכל בי דינא כתיב פרוזבולא ושפיר דמי עכ"ל. מבואר שדעת ר"ת שצריך בי דינא דאליים אבל אין צריך בי דינא דסורא ונהרדעא אבל צריך בי דינא רבה באתריה [וכן כתב הרא"ש שכך דעת ר"ת], וכתב הרשב"א שאין כך דעתו אלא דעתו דכל בי דינא כתיב פרוזבולא ושפיר דמי. ועוד כתב שם הרשב"א וזה לשונו ועוד שמעינן לה מדרב יהודה אמר רב דאמרי לא שביק היתירא ואכיל אסורא דאם איתא מאן לימא לן דאזדקינן ליה בי דינא

אלימתא עכ"ל. משמע שאין צריך ב"ד דאלים כלל, כי אם צריך ב"ד דאלים אבל אלים מעט א"כ תחזור הקושיא מאן לימא לן דאזדקינן ליה בי דינא אלימתא.

זה לשון המהר"ם בתשובה [ד"פ סי' תתקע"ב] דדבר קל הוא הרבה כדאמר פ' השולח רבנן דבי רב אשי מסרו מילייהו אהדדי וכן ר' נתן מסר מלתא לר' חייא בר אבא א"ל צריכנא מידי אחרינא א"ל לא צריכת משמע דבדבר קל יכולין לתקן שלא משמט וכן הלכה כאלו אמוראי בתראי ולא כמו אמוראי דאמרי לעיל באותו פרק דוקא בי דינא דרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי' ממונא אבל בשאר בי דינא לא עכ"ל. מבואר שאין צריך בי דינא דאלימי לאפקועי' ממונא.

וכן משמע דעת הריב"ש, זה לשון הריב"ש בסימן תצ"א וכבר כתב הרשב"א ז"ל שאף בזמן הזה כותבין פרוזבול דלא בעינן בי דינא כבי דינא דסורא ונהרדעא והוכיח זה בראיות ואפי' למאן דבעי בי דינ' דאלים לאו כב"ד דסורא ונהרדעא אלא בי דינא רבה באתריה ופתח בדורו כשמואל בדורו ובי דינא באתריה כרב אמי ורב אסי באתריהו וכן דעת ר"ת ז"ל וכן נראה מדברי הרב אלפסי ז"ל שכתב סתם דיני פרוזבול כמ"ש כל זה בארוכה לרשב"א ז"ל עכ"ל.

ביאור דבריו, שכתב הרשב"א דלא בעינן בי דינא דאלים, ומבואר שכן סבר הריב"ש עצמו כיון שכתב על דברי הרשב"א "והוכיח זה בראיות", ואחר זאת כתב ואפי' למאן דבעי בי דינ' דאלים לאו כב"ד דסורא ונהרדעא אלא בי דינא רבה באתריה ועל זאת כתב וכן דעת ר"ת ז"ל. ומה שכתב וכן נראה מדברי הרב אלפסי ז"ל שכתב סתם דיני פרוזבול כמ"ש כל זה בארוכה לרשב"א ז"ל, היינו שמזה שלא כתב דברי שמואל שצריך בית דין חשוב משמע שדעת הרב אלפסי כדעת הרשב"א.

וכך כתב הרמ"א שם וזה לשונו וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין ונראה לי דיש להקל בזמן הזה עכ"ל.

ה. בירור שלדעת הרמב"ן הלל לדרי עלמא תקין ולדעת ר"ת אפשר כשתי האפשרויות

ובגמרא בגיטין ל"ו ב' איתא איבעיא להו כי התקין הלל פרוסכול לדריה הוא דתקין או דלמא לדרי עלמא נמי תקין וכו' ת"ש דאמר שמואל לא כתבינן פרוסכול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין בשאר בי דינא נמי לכתבו דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה וכרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל לכולי עלמא לא ע"כ דברי הגמרא. מבואר דאף אי לדרי עלמא תקין אפשר שצריך בי דינא דאלימי לאפקועי ממונא. וא"כ דעת הרמב"ן ודעימיה שאמנם אי לדרי עלמא תקין אפשר שצריך בי דינא דאלימי לאפקועי ממונא ואפשר שאין צריך, אבל מהמעשה ברבנן דבי רב אשי דמסרי מילי להדדי מבואר שאין צריך בי דינא דאלימ, וזה אפשר רק אי לדרי עלמא תקין, כי אם לדרי תקין א"כ ודאי צריך בי דינא דאלימי לאפקועי ממונא, וכמו שאמרו בגמרא בתחילה.

וא"כ לדעת הרמב"ן ודעימיה ודאי הלל לדרי עלמא תקין ואין צריך בי דינא דאלימ כלל, ולדעת ר"ת ודעימיה שצריך בי דינא דאלימ, אפשר כשני הצדדים, כי אפשר שלדריה תקין ועל כן צריך בי דינא דאלימ, והיינו כמו שאמרו בגמרא בתחילה, ואפשר כתירוץ הגמרא שהובאה לעיל שלעולם לדריה עלמא תקין ודלמא כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה וכרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל לכולי עלמא לא.

אבל לשתי האפשרויות צריך לדעתם של ר"ת ודעימיה בי דינא דאלימי לאפקועי ממונא, כי אם לדריה תקין ודאי שצריך בי דינא דאלימי לאפקועי ממונא, ואם כתירוץ הגמרא שאמרו ודלמא כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה, הלא אמרו שם דאלימי לאפקועי ממונא.

ו. בדברי המבי"ט שאף לדעת הרמב"ן והרשב"א צריך בית דין הגדול בעירם

כתב המבי"ט בחלק ב' סימן פ"א ונראה דאף למה שכתב הרמב"ן דלא קיימא לן כשמואל ולא בעינן כגון בי דינא דסורא וכו' אפילו הכי ב"ד חשוב בכל דור בעינן וכו' עכ"ל.

ועוד כתב שם וזה לשונו בתשובת הרשב"א כתב אבל אנן דקיימא לן כרב נחמן וכו' ותדע לך דהא רבנן דבי רב אסי מסרי מילי להדדי וא"א דכולהו רבנן דבי רב אסי אלימי כב"ד דר' אמי ור' אסי הרי שאפי' לדעת הרשב"א ז"ל דלא בעינן כבי דינא דבי ר' אמי וכו' אלימי וחשיבי קצת מיהא בעינן עכ"ל.

ועוד כתב המבי"ט שם וז"ל דאפילו לדעתם [דבריו על הרמב"ן והרשב"א] היינו כשאין גדולים מהם בעירם אבל יש גדולים מהם בעירם שהם ב"ד קבוע ומומחה באותה העיר כ"ש אם הם מופלגים בדורם אין ב"ד אחר שבעיר יכולים לכתוב פרוזבול וקרום אני לומר שאם כתבו שאין החוב מופקע ושביעית משמטתו עכ"ל. [מפורש כתב שדבריו אלו הם לדעת הרמב"ן והרשב"א].

עוד כתב שם וז"ל ובשנת השמטה שעברה שנת הש"ך ליצירה בטלנו כמה פרוזבולין שלא נעשו בב"ד החשוב שבעיר עכ"ל. [אלא שדבריו אלו אפשר שכתב רק לדעת הרמב"ם, כיון שכתב שם ובכל גלילות אלו נוהגים כהרמב"ם ז"ל ולדידיה פשיטא דלא מהני כלל פרוזבול שלא נכתב בב"ד גדול עכ"ל].

ויל"ע היטב בדברים אלו, כי לעיל הבאנו את דברי הרמב"ן שמבואר בדבריו שבי דינא דאליס צריך על מנת שתהא אפקעתא חדתא, וזה צריך אם לדרי תקין ולא לדרי עלמא תקין. וכיון שכתב הרמב"ן שהלכה שלדרי דעלמא תקין ואין צריך אפקעתא חדתא, א"כ אין כל צורך בבי דינא דאליס, ואף לא בי דינא דאליס קצת.

מבואר זאת ממה שכתב להוכיח שאין צריך בי דינא דאליס "ועוד דאי לדריה תקין וצריכא אפקעתא חדתא", א"כ לדעתו של הרמב"ן שלדרי עלמא תקין אין צריך

אפקעתא חדתא, ועל כן אין צריך בי דינא דאליים. וכתב עוד "ואשכחן נמי לרב נחמן דאמר בשנים אלמא לא בעינן בי דינא דאליים". וכן מבואר מדברי הרשב"א כפי שהובא לעיל.

ומדברי הרשב"א יש משמעות נוספת, כי עוד כתב שם הרשב"א וזה לשונו ועוד שמעינן לה מדרב יהודה אמר רב דאמרי לא שביק היתירא ואכיל אסורא דאם איתא מאן לימא לן דאזדקיין ליה בי דינא אלימתא עכ"ל. ולדברי המבי"ט שאם יש גדולים מהם בעירם שהם ב"ד קבוע ומומחה באותה העיר אין ב"ד אחר שבעיר יכולים לכתוב פרוזבול, א"כ שוב יקשה מאן לימא לן דאזדקיין ליה.

ומה שדקדק המבי"ט מלשון תשובת הרשב"א שכתב וא"א דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי כב"ד דר' אמי ור' אסי, כוונתו לתשובת הרשב"א בח"ג סל"ג, וזה לשונו שם ותדע לך דהא רבנן דבי רב אשי מסרי מילי להדדי ואי אפשר דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי כבי דינא דר' אמי ודר' אסי ורת"ם ז"ל כתב דאפי' לשמואל לאו דוקא כר' אמי ור' אסי אלא אליים במקומו דיפתח בדורו כשמואל בדורו ומיהו אנן אפי' בכל דיינא אמרי' מההיא דרבנן דבי רב אשי עכ"ל.

הרי שכתב שר"ת כתב שבעינן אליים במקומו וכתב ומיהו אנן [כלומר שזו דעת הרשב"א עצמו] אפי' בכל דיינא אמרינן.

ולשון הרשב"א בחידושיו ואי אפשר דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי לאפקועי ממונא עכ"ל.

ז. בדברי הרדב"ז

הרדב"ז בחלק ד' סימן ק"ע ג"כ כתב וזה לשונו ולא מיבעיא לדעת הרמב"ם ז"ל והנמשכים אחריו שכתב אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים כבית דינו של ר' אמי ור' אסי שהם ראויים להפקיע ממון אבל שאר בתי דינים אין כותבין כר' אמי ור' אסי אבל בית דין של הדיוטות לא אמרה אדם מעולם ואעפ"י שקבלוה עליהם לעסוק בצרכי צבור או לפשר בין אדם לחבירו אין להם כח להפקיע ממון בני אדם עכ"ל.

רלא

צל"ע במה שכתב אבל בית דין של הדיוטות לא אמרה אדם מעולם וכתב משום שאין להם כח להפקיע ממון בני אדם. כי הלא לדעת הרמב"ן והרשב"א ודעימהם אין צריך כח להפקיע ממון בני אדם, כיון שסברו שהלל לדריה עלמא תקין, והרדב"ז כתב שלא אמרה אדם מעולם.

עוד כתב שם הרדב"ז וזה לשונו ומיהו לדעת כ"ע חכמים צריכים [אלא דמהני] אע"ג דאיכא דעדיפי מנייהו ועיין במרדכי ותמצא דבעינן גדולי הדור להפקיע ממון אע"ג דפסק דלא בעינן בי דינא דר' אמי ור' אסי עכ"ל.

גם יל"ע בדבריו אלו, כיון שזה לשון המרדכי וקי"ל דלא כותבין פרוזבול אלא ב"ד הגדול שבדור לדברי ר"ת עכ"ל. א"כ כתב שזה דעת ר"ת, וא"כ זה אינו לדעת כ"ע כי הרא"ש ג"כ הביא את דברי ר"ת וחלק עליו הרא"ש וכתב שאין הלכה כשמואל ואין צריך ב"ד הגדול שבדור.

ח. דברי החת"ס בתשובה

כתב בתש' חת"ס חו"מ סי' קי"ג וזה לשונו והנה מדכתבו הפוסקים מהא דרבנן דבי ר"א מסרי מילייהו אהדדי דת"ח היודעים ששביעית בזה"ז דרבנן סגי במסירת דברים לב"ד ואין צריכים הב"ד שיכתבו הפרוזבול כמ"ש הרמב"ם משמע מזה שמעיקר הדין לא היה די בהודעה לב"ד שמוסר להם חובותיו אלא דוקא כתיבת נוסח הפרוזבול וכרתי ר"ל השטר ההוא עושה ההפקעה אלא שבזה"ז מקילין לת"ח דסגי באמירתם לב"ד מבלי שיכתבו הנוסח בשטר וא"כ האמירה היא מפקיע איסור שמיטה וא"כ אפשר דבעינן דוקא אמירה לפני ב"ד ואותה האמירה היא פועלת ההפקעה כמו בחליצה שאם יכתוב לא חפצתי לקחתה לא מהני וכמ"ש תוס' גטין ע"א ע"א ד"ה והא וכו' ועוד אפי' היכי דמהני היינו אם יעמוד לפני הב"ד ויכתוב דבריו ויועיל כאלו אמרם, אבל מעלתו שי' כתב כן בביתו ואז בשעת כתיבה שלא בפני ב"ד לא הועיל ועכשיו בבוא הכתב לב"ד פשיטא שלא יועיל אלא שבא להודיע לנו רצונו וחפצו לעשות פרוזבול ע"כ א"א מבלי שנכתוב אנחנו פרוזבול ויהי'

הפרוזבל ההוא מפקיע איסור שביעית ואין לנו לכותבו אלא מזמן שנכתב כתבו בעירו כי פרוזבל המאוחר פסול עכ"ל.

משמע שאין כוונתו דלא כהרמ"א שכתב שיש להקל באמירה בעל פה לכל אדם, ולא בעניין זה דבריו, אלא כתב שאמירה לת"ח היא ככתיבה שצריך מעיקר הדין, ועל כן צריך או כתיבה או אמירה, ואם כתב בביתו ולא בפני ב"ד א"כ המלוה לא עשה את שניהם וא"כ כתיבת הב"ד היא המפקעת איסור שביעית.

ולא פירש מה טעם אין לנו לכותבו אלא מזמן שנכתב כתבו בעירו. ומשמע כוונתו שאין זה מהטעם שכתב קודם זה, אלא היינו משום שלא הודיע לב"ד לעשות פרוזבול אלא על חובותיו שהיו באותה שעה. וא"כ בכל האריכות קודם זה אינו אלא לפרש מעשה הב"ד אבל אין נפקא מינה בזה.

עוד כתוב בתשובת החת"ס שם בתחילה [איני יודע אם זה מדבריו או מדברי השואל] דאפי' המתנה על מנת של תשמטני שביעית עביד איסורא עכ"פ ועובר עמ"ש בתורה פן יהי דבר עם לבבך בליעל דאל"ה לא הי' צריך הלל לתקן פרוזבל מפני שהיו נמנעים להלוות הא אפשר להו להתנות כן בשעת הלואה אע"כ דהיא גופי' ה"ל דבר בליעל עכ"ל.

הרמב"ן ואחריו הרשב"א והריטב"א כבר הקשו זאת ותירצו תירוצים אחרים, ומבואר מדבריהם שאין איסור לעשות תנאי זה.

יט. הערות לסדר השביעית להרה"ח ר' זליג

שפירא ז"ל

ראינו להביא כאן כמה שינויים שנמצאו בין הכתוב בסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל לבין הכתוב בספר חזו"א.

א. באות ט' כתוב, מותר לאכול פירות שביעית רק דרך אכילתם הרגילה ופירות שרגילים לרסקם מותר לרסקם (כגון בננות עגבניות תפוחי אדמה גזר סלק תפוחי עץ) פירות שרגילים לבשלם או להכין מהם ריבה מותר לבשלם ולהכין מהם ריבה עכ"ל. מבואר שכמו שלענין בישול מותר רק כשרגילים לבשלם כך לענין ריסוק מותר רק כשרגילים לרסקם.

וצל"ע כי מדברי החזו"א מבואר שריסוק לא הוי שינוי ואף אם אין רגילים לרסקם מותר לרסקם.

החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה מן האמור] כתב וזה לשונו דין ריסוק של פוידל"א שנחלקו בו הפוסקים או"ח סי' ר"ב ס"ז ודעת רמ"א שם דהעיקר דברכתו בפה"ע ומותר לעשות פוידל"א מפירות שביעית ומתרומה עכ"ל.

דהיינו שהמחבר באו"ח סי' ר"ב ס"ז כתב שריסוק לא הוי שינוי ומברכים עליו בפה"ע, והרמ"א שם ג"כ כתב שכן נראה עיקר אלא שבברכות לכתחילה יברך שהכל אבל אם ברך בפה"ע יצא כי כן נראה עיקר.

ב. באות ט' מותר לסחוט מיץ מפירות העומדים לסחיטה והם זיתים ענבים תפוזי אשכולית ולימון, פירות שאין עומדים לסחיטה אסור לסוחטם.

צל"ע כי החזו"א כתב שני טעמים להתיר לסחוט את התפוז, האחד משום שסחיטתו של התפוז יש לו דין של ריסוק של פוידל"א שדעת הרמ"א דהעיקר שברכתו בפה"ע ומותר לעשות פוידל"א מפירות שביעית ומתרומה, וכיון שכן

מותר לסחוט את התפוז, והטעם השני משום דכל שרוב משמשים אותו להוציא המשקין חשיב פירי. ובסדר שביעית הנזכר נכתב רק את הטעם השני בין לקולא [דהיינו שכל העומדים לסחיטה מותר לסחטם ולא דוקא כגון תפוז שסחיטתו היא מיחוי] ובין לחומרא. [נכתב על זה באורך בחלק הסיכום הערה 3].

עוד יל"ע בלשון זאת "העומדים" לסחיטה, כי החזו"א בסי' כ"ה ס"ק ל"ב [ד"ה ויש לעי'] כתב דהיינו בכל פירות שרוב משמשים אותם לסחיטה, ולשון "העומדים" לסחיטה משמע שעומדים דוקא לכך. דהלא תפוז אינו עומד דוקא לסחיטה. [אלא צ"ל שכוונתו לאו דוקא "עומדים" אלא שגם עומדים לסחיטה].

ג. החזו"א בסי' י"ד סק"ה [ד"ה והא דמשך] כתב ואפשר דכיון דנותן לו ע"מ לשלם מיד החמירו למחשב כאילו הן דמי שביעית. ובסדר השביעית להרה"ח ר' זליג שפירא ז"ל אות ז' כתוב שאם קונה בהקפה מותר לפורעו אפילו אחרי כמה רגעים, ולא הזכיר מדבריו אלו של החזו"א כלום. יעויין בזה בחלק הביאורים סימן ג' אות ח'.

ד. באות ז' כתוב, אסור להוציא פירות שביעית לחו"ל רק מה שצריך צידה לדרך. הגדרה זו לא ברורה, אם התיר כל הוצאה על מנת לאכול, א"כ למה כתב רק לצידה לדרך, ואם התיר בשעת הדחק, היה צריך לפרש שלא לכל צידה לדרך אלא רק בשעת הדחק.

ובספר אורחות רבנו ח"ב עמ' של"א אות מ"ג איתא שסמך החזו"א בשעת הדחק על תירוצו קמא בתוס' בפסחים נ"ב ב' שמותר להוציא פירות שביעית לחו"ל על מנת לאכול, והיינו על פי גרסתו שהגיה החזו"א את התוס' שם, ועל כן התיר לשלוח אתרוג שביעית לחו"ל על מנת לאוכלו מיד אחר סוכות.

רלה

וכפי הכתוב באורחות רבנו שם העיד גיסו הגר"י קניבסקי זצ"ל שהתיר החזו"א להוציא על מנת לאכול רק בשעת הדחק, וכך משמע ממכתבו של החזו"א שנדפס שם.

ה. באות ח' כתוב, אסור ליתן לגוי פירות שביעית אם לא שמיסב על שולחנו של ישראל.

לא ידוע מינין ההיתר אם מיסב על שולחנו של ישראל. והחזו"א בסי' י"ג ס"ק כ"ו כתב שכשמזונותיו על הישראל מותר.

ו. באות ח' כתוב שמאכל אדם רק כשנפסל מאכילת בהמה מותר לזרקן. והחזו"א בסי' י"ד סק"י [ד"ה נראה דמותר לקלוף] כתב אוכל שנפסל מאכילת אדם וראוי לבהמה נראה שאם רוב בני אדם מיחדין אותן לבהמה עדיין קדשי בק"ש ואם רוב ב"א אין מיחדין אותן לבהמה פקעה קדושתה. ואמנם כתב עוד שם וזה לשונו ומיהו יש לעי' אי תלוי במקום שהן נמצאין אי אזלינן בתר רובא דעלמא או הדבר מסור לחכמים כפי התשמיש הנאות להם ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתנן לבהמה ועדיין קדשי עכ"ל. אבל שם [בד"ה וכל זה] כתב עוד וזה לשונו קליפין שאינן ראויין לאדם אם אינן עומדין לבהמה מותר להשליכן ואם מיוחדין לבהמה אסור לאבדן אבל מותר להניחן עד שירקבו וגם בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר מנהג המקום או כפי תשמיש הנאות ואין לנו תלמוד בכל הקליפין ותנן פ"ז מ"ג קליפי רמון כו' יש להן שביעית ושאר כל הקליפין לא למדנו תורת כל אחד ואחד ובר"מ פ"ה מה"כ הי"ח כ' עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום משמע שמשנתנה לפי המקום והזמן עכ"ל.

וא"כ מבואר שמסקנתו שמשנתנה לפי המקום והזמן, ולא כפי שהסתפק בתחילה שמא אין הולכים אחר רובא דעלמא אלא הדבר מסור לחכמים כפי התשמיש הנאות להם ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתנן לבהמה ועדיין קדשי. בסוף סי' ט' כתבנו טעם לישב את דברי סדר השביעית.

ז. באות ד' כתוב אם קונה פירות גוי אצל ישראל צריך לקנותם רק בהקפה. יל"ע, דהא רק מעם הארץ צריך לקנות רק בהקפה כיון שאין מוסרים לו דמי שביעית כמו שכתבו התוס' בע"ז ס"ב ב' ד"ה יאות, אבל הקונה מהנאמן על השביעית אין צריך לקנות דווקא בהקפה, אלא שיש לנהוג בדמים בקדושת שביעית.